

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΕΝΩΣΕΩΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ»

— 12 —

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΡΑ

ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ

ΤΟ ΚΑΜΑΡΙ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΟΓΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1971

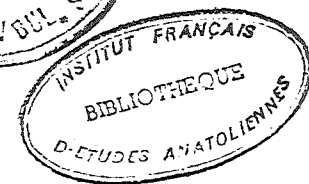
tel Fy⁸⁰ 372

Nikos Karakas

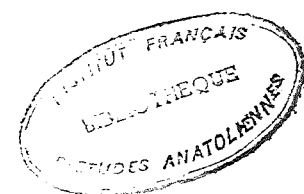
To Kordhelio

(Kordellio)

At Zina, Ed. de l' "Union des Imprimeurs", 1961

ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

- Ο ΜΠΟΥΡΝΟΒΑΣ
 'Ιστορικά - 'Αναμνήσεις, 'Αθήνα 1955.
 Πρώτο βραβείο 'Εστίας Νέας Σμύρνης.
- Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΩΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
 'Ανάπτυπο από τον Ζ' τόμο των «Μικρασιατικών Χρονικών»,
 'Αθήνα 1956.
- ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΥΡΝΟΒΑ
 (Χατζηλάρι - Ναρλήκιοϊ - Μπουνάρμπασι - Κουκλουτζάς -
 Ναλντουκένι), 'Αθήνα 1958.
- Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΙΤΤΑΚΩΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
 'Ανάπτυπο από τον Θ' τόμο των «Μικρασιατικών Χρονικών»,
 'Αθήνα 1961.
- Ο ΜΠΟΥΤΖΑΣ
 Το λουλουδέσιο χωριό της Σμύρνης — 'Η ιστορία του, ή ζωή
 του, 'Αθήνα 1962.
- ΤΟ ΣΕΒΝΤΙΚΙΟ·Ι·
 Το λεβέντικο χωριό της Σμύρνης, 'Αθήνα 1964.
 Βραβείο Μιχαήλ 'Αναστασιάδη δια της «'Ενώσεως Σμυρναί-
 ων» και 'Επαινος 'Ακαδημίας 'Αθηνών.
- ΤΟ ΝΥΜΦΑΙΟ
 'Ενα χωριό με βυζαντινή αίγλη στην περιοχή της Σμύρνης,
 'Αθήνα 1968.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ ΚΑΙ Η
 ΣΜΥΡΝΗ, 'Αθήνα 1971.
- ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ
 Το καμάρι της Σμύρνης. 'Ιστορία - Λαογραφία. 'Αθήνα 1971.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΕΝΩΣΕΩΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ»

12

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΡΑ

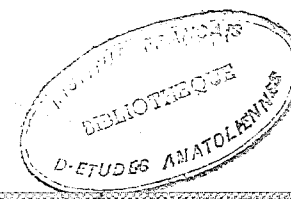
ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ

ΤΟ ΚΑΜΑΡΙ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

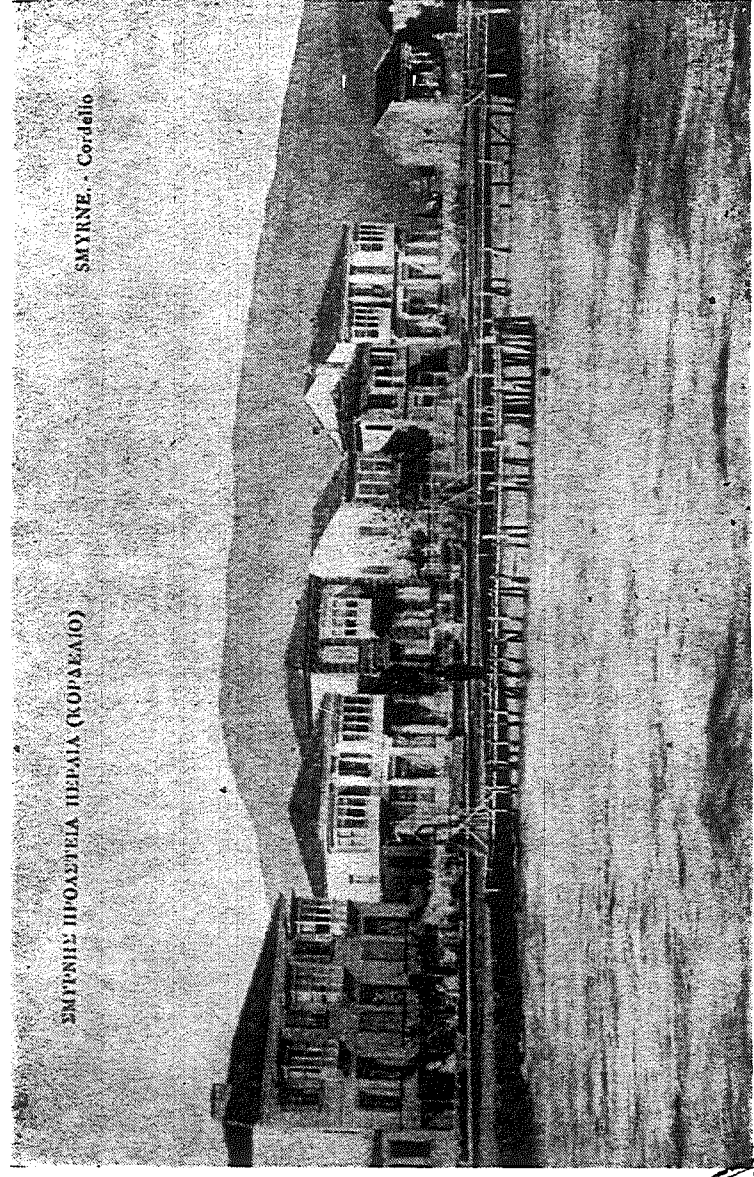

ΑΘΗΝΑ
1971

ΣΜΥΡΝΗΣ ΠΡΟΣΤΕΤΙΑ ΠΕΡΑΙΑ (ΚΟΡΑΕΛΙΟ)

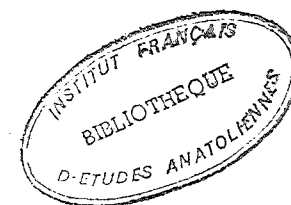
SMYRNE - Corallo

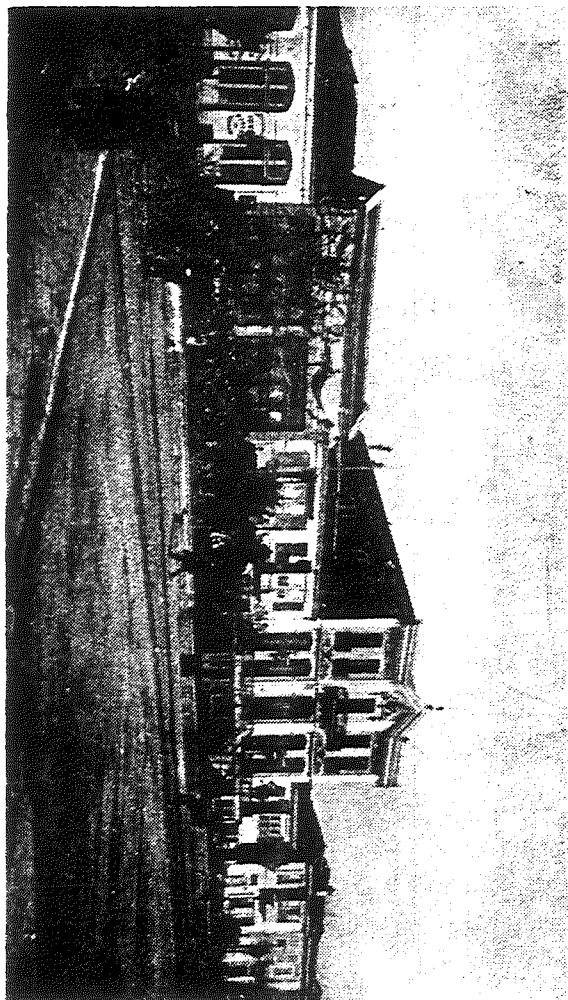
ΠΡΟΣΩΥΗ ΤΟΥ ΚΟΡΑΕΛΙΟΥ

INSTITUT FRANÇAIS
BIBLIOTHEQUE
D'ETUDES ANATOLIENNES

ΣΤΟΝ ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ ΣΜΥΡΝΑΙΟ
ΤΟΝ ΑΓΑΠΗΤΟ
ΧΡΗΣΤΟ Σ. ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗ
ΑΦΙΕΡΩΝΩ ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ.

Ἡ Λέσχη (τὸ Κιότι) τοῦ Κορδελίου, Στὴν ἄκρη ἰσιστεριά τοῦ ἐστιατοῦ τοῦ Κοιμάνου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁμολογῶ πὼς δὲν εἶχα στὸ νοῦ μου νὰ ἀσχοληθῶ καὶ μὲ τὸ Κορδελιό, γιατίι ἔλεγα πὼς τὰ ἱστορικά του δεδομένα δὲν παρουσίαζαν ἀξιόλογο περιεχόμενο. Ἦταν, στὰ χρόνια μας, ἓνα χωριὸ τῆς νεώτερης ἱστορίας, πενήντα περίπου χρόνων. Οἱ φίλοι μου δμως, ποὺ εἶχαν ὑπ' ὄψει τους τίς προηγούμενες ἀσχολίες μου μὲ τὰ ἄλλα χωριά, ἐπέμεναν: «Τὸ Κορδελιό. Ἡ σειρά τοῦ Κορδελίου».

Καὶ εἶπα: «Ἄς δοῦμε τί μπορεῖ νὰ βγῇ». Σκέφτηκα τὸ θέμα, τὸ μελέτησα καὶ εἶδα ὅτι δὲν στερεῖται ἀπὸ ἐνδιαφέρον. Ἦταν ἄλ-
λωστε κι' αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ προάστια τῆς Σμύρνης τὰ πιὸ ἀγαπητά, τὸ πιὸ ἀγαπητὸ μπορούμε νὰ ποῦμε χωρὶς δισταγμὸ, ἐκεῖνο ποὺ ἔλοι οἱ Σμυρνιοὶ τῷδελεπαν ἀπὸ τὴν προκυμαία τους καὶ τὸ καμάρω-
ναν. Κι ἐμεῖς ἀκόμα, ἀπὸ τὸν Μπουρνόδα, τὸ ἄλλο αὐτὸ ἐσωτερικὸ προάστιο τῆς Σμύρνης, μὲ τὴ δική του καὶ τοῦτο ὁμορφιά, πολλές φορές κατεβαίναμε νὰ χαροῦμε τὴν ἡρεμὴ θάλασσα, τὰ παραλια-
κά του κέντρα, τὰ περίφημα κατημέρια του, τὴ γενικὰ χα-
ρούμενη, τὴ γελαστή, τὴν πολιτισμένη του ὄψη. Γιατί λοι-
πὸν νὰ μὴν ἔχει κι' αὐτὸ τὴν ἀναπαράστασή του σὲ μιὰ μο-
μονογραφία γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ἡ μικρή, ἔστω, μὰ ὁμορφὴ ἱστο-
ριοῦλα του καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ του, κι' ἀκόμα γιὰ νὰ φανῇ ἄλλη
μιὰ φορὰ ποῖος ἦτανε ὁ Μικρασιατικὸς Ἑλληνισμός, πὼς ἔζησε
κάτω ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποῖες οἱ χαρές του, οἱ πίκρες του, ἡ ἐφή-
μερη — ἀλλοίμονο — λευτεριά του καὶ τελικὰ ὁ ἀνιστόρητος, ὁ
ὀδιδανόητος ὀλοκληρωτικὸς ἀφανισμὸς του; Κι' ἔτσι γράφτηκε καὶ
τὸ Κορδελιό.

Στὴν ἐργασία μου αὐτὴ μ' ἐβοήθησαν μὲ χρήσιμες ἀναμνηστι-
κὲς πληροφορίες καὶ φωτογραφίες οἱ ἀδελφές Χριστίνα Π. Παλαι-
ολόγου καὶ Ὑλγα Κ. Κωνστανταράκη, τὸ γένος Παύλου Ὁμήρου,
οἱ ἐπίσης ἀδελφές Βαρβάρα Κριτζαλιώτου καὶ Ἄννα Ν. Μακρῇ

*Ενδοὺν πομπὴν
ἀντιβ. σε
5mεγ. μέγεθος*

(στρατηγού), τὸ γένος Ἥλια Τσοχατζόγλου, οἱ ἀδελφοὶ Σπύρος καὶ Στέλιος Νικολαΐδης, οἱ Μιχαήλ Νοταρᾶς, Δημ. Παπαδομαρκάκης, Γεώρ. Ποιμενιόπουλος, Ἀναστάσιος Δ. Κονταξής, Σταῦρος Δ. Κουκουλάκης, καὶ ὁ Αἰβίο Α. Μισσίρ ὅσον ἀφορᾷ τῇ Λατινικῇ κοινότητι τοῦ Κορδελιοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς πολλὰς φορές ποὺ ἀναφέρεται στὸ βιβλίον τὸ ὄνομά του.

Φωτογραφίες μοῦ ἔδωσαν ἡ «Ἐνωσις Σμυρναίων» ἀπὸ τὴν πλούσια συλλογὴ της, οἱ Κυρίες Χριστίνα Παλαιολόγου καὶ Ὀλγα Κωνστανταράκη, καὶ οἱ κύριοι Αἰμίλιος Βεῖνόγλου καὶ Χρήστος Σολομωνίδης. Σ' ὅλους αὐτοὺς ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὶς εὐχαριστίες μου. Ἰδιαίτερα ὁμῶς εἶμαι εὐγνώμων στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ποὺ λειτουργεῖ τόσο θαυμαστὰ ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένη, ἀγρυπνὴ καὶ ἀκούραστη διεύθυνση τῆς Κυρίας Μέλπως Μερλιέ, καὶ ποὺ μοῦ ἐπέτρεψε μὲ τὴ μεγαλύτερη προθυμία καὶ εὐγένεια, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες παρόμοιες περιπτώσεις, νὰ συμβουλευτῶ τὸ πολύτιμο καὶ πλουσιώτατο ἀρχεῖο του καὶ νὰ πάρω ἀπ' αὐτὸ ὅ,τι μποροῦσε νὰ μοῦ χρησιμέψῃ στὴν παρούσα ἐργασία μου. Μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία εὐχαριστῶ καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες τοῦ Κέντρου ποὺ πρόθυμα καὶ εὐγενικὰ μὲ διευκόλυναν στὴν ἔρευνά μου.

Δὲν πρέπει, τέλος, νὰ παραλείψω νὰ ἐκφράσω τὶς ἀπειρες εὐχαριστίες μου πρὸς τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς «Ἐνώσεως Σμυρναίων», ποὺ ἐφαρμόζοντας τοὺς καταστατικούς σκοποὺς της, ἔκρινε πῶς καὶ τὸ Κορδελιὸν μπορεῖ νὰ πάρῃ θέσιν μέσα στὸν κύκλον τῶν ἐκδόσεών της.

N. K.

*Beauté
Doux de
vivre
Aristocratie
Une histoire
bien belle
Absence de
l'ennemi
Défense*

ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Νύμφη τῆς Ἰωνίας εἶπανε τῇ Σμύρνῃ καὶ πραγματικά, σὰ νύμφη πανέμορφη καὶ καταστόλιστη εἶτανε. Κι' ἀκόμα πόσα ἄλλα παινετικά ὀνόματα δὲν τῆς δώσανε γιὰ νὰ ἐκφράσουν πιδ ἔντονα, πιδ παραστατικὰ τὴν ἀσύγκριτη ὁμορφιά της! Ἐαπλωμένη ναζιάρα καὶ περήφανη στ' ἀκροθαλάσσι της τὴν χαϊδεύει ὁ μπάτης τοῦ σμαραγδένιου της κόλπου καὶ τὴν ὑπηρετοῦνε, σκλάβες στὰ πόδια της, τὰ τριγύρω μικρά μικρούτσικα χωριά - προάστια της.

Ὅπως τὸ πλοῖο κάνει τὴν εἰσοδὸν τοῦ στὸ λιμάνι, ὁ ἐπιβάτης βρίσκεται μπροστὰ σ' ἓνα ἐξαίσιο θέαμα. Μιά ἐξωτική εἰκόνα γεμίζει τὰ μάτια καὶ τὴν ψυχὴ του. Ἡ καταγάλανη λουρίδα τοῦ κόλπου διαγράφει μιὰ στεργιανὴ ἀγκαλιὰ γαλήνης καὶ γραφικότητας. Δεξιὰ τὰ πέντε χαριτωμένα στή σειρὰ προάστια, ποὺ παίζουν μὲ τὸ κύμα. Στὸ βάθος ὑψώνεται ὁ ἱστορικὸς Σίπυλος μὲ τὶς κρυμμένες, γιὰ τοὺς πολλοὺς, φυσικὲς καλλονές του καὶ τοὺς ὠραίους καὶ συγκινητικούς μύθους τοῦ Τάνταλου, τοῦ Πέλοπα, τῆς Νιόβης, μὲ τὶς πηγές τοῦ ποταμοῦ Μέλῃ καὶ πλάϊ σ' αὐτὲς τὴ σπηλιά, μέσα στὴν ὁποῖαν λέγεται πὺς γεννήθηκε ὁ ἀθάνατος Ὅμηρος, ὁ «μελσιγενής». Καὶ ἀριστερά, κατάντικρυ στὴ Σμύρνη, ἡγεμονικὰ προκλητικὸ, μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴ ὄψη του καὶ τὸ γλυκὸ του χαμόγελο, τὸ Κ ο ρ δ ε λ ι ὀ. Ὅλα τὰ προάστια τῆς Σμύρνης ὠραῖα, μὲ ξέχωρη χάρη τὸ καθένα, μὲ τὸ δικό του τὸ καθένα φωτεινὸ πρόσωπο καὶ τὴ δική του ἀρχοντιά. Ἀπ' ὅλα ὁμῶς τὸ πιόμορφο, τὸ μεγαλύτερο, τὸ σπουδαιότερο, τὸ πιδ ἀγαπημένο καὶ πιδ ξακουστό, τὸ Κορδελιό.

«Σμύρνη,

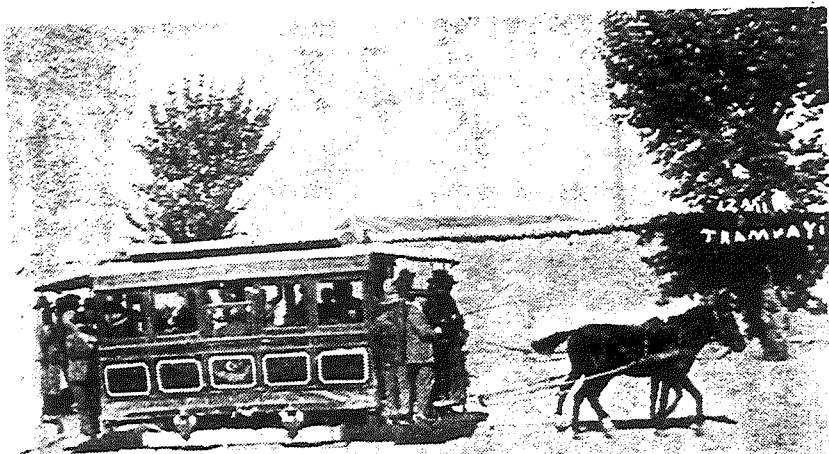
τ' ἀτίμητα πετράδια σου ἓνα γύρω,
Γκιοζτεπές, Καραντίνα, Καρατάσι,

τοπάζια και ζαφείρια και κοράλια
περιγελοῦν τὸν ἥλιο, και διαμάντι
ἓνα κι ὑπέρλαμπρο τὸ Κ ο ρ δ ε λ ι ὅ» (1).

Ξετυλίγεται σὲ ἀρκετὴ ἔκταση πάνω στὴν παραλία, λούζεται μέσα στοῦ φῶς, στολίζεται μὲ κομψὰ σπίτια κι ἐπιβλητικὲς βίλλες μέσα σὲ κήπους μὲ ἄφθονα λούλουδα και ἀνθισμένους περιπλοκάδες, ποὺ σκαρφαλώνουν τοὺς τοίχους, μὲ κόσμο πρόσχαρο, γελαστὸ και ἀνοιχτόκαρδο. Τὰ σπίτια του ἀντιφεγγίζονται στὴ διαυγέστατη θάλασσα, ποὺ συναγωνίζεται τὸ γαλανὸ χρῶμα τ' οὐρανοῦ. Οὐρανός, θάλασσα και τὰ γύρω βουνὰ συνθέτουν μιὰν εἰκόνα, ποὺ μόνο χρωστηρὰς ἄξιου καλλιτέχνη μπορεῖ ν' ἀποδώσει.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Τὸ Κορδελιὸ εἶναι χτισμένο κατὰ μῆκος τῆς βορεινῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης, ἀπέναντι και λίγο βορειοανατολικά ἀπ'

Τὸ τραμβαὺ τοῦ Κορδελιού.

(1) Στέργιου Σκιαδᾶ: «Σμύρνη».

αὐτήν. Ὅπως εἶναι, παρουσιάζει μιὰν ὁμορφὴν εἰκόνα μὲ καταπράσινο βάθος και τὴ γαλάζια θάλασσα ἀνάμεσα σ' αὐτὸ και τὴ Σμύρνη. Ἀπλώνεται σὲ ἴσιωμα, σὲ κάμπο, χωρὶς νὰ ἐγγίξει σὲ βουνά. Τὸ ἔδαφός του εἶναι ὅλο χῶμα και δὲν βρίσκεις οὔτε μιὰ πέτρα γιὰ βεμέλιο. Γιὰ νὰ χτίσουν ἔφεργαν πέτρες ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριό, τὰ Πετρωτά.

Τὸ κλίμα τοῦ Κορδελιοῦ εἶναι πολὺ εὐχάριστο και ὑγιεινόν. Ὅπου κι' ἂν σκάψης βρίσκεις νερὸ σὲ μικρὸ βάθος, και πολὺ εὐγευστο. Τὸ νερὸ τῆς θάλασσας, τὸ ἄλμυρό, εἶναι πολὺ βαθεῖα. Τὸ καλοκαίρι ἔχει πάντα δροσιὰ ἀπὸ ἀεράκι ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Σίπυλο πρὸς τὴν πεδιάδα και ἀπὸ τὸν περίφημο μπάτη τοῦ κόλπου. Τὸ χειμῶνα τὸ κρῦν εἶναι δυνατό, πρὸ πάντων ὅταν φυσάει ὁ βοριάς πάλι ἀπὸ τὸ Γιαμιανλάρι (ὁροσειρὰ τοῦ Σίπυλου). Τότε παγώνουν οἱ τροῦμπες και γιὰ νὰ δγάλουν οἱ νοικοκυρὲς νερὸ τίς ζέσταιναν μὲ φωτιά. Χιόνιζε και τὰ παιδιὰ παίζανε κόνοντας χιονανθρώπους και χιονοπόλεμο. Μόλις ἄρχιζε ὁ χειμῶνας ἄρχιζαν και οἱ βροχὲς και πλημμύριζαν οἱ μπαξέδες.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Κορδελιὸ ἦταν τὸ ἐπικρατέστερο ὄνομά του. Περαιὰ τόγγραφαν οἱ Ἕλληνες λόγιοι τῆς Σμύρνης. Οἱ Τούρκοι πάλι, ἀπὸ τὴ θέση ποὺ βρίσκεται στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ τοῦ κόλπου, τοῦδωσαν ἐπίσημα τ' ὄνομα Καρσίγιακα, ποὺ θὰ πῇ ἀντικρυνή πλευρά. Καὶ ὁ λαὸς μας, ἀκολουθώντας τὴν Τούρκικη ὀνομασία, τόλεγε κι' αὐτὸς Καρσιακά. Τὸ εἶπαν ἀκόμη και Πέρα - μεριά και Πέρα - χωρίον.

Κορδελιώτες και Καρσιακαλήδες λέγονταν οἱ ἄντρες ἀπὸ τοὺς κατοίκους του. Κορδελιώτισσες και Καρσιακαλιὲς οἱ γυναῖκες του.

Εἶπαν και πολλοὶ ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ λένε και νὰ πιστεύουν, πὼς τὸ Κορδελιὸ πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ Coeur de Lion. Ἀκόμα σὲ μιὰ ἔκθεση, τὸ 1950, ὁ ἐφημέριος τῆς Λατινικῆς Κοινότητος τοῦ Κορδελιοῦ (1) γράφει: «Σύμφωνα

(1) Βλ. στὸ κεφάλαιο «Ἡ Λατινικὴ κοινότης τοῦ Κορδελιοῦ».

μέ παλιά παράδοση, τὸ Κορδελιὸ ἔχει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν Ριχάρδο Κέρ ντε Λιόν, τοῦ ὁποῦν τὰ στρατεύματα φάινεται πῶς ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σταυροφοριῶν, στὴ θέση ποὺ βρίσκεται σήμερα αὐτὸ τὸ προάστιο». Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ, ποὺ ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῶν λέξεων ἔχει κάποια ἀληθοφάνεια, πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, γιατί ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀρχηγὸς τῆς 3ης Σταυροφορίας, ὁ Richard II, ὁ ἐπικληθεὶς γιὰ τὴν ἀνδρεία του Lion Hearted (γαλλικὰ *Coeur de Lion* καὶ ἑλληνικὰ Λεοντόκαρδος), δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μετὰ τὰ μέρη αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἐπέρασαν τὰ στρατεύματά του. Ἡ 3η Σταυροφορία ὑπὸ τὸν Ριχάρδο πῆγε στὴ Μικρὰ Ἀσία ἀπὸ τὴ θάλασσα. Μπαρκάρισε στὰ καράδια ἀπὸ τὴ Νότιο Ἰταλία, ἐπλευσε πρὸς τὴν Κύπρο, τὴν ὁποῖαν ἐκυρίευσε (γιὰ νὰ τὴν πουλήσῃ ἀργότερα στοὺς Ναῦτες) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὰ ἀπέναντι Τουρκικὰ παράλια.

Ἡ λέξη Κορδελιὸ εἶναι ἀπλὴ παραφθορά, τοῦ βυζαντινοῦ ὀνόματος, «Κορδολέων». Κατὰ τὸν 13ο αἰῶνα ὑπῆρχε στὴν περιοχὴ αὐτὴ Μονὴ ἢ καὶ τοποθεσία λεγομένη «τοῦ Κορδολέοντος», ποὺ ἐπανειλημμένα ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τῶν Λέμβων (1), τὰ ὁποῖα συνέλεξαν οἱ Miklosich et Müller καὶ δημοσίευσαν στὸ ὀβλίο τους *Acta et Diplomata Graecae* τὸ 1865. Ἡ σημερινὴ θέσι τοῦ Κορδελιοῦ πρέπει νὰ ταυτισθῇ ἀκριβῶς μετὰ τὴν «Ἑνορία τοῦ Κορδολέοντος», ποὺ ἀναφέρεται σ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα.

Σὲ ἔγγραφο μετὰ χρονολογία 1263, πωλητήριο πρὸς τὴ μονὴ ἐνὸς χωραφιοῦ, στὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων τοῦ κτήματος ἀναφέρεται ἡ «τοποθεσία τοῦ Κορδολέοντος». Σὲ ἄλλο, πωλητήριο ἐπίσης χωραφιοῦ «τῆς Ἀγίας Ἐλένης» πρὸς τὴν ἴδια μονὴ μετὰ χρονολογία

(1) Ἡ μονὴ αὐτὴ ἦταν χτισμένη ψηλότερα ἀπὸ τὸ χωριὸ Μπουλάμασι, πάνω στὸ Νιφ-νιγ (Νιμφαίων ὄρος ἢ Ὀλυμπος). Περὶ αὐτῆς βλέπε *Arist. Fondier «Le Monastère de Lembos»* στὸ *Bulletin de la correspondance Hellenique* 1892, σσ. 390, 399, 401 καὶ *Hélène Ahrweiler «L'histoire et géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques»*, στὸ *Travaux et memoire*, τ. I', Paris 1965, σ. 60.

1272, σημειώνεται ὅτι τὸ πωλούμενο χωράφι βρίσκεται «ἐν τῇ θέσει τῶν Παλατίων καὶ ἀκουμβάει εἰς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τὴν ὑπάγουσαν ἀπὸ τῶν Παλατίων εἰς τὸν Κορδολέοντα». Τρίτον «πρατήριον» ἔγγραφο τοῦ 1276, ἐνὸς χωραφιοῦ ἀνήκοντος στὸν Μιχαὴλ Πετρίτζην, τὸ ὑπογράφει «ὁ εὐτελὴς ἱερεὺς καὶ νομικὸς χωρίου Ὁξους ἐνορίας Κορδολέοντος, Εἰνός ὁ Μοδινός». Τέλος σὲ ἄλλο ἔγγραφο, στὸ ὁποῖον καθορίζονται τὰ ὅρια τῶν κτημάτων ποὺ ἀνήκαν στὴ Μονὴ τῶν Λέμβων στὴν πεδιάδα τῆς Μαινεμένης, «τοῦ κάμπου τοῦ μεμανιωμένου» (1) ἀναφέρεται πάλι «βασιλικὴ ὁδὸς ἀπὸ Παλάτια εἰς Κορδολέοντα». Ἡ πράξι αὐτὴ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ νομικὸ «τῆς Πέραν ἐνορίας», ἐξαρτωμένης ἀπὸ τὴν Μητρόπολη Σμύρνης. Καὶ ἡ ἐνορία αὐτὴ πρέπει νὰ ἦταν στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Κορδελιοῦ, ἂν ζὲν ἦταν ἡ ἴδια μετὰ τὴν ἐνορία τοῦ Κορδολέοντος (2).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔγγραφα τῆς Μονῆς τῶν Λέμβων βλέπομε πῶς στὴν περιοχὴ τοῦ Κορδελιοῦ ὑπῆρχαν, κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, τὰ χωριά Ὁξος καὶ Παλάτια καὶ ἐκκλησίαι τῆς Ἀγίας Ἐλένης. Ἐπίσης, μετὰ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον σημειώνομε πῶς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Μιχαὴλ Πετρίτζης, ἀπὸ τὸ ὁποῖον διαπιστώνομε ὅτι ἡ πιὸ παλιὰ οἰκογένεια τῆς Σμύρνης, ποὺ ἔχει μάλιστα ἀφήσει ἐκεῖ σημαντικὰ ἔχνη τῆς κοινοτικῆς δράσεώς της καὶ ἡ ὁποία διατηρεῖται ἀκόμη ἀκμάζουσα ἐδῶ στὰς Ἀθήνας, εἶναι ἡ οἰκογένεια Πετρίτζη.

(1) «Μεμανιωμένος» ἐννοεῖται ὁ ποταμὸς Ἑρμος (τουρκικὰ Γεντί - τσάι), ὁ ὁποῖος πολλὰς φορὰς τὸ χειμῶνα κατεβαίνοντας μετὰ ὀρμῇ, ξεχειλίζει καὶ σκέπαζε μετὰ νερὰ καὶ βοῦρκο τὴν ἐπίπεδον πεδιάδα τῆς Μελεμένης. Ὁ ἴδιος κάμπος ἄλλοι ἀναφέρεται ὡς «Κάμπος τοῦ μαινωμένου». Ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸν τοῦ κάμπου, ἀσφαλῶς, πῆρε καὶ ἡ Μαινεμένη ἢ Μελεμένη τὸ ὄνομά της. Τὸ 1886 διεργρηθίσθη κατάλληλα ἡ κοίτη καὶ ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ καὶ οἱ ἐκβολές του μετετοπίσθησαν στὸ Λιγαίο, κοντὰ στὶς Φῶνες, γιατί ἂν ἐξακολοιθοῦσε νὰ βγαίνει στὸν κόλπο τῆς Σμύρνης ὑπῆρχε φόβος νὰ τὸν κλείσῃ μιὰ μέρα.

(2) Miklosich et Müller, *Acta et diplomata* τ. IV, σσ. 154, 156, 164 καὶ 173.

ΑΛΛΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Τὸ Κορδελιδὸν δὲν ἔχει μακρὰ ἱστορικὴ ἐξέλιξη. Δὲν ξέρομε ποιά εἶναι ἡ ἀρχὴ του. Νὰ μᾶς διαφωτίξῃ ἀραγε μιὰ σπασμένη μαρμάρινη πλάκα μὲ τὸ ἀκόλουθο τμήμα ἐπιγραφῆς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ποὺ βρέθηκε στὸ πλησιέστερο προάστιό του, τὸ σχεδὸν συνεχόμενο μὲ αὐτό, τὸ Ἀλάμπεη;

ΕΡΜΩ ΠΟΤΑ
 .ΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ Κ.....
 .ΑΙΑΙΩ ΑΔΡΙΑΝΩ.....
 .ΕΙΝΩ ΣΕΒΑΣΤΩ Ε.....
 ..ΝΕΩΚΟΡΟΣ ΣΜΥΡΝ.....
 Σ ΠΡΟΝΟ

Παρουσιάζοντας τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ ὁ Σμυρναῖος ἀρχαιολόγος Ἀριστοτέλης Φοντριέρ στὴ *Revue des études anciennes*(1) τὴν συμπληρώνει ὡς ἐξῆς:

ΕΡΜΩ ΠΟΤΑ (ΜΩ ΚΑΙ)
 (Α) ΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ Κ (ΑΙΣΑΡΙ)
 ΑΙΑΙΩ ΑΔΡΙΑΝΩ (ΑΝΤΩ)
 (Ν) ΕΙΝΩ ΣΕΒΑΣΤΩ Ε (ΥΣΕΒΕΙ)
 (Η) ΝΕΩΚΟΡΟΣ ΣΜΥΡ (ΝΑΙΩΝ)
 (ΠΟΛΙ) Σ ΠΡΟΝΟ (ΗΣΑΣΑ)

καὶ μετὰξὺ ἄλλων προσθέτει:

«Ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Κορδελιδόν, συνοικία Ἀλάμπεη. Εἶναι τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου ἐντοιχισμένου σ' ἓνα στάβλο γαλακτοκομείου, ποὺ λέγεται Καλυψώ.

«Στὴν αὐλὴ τῆς εἰσόδου τοῦ ἰδίου κτίσματος, ἐκτὸς ἀπὸ διάφο-

(1) R.E.A. Swets et Zeitlinger N. V. Amsterdam, τ. 8, 1906, σ. 285. C. J. Gadoux : «Ancient Smyrna», Oxford 1938, σ. 272.

ρα σπασμένα μάρμαρα, γύρω τώρα ἀπὸ ἓνα πηγάδι, βρίσκονται πολλὰ τεμάχια ἀπὸ κολῶνες. Σκάφτοντας, ἀκόμη, ἓνα ἀμπέλι ἐκεῖ κοντά, βρήκαν θεμέλια ἀρχαίου οἰκοδομήματος.

«Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀφιέρωμα τῆς πόλεως Σμύρνης πρὸς τὸν ποταμὸ Ἑρμὸ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀντωνεῖνο τὸν Εὐσεβῆ. Ἡ ἀφιέρωση στὴν ἴδια ἐπιγραφὴ σὲ μιὰ θεότητα καὶ ταυτόχρονα σὲ ἓνα αὐτοκράτορα δὲν εἶναι κάτι τὸ σπάνιο. Σὲ τέτοια περίπτωση, ἡ θεότης παίρνει τὴν πρώτη θέση.

«Ὁ Ἑρμὸς ἀναφέρεται ἤδη σὰν θεὸς στὴν θεογονία τοῦ Ἡσιόδου. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς γιουὺς τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Ὀκεανοῦ. Μερικὲς πόλεις ποὺ βρίσκονται λίγο μακριὰ ἀπὸ τὸ ρεῖμα του, ὅπως φυσικὰ καὶ ἡ Σμύρνη, ἐχάραξαν τὸ πρόσωπό του σὲ νομίσματά τους. Ἡ συμπερασματικὴ συμπλήρωση τῆς ἐπιγραφῆς μᾶς τὴν τοποθετεῖ χρονικὰ μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 138 καὶ 161 μ.Χ.

«Ἡ Σμύρνη εἶναι γνωστὸ ὅτι ὑπῆρξε τρεῖς φορές νεωκόρος. Τὴν πρώτη φορὰ ὑπὸ τὸν Τιθέριο, τὴ δεύτερη ὑπὸ τὸν Ἀδριανὸν καὶ τὴν τρίτη κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Σεπτημίου Σεδῆρου (1).

«Οἱ τελευταῖες, χαμένες σήμερα σειρές τῆς ἐπιγραφῆς θὰ πρέπει νὰ σημειώνουν ἐπακριδῶς τὸ ἀντικείμενο καὶ τὴ χρονολογία τῆς ἀφιέρωσης».

Ἀπὸ τίς σπασμένες κολῶνες καὶ τὰ μάρμαρα καὶ ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς ποὺ ἀναφέρει ὁ Φοντριέρ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ, μποροῦμε θάσιμα νὰ υποθέσωμε ὅτι κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ὑπῆρχε ἐκεῖ ἱερὸ λατρείας τοῦ θεοποιημένου ποταμοῦ Ἑρμού καὶ ὅτι τὸ μέρος ἦταν κατοικημένο. Πῶς λεγόταντε ὅμως ἡ θέση ἐκείνη; Ἴσως μιὰ συστηματικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα νὰ μᾶς ἀπεκάλυπτε αὐτὸ ποὺ σήμερα εἶναι ἀκόμη ἄγνωστο.

Ἐπίσης, ὅπως ἀναφέρει καὶ πάλι ὁ Φοντριέρ, κατὰ τὸ 1892, στὰ Τουρκικὰ νεκροταφεῖα τοῦ κάμπου τοῦ Κορδελιδίου καὶ στὸ κτῆ-

(1) Νεωκόρος ἦταν τιμητικὸς τίτλος ποὺ δίνονταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, σὲ μερικὲς πόλεις, κυρίως τῆς Μ. Ἀσίας, ποὺ εἶχαν ἀνεγείρει ναοὺς στὸ ὄνομα θεοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἱερατικὴ ὑπηρεσία ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχαν οἱ ἴδιες ἀναλάβει. Τοῦ τίτλου τούτου συχνὰ γενότανε χρῆσις ἀπὸ τίς πόλεις αὐτὲς σὲ ἐπιγραφὰς καὶ σὲ νομίσματά των.

μα τοῦ Κορνηγοῦ, τὸ γνωστὸ ὡς «τοῦ Καραοσιμάνογλου», ὑπῆρχαν σκόρπια ἀρχαῖα ὑπολείμματα, μέσα δὲ στὸ ἐργαστάσιο μπύρας τοῦ Ἀναστάς Ἀγᾶ, δυτικὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ἔβλεπε κανεῖς μεγάλους λάκκους γεμάτους μὲ σπασμένα κεραμίδια, τοῦβλα καὶ μάρμαρα πολὺ περασμένων χρόνων (1).

Πιὸ συγκεκριμένα καὶ θετικὰ πράγματα δρίσκομε κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ τοῦ 13ου αἰῶνα, καὶ νομίζω πῶς ἀπὸ ἐκεῖ θὰ πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρχὴν τοῦ τοῦ σημερινὸ Κορδελιό. Τότε εἶδαμε πῶς ὑπῆρχαν στὴν περιοχὴ τοῦ μοναστήριου, ἐκκλησίες, καὶ ἐπώνυμες ἐνορίες, πού ὑπάγονταν στὴ Μητρόπολη τῆς Σμύρνης.

Δυστυχῶς, δὲν μπορούμε σήμερὰ, ἀπὸ ἔρευνες, νὰ μάθωμε πό-
τε ἀκριβῶς πρωτοαναφέρθηκε τὸ ὄνομα Κορδελιό ὡς οἰκισμός. Νὰ
ἔγινε ἄραγε αὐτὸ μετὰ τὸ 1865 ὅταν εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότη-
τος τὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς τῶν Λέμβων, πού μιλοῦνε, ὅπως εἶδαμε,
περὶ Κορδολέοντος: Ὅπως δὴ ποτε, ἡ παράδοση τῶν τοπωνυμίων
πρέπει νὰ ἐξακολουθήσει νὰ ὑπάρχει, γιατί καὶ τὸ χωριὸ Παλάτια
τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ σημερινὸ Παλα-
τίκι τῆς περιοχῆς (2).

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὸ Κορδελιό, ἀπὸ τὴν Τούρκικη κατάκτηση κι' ἐδῶ, καὶ γιὰ
μιά σειρά ἐκατοντάδων χρόνων, παρέμεινε ἕνας ἀκατοίκητος χῶ-
ρος, ἕνας κάμπος, τμήμα τοῦ ἀπέραντου φέουδου τῆς πλουσιώτα-
της καὶ πανίσχυρης οἰκογένειας τῶν Καραοσιμάνογλου. Μόνο κατὰ
τὸ 1874 ἐπιστημαίνονται μερικὰ ἀγροτικὰ σπιτάκια ἀραιὰ χτισμέ-
να καὶ μὲ ἕνα - δυὸ ταπεινὰ μικρομάγαζα, πού πήγαιναν νὰ ξεκου-
ραστοῦν, νὰ πιοῦνε τὸ κρασάκι τους, νὰ κουβεντιάσουν τὰ δικά
τους, ψαῖδες καὶ γεωργοί (3). Ἀσφαλῶς αὐτοὶ θὰ ἦσαν ἀπόγονοι

(1) Arist. Fondrier, Le monastère de Lembos, ἔνθ' ὁ., σελ. 401, σημ. 4.

(2) Arist. Fondrier, ἔνθ' ὁ., σελ. 390.

(3) Σταμ. Ἀντωνοπούλου, Μικρὰ Ἀσία, Ἀθήναι 1907, σελ. 149.

τῶν Πελοποννησίων ἐκείνων προσφύγων, πού, φεύγοντας ἀπὸ τὶς
πατρίδες τους, μετὰ τὴν ἐπιπόλαιη Ὀρλωφικὴ ἐπανάσταση (1768),
τὴν οἰκτρά ἀποτυχία τῆς καὶ τὰ τραγικά τῆς ἐπακόλουθα, ἦρθαν,
ὡς γνωστόν, στὰ παράλια τῆς Σμύρνης, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους
παρέλαβε ὁ Καραοσιμάνογλου, τοὺς ἐγκατέστησε κολλήγους στὰ κτή-
ματά του, τοὺς ἔχτισε σπίτια καὶ τοὺς ἐπροστάτεψε.

Πρὶν τὸ 1874 συγκοινωνία γύρω ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς Σμύρνης
δὲν ὑπῆρχε. Μερικὲς μόνο δάρκες διέσχιζαν τὴ θάλασσα πρὸς τὴν
ἀπέναντι ἀκτὴν, κυρίως γιὰ φάρμακα καὶ γιὰ στοιχειώδη ἐξυπηρέτη-
ση τῶν λίγων ἐκείνων ἀγροτῶν. Ἀπὸ τὸ Κορδελιό περνοῦσε, βέ-
βαια, ὁ σιδηρόδρομος Σμύρνης—Κασαμπᾶ, πού εἶχε ἐγκαινισθῇ
τὸ 1865 καὶ τὸ τραῖνο στάθμευε γιὰ λίγο κι' ἐκεῖ σὲ ἀραιὰ διαστή-
ματα καὶ ὄχι τακτικά.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1874 ἱδρύεται στὴ Σμύρνη μιὰ ναυτικὴ
Ἑταιρία ἀπὸ τοὺς Τζόλυ, Βίκτωρα, Κουρμουλῆ καὶ Σία καὶ βάζει
δυὸ μικρὰ ἀπὸ τὰ ἀτμόπλοιά της μὲ Ἀγγλικὴ σημαία, τὸ «Κορδε-
λιό» καὶ τὸ «Γκιότζεπε» νὰ ἐκτελοῦν τὴ συγκοινωνία τοῦ κόλπου.

Αὐτὸ ὑπῆρξε ἕνα σημαντικὸ γεγονός καὶ μιὰ σοβαρὴ ἀρχὴ γιὰ
τὴν ἀνοδικὴ ἐξέλιξη τοῦ Κορδελιοῦ, γιατί χάρη στὰ δυὸ αὐτὰ θα-
ποράκια, τὸ χωριὸ ξεπετάχτηκε σάν ἀπὸ θαῦμα. Σὲ λίγους μῆνες
μέσα ἡ τοποθεσία ἐκείνη μὲ τὰ λίγα σπιτάκια, τὰ χωράφια καὶ
τοὺς λαχανόκηπους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μαλακὸ τῆς κλίμα, τὸ ἥρεμο
καὶ χαρωπὸ ἀκρογιάλι τῆς καὶ τὴν πανοραμικὴ θέα πρὸς τὴν ἀν-
τικρυνὴ πολιτεία, γέμισε μὲ κομψὰ σπίτια καὶ μεγαλοπρεπεῖς βίλ-
λες πολλῶν Σμυρναίων, ἄλλων γιὰ παραθερισμὸ καὶ ἄλλων γιὰ μό-
νιμη κατοικία.

Τὰ δυὸ θαποράκια δὲν ἦταν πιά σὲ θέση νὰ ἀντιμετωπίσουν
ικανοποιητικὰ τὴν κίνηση πού δημιουργήθηκε μετὰ Κορδελιοῦ
καὶ Σμύρνης. Ἔτσι ἐπρόκυψε ἡ ἀνάγκη νὰ ἱδρυθῇ τὸ 1880 καὶ
δεύτερη Ἑταιρία ἀπὸ τὸν Πόποβιτς, πράκτορα τοῦ Αὐστριακοῦ
Λόγυ καὶ τὸν Τοῦρκο μεγάλο ἐπιχειρηματία χερσαίων μεταφορῶν
μὲ καμῆλες καὶ ἀραμπάδες, Σαντίκ μπέη, πού ἔφεραν ἀπ' τὴν Τερ-
γέστη ἄλλα δυὸ θαποράκια καὶ τὰβαλαν κι' αὐτὰ στὸ ἴδιο δρομο-
λόγιο.

Ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν δυὸ αὐτῶν ἐταιριῶν ἦταν

μεγάλος, εξαντλητικός και προξενούσε ένοχλητική αναστάτωση στην προκυμαία της Σμύρνης, με τις διαφημιστικές φωνές και τὰ νταούλια άκόμη που χρησιμοποιούσαν για νά προσελκύσουν έπιβάτες. Αυτά όλα, και ή προοπτική σοβαρών και ασφαλών κερδών από μιá άνάλογη, αλλά πιό δυνατή, έπιχείρηση, ώθησαν άλλους που διέθεταν ισχυρά μέσα στην Κυβέρνηση, με έπικεφαλής τόν Γιαγιά Καγιατή Πασά, νά ιδρύσουν κατά τó 1884 τρίτη εταιρία, την περιβόητη Χαμιτιέ. Έξεδόθη αυτοκρατορικό φερμάνι που έδινε στην πρώτη εταιρία προθεσμία ενός έτους για νά διαλυθή και ν' άρχιση νά εργάζεται ή Χαμιτιέ ως προνομιούχος εταιρία με 3 νέα θαπόρια που έφερε από την Κωνσταντινούπολη: τó Γκιούλ - μπαξέ, τó Φώσκολο και τó Σταμπούλ. Μπροστά στη νέα αυτή κατάσταση, οί Τζόλυ, Βίκτωρας, Κουρμούλης και Σία αναγκάστηκαν νά ρθούν σέ διαπραγματεύσεις με την Χαμιτιέ και νά συμμετάσχουν σ' αυτήν με 200 μετοχές και με παραχώρηση 5 από τὰ άτμόπλοιά των για τή συγκοινωνία του κόλπου και έξω άπ' αυτόν ως τὰ Βουρλά (1). Άργότερα, μετά τó τραγικό ναυάγιο του Σταμπούλ τó 1908, για τó όποιον θά γίνη ιδιαίτερος λόγος, την εταιρία την ανέλαβε ó "Αγγλος της Σμύρνης Τ. Ρήζ.

Άπό τότε, ó μικρός και άσημος συνοικισμός του 1874 εξέλιχτηκε σέ μιá ώραία κωμόπολη με καλή ρυμοτομία, με κήπους, λουλούδια, και πρασινάδες, με άρχοντική εμφάνιση και ζωή, που έφτασε τó 1888 νά συγκεντρώνη 5.000 κατοίκους. Τότε και ή Γαλλική εταιρία του σιδηροδρόμου Σμύρνης — Κασαμπά και Προεκτάσεως έγκαινιάσε κι' αυτή ιδιαίτερη τοπική συγκοινωνία Σμύρνη — Κορδελιό, που έξυπνρήτησε πολύ τή διακίνηση του πληθυσμού και συνετέλεσε ώστε νά προσδέψη άκόμα περισσότερο τó χωριό.

Παράλληλα με τὰ δυό αυτά κύρια μέσα, ένας ώραίος παραθαλάσσιος καροτσόδρομος άρχιζε από την προκυμαία της Σμύρνης, περνούσε από τó Νταραγάτσι, τó Χαλκιά Μπουναρί, τὰ Σφαγεία, τó Κάτω Μερσινλή, και δίπλα πιά άπ' τ' άκρογάλι ώδηγούσε στο

(1) Βλ. άρθρο Σ. Π. Θ. Φόρου: «Συμφωνική άτμοσιλία 1869—1907» στο 'Ημερολόγιο 'Αμαλθείας', 30 Δεκεμβρίου 1907.

Κορδελιό για όσους είχαν όρεξη νά κάνουν τή ρομαντική αυτή διαδρομή με άμαξα, που κρατούσε μιáμιση ώρα. Η απόσταση Σμύρνη - Κορδελιό, από την ξηρά ήταν 13 χιλιόμετρα.

Τó Κορδελιό συγκοινωνούσε και με τόν Μπουρνόδα μ' έναν ώραίο καροτσόδρομο μέσω Μπαϊρακλί, από τόν όποιον άπείχε περί τὰ 10 χιλιόμετρα. Ό δρόμος αυτός άρχισε νά γίνεται τó 1889.

Τὰ θαποράκια της συγκοινωνίας του κόλπου ήταν τροχοφόρα, κινιόντουσαν, δηλαδή, με τοποθετημένες κι' άπ' τις δυό τους πλευρές, ρόδες, «φτερά», όπως τὰ λέγαμε. Θυμόμαστε οί παλαιότεροι, σάν κάτι σήμερα τó άστείο, τὰ θαποράκια αυτά νά χτυπάνε με τὰ φτερά τους τó νερό, νά κάνουν άφρους και νά κυλάνε σάν πάπιες στη θάλασσα, καμαρωτά, με τόν άργό ρυθμό τους γεμάτα από κόσμο. Τó μεγαλύτερο ήταν τó Γιούλμπαζε και χωρούσε ως 1000 έπιβάτες. Τó Φώσκολο και τó Σταμπούλ έπαιρναν 700 τó καθένα. Όλα είχαν την ίδια ταχύτητα και ήταν του αυτού τύπου, με πρώτη και δεύτερη θέση, με σαλόني, με καθίσματα στο κατάστρωμα και με μπάρ για καφέ, αναψυκτικά και γλυκά.

Σ' ένα άπ' αυτά τὰ θαποράκια είχε εγκαταστήσει την... έδρα της αυτή που ώνομάστηκε «Πλωτή 'Ακαδημία», της όποιας μέλη ήταν διανοούμενοι του Κορδελιού που άνεθοκατέβαιναν όλοι στη Σμύρνη τις ίδιες ώρες κάθε μέρα. Εκεί, σέ μιá γωνιά της πρώτης θέσης, συνεδρίαζε ή διαλεχτή συντροφιά και συζητούσε, μεταξύ σοβαρού και άστείου, διάφορα θέματα και έλυε δύσκολα προβλήματα: πολιτικά, φιλολογικά, κοινωνικά και άλλα. Μέλη της 'Ακαδημίας αυτής ήταν, πλόν άλλων, και οί Στίλπων Πιττακής, Κώστας Μισαηλίδης και Λαίλιος Καρακάσης, («Έπιθεωρητής»). Ό Μισαηλίδης, μάλιστα ήταν ό Γραμματεύς και δημοσίευε τακτικά, με τó ψευδώνυμο «Λαϊκός», στο σατυρικό φύλλο «Κόπανο» πρακτικά τών συνεδριάσεων της Πλωτής αυτής 'Ακαδημίας.

Η άφετηρία τους από τή Σμύρνη ήτανε κοντά στο Κουμερκάκι (τó Μικρό τελωνείο) ή «Πασαπόρτι» όπου υπήρχε ή «Σκάλα» τους. Η Σκάλα αυτή ως τó 1908 ήτανε καμωμένη κατά έναν πρόχειρο και επικίνδυνο τρόπο. Δέν ήταν χτισμένη μέσα στη θάλασσα σάν αποβάθρα, ούτε και πλευρίζαν τὰ θαποράκια στη προκυμαία. Στηριζόντανε σέ μαοῦνες, που με λίγη θαλασσοταραχή αίσθανόσου-

développement
nouveau égal
fin XIXe
monnaie pour
l'époque que le dé
de fer et acier
pour les promesses

1884 - 1889
compagnie
Hammam

1889 - 1908
du Soudan

1889 - 1908
Soudan de
Gordalie

Routte côtière
côtée de
l'Inde du
à Smyrne

1889 - 1908
Soudan de
Gordalie

νε τὸ λίκνισμά τους πάνω στὸ νερό. Τὸ τιμῆμα τῆς προκυμιάς ἀπέναντι καὶ γύρω ἀπὸ τὴ Σκάλα τὸ λέγανε «τὰ βαποράκια»: «Τὸ καφενεῖο τοῦ τάδε εἶναι στὰ βαποράκια», λέγαμε.

Ὁ περισσότερος κόσμος τοῦ Κορδελιοῦ προτιμοῦσε αὐτὸ τὸ μέσον συγκοινωνίας, γιατί ἡ Σκάλα βρισκότανε πλησιέστερα πρὸς τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς Σμύρνης. Ἦταν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι πού τοὺς ἄρεσε τὸ θαλασσινὸ αὐτὸ ταξιδάκι μετὰ τὴ δροσοῦλα του τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ὥραιο θέα πού πρόσφερναν τὰ κοντινὰ τριγύρω ἀκρογιάλια μετὰ τὰ μικρὰ στὴ σειρά γραφικὰ χωριουδάκια.

Τὰ βαποράκια ξεκινοῦσαν διαδοχικὰ σὲ ὁρισμένες ὥρες καὶ σὲ 30 λεπτὰ ἔφταναν στὴ σκάλα τοῦ Κορδελιοῦ, τὴ «Βαπορόσκαλα», ὅπως τὴν ὠνόμαζαν οἱ Κορδελιώτες, γιὰ νὰ τὴ διακρίνουν ἀπὸ τοὺς ἄλλες πού ὑπῆρχαν: τὴ «Σκάλα τοῦ Μπελὸμ» καὶ τὴ «Σκάλα τοῦ Μπελεντιέ».

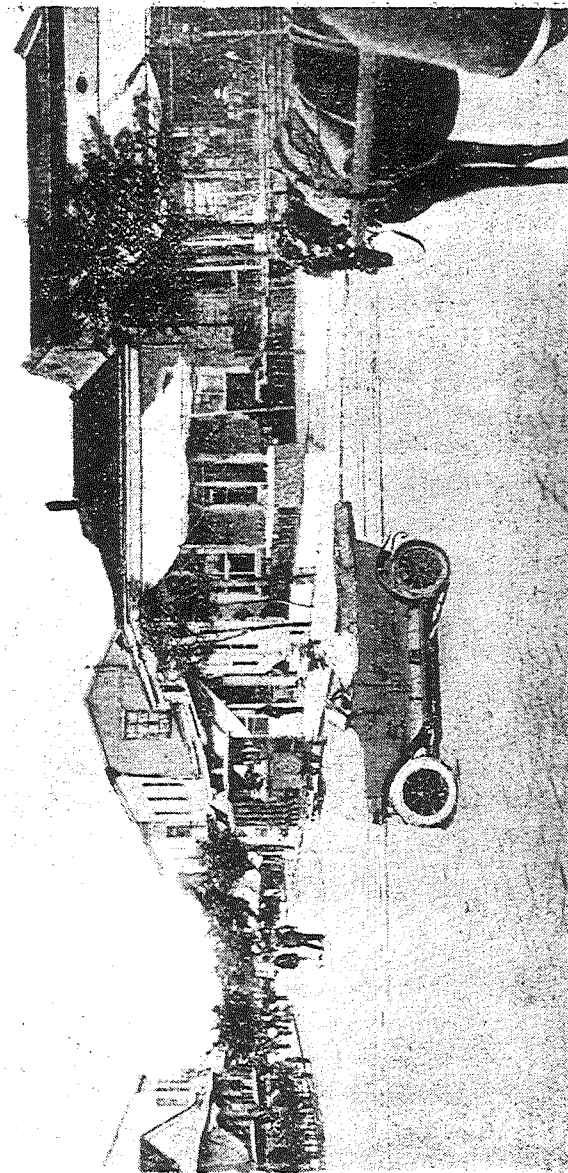
Ἡ Βαπορόσκαλα ἦταν κι' αὐτὴ ξυλένια ὥς τὸ 1908, τὴ χρονιά, δηλαδή, ἐκεῖνη πού ἔγινε ἡ μεγάλη τραγωδία μετὰ τὸ ναυάγιο τοῦ Σταμπούλ. "Τότερα ἀπ' αὐτό, ἡ ἐταιρεία ἔφτιαξε μιὰ καινούργια, ὁμορφη, συγχρονισμένη, γιὰ τὴν τότε ἐποχή, χτιστὴ ἀποβάθρα, μετὰ σιδερένιους πασσάλους γιὰ πρόσδεση τῶν βαποριῶν, μετὰ καθαρὴ αἶθουσα ἀναιμιονῆς, πλούσιο κυλικεῖο καὶ ἀπλετο φωτισμὸς. Τότε ἔφερε καὶ καινούργια βαποράκια ἐλικοκίνητα, τὸ Χουριέτ καὶ τὸ Εὐτέρπη.

Γιὰ τὴ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία τὸ τραῖνο ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ σταθμὸ τοῦ Μπασιαχανέ τῆς Σμύρνης, πού ἦτανε ὁ κεντρικὸς σταθμὸς καὶ τὰ γραφεῖα τοῦ σιδηροδρόμου Σμύρνης — Κασαμπᾶ. Ὑπῆρχε μιὰ φαρδύα πλατφόρμα, ἀπὸ τὰ δεξιὰ τῆς ὁποίας ἦταν τὸ τραῖνο τοῦ Κορδελιοῦ καὶ ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ τοῦ Μπουρνόδα. Τὸ τραῖνο ἔκανε τὴ διαδρομὴ του κι αὐτὸ σὲ μισή ὥρα. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸν Μπασιαχανέ περνοῦσε ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς συνοικίες τῆς Σμύρνης, ἔπιανε στὸ Σταυρό, τὸ Χαλκαμπουνάρι καὶ στρέφοντας ἀριστερὰ στάθμευε στὰ μικρὰ παραλιακὰ προάστια, Μπαῖρακλί, περνοῦσε τὸ μικρὸ οἰκισμὸ «Ταρσανά» (ναυπηγεῖο), ὅπου ὑπῆρχαν ἐγκαταστάσεις γιὰ πρόχειρη ἐπισκευὴ πλοίων, ἔπιανε στὴν "Αἰγία — Τριάδα, τὸ Ἀλάμπει, ἔφτανε στὸ Κορδελιὸ καὶ προχωροῦσε ὥς τοῦ Παπᾶ τὴ Σκάλα, ὅπου ἦταν τὸ τέρμα τῆς διαδρομῆς του.

Stasiun de Smyrne

Vue de Cordélio

Arrière, Kordélio

Μία ἄποψη τοῦ Κορδελιῦ, ἀπέναντι στὴ Βαπορόσκαλα.

Τὰ τραίνα ἦταν πολυτελέστατα μὲ πρώτη, δεύτερη καὶ τρίτη θέση. Στὴν τρίτη θέση ὑπῆρχαν ἄλλα θαγγόνια γιὰ τὶς γυναῖκες καὶ ἄλλα γιὰ τοὺς ἄνδρας, ἐνὼ στὴ δεύτερη καὶ τὴν πρώτη γυναῖκες καὶ ἄνδρες ταξίδευαν μαζί, μόνο πού ὑπῆρχε ἰδιαίτερο διαμέρισμα «*dames - seules*» γιὰ τὶς χαρούμισες τοῦ τότε καιροῦ πού δὲν ἐπετρέπετο νὰ δοῦνε οἱ ἄνδρες τὸ πρόσωπό τους.

Ἡ διαδρομὴ ἀπὸ τὸ Χαλκαμπουνάρι καὶ πέρα ἦταν πολὺ εὐχάριστη, γιὰτὶ ἡ γραμμὴ ἀκολουθοῦσε, καθ' ὅλο τὸ μῆκος της, τὴ μαγευτικὴ ἀκρογιαλιὰ τοῦ Αἰολικοῦ μυχοῦ. Μὲ τὸ σιδηρόδρομο πήγαιναν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἐνδιάμεσων χωριῶν καὶ ἐκεῖνοι οἱ Κορδελιῶτες, πού εἴτε εἶχαν τὶς δουλειές τους στὴ Σμύρνη πὶδ κοντὰ στὸν Μπασμαχανέ, εἴτε τὰ σπίτια τους στὸ Κορδελιὸ ἦσαν κοντὰ στὸ σταθμὸ καὶ ἀκόμα ὅσοι προτιμοῦσαν τὴ σίγουρη συγκοινωνία τῆς ξηρᾶς καὶ τὸν πολὺ εὐχάριστο ἐκεῖνο συνδυασμὸ στεριᾶς καὶ θάλασσας.

Ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τοῦ χωριοῦ γεγότανε μὲ τροχιόδρομο, τὸ «*τραμβάγιο*» (1), πού τῷσερνε ἕνα ἄλογο πάνω σὲ σιδερένιες τροχιές, ἀνοικτὸ τὸ καλοκαίρι καὶ κλειστὸ τὸ χειμῶνα. Τὸ ἀλλοιοκίνητο αὐτὸ ὅχημα ἐξυπηρετοῦσε συγκοινωνιακὰ καὶ τὰ παράπλευρα χωριουδάκια. Τρεῖς ἦσαν οἱ διακλαδώσεις τοῦ τροχιόδρομου, μὲ κεντρικὴ ἀφετηρία τὴν πλατεῖα τῆς Βαπορόσκαλας. Ἡ μιὰ γραμμὴ πήγαινε στὸ Ἀλάμπει, ἡ ἄλλη στὸ Σοοῦκ - Κουγιοῦ διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ τρίτη ὡς τοῦ Παπᾶ τῇ Σκάλα.

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Δὲν εἶναι παράξενα αὐτὰ πού λέμε καὶ γράφουμε, ἐμεῖς οἱ ξερριζωμένοι. Ἀναπνοὴ καὶ ξεκούραση εἶναι γιὰ μᾶς ἡ ἀναπόληση. Βλέπουμε μὲ τὰ μάτια τῆς φαντασίας τὴν παλιὰ ἀγαπημένη εἰκόνα καὶ προσπαθοῦμε μὲ λαχτάρα νὰ ζωντανέψουμε τὸ γοητευτικὸ μας ὄραμα. Βλέπουμε τοὺς δρόμους τῶν πατρίδων μας, τὰ σπίτια

(1) Ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ λέξη *tramway* = τροχιόδρομος. Γραφόντανε καὶ «*εἰπτοσιδηρόδρομος*»!

τῶν, τοὺς ἀνθρώπους τῶν νὰ πηγαινοέρχωνται, νὰ δουλεύουν στὰ μαγαζιά, στὰ γραφεῖα, στὰ καταστήματά τους, νὰ ζοῦνε τὴν παλιὰ χαρούμενη καὶ ξένοιαστη ζωὴ τους, καὶ κλείνομε τὰ μάτια γιὰ λίγες στιγμὲς μιᾶς ψεύτικης αἰσθησης.

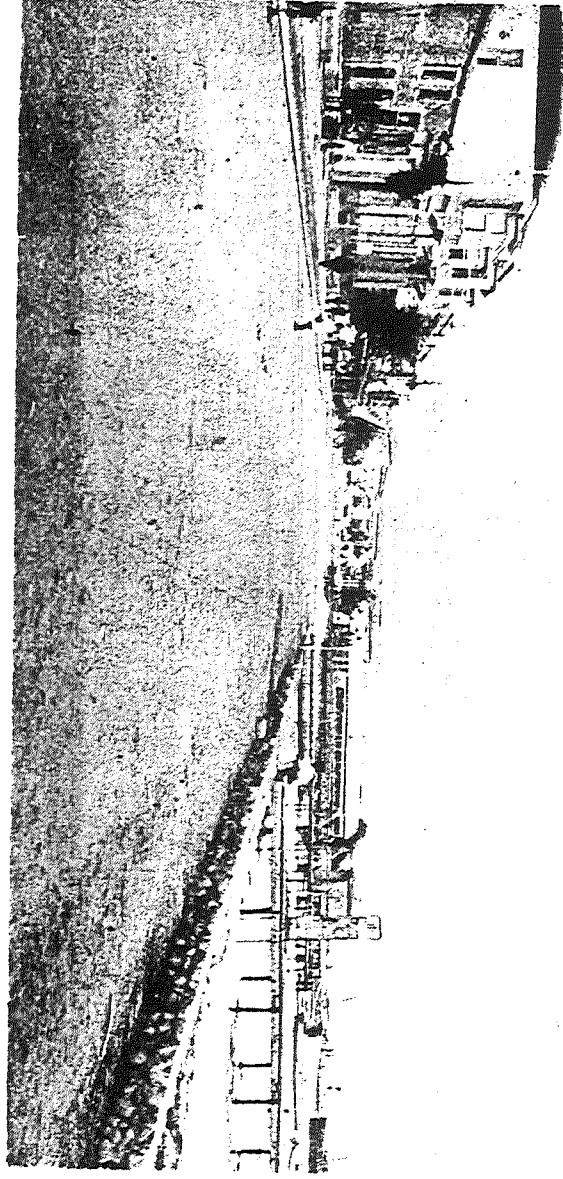
Ἄς τὸ ζήσωμε καὶ τώρα τὸ ὄραμα. Μόλις ἐξγαίνεις ἀπὸ τὴ Βαπορόσκαλα, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, στάθμευαν οἱ γραφικὲς μαῦρες γυα-

Εἴσοδος στὸ Τσαρσί ἀπ' τὴν πλατεῖα.

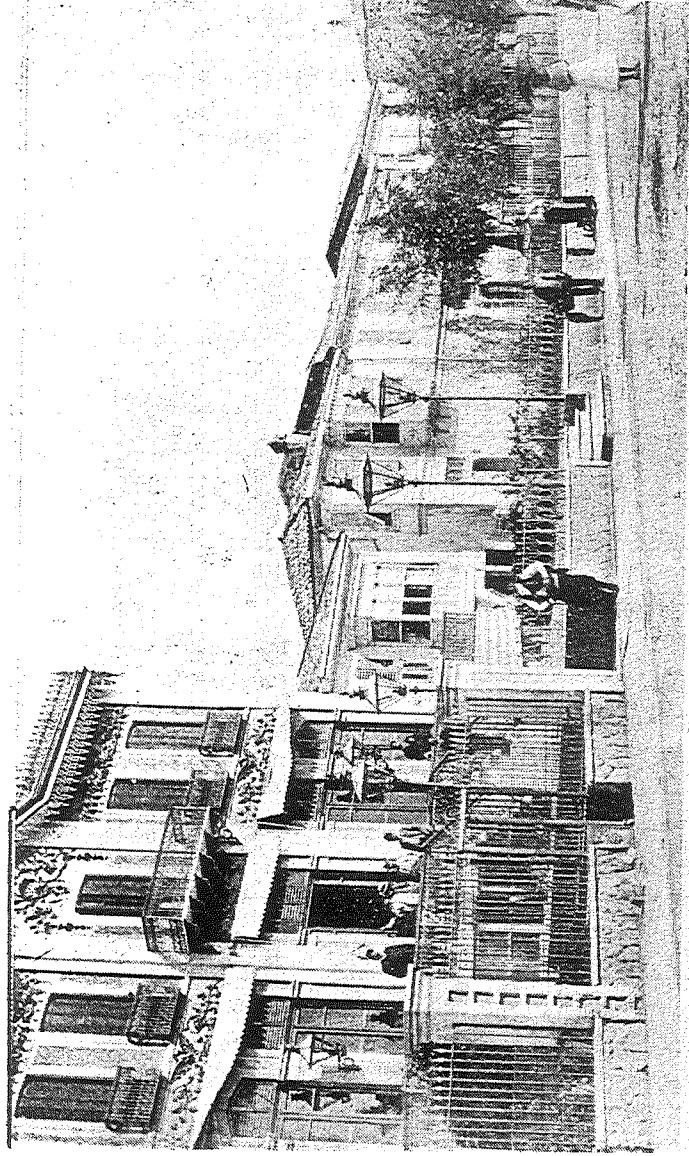
λιστὲς ἄμαξες, μόνιππα καὶ τετράτροχες καρότσες μὲ δυὸ ἄλογα, μὲ τὸν καροτσιέρη στὴν ἀψηλὴ του θέση, μὲ τὸ μαστίγιο στὸ χέρι, ἔτοιμο νὰ παραλάβῃ ἐπιβάτες, εἴτε γιὰ τὸ μακρινὸ τους σπίτι, εἴτε γιὰ κανένα ρομαντικὸ περίπατο στὶς ὁμορφιές τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπισκέπτες του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ σχηματίζονταν ἡ μεγαλούτσικη πλατεῖα, ἀπὸ ὅπου ἀρχίζε ἡ κεντρικὴ ἀγορά, τὸ «*τσαρσί*», πού ἦταν καὶ ὁ πιὸ μεγάλος δρόμος τοῦ Κορδελιοῦ. Προχωροῦσε πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἔφτανε ὡς τὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, σχεδὸν στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἕνα σκέλος τῆς ἀγορᾶς ἦταν ἡ Βαπορόσκαλα καὶ τὸ ἄλλο ὁ σταθμὸς. Ἡ ἀγορὰ ὅπως πρόβαλε ἀπὸ τὴ πλατεῖα, χωριζότανε στὰ δύο ἀπὸ ἕναν ἐνδιάμεσο στενὸ δρόμο δεγτροφυτεμένο μὲ συκαμιές, ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ ὁποῖου ἦσαν στὴ

Τμήμα της Παναγίας.

Les Quais de Coddio.

Παναγία Κωνσταντίνου.

Souvenir de Smyrne Les Quais & la grande Brasserie Klonaridhis à Cordelio

Τὸ Κλούρ, ὅπου καὶ ἡ Μπυραρία Κλωναρίδου.

σειρά κατακάθαρα τὰ μαγαζιά: καφενεῖα, μπακάλικά, μανάβικα, χασαπιά, μπαρμπεριά, φούρνοι, ἀλλὰ καὶ καταστήματα διαφόρων εἰδῶν καὶ φαρμακεία. Ἐκεῖ εὗρισκε κανεὶς ὅ,τι ἤθελε καὶ τὰ πάντα ἦσαν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων τοῦ τόπου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μαγαζιά καὶ καταστήματα τοῦ τσαρσίου ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα σκορπισμένα μέσα στὶς συνοικίες.

Ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ ἦταν καὶ τὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ. Αὐτὴ τὸ χώριζε σὲ δύο τομεῖς, τὸν ἕναν δεξιὰ πρὸς τὸ Ἀλάμπη καὶ τὰ Πετρωτὰ καὶ τὸν ἄλλον ἀριστερὰ πρὸς τοῦ Παπᾶ τῆ Σκάλα καὶ τὸ Τομάζο.

Μεγάλη ἀρτηρία τοῦ Κορδελιῦ ἦταν καὶ ἡ προκουμαία, τὸ «Καί» του. Ἀρχίζε ἀπὸ τοῦ Ἀρμάου τὰ μπάνια δεξιὰ τῆς Βαπορόσκαλας κι' ἔφτανε ὡς τοῦ Παπᾶ τῆ Σκάλα ἀριστερά. Σὰν δρόμος ὄχι σπουδαῖος, γιατί ἦταν στρωμένος μὲ χῶμα καὶ τὸ καλοκαίρι τὸν καταβρέχανε μὲ νερὸ τῆς θάλασσας. Εἶχε ὁμῶς τὴ μεγάλη χάρη νᾶναι ἀνάμεσα στὸ γαλανὸ ἀκρογιάλι καὶ τοὺς καταπράσινους κήπους τῶν παραθαλάσσιων σπιτιῶν, ποὺ τὴν ἀνοιξή μοσκοβολοῦσαν τὰ λουλούδια τους. Εἶχε πλάτος περὶ τὰ 20 μέτρα, ποὺ τὸ χώριζαν οἱ σιδερένιες γραμμὲς τοῦ «τραμβαγίου», μὲ τὸ ἀλογάκι μπροστὰ καὶ τὸν τραμβαγιέρη νὰ κρατᾷ τὰ γκέμια του.

Ἀπὸ τῆ δεξιὰ πλευρὰ τῆς προκουμαίας, ὅπως θγαίναμε ἀπὸ τῆ Βαπορόσκαλα, στὴν ἀρχὴ τῆς ἀγορᾶς, ἦταν τὸ ἐστιατόριο Ἰωνία, μὲ τὴ θεράντα, τὸ καφενεῖο τοῦ Ἀρμένη Ἀρτίν καὶ ἡ ὠραία Ἑλληνικὴ Λέσχη «Αὔρα», τὸ κοινῶς λεγόμενο «Κλούπ», μὲ τὴν πολιτισμένη του ἐμφάνιση, μὲ πλατεῖα θεράντα πρὸς τὴ θάλασσα, μὲ διπλὴ μαρμάρινη σκάλα εἰσόδου, μὲ γήπεδο γιὰ πατινάζ, εἶχε κινηματογράφον, θέατρο, ἀναγνωστήριον, μουφέ, αἰθουσα φυχαγωγίας, μπυλιάρδα καὶ μέλη ἀπ' ὅλη τὴ διεθνή κοινωνία τοῦ Κορδελιῦ. Ὁ ἐπάνω ὄροφος μὲ πολλὰ δωμάτια, χρησίμευε γιὰ ξενοδοχεῖο, κάτω δὲ ἦταν ἡ «μπυραρία» τοῦ Κλωναρίδη. Τὴν ἐκμετάλλευση ὄλων αὐτῶν: τοῦ ξενοδοχείου, τῶν μπυλιάρδων, τοῦ ζυθοπωλείου, τοῦ πατινάζ, ὅπου ἐξησκούντο στὴν «πεδιλοδρομία», νέοι καὶ νέες τοῦ Κορδελιῦ, καὶ λοιπῶν, τὴν εἶχε, ἀρχικά, ὁ Ι. Στεφανόπουλος, ποὺ καὶ στὴ Σμύρνη διατηροῦσε τὴν «μπυραρία Κλωναρίδη» στὴν προκουμαία, καὶ τελευταία ὁ Μίμης Μαρχόπουλος μὲ τὴ

μαντάμ Πωλίνα Μίλλ, τῆς ὁποίας ἡ κατοικία ἦταν δίπλα στὸ Κλούπ.

Στὴ γραμμὴ τῆς προκουμαίας, σὲ ἀραιὰ μεταξύ των διαστήματα, ἦταν τὰ μπάνια τοῦ Μπομόντη, τὰ μπάνια τοῦ Ζαφεῖρη καὶ τὰ μπάνια τοῦ Ἀρμάο, ὅλα μὲ κλειστὲς σανιδένιες μπανιέρες γιὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὰ ἀδιάκριτα ἀνδρικὰ βλέμματα οἱ γυναῖκες ποὺ ἔκαναν τὸ μπάνιο τους. Σ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἡ θάλασσα ἦταν ρηχὴ μὲ ὠραία ἀμμουδιά καὶ αὐτοὺ οἱ φαράδες τραβούσανε τίς τράτες τους κι' ἔβγαζαν ἀπὸ τὰ δίχτυα σπαρταριστὰ τὰ λογῆς - λογῆς φάρια.

Ἀπὸ τὴν ἀριστερὴν πλευρὰ ἦσαν κατὰ σειρά τὰ οὔζο—καφε-νεῖα τοῦ Ἀρμένιου Φιλίπ, τοῦ Νταή, τοῦ Ἀργεῖτη, τοῦ Βασιλάκη... τοῦ Χαράλαμπου..., τὸ καφενεῖο στὴ μεγάλη ὑπόγεια σάλλα τοῦ κινηματογράφου Βένους (Ἀφροδίτη), τοῦ Μισέλ στὴ Σκάλα τοῦ Μπελόμ, ὀνομαστὸ γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς μεζέδες του, μύδια, φάρια κ.λ.

Πιὸ κάτω ἦταν ἡ Σκάλα τοῦ Μπελεντιέ (Δημαρχίας). Λεγόντανε ἔτσι γιατί ἀπὸ ἐκεῖ φόρτωναν στὰ καΐκια τὰ διάφορα κηπευτικά προϊόντα καὶ τὰ φρούτα τοῦ τόπου γιὰ τὴ Σμύρνη. Τὰ ζύγιζε τὸ καντάρι τῆς Δημαρχίας καὶ πληρωνόντανε ὁ δημοτικὸς φόρος. Τὰ ἐξαγόμενα εἶδη ἦσαν συσκευασμένα σὲ πλεχτὰ καλάθια τοῦ Κορδελιώτικου ἐργοστασίου τῶν ἀδελφῶν Ἀγγελίδη. Σὲ συνέχεια ἦταν ἡ Σκάλα τοῦ Μπελόμ. Στὸ μέρος αὐτὸ ὁ Γάλλος Μπελόμ, ἀντιπρόσωπος ἐταιρείας πετρελαίων, εἶχε κατασκευάσει μιὰ προβλήτα ὅπου προσεγγίζανε τὰ πλοῖα καὶ φόρτωναν πετρέλαια.

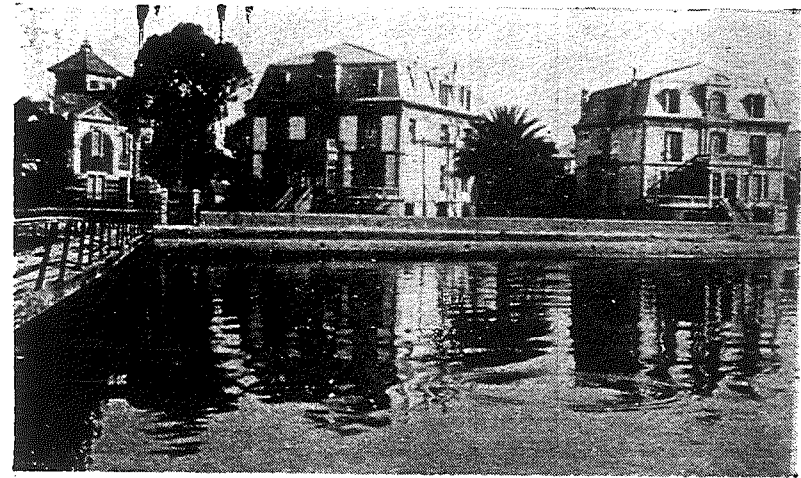
Ἐπάνω στὴ προκουμαία ἦσαν σπίτια ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα τοῦ Κορδελιῦ, μὲ ἐντυπωσιακὴ πρόσοψη, διώροφα μὲ τζαμένια μπαλκόνια, τριγυρισμένα ἀπὸ κήπους καταπράσινους καὶ λουλουδιασμένους. Κομφότατες βίλλες, μικροὶ μυστικοὶ παράδεισοι, ποὺ ἀνῆκαν σὲ Ἑλλήνες, Ἀρμενίους, Γάλλους, Ἀγγλοὺς, Ἰταλοὺς. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια εἶχαν ἀπέναντί τους ἰδιόκτητες κλειστὲς μπανιέρες καὶ μικρὲς προβλήτες γιὰ τίς ἰδιωτικὲς τους βαρκούλες. Τέτοια σπίτια ἦσαν τοῦ Μπελόμ, τοῦ Σαρνώ, τοῦ Λεβεντιάδη, τοῦ Λόχνηρ, τοῦ Μπάρρυ, τοῦ Τσοκάνι, τοῦ Γουέρυ, τοῦ

Procurer
pour son regard
des hommes
disposant
politiques en
planche.

* Restaurant « Ionia »
« Café Armin »
« Le Club »

Rivage « bâti »
très impressionnant
Petits paradis secrets
« Elegance »
Population :
grecque, arménienne,
française, anglaise et
italienne

Μποντόζ - ἄγᾶ, τοῦ Μπαλιόζογλου, τοῦ Ἰπλιζιάν, τὰ δυὸ ὅμοια, τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, ψηλὰ καὶ ἐπιβλητικά, τὰ γνωστὰ ὡς «τὰ σπίτια τοῦ Κοτζιᾶ», ἀρχικῆς ιδιοκτησίας Pierre Aliotti. Ἐπίσης τὰ σπίτια τοῦ Ταρλατζή, τοῦ Γκρανιέ, τοῦ Ἀνδρικίδη, τοῦ Βανδώρου, τοῦ Ἐπστάϊν, τοῦ Νικολαΐδη, τοῦ Ντάντρια, τοῦ Γαλάτη,

Ἐπίσης τὰ δυὸ σπίτια τοῦ Κοτζιᾶ φωτογραφημένα ἀπὸ τὴ θάλασσα.

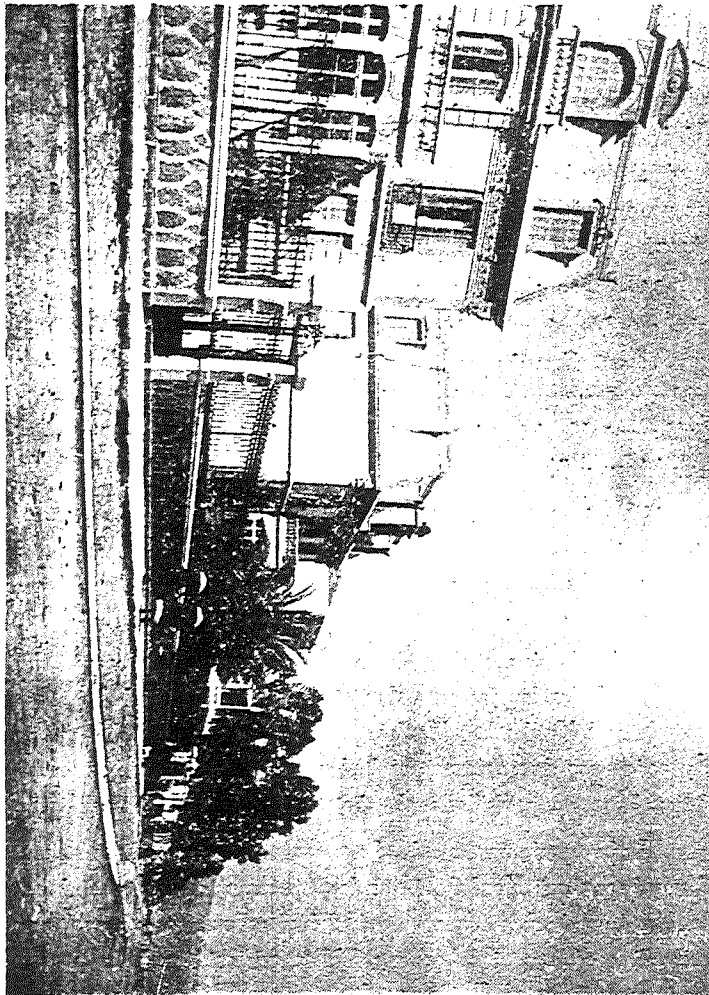
τοῦ Μιλάουζεν, τοῦ Θ. Ἀντωνιάδη, τοῦ Κοκόλα τοῦ Κώστα Μουράτ, τοῦ Σωτήρη Καρακάση καὶ ἄλλων.

Ἡ μεγάλη κίνηση τῆς προκουμαίας γενόντανε τὴν ἄνοιξη καὶ τὸ καλοκαῖρι καὶ ἄρχιζε τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες μὲ τὸ γύρσιμο τοῦ ἡλίου. Ἦταν ὁ μοναδικὸς σχεδὸν περίπατος τῶν Κορδελιωτῶν καὶ προπάντων τῆς ξένοιαστης νεολαίας.

Ἀποθέωση χρωμάτων ἦταν τὸ ἡλιοδασίλεμα, ὅπως σκορπίζονταν σπάταλα στὸν οὐρανὸ καὶ κατρεφτίζονταν στὴ θάλασσα, ὅταν ὁλοπόρφυρος ὁ ἥλιος ἔγερνε καὶ χάνονταν στὸ βάθος τοῦ κόλπου, καὶ ὅταν χρυσὰ στεφάνια ἀπὸ μικρὰ σύννεφα στόλιζαν τὶς βουνοκορφές τῶν Δυὸ Ἀδερφιῶν.

Ὁ Σωκράτης Προκοπίου, θαυμαστής κι αὐτὸς — καὶ ποιὸς δὲν

Τὰ σπίτια τοῦ Κοτζιᾶ στὴν προκουμία, ἀπὸ πλάγια.

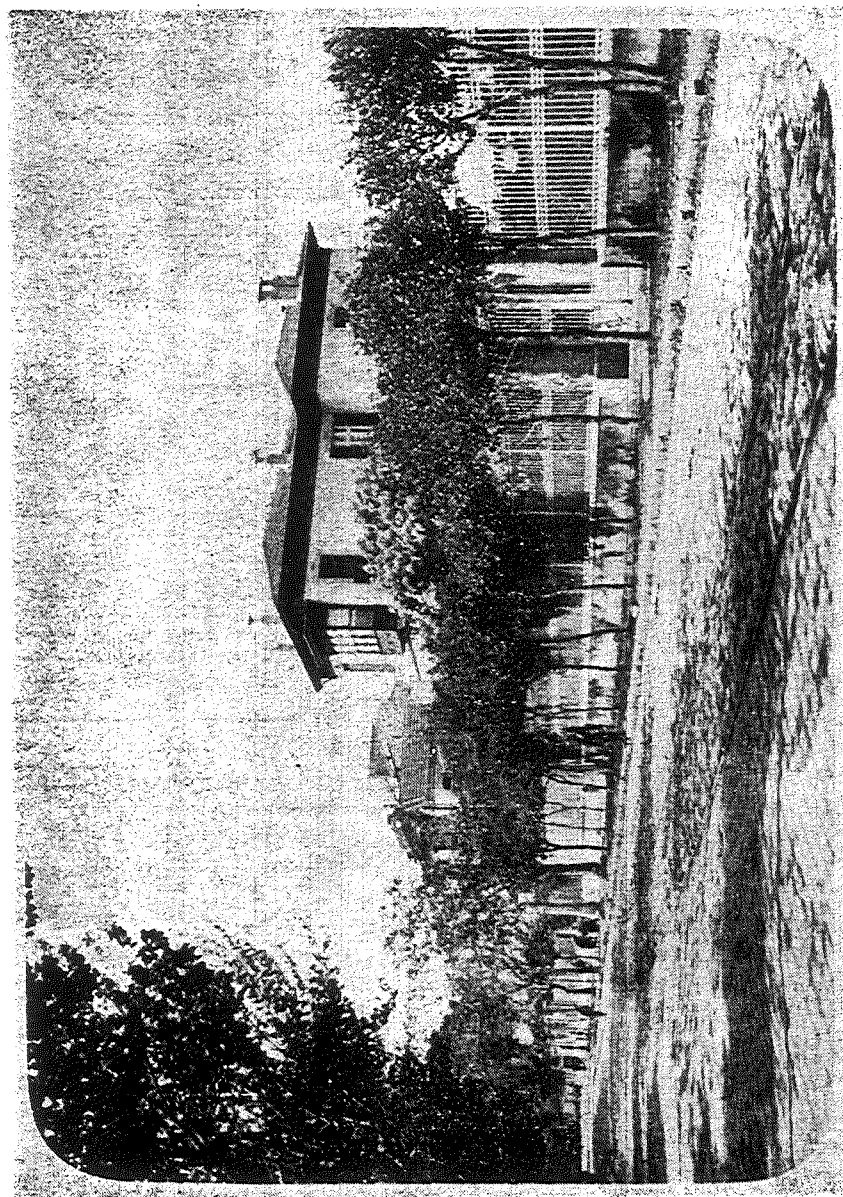
ήτανε; — τοῦ Κορδελιοῦ, τραγουδάει στὸ «Σεργιάνι» του καὶ λέει γιὰ τὴν προκυμαία:

Ἐδῶ ποζάρουν μέσ' στὸ φῶς τὰ κάλλη καὶ τὰ λοῦσα
ἢ μαυρομάτα κι' ἢ ξανθιά κι' ἢ καστανομαλλοῦσα.
Ἐδῶ θὰ δῆς τ' Ἀρμένικα τὰ βελουδένια μάτια,
ποὺ κάνουν νιὸ τὸ γέροντα κι' ἄς εἶναι πιά δυὸ κάτια.
Μὲ τίς θαρκοῦλες ἀπὸ 'δῶ ξεφεύγουν τὰ ζευγάρια,
δταν χορεύουν στὸ γιאלὸ μύρια μικρὰ φεγγάρια.
Κι' ἢ μάγισσα ἢ παντέληνος κάνει τὴ νύχτα μέρα
καὶ τραγουδάκια ἀκούγονται καὶ γάχχνα ἀπὸ πέρα.
Ἐδῶ λαλοῦν τὰ φλάουτα καὶ τὸ διολὶ τ' Ἀρμένη.
Ἐδῶ τὴν Κορδελιώτισσα θὰ δῆς τὴν παινεμένη.

Τὰ καφενεῖα τῆς προκυμαίας καταβρέχανε κάθε βράδυ τὴν περιοχή τους. Ἀράδιαζαν τὰ τραπεζάκια τους στρωμένα μὲ κάτασπρα τραπεζομάντηλα καὶ γέμιζαν ἀπὸ πελάτες ποὺ πήγαιναν νὰ πάρουν τὸ βραδυνὸ τους ὀρεχτικό, τσίπουρο ἢ μαστίχα, μὲ τὰ φρεσκοτάτα ζεστὰ ψάρια γιὰ μεζέ. Ὅλα εἶχαν καὶ τίς ξύλινες ἐξέδρες τους μέσα στὸ γιאלό, γεμάτες κι' αὐτὲς μὲ κόσμιο κεφᾶτο καὶ χαρούμενο.

Οἱ λάμπες λούξ τῶν καφενεῖων καὶ τῆς Βαπορόσκαλας καὶ τὰ ἠλεκτρικὰ τῶν κινηματογράφων ἔδιναν ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ Σμύρνη μιὰ εἰκόνα ἀστραφτεροῦ κοσμήματος. ποὺ τραβοῦσε πολλοὺς Σμυρνιούς γιὰ ν' ἀπολαύσουν μιὰ δροσερὴ βραδυά, ἓνα ἐξαιρετικὸ θέαμα καὶ τίς παπαδιώτικες τσιπούρες. Γιὰ τοὺς Σμυρνιούς τὸ Κορδελιὸ ἦταν ὁ σπουδαιότερος τόπος ἀναψυχῆς, ἦταν ἓνας ὥραϊος καὶ ἀπολαυστικὸς περίπατος. μιὰ διέξοδος ἀπὸ τίς φροντίδες καὶ τὴν κούραση τῆς καθημερινῆς δουλειᾶς.

Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τῆς προκυμαίας φωτιζότανε, κατὰ ὀρισμένες ἀποστάσεις, μὲ λάμπες πετρελαίου μέσα σὲ φανάρια τῆς Δημαρχίας. Ἀκόμη κι' αὐτὸ πρόσθετε, μὲ τὴν ὑποδλητικὴ του ἀπλότητα, στὴ γραφικότητα τοῦ χώρου καὶ στὴν ἀπόλαυση τοῦ βραδυνοῦ περιπάτου.

Δρόμος πρὸς τὴν περιφέρεια τοῦ "Ἀη - Γιάννη".

Εἰς τὴν
προκυμαία
Σμύρνης
de Smyrne au long

Λίαν
ἀνεκμενέως
λαὶ αὶ τὰ
νε φροτὶ
να.

ΑΡΟΜΟΙ

Ἐκτὸς ἀπὸ τούς κυριώτερους καὶ μὲ περισσότερη κίνηση δρόμους τοῦ Τσαρσιοῦ καὶ τῆς Προκυμαίας ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι καλοστρωμένοι μὲ πέτρες καὶ εὐθύγραμμοι. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὀνόματά των ὁ λαὸς ἀγνοοῦσε αὐτὰ πού τούς εἶχε δοσμένα ἐπίσημα ἢ Δημαρχία, τὰ ὅποια μόνο στὰ τεφτέρια ἦσαν γραμμένα. Αὐτὸς τούς

Χαράλαμπος Παλαιολόγος. Αὐτοπροσωπογραφία του.
(Ἀπὸ τῆ συλλογῇ πινάκων τῆς «Ἐνώσεως Σμυρναίων»).

ἔδινε δικὰ του ὀνόματα ἀπὸ κάποιο ξεχωριστὸ κτίριο, ἢ ἀπὸ κανένα σημαντικό πρόσωπο πού καθόγτανε ἐκεῖ, κι ἦτανε ἔτσι γνωστοί.

Ἀνεβαίνοντας τὸ δρόμο τοῦ Τσαρσιοῦ δεξιὰ ἦτανε «τὸ Ἀρμενιάς τὸ σοκάκι», πού ἔφτανε ὡς τὸ σταθμὸ τοῦ Ἀλάμπει. Ἐκεῖ ἦταν τὸ μεγάλο κτῆμα, σπίτι καὶ περβόλι, τοῦ Μποντόζ ἀγᾶ καὶ ἡ Ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἀφιερωμένη στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, πού γιόρταζε μὲ πανηγῦρι στίς 15 Αὐγούστου. Ἐξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὑπῆρχε μιὰ δημόσια θρύση μὲ ὠραῖο κρῦο νερό, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὕδρευόνταν ὅλα τὰ γειτονικά σπίτια.

160. Smyrne. — Cordelio. — Les Quais

Ἄλλο τμήμα τῆς προκυμαίας πρὸς τ' ἄριστερά.

Παράλληλο με τὸ σοκάκι τῆς Ἀρμενιάς ἦταν τὸ «σοκάκι τοῦ Παλαιολόγου», ἕνας δρόμος πολὺ μακρὺς. Τὸ ὄνομά του τὸ πήρε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ὀνομαστοῦ ζωγράφου τῆς Σμύρνης Χαράλαμπου Παλαιολόγου, ποὺ ἦταν στὴ γωνιά τοῦ δρόμου μπροστὰ στὸ τσαρσί.

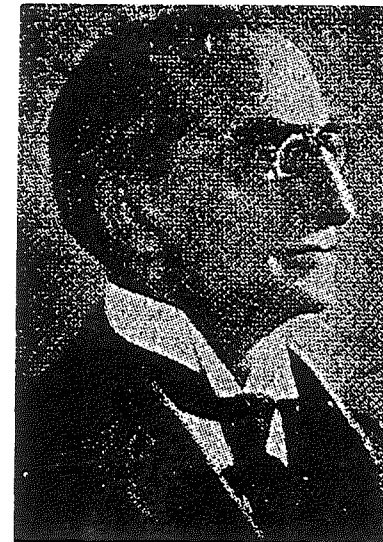
Ὁ Παλαιολόγος γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη, πολὺ μικρὸς ὅμως πῆγε με τοὺς γονεῖς του στὴ Σμύρνη ὅπου ἔκαμε τὶς πρῶτες του γραμματικὲς σπουδές. Ὑστερα πῆγε στὴν Ἰταλία καὶ ἐπεδόθηκε, κατὰ τὴ κλίση ποὺ εἶχε, στὴ ζωγραφικὴ. Μεγάλος πιά, 35 χρόνων, γύρισε πάλι στὴ Σμύρνη, παντρεύτηκε καὶ ἐγκατεστάθηκε στὸ ὠραῖο Κορδελιὸ γιὰ νὰ περνᾷ ἡσυχα τὶς ὥρες του καὶ νὰ παίρνῃ τὶς καλλιτεχνικὲς ἐμπνεύσεις του. Ὁ Παλαιολόγος διακρίθηκε σὲ ἔλα τὰ εἶδη τῆς ζωγραφικῆς, τὰ τοπεῖα, στὴ νεκρὴ φύση καὶ προπάντων στὴ προσωπογραφία (1).

Στὸν ἴδιο δρόμο ἦταν τὰ σπίτια τοῦ Ἰγνατίου Μανθούλη, δικηγόρου καὶ δημογέροντος, τοῦ Κούτσια, τοῦ Βενιέρη, τοῦ Πρόδρομου, τοῦ Νίκανδρου, ποὺ εἶχε τὴν ταβέρνα στὸ τσαρσί καὶ ἄλλα πολλὰ, ἰδιαίτερα ὅμως τοῦ Στίλπωνος Πιττακῆ, ἀπὸ τοὺς παλαιότερους λογίους τῆς Σμύρνης καὶ δεινοῦ... καλαμπουριστῆ.

Ὁ Πιττακῆς γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1865 καὶ ὑπῆρξε μιά ξεχωριστὴ πνευματικὴ φυσιογνωμία τῆς Ἰωνικῆς πρωτεύουσας, ποὺ ἄφησε ζωερὴ ἀνάμνηση στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκυκλοπαιδικώτατος καὶ γλωσσομαθὴς διεκρίθη γιὰ τὴν ἄρτια ἑλληνικὴ του μόρφωση, τὸ σπινθηροδόλο του πνεῦμα, γιὰ τὴν τολμηρὴ φαντασίαν του καὶ τὴ δημιουργικὴ του δραστηριότητα τόσο στὸν ἐθνικὸ, ὅσο καὶ στὸν κοινωνικὸ τομέα. Συνέγραψε διάφορες μελέτες καὶ θεατρικὰ ἔργα. Ἐδημοσίευσε φιλολογικὰ ἄρθρα καὶ ποιήματα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Σμύρνης, ἐξέδωσε δέ, γιὰ λίγο καιρὸ, τὸ 1909, τὴν «πολιτικὴ, φιλολογικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἐφημερίδα ὁ Λαὸς». Ἐδωσε πολλὰ σοβαρὰ διαλέξεις καὶ ἦταν ὁ πιὸ ἐνθουσιάζωνος νὰ προσφωνῇ, προπάντων με στί-

(1) Περί αὐτοῦ βλέπε ἄρθρο Φιλ. Φάλμπου στὴ «Μικρασιατικὴ Ἡχώ» Δεκεμβρίου 1967.

χους, σημαίνοντα πρόσωπα καὶ κάθε ἐπίσημο ξένο ποὺ ἐπισκέπτονταν τὴν Ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Σμύρνης. Ἡ πολυμαθεὶα καὶ ἡ εὐγλωττία του ἦτανε τέτοιες ποὺ μπορούσε νὰ μιλᾷ με ἄνεση γιὰ πολλὴ ὥρα καὶ γιὰ ὅποιοδήποτε θέμα, ποὺ τοῦ ἔθεταν ἀπρόοπτα ἐπὶ τόπου. Διετέλεσε ἐπὶ 36 χρόνια ἑφορος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, κατὰ δὲ τὴν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς διευθυντὴς τοῦ Γραφείου Τύπου

Στίλπων Πιττακῆς.

καὶ Λογοκρισίας τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας. Ἦταν ἐπίσης ἀνταποκριτὴς πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐτὴν προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας στὴν ἐθνικὴ μας ὑπόθεση. Τὸ καλαμπούρι, ἔξυπνο, με φινέτσα καὶ πολλὰς φορές με φιλοσοφικὴ διάθεση, ἦτανε πάντα ἑτοιμο στὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν του. Ὅσον ἀναφέρω ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα του, ποὺ εἶπε κάποτε στὸν Μιλανᾶκη, τὸν γνωστὸ Σμυρναῖο μουσικὸ καὶ καθηγητὴ τῆς μουσικῆς στὸ Ὅμηρειο Παρθεναγωγεῖο: «Ἀγαπητὲ Δημοσθένη, ἐδόξασες τὴ Σμύρνη με τὴν τέχνη σου. Κι ἂν δὲν τὴν ἔκανες Μιλᾶνο, τὴν ἔκανες ὅμως... Μιλανᾶκι».

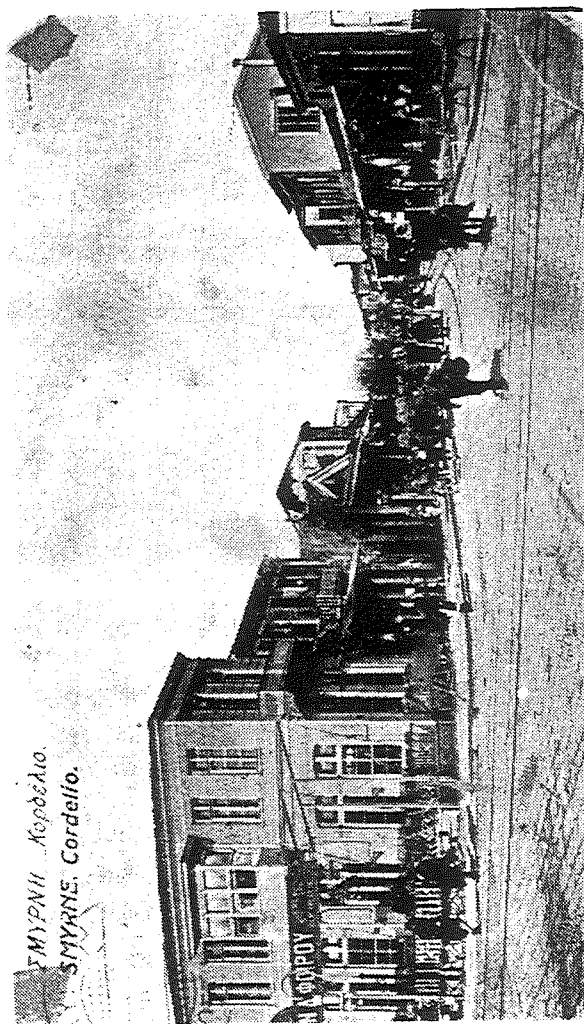
Μετά την προσφυγή του στὰς Ἀθήνας τὸ 1922, ἡ τότε Κυβέρνηση, γιὰ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν του, τοῦ ἀπένευμε τιμητική σύνταξη, κατὰ δὲ τὸν θάνατό του, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1945, ἐκηδεύθη μὲ δημοσίαι δαπάνη (1).

Στὸ σοκάκι τοῦ Παλαιολόγου ὑπῆρχε καὶ ἓνα «καρακόλι» (ἀστυνομικὸς σταθμὸς), ὅπου «κομισσάριος» (διοικητὴς τοῦ σταθμοῦ) ἦταν ὁ Ἑλληνας Νικολάκη ἐφέντης.

Μετά τοῦ Παλαιολόγου ἦταν τὸ «σοκάκι τοῦ Μπελεντιέ», στὸ τέρμα τοῦ ὁποίου, κοντὰ στὸ τσαρσί, ἦταν τὸ κτίριο τῆς Δημαρχίας. Ἐπειτα ἦταν τὰ λεγόμενα «Χάνια», δύο μικρὰ καταλύματα γιὰ ζῶα καὶ Τούρκους χωρικούς, μὲ ναλιμπάντικα (πεταλωτήρια) καὶ κατόπιν «τοῦ Ἠλία Πυθόπουλου τὸ σοκάκι». Σὲ μιὰ πάροδο τοῦ δρόμου τούτου, ἦσαν τὰ σπίτια τοῦ Νικολάου Ποιμενόπουλου, τοῦ Δημήτριου Κονταξῆ, τοῦ Πελοπίδα Ἀναστασιάδη, μὲ ἐκτεταμένο κήπο, πού ἔφτανε ὡς τὴς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τοῦ Πιερ Πρόσεν, τοῦ Ντόν Πρόσεν, χτισμένο πάνω στὸ οἰκόμεδο πού ἦταν ἡ πρώτη ἐκκλησία τῶν Καθολικῶν, ἡ Ἀγία Ἐλένη, τὰ σπίτια τοῦ Ἀπάκ, τοῦ Μαγγανιώτη, τοῦ Ὁφνερ, τοῦ Κελαϊδίτη, καὶ στὴ γωνιά, Μπάγκας καὶ Ἰσαρσιού, τὰ σπίτια τοῦ Μπρατζιώτη, τοῦ Κυπραίου καὶ τὸ μεγάλο σπίτι τοῦ Ἀντάκη.

Προχωροῦσες λίγο παραπάνω κι' ἔμπαινες στὴν πλατφόρμα τοῦ σταθμοῦ μὲ τὸ καφενεῖο του, πού τὸ ἐκμεταλλευόντανε ὁ Ἀναστάσιος Ὑψηλάντης. Στὸ σταθμὸ ἦταν καὶ τὸ σπίτι τῆς Ἑταιρίας τοῦ σιδηροδρόμου, γιὰ κατοικία τῶν ἐκάστοτε σταθμιαρχῶν μὲ τελευταῖο τὸν Ἀντουὰν Βαρδαλήτη. Ἐκεῖ κοντὰ ἦσαν τὰ σπίτια τῶν ἀδελφῶν Χαρίλαου καὶ Τάσου Βαρδαξόγλου καὶ τὰ λουτρά (τὸ χαμάμι) τοῦ χωριοῦ. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ τσαρσί, ἀριστερά, ἄρχιζαν κατὰ σειρὰ ὁ δρόμος τοῦ Μανήσαλη, μὲ τὸ μεγάλο καφενεῖο του, τὸ σπίτι τοῦ φαρμακοποιοῦ Θεόκλητου, τοῦ Ν. Ἀνδρεαδάκη καὶ ὁ δρόμος τοῦ Ζέρβα. Συνεχίζοντας ἐφτάναμε πάλι στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ. Στὸ τέλος τοῦ δρόμου ἦταν τὸ κατάστημα τῆς μεγάλης ξυλεμπορικῆς ἐπιχείρησής τοῦ Αὐγουστῆ.

(1) Βλ. «Μικρασιατικὴ Ἑστία», 1946, σ. 108 καὶ Χρ. Σ. Σολομωνίδης «Ἡ δημοσιογραφία στὴ Σμύρνη», σ. 206.

Δρόμος πρὸς τὴν ἀγορά.

Ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Θ. Ἀντωνιάδη, ἐπὶ τῆς προκυμαίας, ἄρχιζε καὶ πήγαινε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χωριοῦ ὁ φαρδὺς δρόμος, τὸ λεγόμενο Μπουλεθάρ ἢ «τὰ Κοκκινάκια». Στὸ τέλος τοῦ δρόμου τοῦτου ἦσαν τὰ σπίτια τοῦ Ντεβρίς καὶ τοῦ Φιντάο. Ἀπὸ τὴν παραλία ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴ Σκάλα τοῦ Μπελεντιέ, ἄρχιζε πρὸς τὰ μέσα ὁ δρόμος τῆς Ἀγίας Ἀννας, δεινροφυτεμένος καὶ φαρδύς, μὲ τὰ ἁμορφα σπίτια του, δίπατα τὰ πιότερα, μὲ τζαμωτὰ μπαλκόνια καὶ τὸ κηπάριό του τὸ καθένα γεμάτο λουλούδια. Αὐτοῦ ἦταν ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Ἀννας καὶ δίπλα σ' αὐτὴν τὸ ὠραῖο μέγαρο τῆς Μητροπόλεως, πρῶν οἰκία Μαλκότη, μὲ μεγάλο καὶ ὠραῖο κήπο. Στὸ δρόμο τῆς Ἀγίας Ἀννας, πού λεγότανε καὶ «τοῦ Σαράφ Ἡλία σοκάκι», ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀργυραμοιβοῦ (σαράφη) τῆς Σμύρνης Ἡλία Τσοχατζόγλου, ἦταν ἐπίσης καὶ τὰ σπίτια τοῦ ὁδοντίατρου Μιχαηλίδου, τοῦ Σταύρου Τζινιέρη, καί, πρὸς τὸ τέρμα, τοῦ Ἰωάννη Ἀγαθάγγελου. Ἐκεῖ κοντὰ ἦσαν ἀκόμη καὶ τὰ σπίτια, τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο, τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ Ἡσαΐα, διευθυντοῦ τοῦ νοσοκομείου Σμύρνης «ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος», καθὼς καὶ τῶν Μίμη καὶ Βασίλη Ἀποστόλου. Παράλληλα μὲ τῆς Ἀγίας Ἀννας ἦταν «τοῦ Πετρά τὸ σοκάκι».

Μετὰ τὴ Σκάλα τοῦ Μπελὸμ ἄρχιζε ἐπίσης πρὸς τὰ ἐπάνω, «τοῦ Σαρνώ τὸ σοκάκι», ὅπου τὸ σπίτι τοῦ δημοφίλου ἐπιθεωρησιογράφου, πιανολόγου καὶ σατυρικοῦ ποιητῆ Λαίλιου Καρακάση, γιὰ τὸν ὁποῖον θὰ μιλήσωμε ἀργότερα. Πλάι στοῦ Σαρνώ ἦταν «τοῦ Μαλκότη τὸ σοκάκι», ὅπου ὑπῆρχε γήπεδο γιὰ τένις καὶ τὸ ὁποῖον ὠδηγοῦσε στὸ περίφημο Γκιουλιστάν, «ἓνα ἐρημικὸν κατάλυμα τῶν Μουσῶν», πού εἶχε φωλιάσει ἐν μέσῳ πανυψήλων καὶ σκιερῶν πεύκων εἰς τὴν ἡρεμον καὶ σκιώδη αὐτὴν γωνίαν τῆς Ἰωνικῆς ἀκτῆς». Εἶναι ἡ ἐξοχικὴ καὶ ρομαντικὴ βίλλα τοῦ ποιητῆ Μιχαλάκη Ἀργυρόπουλου. Τὴν βάφτισε ἔτσι ἀπὸ τὸν τίτλο ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Πέρση ποιητῆ Σααντῆ, τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζε καὶ τοῦ ὁποῖου πολλὰ ποιήματα ἀπέδωσε στὴ γλῶσσα μας. «Γκιουλιστάν» τὴν ὠνόμασε, πού θὰ πῇ ροδῶνας, καὶ πραγματικὰ ροδῶνα τὴν κατέστησε μ' ἓναν θελκτικώτατο κήπο γεμάτο ἐξωτικὰ τριαντάφυλλα. Ἐκεῖ, στὴ βεράντα τοῦ χαριτωμένου περιπτέρου του, ὁ ποιητὴς μας ἐκούρντιζε τὸν ἀγαπημένο του γαργιλέ, τὸν ἐκάπνιζε μακαρίως,

ἐμπνεόμενος μὲ τὸ γουργούρισμα τοῦ νεροῦ, τοὺς ἀρωματικοὺς καπνοὺς τοῦ περσιάνικου τουμπεκὶ καὶ τῶν ρόδων τῇ χρωματικῇ ἁρμονίᾳ καὶ ἁμορφίᾳ, κι' ἔγραφε τὰ παθητικὰ «Τραγούδια τῆς Ἀνατολῆς». Αὐτοῦ τὸν ἐπισκέπτονταν συχνὰ τὶς Κυριακὲς φίλοι του ἀπὸ τὴ Σμύρνη, περνοῦσαν μιὰ εὐχάριστη μέρα μαζί του καὶ φεύγανε τὸ βράδυ φορτωμένοι τριαντάφυλλα τοῦ Γκιουλιστάν.

Ὁ δημοσιογράφος Κώστας Ἀθάναντος γράφοντας τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴ Σμύρνη, πού ἐπισκέφθηκε τὸν καιρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς καὶ τὶς ὁποῖες ἐδημοσίευσε σ' ἓνα βιβλιαράκι του μὲ τίτλο: «Περπατώντας ἢ Δόξα...» (1), σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο γιὰ τὸ Γκιουλιστάν μᾶς δίνει, μέσα στ' ἄλλα, καὶ τὴν ἐξῆς περιγραφή:

«Ὀλίγα θήματα ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κορδελιοῦ, μακρὰν ἀπὸ τὰ «σ α χ ν ι σ ί ν ι α» ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ «κ ο κ ὠ ν ε ς» καμαρώνουν στολισμένες, εὐρισκόμεθα εἰς ἓνα ὄνειρῶδες περιβάλλον ἀγροτικῆς ἁρμονίας μὲ τὸν μενεξεδένιον οὐρανὸν καὶ τὰ τριανταφυλλένια σύγνεφα (2).

«Ὁ ποιητὴς προχώρησε διακριτικὰ καὶ ξεκλείδωσε τὴν σιδερένια πόρτα τοῦ ἐξοχικοῦ τοῦ ἐνδιατήματος, ὥσάν νὰ μᾶς εἰσήγαγε ἀπὸ τὴν πύλην τῶν μουσικῶν του εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ψυχικῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὰς Νύμφας τοῦ Παρνασσοῦ.

«Μιὰ ἄθωα λευκὴ κατσικούλα μᾶς ὑποδέχεται μὲ βελάσματα καὶ ὁ ποιητὴς τὴν θωπεύει στοργικά. Καθόμαστε κύκλῳ σὲ ντορμέζες ἀσιατικῆς ρέμβης μὲ χρυσοκέντητα μαξιλαράκια εἰς τὸν φειδωτὸν διάδρομον πού διάσχίζει τὰ πάρκα, ἐνῶ εἰς τὰ δύο ἄκρα του κελαρύζει τραγουδιστὰ τὸ νεράκι, πού τρέχει ἀκούραστο, δίνοντας ζωὴν καὶ σφρίγος εἰς τὶς εὐωδιασμένες τριανταφυλλιές τοῦ Γκιουλιστάν.

«Ἀπὸ τὸν ἐξοχικὸν δρόμον περνοῦν κοπαδιαστὰ οἱ ὁμορφες τοῦ χωριοῦ, τὰ ἡχηρὰ γέλια τους φτάνουν ἐξαυλωμένα ἕως τὴν ἀκοήν μας ἀνάμεσα στὰ δέντρα καὶ τὰ λουλούδια, καὶ δὲν προφθάνομεν

(1) Ἐκδοσὴ Ἑταιρίας «Τύπος» - Ἀθήναι.

(2) Ὁ Ἀθάναντος ἐπισκέφθηκε τὸ Γκιουλιστάν μὲ ἄλλους διανοούμενους, προσκεκλημένους ὅλους ἀπὸ τὸν Ἀργυρόπουλο.

παρά νά μαντεύσωμεν μόνον ἀπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν πνεύκων τὶς διαβατικὰς σιλουέττες.

«Εὐγευστότατα «*κατ'ημέριον*» καὶ ἀφρώδης μπύρα— ἡ ὑλικὴ προσφορά τοῦ ποιητῆ, μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρίαν γιὰ μιὰ συγκινητικὴ σπονδὴ, ποὺ ποτὲ δὲν εἶχαμε τολμήσει νὰ τὴν ὀνειρευτοῦμε.

«Ὁδηγούμεθα εἰς ἓνα κλόσκι ρυθμοῦ ἀνατολίτικου μὲ ποικιλόμορφα τζάμια περιτυλιγμένο γραφικώτατα ἀπὸ δροσὰτα γιασε-

Ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος
τὴν ἐποχὴ τοῦ Γκιουλιστάν.

μιὰ. Μερικὰ βιβλία, ἕνας ναργιλὲς καὶ κάποιες φωτογραφίες προσφιλῶν προσώπων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δασύλλιον, τὸν τριανταφυλλῶνα καὶ ἀπὸ τὰ γιασεμιά, τὸ Γκιουλιστάν ἔχει καὶ ἓνα ἀμπελάκι παραγωγικώτατον, τοῦ ὁποῦ γευόμεθα, πρὸς στιγμὴν, τὴν ἀμβροσίαν καὶ ἀρκετὲς συκιές.

«Γυρίζοντας μέσα στὴν πρασινάδα, ἀνακαλύπτουμε τοπία ἰδεωδῶς ζωγραφικά. Εἶναι δειλινό, καὶ οἱ ἀνταύγειες τοῦ ἡλιογέρματος πέφτουν χρυσὲς πάνω εἰς τὴν κυκλοτερῆ ἀνάπτυξιν τῶν ἄγριων κυπαρισσιῶν.

«Σὲ μιὰ τοποθεσίαν μυστικὴ ἀνθίζει θαυριζομένη ἡ δάφνη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸ ρυάκι τὴν περιβρέχει, καὶ οὔτε διακρίνεται τίποτ' ἄλλο ὀλόγυρα, ποὺ θαρρεῖς πὼς θὰ ξεπεταχτοῦν αἰφνιδίως

δρυάδες καὶ πίσω τοὺς θὰ πηδοῦν στὴν πρασινάδα λαχανιασμένοι σειλινοὶ νὰ τὶς φτάσουν. Ἔχει ἀκόμη καὶ ὀπωροφόρα δέντρα τῶν θερμῶν κλιμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κρέμονται κοκκινωπά τὰ «*α γ κ ό*», καρποὶ ποὺ τρέφουν μὲ τὸν χυμὸ τοὺς τοὺς Μανταρινούς. Εἰς τὴν ὄσφρησίν μας φέρνουν ἐξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν οἱ κιτρολεμονιές καὶ τ' ἄλλα ἐσπεριδοειδῆ μὲ τὸ εὐγενικὸ μύρο τῆς θαυοπράσινης φυλλοσιᾶς των.

«Καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς τῆς ἐπιγείου Ἑδῆμ ὁ ποιητὴς ἀρχίζει ἡσυχὰ τὸν γλυκὺν σκοπὸν του : ἀπαγγέλει τραγούδια μὲ φλόγα καὶ πάθος, ποὺ ἐνέπνευσαν οἱ ἥριμες ὥρες τοῦ κήπου του. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ποίησις εἶναι τὸ μεθυστικώτερον νέκταρ, ἰδίως γιὰ τοὺς ἀλκολικούς της, ὁ οἶστρος μᾶς σιγοκλείνει τὰ μάτια, καὶ ἀρχίζομε ὅλοι, ὑποσυνείδητα, τὴν ρίμα, καὶ τὸ τραγοῦδι πάει καπνὸς γιὰ πολλὴν ὥρα...

«Λίγο ἀκόμη καὶ σκοτεινιάζει χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε. Μέσ' ἀπὸ τὴν πετρελαιοκίνητη γοργὴ θαρκοῦλα ποὺ μᾶς παίρνει, παρακολουθοῦμε μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴν, τὸ μουντὸ πανόραμα τοῦ Κορδελιοῦ, μὲ τὶς μαῦρες σκιὲς τῶν φυλλωμάτων του καὶ πλησιάζομεν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν πολὺφωτον ἀκτὴν, ὅπου μᾶς περιμένει καὶ πάλιν ἡ κοσμικὴ τύρβη τοῦ «Σπόρτιν Κλῶμπ» καὶ ἡ ὀρχήστρα τοῦ «Καφέ Παρί».

Τὴν ἐξοχικὴν αὐτὴν βίλλα τὴν ἀγαποῦσε πολὺ ὁ ποιητὴς. Κι ὅταν, μαζὶ μ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ἦρθε πρόσφυγας καὶ αὐτὸς στὰς Ἀθήνας, μὲ τὴν ψυχὴν του βαρεῖα τραυματισμένη, μέσα στὰ τόσα ἄλλα ἀναπολοῦσε πάντα μὲ πόνο καὶ τὸν χαμένο του παράδεισο. Κάποιες ὥρες, ποὺ τὸν ἔθλιβε ἡ νοσταλγία, κάθησε καὶ ἔγραφε ἐννιά ποιήματα γιὰ τὸ Γκιουλιστάν του — «τὸ περβόλι τοῦ Κορδελιοῦ»—ποὺ νοιώθει νὰ στάζουσε δάκρυα ἀπὸ τοὺς στίχους των : γιὰ τὶς ὀρφανεμένες τριανταφυλλιές του, γιὰ τὸ φόβο του μὴ κακοπάθουν, γιὰ τὸ ἄμειρο τ' ἄλογο τοῦ μαγκανοπήγαδου, γιὰ τὸ ὠραῖο κλόσκι του, γιὰ τὴν πάντα ἀνοιχτὴ, φιλόξενη πόρτα του, γιὰ τὸν πιστὸ του σκύλο... Νὰ ἔνα σονέτο ἀπ' αὐτά, χαρισμένο στὸν Παῦλο Νιρβάνα:

Φτωχές τρανταφυλλίες μου, δαγκαμένες
ἀπ' τὸ φιλὶ τὸ ἀνίδεο τοῦ προβάτου,
κι' ἀπ' τ' ἄγριο τὸ πελέκι τοῦ θανάτου,
πῶχει παιδὶ τὸν Τοῦρκο, λαβωμένες.

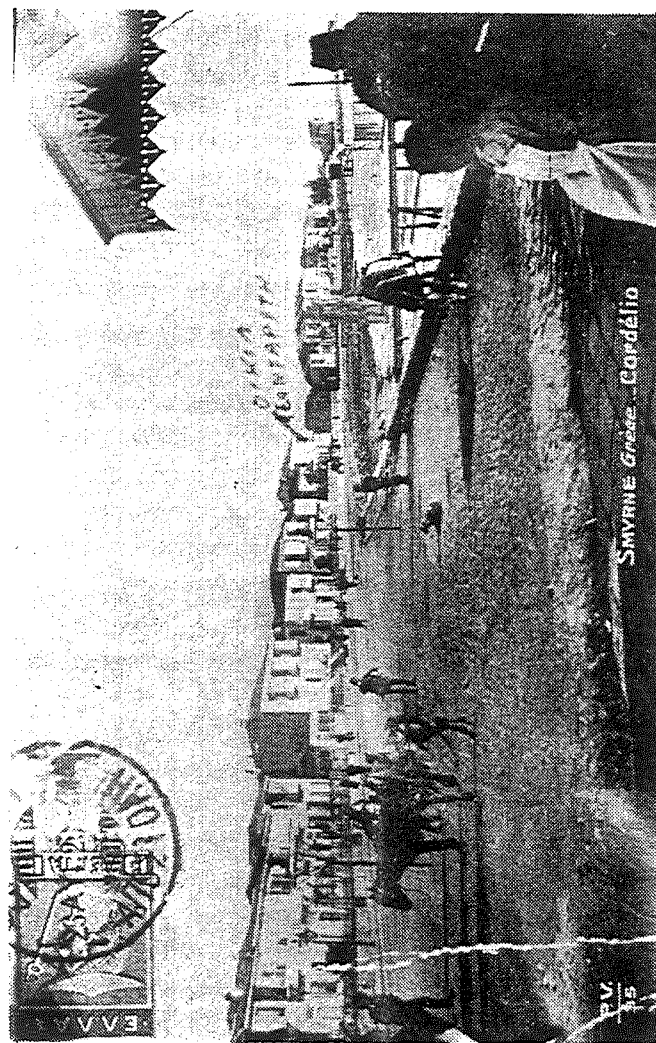
Αὐτὴ τὴν ὥρα ἀπὸ τὸν ἥλιο κάτου
καὶ τὴν παλιά μου ἀγάπη ποτισμένες
ἀνοίγουν τὰ ματάκια σας: παρθένες
τοῦ φιλιδισιοῦ, τοῦ κρίνου καὶ τοῦ αἱμάτου...

Ἄλλοι στὴν ἐρημιὰ σας — ὦ, ἐρημιὰ μου. —
Ἀφύλαχτες, πυκνῶστε σὲ ρουμάνια,
Τ' ἀγκάθια σας, μαχαίρια — τὰ δικά μου...

Κι' Ἀνάσταση νὰ μὴν ἀκαρτερῆτε,
γιά τ' ἀνθισιά σας καὶ γιὰ Μάη στεφάνια.
Στὸν τάφο μου, τὴ γῆ σας, μαδηθῆτε...

Ὁ Μιχαὴλ Ἀργυρόπουλος γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1862. Δικηγόρος κατ' ἐπάγγελμα, ὑπῆρξε διακεκριμένος διανοούμενος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς πανελλήνια γνωστοὺς καὶ τιμώμενους λογίους καὶ ποιητὰς τῆς Σμύρνης. Ὁ φλογερὸς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ γιὰ κάθε τι τὸ Ἑλληνικὸ ἦταν ἡ βροντερὴ ἐκφραση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς Σμύρνης. Ζοῦσε μιὰ γνήσια ποιητικὴ ζωὴ. Σμυρνιὸς καὶ Ἀνατολίτης τὴν ψυχὴ, τραγούδησε τὴ Σμύρνη καὶ τὴν Ἀνατολὴ μὲ πάθος σὲ ρωμαλαίους στίχους ποὺ στὸν καιρὸ του, προξενοῦσαν μεγάλη ἐντύπωση καὶ δόξασαν τὸν ποιητὴ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολλὰ δημοσιεύματά του, πεζὰ καὶ ποιήματα, σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἐξέδωσε τὶς ποιητικὰς συλλογές: Τραγούδια τοῦ Γένους, Τ' Ἀνιστόρητα, Τραγούδια τῆς Ἀνατολῆς, Περσμένα καὶ Τωρινὰ, Ἰκιουλιστὰν (μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σααγιῆ), Στερνὰ Τραγούδια. Ἐπίσης στὸν πεζὸ λόγο: «τὰ «Χρονικὰ τῆς Ἀνατολῆς - Σμύρνης», σὲ δύο τόμους, καὶ τὸ «Χωρὶς Ναὸν καὶ χωρὶς τάφον».

Ποὺς τοῦ Παπὰ τῆ Σκάλα (Πυλάρα)

Ὁ Ἀργυρόπουλος, διετέλεσε Βουλευτὴς Ἀθηνῶν καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἀθεράπευτος νοσταλγὸς τῆς ἀγαπημένης του Σμύρνης, ἐζήτησε, πρὶν πεθάνῃ, νὰ τοῦ φέρουν λίγο χῶμα ἀπὸ τὸ Γκιουλιστάν του τοῦ Κορδελιῦ γιὰ νὰ τὸ ρίξουν στὸν τάφο του. Καὶ ἡ ἐπιθυμία του αὐτὴ ἐκπληρώθηκε στὶς 4 Ἰουνίου τοῦ 1949, τότε ποὺ ἄφησε τὴν τελευταία του πνοή. «Ὅλοι κλάψανε — γράφει ὁ Χρήστος Σολομωνίδης — τὸν ἀσύγκριτο θάρρο, τὸν μεγάλο πατριώτη, τὸν ἀγνὸ δουλευτὴ τῶν γραμιμάτων, τὸν ἐθνικὸ ἰδεαλιστὴ. Ὅλοι θρήνησαν τὸν Ἀργυρόπουλον ποὺ ἦταν δλόκληρη μιὰ ἐποχή, ἕνας ἄνθρωπος, ἕνας κόσμος» (1).

Στὸ Κορδελιὸ εἶχε σπίτι γιὰ παραθεριστὸ καὶ ὁ Γεώργιος Ὑπερίδης, ἐκ τῶν διευθυντῶν τῆς «Ἀμαλθείας».

ΜΑΧΑΛΛΑΕΣ

Τοῦ «Ὀσμάν Ζαντέ» ὁ μαχαλᾶς κοντὰ στὸν Ἀη-Γιάννη. Ὁ Ὀσμάν Ζαντές ἦταν παλαιὸς Δήμαρχος τοῦ Κορδελιῦ. Ὁ «Τσαμιούρ μαχαλᾶς» στὴ ΒΔ ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς συνοικίες μὲ τουρκικὰ ὀνόματα εἶχαν μόνο Ἑλληνας κατοίκους. Ἡ «Μπελλαβίστα ἢ Καλλιθέα», ἀπέναντι ἀπὸ τὰ μπάνια τοῦ Ἀρμάο. Στὴ Μπελλαβίστα ὑπῆρχε ἕνα κέντρο, ποὺ ἔβαζε παιχνίδια, μὲ σαντούρι καὶ βιολὶ καὶ τραγουδιστὴ τὸν ὀνομαστὸ Τσανάκα. «Τοῦ Μπελόμι ὁ μαχαλᾶς». Ἔτσι λεγότανε ἡ περιοχὴ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σκάλα τοῦ Μπελόμι. Αὐτοῦ κατοικοῦσε ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ Δημήτριος Κουκουλάκης, ὁ Γεώργιος Βαλτζής, ὁ Δημήτριος Βασατής, ὁ Γεώργιος Κατσιγιάννης. Πάρα πάνω ἀπὸ τοῦ Μπελόμι, κοντὰ στὸ νεκροταφεῖο, ἦταν ὁ «Μαχαλᾶς τοῦ Καραδοκύρη», μὲ τὸν μεγάλο ἀκαλλιέργητο ἀγρὸ στὴν ἄκρη, τὸν «Ταρλᾶ τοῦ Καραδοκύρη» λεγόμενον. Τοῦ «Ἀη - Γιάννη ὁ μαχαλᾶς», μὲ κάμποσα σπίτια στὰ περδῶλια καὶ τὸ νεκροταφεῖο, ὅπου καὶ ἡ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀη - Γιάννη, καὶ ὁ «Ἀπάνω μαχαλᾶς» στὸ θόρειο μέρος τοῦ χωριοῦ.

(1) Στὶς ὁχθες τοῦ Μέλῃ, Ἀθήνα 1951, σελ. 75.

Οἱ περισσότεροι δρόμοι τοῦ Κορδελιῦ ἦσαν δεντροφυτεμένοι καὶ ὅλα γενικῶς τὰ σπίτια εἶχαν πρασιὲς μὲ λουλούδια πολλὰ καὶ ὠραῖα. Τὸ Κορδελιὸ ἦταν μιὰ χαριτωμένη κηπούπολις. Ἐνα τσαῖ, ποὺ κατέβαζε νερὸ μόνο τὸ χειμῶνα ἀπὸ τὶς πλαγιὲς τοῦ Γιαμιανλάρ - ντάγ, (δυτικὴ σειρὰ τοῦ Σιπύλου), περνοῦσε ἀπὸ τοῦ Ὀσμιὰν Ζαντέ τὸ μαχαλᾶ καὶ χύνονταν στὴ θάλασσα κοντὰ στὴ Σκάλα τοῦ Μπελόμι. Ἐνα γεφυράκι, τὸ «Γεφυράκι», ἔξω ἀπὸ τὸ κτῆμα Ὀμήρου, ἔβωνε τὶς δυὸ του πλευρὲς καὶ ἀπὸ πάνω περνοῦσε ὁ σιδηρόδρομος.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Εἶδαμε πῶς ὡς τὸ 1874 δὲν ὑπῆρχε συγκροτημένος πληθυσμὸς στὸ Κορδελιό. Δὲν ἦταν χωριὸ μὲ τὴν ἔννοια τῆς κοινότητος. Λίγα ἀγροτικὰ σπιτάκια σκορπισμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ. Οἱ πρῶτοι οἰκιστὰι ποὺ πύκνωσαν τὸ χῶρο ἦσαν ὅλοι Σμυρνιοί. ποὺ μόλις μπῆκε κάποιον συγκοινωνία ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ καὶ νὰ χτίζουν κατοικίες. Ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ χωριὸ ποὺ σιγὰ - σιγὰ μεγάλωνε. Ἡ Σμύρνη ἦταν μιὰ μεγάλη κοσμιόπολις. Οἱ Ἕλληνες, βέβαια, κατεῖχαν ἐκεῖ κυρίαρχη θέση, κοντὰ ὅμως σ' αὐτοὺς ὑπῆρχαν καὶ πολλοὶ ξένοι : Ἀρμένιοι, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, Ἰταλοὶ, Ἑβραῖοι καὶ ἄλλοι. Φυσικὸ λοιπὸν ἦτανε, μαζί μὲ τοὺς Ἕλληνας νὰ πάνε κι ἀπ' αὐτοὺς στὸ Κορδελιό.

Οἱ πρῶτες πληροφορίες ποὺ ἔχομε σχετικὰ μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ μᾶς παρέχονται ἀπὸ Λατινικὴ πηγὴ τῆς Σμύρνης, ποὺ μᾶς μιλά μόνο γιὰ τοὺς Καθολικοὺς καὶ λέει πῶς αὐτοὶ τὸ 1880 ἦσαν 10 οἰκογένειες, τὸ 1882 εἶχαν ἀνέθει σὲ 20, καὶ τὸ 1903 οἱ Καθολικοὶ κάτοικοι ἦσαν «ἄνω τῶν 1000» (1).

Ἀπὸ δικές μας πηγές οἱ πληροφορίες ἀρχίζουν τὸ 1888, ὅποτε, τὸ Κορδελιό, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους 3 τότε «συνοικισμοὺς» του: Ἀ-

(1) Βλ. κεφάλαιο «Ἡ Λατινικὴ κοινότης τοῦ Κορδελιῖ».

Γειτονία
αίμα φράση
παρά

αὐτοὶ γιαντὶ ~ building
περὶ τοὺς 1880

— 50 —

λάμπη, Παπᾶ - Σκάλα καὶ Τομάζο, εἶχε 5.000 περίπου κατοίκους (1).

Ὁ Σταμάτιος Ἀντωνόπουλος, Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴ Σμύρνη, γράφει πῶς, ἀπὸ στατιστικὰς πληροφορίες πού τοῦ ἔδωσαν «ἀρμόδια πρόσωπα», τὸν Μάιο τοῦ 1904 οἱ κάτοικοι τοῦ Κορδελιοῦ, στὸ σύνολό τους, ἦσαν 1.047 οἰκογένειες, ἀπὸ τίς ὁποῖες 612 Ἑλληνικές, 250 Ἀρμενικὲς Γρηγοριανές, 25 Ἀρμενοκαθολικές, 160 Καθολικὲς καὶ 15 Προτεστάντικες, δηλαδή, ὅλοι μαζί κάτοικοι περὶ τοὺς 5.300.

Τοῦρκοι τότε μέσα στὸ χωριὸ δὲν ὑπῆρχαν. Αὐτοὶ ἦσαν συγκεντρωμένοι, 180 περίπου οἰκογένειες, στὸ Σοῦκ - Κουγιού (κρῦο πηγάδι), μὴ τοποθεσίᾳ ἔξω ἀπὸ τὸ Κορδελιό, στὰ βορειοδυτικὰ καὶ μετὰ τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ἦσαν δὲ ὅλοι Τουρκοκρήτες μετανάστες τοῦ 1898 καὶ δημόσιοι υπάλληλοι (2).

Τὸ περιοδικὸ Ξενοφάνης τῶν Ἀθηνῶν σημειώνει, ἀπὸ δικῆς του πληροφορίας, ὅτι τὸ Κορδελιὸ κατὰ τὸ 1905 εἶχε 8.500 κατοίκους μὲ τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν: Ἕλληνες 4.500, Τοῦρκοι 1.000, Ἕενοι (Εὐρωπαῖοι, Ἀρμένιοι καὶ ἐλάχιστοι Ἑβραῖοι) 3.000. Ἀσφαλῶς, στὴ στατιστικὴ αὕτὴ τοῦ Ξενοφάνη οἱ 1.000 Τοῦρκοι εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ Σοῦκ - Κουγιού (3).

Στὸ μεταξὺ πήγαιναν στὸ Κορδελιὸ καὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας, κυρίως ἀπὸ νησιά: Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴ Μάνη. Πήγαιναν νὰ δουλέψουν σὲ κτήματα καὶ σὲ γιαντιά, παντρεύοντουσαν κορίτσια τοῦ τόπου καὶ ἔμεναν ἐκεῖ γιὰ πάντα.

Αὐξανόμενο ἔτσι συνεχῶς τὸ χωριό, ἔφτασε νάχη γίνῃ πρὶν τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴ μὴ χαριτωμένη μικρὴ πολιτεία μὲ 15.000 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους 4.000 ἦσαν Εὐρωπαῖοι καὶ

(1) Ἡμερολόγιον καὶ ὁδηγὸς τῆς Σμύρνης καὶ τῶν πέριξ, 1888. Ἔτος Β', (ἔκδοσις Σμύρνης): «Ἐπὶ τῆς ἀπέναντι αὐτῆς (τῆς Σμύρνης) τὸ πρὸ δεκαετίας μικρὸν χωρίον Καρσιακᾶς, μετεβλήθη εἰς κοινὴν κατοικουμένην σήμερον ἀπὸ 5.000 περίπου κατοίκους».

(2) Σταμ. Ἀντωνοπούλου, ἔνθ. ἀ.

(3) Ξενοφάνης Β', 1905, σ. 522.

Εἰς 1880
~ 1880 οἰκογένειαι

Μετακινήσεις
Σοῦκ Κουγιού
~ 1880 οἰκογένειαι
~ 1880 οἰκογένειαι

Μετακινήσεις
~ 1880 οἰκογένειαι
~ 1880 οἰκογένειαι

Μετακινήσεις
~ 1880 οἰκογένειαι
~ 1880 οἰκογένειαι

γὰρ ~ 1880 οἰκογένειαι
~ 1880 οἰκογένειαι

ἡ συμοτομία ~ ἀδελφ. plan
ἀγορὰ ~ impressive

— 51 —

Ἀρμένιοι, κάτι περισσότερο ἀπὸ 1.000 Τοῦρκοι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες (1), μὲ σχολεῖα, ἐκκλησίες, μὲ κοινωνικὴ λέσχη, θέατρα, κινηματογράφους, πολυτελὴ κέντρα καὶ κτίρια, ὠραία ρυμοτομία, ἀφθογὴ καθαριότητα καὶ γενικὰ μὲ ἀριστοκρατικὴ καὶ πολιτισμένη ἐμφάνιση.

Ἀπὸ ὅσα λοιπὸν εἶδαμε, οἱ κάτοικοι τοῦ Κορδελιοῦ, στὸ σύνολό τους ἦσαν Ἕενοι τοῦ τόπου, καὶ προπάντων Σμυρνιοὶ. Βρῆκαν στὴν ὠραία ἐκείνη τοποθεσίᾳ διέξοδο γιὰ ἡσυχία καὶ ξεκούραση ἀπὸ τὴν ἐντατικὴν δουλειὰ ὅλης τῆς ἡμέρας. Τὸ ἀκρογιάλι του ἦταν χαρῶν καὶ ἡμερο, ἡ θέσις ἐξοχικὴ, ὑγιεινὸ τὸ κλίμα, δροσερὸ ἀεράκι τὸ καλοκαίρι καὶ μαζί μ' αὐτὰ κοντινὴ καὶ συχνὴ συγκοινωνία μὲ τὴ Σμύρνη ἀπὸ στεριά καὶ ἀπὸ θάλασσα. Ἔτσι πρέπει νὰ ποῦμε πῶς τὸ Κορδελιὸ ἦταν ἓνα κομμάτι τῆς Σμύρνης, πού ἀποσπάστηκε ἀπ' αὐτήν, τὸ πῆρε ἡ αὔρα τοῦ κόλπου καὶ τὸ ἐγκατέστησε ἀπέναντί της. Τὸ κομμάτι ὅμως αὐτὸ ἐπηρεαζόμενο ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, ἐδημιούργησε μὴ δική του, ὁλότελα ξεχωριστὴ μορφὴ, ἔξφυγε ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς Σμύρνης σὲ σημεῖο πού οἱ κάτοικοί του μὲ περηφάνια νὰ καυχῶνται πῶς εἶναι Κορδελιωτές.

Καὶ τὸ Φάληρο εἶναι Ἀθήνα, ἔχει ὅμως καὶ αὐτὸ τὴ δική του φυσιογνωμία, πρέπει δὲ νὰ ποῦμε πῶς τὸ Κορδελιὸ ἦταν πολὺ ὠραιότερο ἀπὸ τὸ Φάληρο. Τοῦτο διαπιστώθηκε καὶ ὁμολογήθηκε καὶ ἀπὸ Ἀθηναίους δημοσιογράφους πού ἐπεσκέφθηκαν τὴ Σμύρνη κατὰ τίς πανένδοξες μέρες τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς.

Ἀπὸ ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα, πού εἶχε συγκεντρώσει μὲ κάθε δυνατὴ ἀκρίβεια ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκηση Σμύρνης κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1921 (2) παρατηροῦμε ὅτι ἡ κυρίως κοινότητα τοῦ Κορδελιοῦ εἶχε τότε 9.160 κατοίκους, ἦτοι: Ἕλληνες 7.500, Τοῦρκους 300, Ἀρμενίους 200, Ἰσραηλίτας 150, Γάλλους 300, Ἀγγλους

(1) Βλ. Ἑγκικλ. Λεξικὰ Ἐλευθερουδάκη καὶ Ἡλίου.

(2) Τὰ στοιχεῖα αὐτά, προερχόμενα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως Σμύρνης, τὰ ἔθεσε ὑπ' ὄψει μου ὁ τ. διευθυντὴς τῆς Ἀγορικῆς Τραπέζης κ. Μιχ. Νοταρᾶς, τότε ἀνώτερος υπάλληλος τῆς Ἀρμοστείας, τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν εὐχαριστῶ.

Une petite ville
de l'équipement
et agricole
phénomène urbain
tout un monde
Stadtluft macht
frei

1921
Statistiques
de l'Administration
hellénique
7 500 Grecs
300 Turcs
200 Arméniens
150 Israélites
300 Anglais
9 160 habitants

50, Ίταλούς 500, Σέρβους 100, και διαφόρων άλλων ἐθνότητων 60.

Ἀπὸ τοὺς παρακείμενους συνοικισμοὺς, ποὺ ὑπήγοντο στὸν δῆμο Κορδελιοῦ καὶ ἐθεωροῦντο προέκταση τῆς κωμοπόλεως, κατὰ τὴ στατιστικὴ πάντοτε τῆς Ἀρμοστείας Σμύρνης καὶ σύμφωνα μὲ τὴ διοικητικὴ διάρθρωση ποὺ αὐτὴ εἶχε καθορίσει:

Ἡ Καλλιθέα (Μπελλαβίστα) εἶχε 3.350 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 2.000 ἦσαν Ἑλληνες, 1.000 Τούρκοι, 300 Ἀρμένιοι, καὶ 50 ξένοι.

Τὸ Ἀλάμπειν εἶχε 4.100 κατοίκους, ἐξ ὧν 2.500 Ἑλληνες, 600 Τούρκοι, 500 Ἀρμένιοι, 400 Ἰσραηλίτες καὶ 100 ξένοι.

Τὰ Πετρωτὰ εἶχαν 300 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 200 ἦσαν Ἑλληνες, 50 Τούρκοι καὶ 50 Ἀρμένιοι.

Τὸ Μπαχριὲ εἶχε 1.900 κατοίκους ἐξ ὧν 300 Ἑλληνες, 1.400 Τούρκοι, 150 Ἀρμένιοι καὶ 50 ξένοι.

Ὁ Γιουρούκ - μαχαλᾶς εἶχε 300 κατοίκους ὅλους Τούρκους.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω δεδομένα βλέπομε ὅτι ὅλος ὁ δῆμος Κορδελιοῦ συνεκέντρωνε τότε στὸ σύνολό του 19.110 κατοίκους μὲ τὴν ἐξῆς σύνθεση: 12.500 Ἑλληνες, 3.650 Τούρκους, 1.200 Ἀρμένιους, 550 Ἰσραηλίτες, 500 Ἰταλούς, 300 Γάλλους, 50 Ἀγγλους, 100 Σέρβους καὶ 260 διαφόρων άλλων ἐθνότητων.

Ἐκτὸς αὐτῶν, ἡ στατιστικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἀναφέρει καὶ τὰ παρακάτω, ἀνεξάρτητα διοικητικῶς, χωρὶά τῆς περιοχῆς Κορδελιοῦ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά:

Τὸ Σοῦκ - Κουγιού μὲ 825 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 800 ἦσαν Τούρκοι καὶ 25 Ἑλληνες.

Τὸ Δερέμπασι, μὲ 500 κατοίκους ὅλους Τούρκους.

Τὸ Παπᾶ - Σκάλα μὲ 1.320 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.300 Ἑλληνες καὶ 20 Ἰταλοί.

Τὸ Τομάζο μὲ 325 κατοίκους, ἐξ ὧν 300 Ἑλληνες καὶ 25 Τούρκοι. Στὸ Τομάζο εἶχε ὑπαχθῇ καὶ ὁ συνοικισμὸς Ἀχῆρ Κουγιού μὲ 165 κατοίκους ὅλους Ἑλληνες.

Τὸ Σιμικλέρ μὲ 329 Τούρκους.

Τὸ Τσιλι μὲ 800 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 600 ἦσαν Τούρκοι καὶ οἱ 200 Ἑλληνες.

Τὸ Γιαμανλάρ, μὲ 300 Τούρκους.

Τὸ Γιουρούκ - κιοϊ, μὲ 100 Τούρκους.

Ἡ Ἀγία Τριάδα, μὲ 300 κατοίκους, ἐξ ὧν 50 Ἑλληνες, 40 Ἀρμένιοι, 10 Ἰσραηλίτες καὶ 200 Ἰταλοί.

Τὸ Βοσνάκιο μὲ 300 Τούρκους, πρόσφυγας ἀπὸ τὴ Βοσνία.

Τὸ Ταχτατζήκιο μὲ 200 Τούρκους.

Ἄν πάρωμε τώρα τὸν πληθυσμὸ ὅλης τῆς περιοχῆς τοῦ Κορδελιοῦ, τόσον τοῦ κυρίως δήμου, ὅσον καὶ τῶν Διοικητικῶς ἀνεξάρτητων χωριῶν, ἔχομε τὴν ἀκόλουθη σύνθεση κατοίκων μὲ σύνολο 24.574 :

Ἑλληνες	14.530
Τούρκοι	6.814
Ἀρμένιοι	1.240
Ἰσραηλίτες	560
Γάλλοι	300
Ἀγγλοι	50
Ἰταλοί	720
Σέρβοι	100
Διάφοροι ἄλλοι	260

Ἀπὸ τοὺς κυριώτερους προαναφερθέντας «συνοικισμοὺς» καὶ χωριὰ τὰ ὑπαγόμενα στὸν δῆμο Κορδελιοῦ, καθὼς καὶ τὰ διοικητικῶς ἀνεξάρτητα τῆς περιφέρειας:

ΤΟ ΑΛΑΜΠΕΗ, ἐνωμένο σχεδὸν πιά μὲ τὸ Κορδελιό, ἀπὸ τὴ βορειοανατολική του πλευρά, ἀποτελοῦσε τρόπον τινὰ τμήμα αὐτοῦ σὰν μεσογειακὴ ἀκρινή του συνοικία. Ἦταν διηρημένο σὲ Ἀπάνω καὶ Κάτω Ἀλάμπειν. Εἶχε ἐκκλησίαι διςυπόσταται στὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Μαρίας καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μὲ ἱερέα τὸν Πάτερ Χρήστο καὶ διτάξιο δημοτικὸ σχολεῖο μὲ δασκάλους τὸν Τζιῶτη καὶ τὸν Δημήτριον Κονταξῆ, ποὺ ἦταν καὶ φάλτης στὴν ἐκκλησία καὶ βοηθὸς τοῦ γραμματέα τῆς Μητροπόλεως Φαρλέκα.

Μεταξὺ Ἀλάμπειν καὶ Κορδελιοῦ, ὡς πάνω στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ καὶ πέρα, ἐκτεινόταν τὸ ἀπέραντο κτῆμα τῆς οἰκογενείας Ὁμήρου, 90 περίπου στρεμμάτων. Τὸ μεγαλύτερο μέρος του τὸ περιώριζε ψηλὸς τοῖχος καὶ μέσα εἶχε δυὸ ωραιότατες κατοικίες,

Grande
compagnie
d'ouvriers
au village
maît
Combiné d'ouvriers
à nous ?
à nous ?
à nous ?
à nous ?
à nous ?

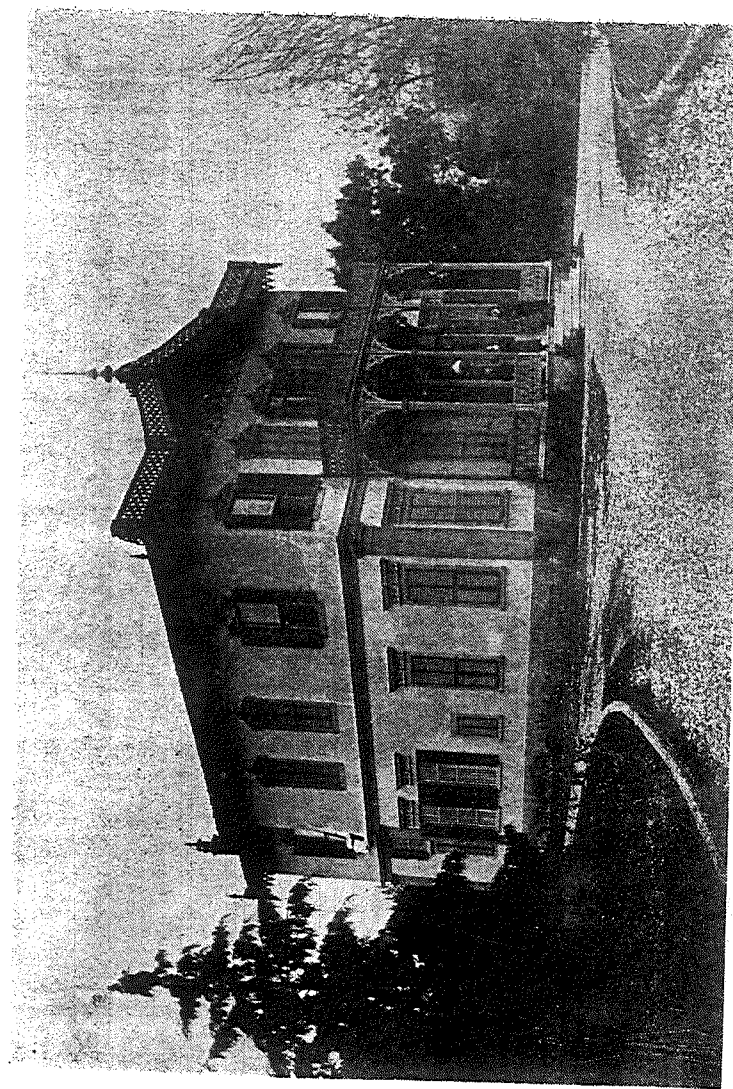
voilà
projet
à l'avenir
à nous

μιά μεγάλη με δεκαπέντε δωμάτια και μία μικρότερη, με δατώ,
καθώς και διάφορα άλλα κτιριακά εξαρτήματα για το υπηρετικό
προσωπικό, στάδλους για άλογα και αμάξια, κήπους όλων των όπω-

Κάρολος (Κάρλος) Φ. Όμηρος.

ροφόρων δέντρων, λαχανόκηπους, και δασύλλια από άγρια δέντρα.
Το χώρο αυτού του κτήματος τον είχε αγοράσει χέρσο ο πλουσιώ-
τατος Κάρολος Φ. Όμηρος (1837—1908), έφερε ειδικούς για κή-

Το μεγάλο σπίτι Όμηρου.

Μαρίτσα Κ. Παπᾶ, Ὀλγα Παύλου Ὀμήρου καὶ Ἀθηνᾶ Μαξούρη.

Χριστίνα Παύλου Ὀμήρου, καθισμένη στὸ συντριβάνι τοῦ κήπου των.

πους από την Ἰταλία καὶ τὸν διεμόρφωσε σὲ ἕνα, κυριολεκτικά, ἀριστούργημα. Εἶχε 2.000 δέντρα, 12 χαδοῦξες (δεξαμενές), ἀνεμόμυλο γιὰ ἀντληση νεροῦ, ξεχωριστοὺς δρόμους μὲ μαγνόλιες, μὲ δάφνες καὶ φιλύρες (τιλιόδεντρα), ποὺ τὴν ἀνοιξη γέμιζαν μὲ εὐωδιές τὴν ἀτμόσφαιρα, δυὸ μεγάλα θερμοκήπια (σέρες) καὶ ὀλόγυρα στὴ μάντρα ἑφτά εἰσόδους, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μιὰ μεγάλη γιὰ τὰ ἀμάξια. Ἡ ὥραία κυρία εἰσοδος ἦταν ἀκριβῶς ἐμπρὸς στοῦ «Γεφυράκι». Εἶχε ἕναν Τοῦρκο καδάση (φύλακα), καὶ ἀμαξῶν ποὺ ἦταν συγχρόνως καὶ μάγεραι τοῦ σπιτιοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια στὰ δυὸ σπίτια τοῦ κτήματος ἔμεναν οἱ οἰκογένειες τῶν ἀδελφῶν Παύλου καὶ Φώτιου Καρόλου Ὁμήρου.

Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τίς πυκνὲς φυλλωσιές τῶν δέντρων, κι ἀνάμεσα στὰ λουλούδια, σὰν ἔπαιζαν οἱ Κορδελιώτισσες κόρες Ὁμηρίνες καὶ οἱ φίλες των, μὲ τὴν αἰθέρια ὁμορφιά τους καὶ τὴ νεανική τους χάρη, ἔμοιαζαν μὲ πραγματικὲς νεράιδες τοῦ δάσους.

Ἐξω ἀπὸ τὸ περιμαντρωμένο τμήμα ὑπῆρχε μιὰ ἀκαλλιέργητη ἔκταση, γνωστὴ ὡς «ὁ Ταρλᾶς τοῦ Ὁμήρου». Αὐτοῦ καὶ κολλητὰ στὸν μαγντρότοιχο ὑπῆρχαν μερικὰ ἀκόμη σπιτάκια, ἰδιοκτησία κι αὐτὰ τῶν Ὁμήρων. Ἐνα μεγάλο τμήμα τοῦ ἀνοιχτοῦ αὐτοῦ χώρου, κοντὰ στοῦ Σοῦκ - Κουγιοῦ, τὸ εἶχε ἀπαλλοτριώσει ὁ δῆμος καὶ ἔχτισε ἐκεῖ τὸ τριώροφο Τουρκικὸ σχολεῖο τοῦ Κορδελιοῦ, τὸ γυμνάσιο «Ἰνταντιέ».

Μέσα στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀλάμπη ὑπῆρχαν μερικοὶ τάφοι, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ οἰκογενειακὸς τῶν Ὁμήρων, ὅπου ἦσαν θαμμένοι ὁ Κάρλος Ὁμηρος, ἡ σύζυγός του Χριστίνα, ὁ Ἐμμανουὴλ Ὁμηρος καὶ ὁ Γιαννάκης Λιάμπης, γιὸς τῆς Ἀννας Καρόλου Ὁμήρου (1).

ΤΑ ΠΕΤΡΩΤΑ. Συνέχεια τοῦ Ἀλάμπη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἦταν τὰ Πετρωτά. Ἐνας ξερὸς λόφος μὲ 60 περίπου οἰκογένειες, ἄδεντρος καὶ ὅλο πέτρα, ποὺ δικαιο-

(1) Γιὰ τὰ ἱστορικὰ τῆς μεγάλης καὶ παλιᾶς οἰκογενείας τῶν Ὁμήρων, μὲ γενεαλογικὸ δέντρο, βλ. Νίκου Καραγῶ, στὰ «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τ. Ζ', σ.σ. 173—200, καὶ ἀνάτωπο.

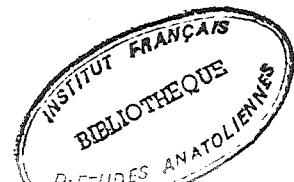
λογοῦσε τὸ ὄνομά του. Ἦταν τὸ καταφύγιο καὶ ὁ κρυφὸς περίπατος τῶν ἐρωτευμένων ζευγαριῶν τοῦ Κορδελιοῦ, καὶ ἀκόμη πολλῶν τέτοιων τῆς Σμύρνης. Στὰ Πετρωτά πῆγαιναν νὰ περάσουν τὴν Καθαρὴ Δευτέρα Κορδελιώτες καὶ Σμυρνιοί. Σκέπαζαν τὸ λόφο κι ἄκουες ὅλη τὴν ἡμέρα ὀργανάκια, μαντολίνα, κιθάρες καὶ ντουμπλέκια, τραγούδια καὶ χοροὺς. Αὐτοῦ ὑπῆρχε ἕνα ἐγγλέζικο ἐργοστάσιο ἐπεξεργασίας βαλανιδιῶν καὶ κατεργασίας δερμάτων, μὲ διευθυντὴ τὸν Πέτρο Πετρίνη.

ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ. Στὴ σειρὰ κι αὐτὴ τῶν βορειοανατολικῶν προαστίων τοῦ Κορδελιοῦ, μὲ ὁμώνυμη μικρὴ ἐκκλησία βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἑπάνω στοῦ λόφο καὶ ἀγίασμα. Στὸ πανηγύρι τῆς μαζεύονταν πολλὸς κόσμος ποὺ τὸν μετέφεραν τὰ βαποράκια καὶ ὁ σιδηρόδρομος ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ἀπὸ τὸ Κορδελιὸ καὶ τὰ γειτονικά χωριά, ποὺ πῆγαιναν μὲ τὰ πόδια καὶ μὲ καρότσες. Εἶχε καὶ διτάξιο μικτὸ σχολεῖο μ' ἕναν δάσκαλο. Στὴν Ἀγία Τριάδα εἶχε ὥραιο ἐξοχικὸ σπίτι ὁ Ξερόπουλος τῶν μεγάλων καταστημάτων εἰδῶν πολυτελείας τοῦ Φραγκομαχαλά τῆς Σμύρνης. Ὁραῖα, χαρούμενα καὶ ἡλιόλουστα ἐξοχικά σπίτια εἶχαν ἐπίσης καὶ οἱ Σμυρνεῖκες οἰκογένειες Ἰωακείμογλου, Διαμαντίδη, Καρβουνόπουλου, Στάνου, Ζήμαρη, Ναυπλιώτη κ. ἄ., φηλὰ δὲ στοῦ θουνὸ εἶχε ἕνα σπίτι γοτθικοῦ ρυθμοῦ ὁ Ντὸν Μάρκος. Ἐκεῖ ἦσαν ἐγκατεστημένα καὶ τὰ μεγάλα ντεπόζιτα πετρελαίου τῆς Στάνταρ Ὁйл Κόμπανυ.

ΤΟΥ ΠΑΠΑ Η ΣΚΑΛΑ. Τὸ βυζαντινὸ Ἀμανάριον (1). Παραλιακὸ, δροσόλουστο, προάστιο, δυτικὰ τοῦ Κορδελιοῦ, σὲ ἀπόσταση εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας, μὲ κάτασπρα καὶ ὀλοκάθαρα σπιτάκια. Ψαροχώρι στὴ γενική του ὄψη, μὲ τίς ψαρόδαρκες καὶ τίς τράτες στοῦ μικροῦ του λιμάνι καὶ ἀπλωμένα τὰ δίχτυα στὴν παραλία γιὰ στέγνωμα καὶ διόρθωμα. Λεγόντανε καὶ «τοῦ Παπᾶ τὸ χωριό».

Ἡ παράδοση λέει πὼς κάποτε ζοῦσε ἐκεῖ ἕνας φτωχὸς παπᾶς μὲ τὴν οἰκογένειά του. Κατέβαινε ἀπὸ τὸ σπιτάκι του στοῦ μῶλο, ὅπου εἶχε δεμένη τὴ δάρκα του, ἐβγαίνει στ' ἀνοιχτὰ τῆς θάλασσας καὶ φά-

(1) Α. Ζάκας : «Περὶ τὸν Ἑσπὶ Καλέ», Ἀμάλθεια 5 Ἰανουαρίου 1905.

Όλγα Π. Όμήρου, στην αλλέα του κήπου με τις μαγνόλιες.

Στόν κήπο τοῦ σπιτιοῦ τῶν Όμήρων.

Τὰ παιδιὰ ποὺ κάθονται κάτω, ἀπ' ἀριστερά : Όλγα Π. Όμήρου, George Homère, Χριστίνα Ίσιδώρου Όλιότι, Yvone de Zaba, Χριστίνα Π. Όμήρου. Καθισμένες, ἀπ' ἀριστ.: Δομνὴ Ήλιάδου (Lady Crosfield) Άννα Καρ. Όμήρου, Δωροθέα Ήλιάδου, Άμελὶ Ίσ. Όλιότι, Φανή Ίσ. Όλιότι. Ὁρθοὶ ἀπ' ἀριστερά : Ἑλένη (Λιόλια) Καρ. Όμήρου, Bekermann (Άγγλος Πρόσβος στὴν Κωνσταντινούπολη), Κα Van der R o n a t (καθηγήτρια πιάνου), δασκάλα τῶν Γερμανικῶν, Henry baron Aliotti, Μαρία de zaba καὶ δασκάλα τῶν κοριτσιῶν.

(Φωτογραφία πρὸ τοῦ 1911).

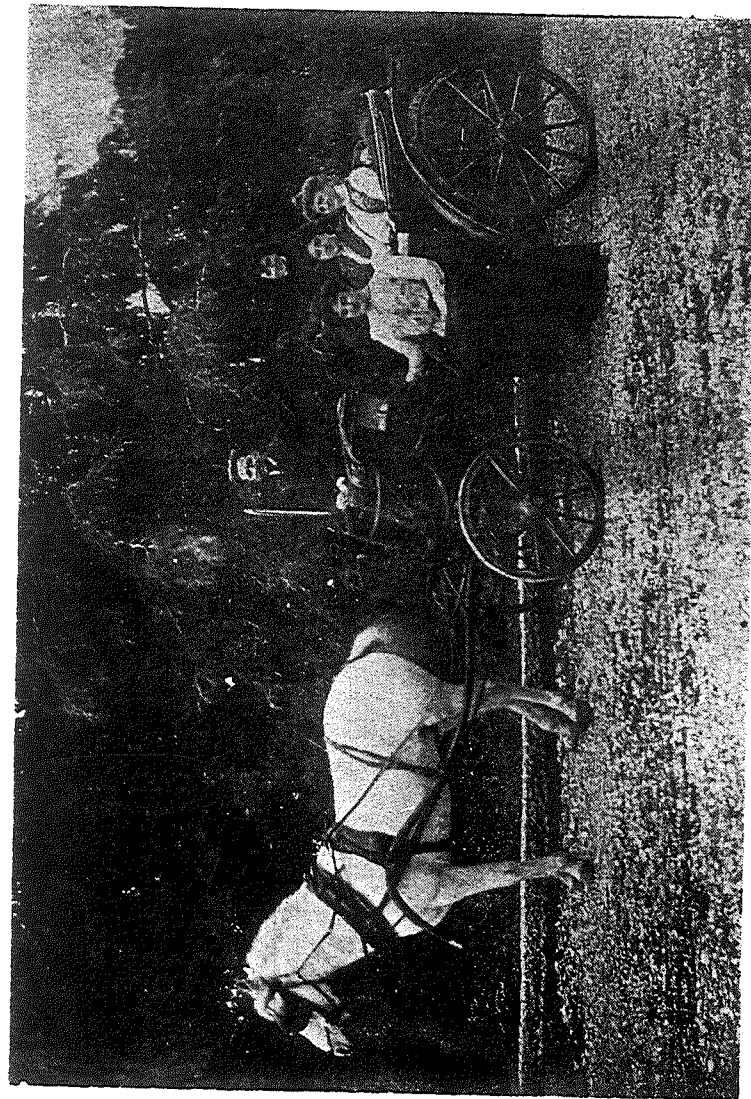
ρευε. Μιά φορά οί Τούρκοι τόν κατηγορήσαν πώς δοηθοῦσε κι ἔκρυβε στοῦ σπίτι του κοντραμπαντζήδες (λαθρέμπορους). Τόν πιάσανε καί τόν ρίξανε στή φυλακή. Ὅποτερα τόν δίκασαν, τόν καταδίκασαν σέ θάνατο καί τόν κρεμάσανε. Στό μεταξύ ὁ παπᾶς εἶχε κάνει ἀναφορά στοῦ Σουλτᾶνο κι ἔλεγε πώς ἄδικα τόν ἔχουνε στή φυλακή καί πώς δλα αὐτὰ πού τόν κατηγοροῦνε εἶναι συκοφαντίες τῶν ὀχτρῶν του. Παρακαλοῦσε νά λυπηθοῦνε κι αὐτόν τὸ φτωχὸ καί τὴ φανελιά του καί νά τόν ἀφήσουν ἐλεύθερο. Μισή ὥρα μετὰ τὸν ἀπαγχονισμό του πῆγε διαταγή νά τόν βγάλουνε ἀπὸ τὴ φυλακή, μὰ ἦτανε πιὰ ἀργά. Ἀπὸ τὸν παπᾶ αὐτόν, τὴ σκάλα πού ψάρευε καί τὴ λυπητερὴ ἱστορία του πῆρε τὸ χωριὸ τὸ ὄνομά του.

Ἐκκλησία στοῦ Παπᾶ τὴ Σκάλα ἦτανε ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρος, πού πανηγύριζε κάθε χρόνο στίς 6 Αὐγούστου μὲ πλῆθος κόσμου ἀπὸ τὴ Σμύρνη, τὸ Κορδελιὸ καί τ'ἄλλα κοντινὰ χωριά. Ἰερέα εἶχε τὸν παπᾶ-Κωνσταντῖνο. Μέσα στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε καί παρεκκλήσιο τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης. Εἶχε ἐξατάξιο δημοτικὸ σχολεῖο ἀγοριῶν μὲ δυὸ δασκάλους καί 95 μαθητάς. Ἐπίσης νηπιαγωγεῖο μὲ 80 παιδάκια, κορίτσια κι ἀγόρια.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς 1.300 κατοίκους του εἶχαν ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας καί προπάντων ἀπὸ τὸ Τσιρίγο. Τοῦ Παπᾶ ἡ Σκάλα ἦταν τὸ φυσικὸ ἐπίγειο τῆς πλούσιας πεδιάδας τῆς Μελεμένης καί ἐξυπηρετοῦσε τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο αὐτῆς. Ἔστελνε ταχτικά μὲ καίκια στὴ Σμύρνη, τὴν Πόλη καί ἄλλου φορτία κηπουρικῶν εἰδῶν: τὸν Ἀπρίλιο - Μάιο ἀγκινάρες καί κουνιά, καί ὕστερα, ὡς τὶς ἀρχὲς Αὐγούστου, τροφαντὲς μπάμιες, ντομάτες, μελιτζάνες, φασούλια, πατάτες, σταφύλια, ποπόνια καί καρπούζια (1).

Οἱ Παπασκαλιῶτες, ἦσαν, προπάντων, φαρᾶδες καί καλλιεργητὲς περβολιῶν. Κυριώτερες οἰκογένειες ἦσαν οἱ Κυπραῖοι, οἱ Τζιμεραῖοι, οἱ Σρέκ κ. ἄ. Ὅλοι ἐγκατέλειψαν τὸ ἀγαπημένο τους χωριὸ καί τὴν εὐτυχία τους στίς 29 Αὐγούστου 1922

(1) Βλ. καί Μ. Μαθαβελάκη - Α. Βακαλοπούλου, Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης : «Αἱ προσφυγικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν τῇ παλαιᾷ Θεσσαλονίκῃ», Θεσσαλονίκη 1955 σσ. 66, 76, καί 77.

Ἡ Ἄννα Καρ. Ὀμήρου, ἡ Ἐλένη (Λιόλια) Καρ. Ὀμήρου, καί ἡ Van der Rovat στὴν ἄμαξα τοῦ σπιτιοῦ.

για ν' ανέβουν κι αυτοί τὸ Γολγοθᾶ τῆς προσφυγιάς. Τὸ χωριὸ φημιζόντανε γιὰ τὰ γλυκὰ του ποπόνια, τὰ καρπούζια του καὶ τίς γευστικώτατες τσιπούρες του, τίς ὀνομαστές «παπαδιώτικες». Εἶχε καλὴ ἀγορὰ μὲ μπακαλικά, φούρνους, ταβέρνες, ὡραία καφενεῖα, παραλιακὰ κέντρα καὶ ἄλλα μαγαζιά. Λίγο πρὶν φτάσωμε στὸ χωριό, περὶ τὰ 500 μέτρα, μὲ στάση τοῦ τραμβαγιού, ἦτανε τὸ παραλιακὸ κέντρο τοῦ «Πιλάφα», πασίγνωστο σ' ὅλη τὴ Σμύρνη γιὰ τὴ δροσιά του, τὸ ἐκλεκτὸ οὔζο, τοὺς ὡραίους καὶ ἀφθονοὺς μεζέδες του καὶ προπάντων γιὰ τὰ φρεσκώτατα ψάρια του.

Κοντὰ στὸ χωριὸ εἶχε τὸν ἀνθόκηπό του ὁ Πελοπίδας Ἀναστασιάδης, ὅπου καλλιεργοῦσε λουλούδια, πού τὰ κατέδαζε γιὰ τὸ ἀνθοπωλεῖο του στὸν Φραγκομαχαλᾶ τῆς Σμύρνης.

ΤΟ ΤΟΜΑΖΟ. Μικρὸς οἰκισμὸς πού ἀπέχει μισὴ ὥρα ἀπὸ τὸ Κορδελιό, μετὰ τοῦ Παπαῖ τῆ Σκάλα. Εἶχε ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, πού γιόρταζε μὲ πανηγύρι στίς 26 Ὀκτωβρίου καὶ τριτάξι μεικτὸ σχολεῖο μὲ ἓναν δάσκαλο καὶ 70 μαθητάς. Ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας καὶ δάσκαλος συγχρόνως, τὸ 1905, διετέλεσε ὁ πᾶτερ Σωφρόνιος (1).

Στὸ Τομάζο ὑπῆρχαν πολλὰ μπιστάνια ἀπὸ ποπόνια καὶ καρπούζια, φρουτόδεντρα καὶ περβόλια λαχανικῶν ὅλων τῶν εἰδῶν, μὲ τὰ ὅποια οἱ Τομαζιώτες ἐφοδιάζαν τὸ Κορδελιό καὶ τὴ Σμύρνη.

Ἡ περιοχὴ τοῦ Τομάζο ἦταν συνέχεια καὶ κατάληξη τοῦ εὐφορώτατου καὶ μεγάλου κάμπου τῆς Μελεμένης, τοῦ ὀνομαστοῦ γιὰ τὰ γλυκύτατα ποπόνια του. Τὸ φανερῶνει καὶ τὸ τραγουδάκι τῆς γυναίκας, πού παρακαλοῦσε τὸν ἄντρα της καὶ τοῦλεγε:

Σὰν πᾶς στὴ Μελεμένη
κι' ἔρθης μὲ τὸ καλό,
φέρεμ' ἓνα ποπόνι
ἐξήντα παραδῶ (2).

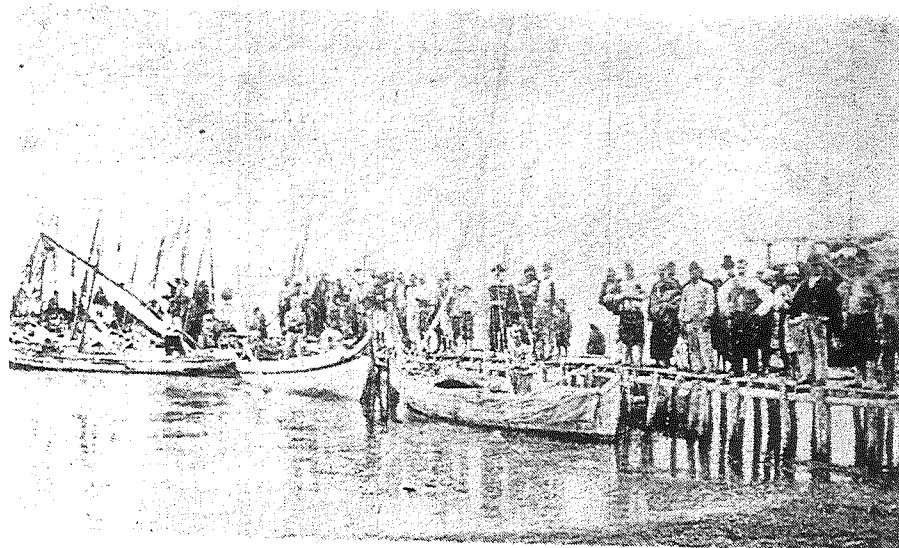
Μὲ ὅλα τὰ παραπάνω χωρία — προάστια οἱ Κορδελιώτες εἶχαν στενὲς κοινωνικὰς σχέσεις, συγγένειες καὶ συναλλαγές.

(1) Περιοδ. Ξενοφάνης, ἔνθ. ἀν.

(2) Παραλλαγή τοῦ Καλαματιανοῦ :

«Σὰν πᾶς στὴν Καλαμάτα κι' ἔρθης μὲ τὸ καλό,
φέρεμ' ἓνα μαντήλι στὸν ἄσπρο μου λαϊμό.

ΤΟ ΣΟΟΥΚ - ΚΟΥΓΙΟΥ (κρὺο πηγᾶδι) ἢ Κρυονέρι. Βρίσκεται σχεδὸν πίσω ἀπὸ ἓνα ὕψωμα βορειοδυτικὰ τοῦ Κορδελιοῦ. Λεγόντανε ἔτσι ἀπὸ ἓνα πηγᾶδι μὲ πολὺ κρὺο νερὸ πού τὸ ἀνέσερναν μ' ἓναν κουβᾶ κρεμασμένο ἀπὸ τὴν ἄκρῃ ἑνὸς δοκαριοῦ, ἐνῶ στὴν ἄλλη ἄκρῃ τοῦ ξύλου εἶχαν δεμένο ἓνα βαρὺ ἀντικείμενο, πέτρα ἢ σίδερο. Τὸ δοκάρι στηρίζονταν

Τοῦ Παπαῖ ἡ Σκάλα.

τανε πάνω σ' ἓνα διχαλωτὸ πάσαλο. Τὸ Σοούκ - Κουγιοῦ ἦταν ἡ Τούρκικη συνοικία τοῦ Κορδελιοῦ, πού εἶχε ὡς πυρῆνα της Τουρκοκρήτες πρόσφυγες, ἀρχικὰ τοῦ 1898 καὶ ἄλλους μεταγενέστερα. Ἀργότερα πῆγαν κι ἄλλοι Τούρκοι ἀπὸ τὴ Σμύρνη καὶ ἀπ' αὐτοὺς οἱ πλουσιώτεροι κατοίκησαν καὶ μέσα στὸ Κορδελιό σὲ σπίτια εὐπαρουσίαστα καὶ ἀνάμικτα μὲ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἐκεῖ, στὴν πλατεία του, γινόντανε μεγάλο παζάρι κάθε Παρασκευή, ἀπὸ ὅπου οἱ Κορδελιώτες ἐπρομηθεύοντο πολλὰ πράγματα, κόττες, ἀγγᾶ, δούτυρο, τυριά κ. ἄ., πού τὰ κατέδαζαν Τούρκοι ἀπὸ ἄλλα χωριά.

Ὅλη τὴ μεγάλη ἔκταση τοῦ κέντρου τοῦ Κορδελιοῦ τὴν κατε-

Παρασκευὴ
ἀπὸ τὸν ἄντρα
→ μὲ τὸ καλό
φέρεμ' ἓνα
Cordelia

λάμβανε συμπαγῆς ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, μὲ τὰ σπίτια του, τὰ καταστήματά του, τὴ μεγάλη ἀγορὰ του, τὰ καφενεῖα του. Κατὰ μῆκος τῆς προκυμαίας εἶχαν τὶς ἐπιβλητικὰς τοὺς βίλλας οἱ πλούσιοι ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, σὲ ἰδιαιτέρο δρόμο ἦσαν τὰ περισσότερα σπίτια τῶν Ἀρμενίων μὲ τὴν ἐκκλησίαν τους, σκόρπιοι δὲ μέσα στίς συνοικίες ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ ἄλλοι διαφόρων φυλῶν.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Κορδελιοῦ εἶχε, ὅπως εἶδαμε, τὶς ἐπαγγελματικὰς τοὺς ἀσχολίας στὴ Σμύρνη. Αὐτοὶ ἦσαν ἔμποροι, βιομήχανοι, καταστηματάρχες, ὑπάλληλοι κ.λ.π. Πήγαιναν ἐπίσης στὴ Σμύρνη καὶ ἀρκετὰς γυναῖκες μαζί μὲ ἐργατικούς ἀντρες νὰ δουλέψουν, κατὰ τὴν ἐποχὴ, σὲ ἐργοστάσια καπνῶν, σταφίδων καὶ σύκων καὶ τὸ θρόνυ γύριζαν καὶ αὐτὲς στὰ σπίτια τους. Ἐξ ἄλλου, ὅπως αὖξαινε ὁ πληθυσμὸς, φυσικὸ ἦταν νὰ δημιουργηθοῦν ἀστικὰ ἐπαγγέλματα γιὰ τὴν τοπικὴ ἐξυπηρέτηση τῶν κατοίκων. Πολλοὶ ἐπίσης ἦσαν ἀγρότες, ἰδιοκτῆτες ἢ ἐργάτες στὸν εὐφορο κάμπο καὶ στὰ περδῶλια, ἀσκολοῦμενοι μὲ τὴν καλλιέργειαν ἀμπελιῶν, καπνῶν, δημητριακῶν, κηπουρικῶν, ὀπωροφόρων δέντρων κ. ἄ., καὶ ἀκόμη ἀσκετοὶ ἦσαν ψαοῦδες καὶ περβολάρηδες στοὺς κήπους τῶν σπιτιῶν. Ὑπῆρχε, στίς ἀκρηνὲς συνοικίες καὶ λίγη οἰκόσιτη κτηνοτροφία, κυρίως ἀγελάδων. Θρέφανε τὰ ζῶα καὶ τὸ γάλα τὸ πουλοῦσανε στὸ Κορδελιό. Στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ συνοικιακὰ καταστήματα εὗρισκε ὁ κόσμος β.τι ἤθελε. Μόνο γιὰ γυναικεῖα εἶδη πολυτελείας καὶ γιὰ προίκες πήγαιναν οἱ γυναῖκες στὴ Σμύρνη καὶ ψώνιζαν.

Ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς ἐπαγγελματίες σημειώνουμε μερικoύς, δ. τοὺς ἐκράτησε μέχρι σήμερα ἡ μνήμη:

Μπακάληδες: Οἱ Μυτιληνιοὶ (δὺο ἀδέρφια), ὁ Βούλγαρης, ὁ Ἀκίνδυνος, ὁ Κυπραῖος, ὁ Νίκανδρος. Ἐπὶ τῆς κεντρικῆς λεωφόρου ὑπῆρχε ἐπίσης ἡ «Ἀγγλοανατολική» (Anglo-eastern) συνεργατικὸς συνεταιρισμὸς, ποὺ πουλοῦσε εἶδη μπακαλικῆς.—Τυρέμπορος ὁ Μανώλης Καρβουνόπουλος.—Τσαγκάρηδες: ὁ Νικόλαος

ἡ Κοκόλης Κατέλης, τὸ «ὑποδηματοποιεῖον Ἡ Ἀθηναϊκὴ κομφότης» τοῦ Νικολάου Ποιμενοπούλου, τὸ ἀρχαιότερο τσαγκαράδικο τοῦ Κορδελιοῦ, μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Στὸ κατάστημα τοῦ Ποιμενοπούλου ἐμαθῆτευσαν ὅλοι οἱ τεχνίτες ποὺ ἔνοιξαν ἀργότερα δικὰ τοὺς μαγαζιά στὸ χωριό.—Ραφτάδικα: Τοῦ Μιχαῆλ Ἀναστασιάδη, δίπλα στὴν Ἀθηναϊκὴ Κομφότητα. Ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἔμπορο-ραφτάδικο τοῦ Κορδελιοῦ.—Ταβέρνες: Οἱ πιὸ γνωστὰς καὶ πιὸ μεγάλες ποὺ εἶχαν καὶ πατητήρια γιὰ κρασιά, ἦσαν τοῦ Γεώργιου Μαγκανιώτη στὸ κεντρικὸ δρόμο τοῦ τσαρσιοῦ καὶ τοῦ Ἡλίου Πυθόπουλου σὲ μιὰ παράδο τοῦ ἴδιου δρόμου.—Μάγερσι: Γ. Σκόντος, ὁ Μανήσαλης (μαζί καὶ καφενεῖο), ὁ Νίκανδρος (μαζί μὲ τὸ μπακάλικο), ὁ Κουμάνιος.—Κουρεῖα: τοῦ Μανώλη Νάτσιου, μεγάλο καὶ πολυτελὲς κουρεῖο στὴ κεντρικὴ λεωφόρο.—Ἀλαντοπώλης: ὁ Πιερροῦτσος.—Ἀχτάρης (εἶδη κιγκαλερίας): ὁ Γιάγκος Πετράς.—Γυαλιᾶς: ὁ Μάρκος, μὲ γυαλιάδικο καὶ σιδηροπωλεῖο μαζί.—Χαλθατζίδικο: τοῦ Πανάνη.—Ζαχαροπλαστεῖα: «Πασι-τσαρία ἢ Μυροβόλος Ἀνοιξίς», δίπλα στὸ μαγερίδ τοῦ Κουμάνιου, καὶ τοῦ Ἀλῆ μπέη ποὺ ἔκανε τὸ φημισμένο παγωτὸ «γλασάδα καί-μάκι». —Γιατροί: ὁ Κώστας Παπᾶς, ὁ Ἰωαννίδης, ὁ Φώτης Ζωγραφάκης, ὁ Πυλάδης Θάλης, ὁ Ἀποστολίδης, ὁ Ἡλίας Πυλαρινός.—Ὁδοντίατροι: Ἀ. Θαλῆς καὶ Μιχαηλίδης. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς, τοὺς γιατροὺς, σὲ ὀρισμένες μέρες, ἐρχόντουσαν ἀπὸ τὴ Σμύρνη καὶ οἱ Νικόλαος Μπενόπουλος, Σόλων Βούλγαρης, Νίκος Ευδιᾶς καὶ Νικόλαος Μπενάκης ποὺ τοὺς ζητοῦσαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀπὸ τὰ φαρμακεῖα.—Φαρμακοποιοί: ὁ Ἰωάννης Φατσᾶς, στὴ γωνιά τοῦ δρόμου Ἡλίου Πυθόπουλου. Τὸ φαρμακεῖο «ὁ Σωτήρ» τῶν ἀδελφῶν Κωνσταντίνου καὶ Νικολάου Χατζηλίαν στὸ τσαρσί, ἰδρυμένο τὸ 1881 ἀπὸ τὸν πατέρα τους Γεώργιο Χατζηλίαν, ποὺ εἶχε σπουδάσει φαρμακευτικὴ στὸ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας. Τὰ φαρμακεῖα τοῦ Εὐάγγελου Ἐμμανουήλ, τοῦ Θεόκλητου, τοῦ Ἰωάννη Βασατῆ καὶ τοῦ Τούρκου Ἀλῆ μπέη.—Φοῦρνοι: τοῦ Ἀδάμ, στὸ τσαρσί, τοῦ Στέλιου Χατζηλίαν ἀπέναντι στοῦ Ἀδάμ, τοῦ Γιώργη Ζέρβα στὸ τέρμα τοῦ τσαρσιοῦ μετὰ τῆς Μπάγκας τὸ σοκάκι. Οἱ φοῦρνοι δούλευαν, προπάντων, γιὰ φουρνιστὰ φαγητά, γιὰ ψήσιμο γλυκιμάτων καὶ σπιτικῶν ψωμιῶν, γιατί οἱ περισσότερες νοικοκυρὲς ζύ-

*Cette économie
n'est pas
développée
à cause de
la population
qui y habite!*

μουναν τὸ ψωμί τῆς οἰκογενείας των στὸ σπίτι.

Ὁ φούρνος τοῦ Ἀδάμι ἦτανε ξακουστός γιὰ τὰ νοστιμιώτατα κατημέρια του. Ὁ Ἀδάμι ἦτανε Σέρβος ὑπῆκοος καὶ τὸ παράνοιά του ἦταν Δάνεβιτς. Πολλοὶ Σιμυρνοὶ πῆγαιναν τὴν Κυριακὴ τὸ πρωί, στὸ Κορδελιὸ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ φᾶνε «τὰ κατημέρια τοῦ Ἀδάμι». Ὁ Σωκράτης Προκοπίου στὸ βιβλίον του «Σεργιάνι στὴν Παληὰ Σιμύρνη» παινεύει τὰ κατημέρια τοῦ Ἀδάμι καὶ λέει :

«Τοῦ Ἀδάμι τὸ φούρνο στὸ τσαρσί κι ἡ Σιμύρνη τότε ξέρει
Δὲν τὸν ξεχνᾷς δταν γευτῆς δικό του κατημέρι.

Τὶς Κυριακὲς ποὺ φτάνουνε Σιμυρνοὶ γιὰ νὰ γλεντήσουν
θὰ πᾶν τὰ κατημέρια τους νὰ φᾶνε γιὰ ν' ἀρχίσουν.

Εἶναι καὶ πολλοὶ ποὺ φτάνουν μόνο γιὰ τὰ κατημέρια
καὶ γυρνοῦν ἐντὺς μπρὸς - πίσω δίχως ἄλλα χασομέρια».

Υπῆρχαν κι ἄλλοι φούρνοι στὴ Σιμύρνη καὶ στὰ χωριά, ποὺ ἔφτιαχναν κατημέρια. μὰ τοῦ Ἀδάμι εἶχαν κάτι τὸ ἐξαιρετικό, γιὰτὶ αὐτὸς ἤξερε τὸ μυστικὸ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας των. Γιὰ νὰ κάνουν κατημέρια ἄλλοι φουρνάρηδες ἐφαρμόζανε τὴ συνειθισμένη συνταγή: ἔνοιγαν χοντρούτσικη κροῖστα στὸ μαριμαρένιο μπάγχο τοῦ φούρνου ἀπὸ τὸ πιὸ φῖνο ἄλευρι, τὴν χῶριζαν σὲ τετράγωνα τεμάχια, τὴν ἄλειφαν μὲ ἀγνὸ βούτυρο, ἔσπαζαν μέσα ἓνα αὐγὸ, δίπλωναν τὸ κάθε τεμάχιο σὺν φάκελλο, ἔβαζαν πολλὰ τέτοια σὲ μεγάλο ταβᾶ στὸ φούρνο νὰ ψηθοῦν, νὰ φουσκώσουν καὶ νὰ σερβιριστοῦν πασπαλισμένα μὲ κανέλλα καὶ ἄγνη ζάχαρης. Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Ἀδάμι, αὐτουνοῦ ὅμως τὰ κατημέρια ἦσαν ἀσύγκριτα, ἦταν ἡ μοναδικότητά του. Οὐρᾶ στεκόντανε τὶς Κυριακὲς ὁ κόσμος ἔξω ἀπὸ τὸ φούρνο μὲ τὸ πιάτο στὸ χέρι περιμένοντας, ὁ καθένας, τὴ σειρά του. Γεμίτο ἦτανε πάντα τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ ἐσωτερικὸ δροσερὸ περδὸλι τοῦ φούρνου, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ καθιστοὶ ἀπολαμβάναν τὴν δμορφή γεύση τῶν κατημεριῶν τοῦ Ἀδάμι. Συνειθισμένο ἦτανε στίς ἐνομαστικὲς γιορτὲς καὶ στοὺς γάμους νὰ στέλνουν γιὰ δῶρο, ἀντὶς γλυκά. Ζεστὰ κατημέρια τοῦ Ἀδάμι.

Σ' ὅλα τὰ χωριά ποὺ ἦσαν γύρω ἀπὸ τὴ Σιμύρνη, ἀκόμα καὶ

στὰ πολὺ μακρυνότερα, τῶν ὁποίων ἡ Ἰωνικὴ πρωτεύουσα ἦταν τὸ μεγάλο ἐμπορικὸ τους κέντρο, ὑπῆρχε ἓνας ἀ μ α ν ε τ ζ ῆ ς (παραγγελιοδόχος). Οἱ γυναῖκες κυρίως, ἀντὶ νὰ κατεβαίνουν γιὰ ἔκτακτα μικροψώνια ἢ καὶ γιὰ μικροῦποθέσεις τους στὴ Σιμύρνη, ἀνέθεταν τὸν «ἀμανετζή» τὴν ἐκτέλεση καὶ διεκπεραίωσή των, ἀντὶ μιᾶς μικρῆς ἀμοιβῆς. Στὸ Κορδελιὸ ἓνας τέτοιος ἀμανετζῆς ἦταν ὁ πασίγνωστος μὲ τ' ὄνομα Κ α λ ὀ γ ε ρ ο ς, πολὺ ἄξιος, προκομμένος καὶ ἔξυπνος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τέλειωνε τὶς ὑποθέσεις ποὺ τοῦ ἀνέθεταν μὲ ἀκρίβεια καὶ μεγάλη εὐσυνειδησία. Ἦταν κι αὐτὸ ἓνα ἐπάγγελμα.

Υπῆρχε ἀκόμη στὸ Κορδελιὸ καὶ μιὰ βιομηχανία τουλπανιῶν, τοῦ Καμπᾶ.

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Τὸ Κορδελιὸ εἶχε τρεῖς ἐκκλησίαις τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων. Ἡ μιὰ τιμόντανε στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Ἄννας, ἡ ἄλλη τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ ἡ τρίτῃ τῆς Ἁγίας Μαρίας στὸ Ἀλάμπη. Ἐκκλησιαστικῶς τὸ χωριὸ ὑπάγονταν στὴ Μητρόπολη Ἐφέσου.

Ἡ Ἁγία Ἄννα, ἡ μητρόπολις ἐκκλησία, ἦταν χτισμένη ἐπάνω στὸν ὁμώνυμο δρόμο, «στὴν Ἁγίας - Ἄννας τὸ σοκάκι». Ὡς τὸ 1891 ἡ ἐκκλησία ἦταν μιὰ ταπεινὴ ξύλινη μπαράγκα, οἱ φιλότιμοι ὅμως καὶ φιλόθρησκοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, ποὺ ὁ ἀριθμὸς των εἶχε κιόλας αὐξηθῇ ἀρκετά, σχημάτισαν μιὰ ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐνέργεια ἐράνων, μὲ δωρεὰς καὶ τὴν ὀργάνωση λαχειοφόρου ἀγορᾶς κατῴρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἀπαιτούμενο ποσόν, ὥστε στὴ θέση τῆς μπαράγκας νὰ χτιστῇ μιὰ νέα ἐκκλησία ἀνάλογη μὲ τὸν τότε ἀριθμὸ τῶν κατοίκων. Καὶ ἡ ἐκκλησία ὅμως αὐτὴ πολὺ σύντομα, μὲ τὴ ραγδαία πύκνωση τοῦ χωριοῦ, ἀπεδείχτηκε μικρὴ καὶ χρειάστηκε νὰ ξαναχτιστῇ ἀπ' τὰ θεμέλια. Ἔτσι τὸ 1898 ὑψώθηκε ἡ νέα πάλι ἐκκλησία, τέτοια ὅπως ἦταν ὡς τὸ μοιραῖο 1922, μὲ ἀρχιτέκτονες τὸν Ἐμμανουὴλ Πετροκκόκينو καὶ τὸν Νικόλαο Μαγγανιώτη, ὠραία, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλο, μὲ καφασωτὸ

Église
école social
primordial !

3 églises grecques
orthodoxes !
St Anne
St Jean
Prothome
St Hovime
E. K. K. H. S. I. E. S.
St Anne
en bon - 1891

1898 - 1899
St Anne
en bon - 1891

γυναικωνίτη και κήπο στον αὐλόγυρο, ἀντάξια σὲ ὅλα τῆς πλούσιας Ἑλληνικῆς κοινότητος τοῦ Κορδελιῦ.

Ἐπὶ Μητροπολίτου Ἐφέσου Κωνσταντίνου Βαλλιᾶδῃ τοῦ κατόπιν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ, γιὰ νὰ ἐξυπηρετεῖται καλύτερα ἡ δευτέρα, κατὰ τὴν τάξη, μεγάλη αὐτὴ ἐκκλησιαστικὴ (μετὰ τὴν Καισαρείας) Ἐπαρχία, τὸ Κορδελιὸ ἐγίνε δευτέρη ἔδρα τῆς Μητροπόλεως, τῆς ὁποίας πρώτη ἦταν ἡ Μαγνησία. Ὁ Μητροπολίτης, «Ἵπέρτιμος καὶ Ἐξαρχος πάσης Ἀσίας», ἔμενε ἕξη μῆνες στὴν Μαγνησίαν καὶ ἕξη στὸ Κορδελιό.

Ὁ Κωνσταντῖνος Βαλλιᾶδης γεννήθηκε στὴ Χίο τὸ 1833. Σπούδασε Θεολογίαν στὴ Χάλκη καὶ τελειοποιήθηκε στὴν Εὐρώπη. Ἐγίνε Μητροπολίτης Μυτιλήνης τὸ 1876 καὶ τὸ 1893 προήχθη σὲ Ἐφέσου ὡς τὸ 1897, ὅποτε ἀνῆλθε στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριαρχικὸ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πέθανε τὸ 1914 στὴ Χάλκη.

Ἀρχιδιάκονος τοῦ Βαλλιᾶδῃ στὸ Κορδελιὸ διετέλεσε ἀπὸ τὸ 1893, ὡς τὸ Μάϊο τοῦ 1897 ὁ κατόπιν ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος. Ἀπὸ τὸ Κορδελιὸ ὁ Χρυσόστομος ἀπηύθυνε στὰς 29 Ἰανουαρίου 1897 στὸν Εὐνοφάνη τῶν Ἀθηνῶν ἐπιστολὴν σὲ ἔντονον ὕφος γιὰ ν' ἀναιρέσῃ ἀνακριθεῖς πού δημοσίευσε τὸ περιοδικὸ αὐτό, οἱ ὁποῖες ἔθιγαν τὸ Μητροπολίτη του (1).

Ἀπὸ τοὺς ἱεράρχας πού ἐλάμπρυναν, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Μητροπολιτικῆς ἔδρας Ἐφέσου στὸ Κορδελιό, ἦσαν ὁ Ἰωακείμ Εὐθυβούλης (1897—1920) καὶ ὁ Χρυσόστομος Χατζησταύρου (1920—1922), ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Ὁ Ἰωακείμ Εὐθυβούλης γεννήθηκε στὸ Μεγάλον Ρεῦμα (Μπουγιούκ—Ντερὲ) τοῦ Βοσπόρου καὶ ὑπῆρξε μιὰ διακεκριμένη φυσιογνωμία τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης πῆγε στὴ Γερμανία καὶ στὴ Ρωσία γιὰ εὐρύτερη θεολογικὴ μόρφωση. Μιλοῦσε καὶ ἔγραφε, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ ἄλλες τέσσερις ξένες γλῶσσες: Τουρκικὰ, Γαλλικὰ, Γερμανικὰ καὶ Ρωσικὰ. Ἡ δράση του ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς, ἐθνι-

(1) Βλ. Κ. Μαμόννη: «Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ Μητροπολίτου Χρυσόστομου Σμύρνης», στὰ Μικρασιατικὰ Χρονικά, τ. 12, 1965, σελ. 403—410.

κῆς, πνευματικῆς καὶ φιλανθρωπικῆς ἀποφῆς, τόσο ὡς Μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (1884—1889), ὅπου εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀδυσώπητη Βουλγαρικὴ προπαγάνδα, κατόπιν ὡς Μητροπολίτης Χαλκηδόνος (1889—1897) καὶ τέλος ὡς Ἐφέσου ἐπὶ 23 χρόνια, εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἑξάρση.

Τόσος ἦταν ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πού ἐνέπνεε στὸ λαὸ τοῦ Κορδελιῦ ὁ Εὐθυβούλης, ὥστε, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κατέβῃ στὴ

Ἰωακείμ Εὐθυβούλης.

Σμύρνην καὶ διέσχισε πεζὸς τὴν ἀγορὰν μετὰ τὸν καθάσιν του προπορευόμενος μετὰ τῆς χρυσῆς ζώνης τῆς στολῆς του καὶ μετὰ τὸ φέσι, ὅλοι, ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀκόμη καὶ οἱ Τούρκοι, παρεμέριζαν καὶ τὸν χαιρετοῦσαν μετὰ σεβασμοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνος σκόρπιζε τίς εὐλογίας του δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ὅταν πάλι ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴ Σμύρνην οἱ πολῖτις τοῦ ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ τῆς ἀποβάθρας ἀνοίγαν δρόμον νὰ περάσῃ ὁ Δεσπότης καὶ ὕστερα τὸν χαιρετοῦσαν μετὰ τὸ χεῖρ στὸ μέτωπον. Ἀπέθανε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1920 μετὰ τὴν χαρὰν τῆς ἀπελευθέρωσης, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μεγάλην πικρίαν γιὰ τὴ σκαιὰ καὶ θάναυσιν συμπεριφορὰ τοῦ ἀνεκδιήγητου ἐκείνου Ἀρμοστή τῆς Σμύρνης Στεργιάδῃ

ἀπέναντί του, ὁ ὁποῖος καὶ τοῦ ἐπέβαλε νὰ μένη στὴ Μαγνησία, ὅπου καὶ ἀπέθανε ἀπόπληκτος (1).

Καὶ ὁ ἀπὸ Φιλαδελφείας Χρυσόστομος, ἀσφαλῶς, δὲν ὑπῆρξε κατώτερος σὲ ψυχικά, πνευματικά καὶ ἐκκλησιαστικά προτερήματα τοῦ προκατόχου του Εὐθυδούλη, προτερήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ἀξίωσαν νὰ ἀνέλθῃ στὸ θρόνο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Γεννήθηκε στὸ Αἰδίνι τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1880. Ἐφοίτησε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης καὶ συνέχισε τίς σπουδές του στὴ Λωζάνη τῆς Ἑλβετίας. Διετέλεσε Ἀρχιδιάκονος τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Χρυσόστομου, τοῦ μετέπειτα ἐθνομάρτυρα Μητροπολίτου Σμύρνης, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ ἄλλων δύο Ἀρχιερέων ἐχειροτονήθη τὸ 1910 Ἐπίσκοπος Τράλλων. Τρία ἔτη κατόπιν προήχθη σὲ Μητροπολίτη Φιλαδελφείας καὶ τὸ 1920 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τῶν Πατριαρχείων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐθυδούλη, Μητροπολίτης Ἐφέσου. Διαφυγὼν, κατὰ τὴν καταστροφή, στὴν Ἑλλάδα διορίσθη ἀρχικά Ἀποκριτάρης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ κατόπιν, μὲ εἰσήγηση τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, ὠνομάσθηκε Μητροπολίτης Ρόδου. Ἐπειδὴ ὅμως ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψῃ, ὅπως ἀξίωσαν οἱ Ἴταλοι, ἔγγραφο τελείας πρὸς αὐτοὺς ὑποταγῆς, δὲν ἔγινε δεκτὸς στὴ θέση του. Τὸ Πατριαρχεῖο τότε τὸν ὥρισε προσωρινὰ Μητροπολίτη Βερροίας καὶ Ναούσης, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνες ἐξελέγη Μητροπολίτης Φιλίππων Νεαπόλεως καὶ Θάσου μὲ ἔδρα τὴν Καβάλα. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1962, ἐξελέγη, εἰς τρικυμῶδεις γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν στιγμῆς, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος μέχρι τὸν Μάϊον 1967, ὅποτε ἀπεσύρθη τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του λόγῳ ἀσθενείας, ἀποδιώσας τὸν Ἰούνιον τοῦ 1968. Ὁ Χρυσόστομος Χατζησταύρου ὑπῆρξε κορυφαία μικρασιατικὴ προσωπικότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, μὲ ζωὴ γεμάτη γόνιμη δραστηριότητα, γι' αὐτὸ καὶ τιμήθηκε μὲ 40 καὶ πλέον παράσημα ἐλληνικά καὶ ξένα.

Στὸ Κορδελιὸ χειροτονήθηκε Ἀρχιμανδρίτης ὁ Κύριλλος Ζα-

(1) Βλ. Στεφ. Παπαδοπούλου, «Νέα Ἑρεσος», σελ. 109, καὶ Νρ. Σολομωνίδη, «Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος», σελ. 328.

χόπουλος, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν προσφυγιά, διετέλεσε προϊστάμενος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς στὴ Νέα Σμύρνη, διακεκριμένος ρήτωρ καὶ συγγραφεύς.

Δεξι χέρι τῶν τελευταίων Μητροπολιτῶν ἦταν ὁ Ἐμμανουὴλ Φαρλέκας ὡς γραμματεὺς, καὶ στὰς Ἀθήνας πρωτονοτάριος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τέλειος γνώστης τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, καὶ ὁ

Χρυσόστομος Χατζησταύρου
ὡς Μητροπολίτης Καβάλας.

ἐθνομάρτυς Ἀρχιδιάκονος Ἰωακεῖμ Γούναρης, τελειόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ ἐξαίρετος ἱεροκῆρυξ. Ὁ Ἰωακεῖμ Γούναρης εἶχε μεταβῇ στὸ Αἰδίνι νὰ ἀντικαταστήσῃ προσωρινὰ τὸν Μητροπολίτη Ἡλιουπόλεως, Συνοδικὸ τότε στὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Αἰδινίου ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ (Ἰούνιο 1919) τὸν συνέλαβαν οἱ τσέτες καὶ τὸν ἔστειλαν στὸ Ντενιζλί. Στὸ δρόμο οἱ συνοδοὶ του τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸ τραῖνο στὸ σταθμὸ τοῦ Κοντζελεῖ καὶ τὸν ἐξετέλεσαν μὲ ἀγριο τρόπο. Λέγεται ὅτι ἄλλοι Τούρκοι χωρικοὶ πήρανε τὸ πτώμα του καὶ τὸ θάψανε καὶ ὅτι ὁ τάφος του ὑπάρχει ἀκόμα θεωρούμενος ἀπὸ τοὺς

Τούρκους ως τάφος «Ντεντέ» (ιερωμένου) (1).

Στην Ἀγία Ἄννα διετέλεσε δεξιὸς φάλτης ὁ καλλίφωνος καὶ δάσκαλος τῆς θυζαντινῆς μουσικῆς Πέτρος Μανέας, ὁ κατόπιν πρωτοφάλτης Σμύρνης, καὶ στὰς Ἀθήνας, μετὰ τὸ 1922, φάλτης στὸν Ἅγιο Λουκά, ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Ἀγαθάγγελος.

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1891 πέθανε στὴ Μόσχα ἡ μεγάλη δούκισσα τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρα, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου τοῦ Α' καὶ σύζυγος τοῦ Παύλου Ἀλεξέγιεβιτς, ἀδελφοῦ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Γ'. Μὲ τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τῆς ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκλαψε τὸν πρόωρο χαμὸ τῆς ὠραίας, εὐαίσθητης καὶ ἀγαπημένης βασιλοπούλας. Στὴ Σμύρνη ἔγινε γενικὸ πένθος καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐκκλησίες ἐψάλλθησαν ἐπιμνημόσυνες δεήσεις γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τῆς. Τέτοια δέηση, μὲ συμμετοχὴ ὅλων τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, ἔγινε καὶ στὸ Κορδελιό, χοροστατοῦντος τοῦ Μητροπολίτη στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Ἄννας.

Ὁ Ἀθ - Γιάννης ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου στὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὰ περδόλια. Ἐκεῖ γύρω ὑπῆρχαν ἀρκετὰ σπίτια, ὅλα Ἑλληνικά, μιὰ ὀλόκληρη συνοικία καὶ αὐτὴ τοῦ Κορδελιοῦ, ποὺ ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερη ἐνορία μὲ δικό της ἐκκλησιαστικὸ συμβούλιο. Κάθε χρόνο, στὶς 24 Ἰουνίου, ποὺ γιορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου γενόντανε μεγάλο πανηγύρι μὲ πολὺ κόσμον ἀπ' τὰ γειτονικά χωριά. Στὸν Ἀθ - Γιάννη λειτουργοῦσε τελευταῖα ὁ παπᾶ - Καλλίνικος, ἱερομόναχος ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη.

ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ἐνα σχολεῖο ἀγοριῶν, ἓνα κοριτσιῶν καὶ δυὸ νηπιαγωγεῖα λειτουργοῦσαν, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, στὸ Κορδελιό, ὅλα κοινοτικά. Προσπάθειες μεγάλες καὶ φιλότιμες κατεβλήθησαν, κατὰ

(1) Βλ. ἐφημερίδα «Κόσμος» τῆς Σμύρνης, 15 Ἰουνίου 1919 καὶ τιμητικὸ τόμο ἐπὶ τῷ Ἰωθελαῖω τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Φιλίππων - Νεαπόλεως - Θάσου Χρυσόστομον, Καβάλα 1960, σσ. 484, 485.

καιρὸς, γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερη ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν. Ὅλοι οἱ κάτοικοι, πλούσιοι καὶ φτωχοί, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐφρόντισαν, μὲ κάθε τρόπο, νὰ ἱδρῦσουν εὐπρεπῆ σχολικὰ κτίρια καὶ νὰ τὰ συντηρήσουν. Ψυχὴ ὅλων αὐτῶν τῶν φροντῖδων καὶ προσπαθειῶν καὶ κινητήρια δύναμη ἦταν ὁ μέγας Εὐθυβούλης.

Κατὰ τὸ 1889 ὑπῆρχαν στὸ Κορδελιό δυὸ μικρὰ δημοτικά σχολεῖα ἀγοριῶν, τὸ ἓνα στὸν Ἀθ - Γιάννη καὶ τὸ ἄλλο στὸ Ἀλάμπεη, ποὺ εἶχαν ἀπὸ ἓνα δάσκαλο τὸ καθένα καὶ φοιτοῦσαν στὸ μὲν πρῶτο περὶ τοὺς 15 μαθητῆς, στὸ δὲ δεύτερο 40. Τότε ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἐπίσης μικρὸ δημοτικὸ κοριτσιῶν μὲ μιὰ δασκάλα, 30 μαθητρίες καὶ 10 νήπια ἀγόρια.

Τὸ 1894, μὲ προσωπικὴ γενναία δωρεὰ τοῦ Μητροπολίτη Εὐθυβούλη ἀνεγείρεται στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ μεγάλου αὐλόγυρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Ἄννας, πρῶτα τὸ ἀρρεναγωγεῖο μὲ εὐρύχωρες αἴθουσες καὶ τοῦ δίνεται τὸ ὄνομα «Εὐθυβούλιος δημοτικὴ σχολή». Ἦταν ἐξατάξιο μὲ 4 δασκάλους στὴν ἀρχὴ καὶ 151 μαθητῆς, ποὺ ἀργότερα οἱ δάσκαλοι ἔγιναν 6 καὶ οἱ μαθητῆς ἐφθασαν τοὺς 300, εἶχε δὲ προϋπολογισμὸ 120 χρυσὲς λίρες. Δάσκαλοι διετέλεσαν, κατὰ καιροὺς, μεταξὺ ἄλλων καί: σχολάρχης ὁ κληρικὸς Γερωντάκης, ὁ Δ. Καραδοκύρης, ὁ Δημήτριος Κουκουλάκης, ὁ Δ. Κονταξής, ὁ Σούσουρης, ὁ Οἰκονόμου, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ζαχόπουλος καὶ τελευταῖος σχολάρχης ὁ Βασιλειάδης. Τουρκικὰ ἐδίδαξε ὁ Ἀχιλλεὺς Βαφειάδης, τελειόφοιτος Τουρκικοῦ γυμνασίου καὶ Ἀγγλικά ὁ Ἀγγελος Κωνσταντιλιέρης.

Τὸ παρθεναγωγεῖο, στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας ἀριστερά, χτίστηκε καὶ αὐτὸ μὲ δωρεές, μὲ ἐράνους καὶ μὲ τὶς εἰσπράξεις δυὸ εὐεργετικῶν παραστάσεων, ποὺ δόθηκαν σὲ θέατρο τῆς Σμύρνης ἀπὸ θιάσους ἐρασιτεχνῶν καὶ μὲ κάθε ἀκόμη ἐνίσχυση τοῦ Εὐθυβούλη. Ὠνομάστηκε καὶ αὐτὸ «Εὐθυβούλειον παρθεναγωγεῖον», εἶχε 6 τάξεις μὲ 4 δασκάλες, 225 μαθητρίες καὶ προϋπολογισμὸ λειτουργίας 80 λίρες χρυσές. Στὸ παρθεναγωγεῖο ἐδίδεξαν, κατὰ καιροὺς, ἡ Εὐτέρπη Κοτζαμανίδου, ἡ Χριστίνα Λεκάκη, ἡ Χρυσάνθη Σαμιωτάκη καὶ ἄλλες.

Κατὰ τὴν ὀνομαστικὴ ἐορτὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου, στὶς 9 Σε-

* Symphonie de l'humanité tout le monde !

* Rôle des clercs d'aujourd'hui pour l'éducation

* École publique à l'école catholique

* Nom des écoles

* École primaire

* Nom des écoles

* Ces sont de donner les différents de la société harmonieuse avec l'éducation, de progrès

* École d'enseignement primaire et secondaire que celle des filles

* Εὐθυβούλιος δημοτικὴ σχολή

* Εὐθυβούλειον παρθεναγωγεῖον

* Écoles d'Education à Smyrne

πτεμδρίου, κάθε χρόνο, μαθητές και μαθήτριες των δύο σχολείων, σὲ λόχους, μὲ τοὺς δασκάλους καὶ τίς δασκάλες τους πήγαιναν στὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο νὰ τὸν χαιρετήσουν καὶ νὰ τοῦ ψάλλουν τὸν ὕμνο ποὺ τοῦ εἶχανε συνθέσει:

«Εὐθείας ἔχοντα βουλάς, τὸν Μέγαν Ἀρχιθύτην
Ἰωακείμ τὸν ἐκ Θεοῦ Σεπτὸν Μητροπολίτην,
τῶν Μάγων ἐγκαλώπισμα τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ
τιμῶμεν τέκνα εὐλαβῇ μετὰ λαοῦ πιστοῦ.

.....

Προσφέροντο τὰ ἀπαραίτητα φρουὶ - κονφί, καὶ τὰ παιδιὰ γύριζαν στὰ σχολεῖα τους.

Θωμᾶς Ἀντωνιάδης.

Τὴν ἴδια μέρα οἱ πολίτιςες τῶν ἀστυνομικῶν σταθμῶν, σὲ πα-
ράταξη, πήγαιναν κι αὐτοὶ νὰ τὸν χαιρετήσουν καὶ νὰ τοῦ ὑποβά-
λουν τὰ σέβη τους, ἀφοῦ, μάλιστα, ἦταν παρασημοφορημένος ἀπὸ
τὸν Σουλτάνο.

Ἐνα νηπιαγωγεῖο, ἡ «Ἀντωνιάδεις Σχολή», μὲ μεγάλη καὶ
ἡλιόλουστη αἴθουσα, ἰδρύθηκε μὲ ἔξοδα τοῦ Θωμᾶ Ἀντωνιάδης,

πρὸς τιμὴν καὶ εἰς μνήμην τοῦ ὁποῖου πῆρε τὸ ὄνομά του. Εἶχε δυὸ
ἄνδρες νηπιαγωγούς, δυὸ γυναῖκες καὶ 150 παιδάκια, κορίτσια κι
ἀγόρια.

Ὁ Θωμᾶς Ἀντωνιάδης γεννήθηκε τὸ 1856 στὸ Ἀδραμύττι τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ γονεῖς τὸν Ἀντώνιο καὶ τὴ Δέσποινα τὸ γένος
Καραγιάννη. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ διέπρεψε ὡς δικηγόρος στὰ
Τουρκικὰ δικαστήρια τῆς Σμύρνης. Πῆρε γυναῖκα του τὴν Ἀθη-
νᾶ Παράσχου καὶ ἐγκατεστάθηκε στὸ Κορδελιό, στὴν Ἑλληνικὴ
κοινότητα τοῦ ὁποῖου πρόσφερε πολλὰς ὑπηρεσίες (1). Πέθανε τὸ
1920 καὶ θάφτηκε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Ἀη - Γιάννη τοῦ Κορδε-
λιοῦ.

Ἐνα δεῦτερο νηπιαγωγεῖο λειτουργοῦσε στὴ συνοικία τοῦ
Ἀη - Γιάννη μὲ κάμποσα κι αὐτὸ παιδάκια καὶ μιὰ νηπιαγωγό.

Στὰ 1904 ἰδρύεται ἡ ἀδελφότης «Ἀγαθάγγελος», μὲ σκοπὸ
τὴν ἐγγραφή ἀρωγῶν μελῶν γιὰ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν κοινο-
τικῶν σχολείων καὶ τὸν ἐξωραϊσμὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Ἀννας.
Θερμιοτάτη ὑπῆρξε ἡ ὑποστήριξη τῆς ὁποίας ἔτυχε ἡ Ἀδελφότης
ἀπὸ τοὺς φιλομούσους πολίτας τῆς κοινότητος (2).

Ἐνας ἄλλος πόρος ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τοῦ Κορ-
δελιοῦ ἦταν ἡ, μὲ Κυβερνητικὴ ἄδεια τὸ 1908, κοπή καὶ πώληση
εἰδικοῦ τσιγαρόχαρτου μὲ μάρκα «Καρσίακα» ἀπὸ τὸν Γ. Βαλ-
τζῆ (3).

Γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση, γιὰ τὰ βιβλία τῶν μαθητῶν
καὶ γενικὰ γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τῶν σχολείων ἀρμόδιοι καὶ
ὑπεύθυνοι ἦσαν οἱ σχολικὲς ἐφορίες, ἐκλεγόμενες ἀπὸ τὴν κοινότη-
τα, ἐξαρτώμενες ὅμως ἀπὸ τὴν Μητρόπολη, μὲ τὴν ὁποίαν βρισκόν-
τουσαν σὲ συνεχή ἐπαφή. Τελευταῖοι ἐπίτροποι τῶν σχολείων ἦσαν
οἱ Ἰγνάτιος Μανθούλης, Καζάκης, Τσουρουκτσόγλου καὶ Ἀντω-
νιάδης.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ κοινοτικὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν καὶ διάφορα

(1) Περὶ Θωμᾶ Ἀντωνιάδης βλ. «Μικρασιατικὴ Ἠχώ» ἀρθρ. 81, μη-
νῶν Αὐγούστου - Ὀκτωβρίου 1966.

(2) Περ. Ξενοφάνης, II, 1905, σ. 431.

(3) Χρ. Σ. Σολομονίδης, «Ἡ παιδεία στὴ Σμύρνη», σελ. 146.

Ἀντωνιάδης
Σχολή

fait confier
Français plus
présent dans le
grec de l'Europe
officielle que dans celui
de l'Etat-musulman

Εὐσεβὴς μαθητὴς

Αντωνιάδης
~ νοσοκ. / νοσοκ.
μαθήτρες

Τοπίο ἀστυν.
Κορδελίου

ιδιωτικά, του Γεωργίου Παναγίδη, τῆς Ἀρτεμισίας Καραγιαννοπούλου «ἡ Πρόοδος», τοῦ Βουγᾶ, τοῦ Ἀντάκη καὶ τοῦ Βαλάκη.

Τὰ παιδιὰ, γιὰ περισσότερες σπουδές. πῆγαιναν στὴ Σμύρνη, εἴτε στὸ γυμνάσιο τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, στὸ Λύκειο Ἀρώνη ἢ στὸ Λύκειο Γιαννίκη, εἴτε στὰ μεγάλα σχολεῖα ξένων γλωσσῶν, ὥπως τὸ Ἀμερικανικὸ Κολλέγιο, καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ Μπάξερ.

Στὸ Κορδελιὸ ὑπῆρχε, ὥπως εἴπαμε προηγουμένως, Τουρκικὸ γυμνάσιο μεταξὺ Ἀλάμπη καὶ Σοῦν - Κουγιού. Ἐπίσης στὸ Ἀλάμπη ὑπῆρχε σχολὴ Καθολικῶν καλογραιῶν τῶν Dames de Sion καὶ ἄλλη μιὰ γιὰ ἀγόρια, τῶν Φρέρηδων, στὴν προέκταση τῆς ὁδοῦ Ἀγίας Ἄννας, πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Γιὰ τὰ σχολεῖα τῶν Καθολικῶν θὰ μιλήσωμε στὸ κεφάλαιο «Ἡ Λατινικὴ κοινότης τοῦ Κορδελιοῦ».

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ

Πρὶν τὴν Ἑλληνικὴ Κατοχὴ τὸ Κορδελιὸ ἦταν Νάχιές (Δῆμος) ἢ Μουντουρλούκι καὶ ὑπάγονταν στὸν Καζᾶ (Ἐπαρχία) Σμύρνης, τοῦ Βιλαετιοῦ (Νομοῦ) Ἀϊδινίου, μὲ ἔδρα τὴ Σμύρνη. Πολιτικὴ διοικητικὴ Ἀρχὴ ἦταν ὁ Μουντούρης διοριζόμενος ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση μὲ πρόταση τοῦ Βαλῆ (Νομάρχης), καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ τὴν ἀστυνομία τοῦ τόπου.

Κοντὰ στὸν πολιτικὸν διοικητὴ ἦταν ὁ Μπελεντιέ - ρεῖζ (Δήμαρχος) μὲ Δημοτικὸ συμβούλιο ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ 4 εὐυπόληπτα πρόσωπα, συνήθως ἀπὸ δυὸ Ἑλλήνες ραγιάδες καὶ δυὸ Τούρκους. Ὁ Δήμαρχος ἐφρόντιζε γιὰ τὴν εἰσπράξη τῶν δημοτικῶν φόρων, γιὰ τὴν ἔσο τὸ δυνατόν εὐπρεπέστερη ἐμφάνιση τῆς κωμόπολης μὲ τὴ συντήρηση καὶ καθαριότητα τῶν δρόμων καὶ, προπάντων, τῆς κεντρικῆς ἀγορᾶς καὶ τὸ δημοτικὸν φωτισμό, ποὺ τότε γινόντανε μὲ λάμπες τοῦ πετρελαίου μέσα σὲ φανάρια.

Ὅργανα τῆς διοικήσεως γιὰ τὶς σχέσεις αὐτῆς καὶ τοῦ λαοῦ τῶν ραγιάδων (τῶν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς Ὁθωμανῶν ὑπηκόων) ἦσαν οἱ Μουχτάρηδες (1).

(1) Τὸν Μουχτάρη τὸν ἐξέλεγαν οἱ Ἑλλήνες (ραγιάδες) κάτοικοι

Κατὰ τὸ ἔτος 1896 βλέπομε Δήμαρχο Κορδελιοῦ τὸν Ὁθωμανὸν Μεχμέτ ἐφέντη. Στὴν ἐφημερίδα Ἀμάθεια τῆς 29ης Φε-

τοῦ τόπου, συνήθως ὅμως, σχεδὸν πάντα, τὸν ὑπέδειχνε ἡ Δημογεροντία, ποὺ φρόντιζε νάναί ὁ καταλληλότερος γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ ἐντιμα καὶ τὰ πιὸ σεβαστὰ πρόσωπα τῆς κοινότητος. Ἐπρεπε ἀκόμα νὰ εἶναι ἐγγράμματος, νὰ ἔχη συμπληρωμένα τὰ 40 χρόνια τῆς ἡλικίας του καὶ νὰ εἶναι οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος γιὰ νὰ μπορῇ ἐλεύθερα καὶ ἀνεληρέστα νὰ ἐκτελῇ τὰ καθήκοντά του ὡς Μουχτάρης, χωρὶς καμμιὰ ἀμοιβή. Ἡ θέση του ἦταν ἀπλῶς τιμητικὴ. Τὸν ὑπέδειχνε, ὥπως εἴπαμε, ἡ Δημογεροντία καὶ ὁ Διοικητὴς, Μουντούρης ἢ Καϊμακάμης, ἐνέκρινε τὸ διορισμό του. Ἡ θητεία του ἦταν γιὰ ἓνα χρόνο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνήθως παρετεινέτο ἀνανεούμενη γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ἄν ὑπῆρχαν πολλὲς ἐκκλησιαστικὲς ἐνορίες σ' ἓνα χωριὸ ἢ πολιτεία, ἡ κάθε ἐνορία εἶχε δικὴ τῆς Μουχτάρη. Εἶχαν καὶ οἱ Τούρκοι δικὸν τοὺς Μουχτάρη στὸν ἴδιον τόπον. Αὐτὸν τὸν βοηθοῦσε Μουχταρικό συμβούλιο, ἐνῶ ὁ Ἑλληνας ἐνεργοῦσε μόνος, χωρὶς βοηθό, ἦταν δὲ ἀνεξάρτητος στὴν ἐργασία του ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὰ συμβούλιά των. Ἡ μόνη περίπτωση ποὺ ἔπαιρνε μέρος σὲ σύσκεψη μὲ τὸν Τούρκο συνάδελφό του καὶ τὸ Μουχταρικό συμβούλιο ἦταν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ διοριστοῦν ἀγοροφύλακες (μπεξήδες), νεροκράτορες (συνιουλτζήδες) ἢ νυχτοφύλακες (πασβάντηδες). Οἱ νυχτοφύλακες ἦσαν Τούρκοι καὶ Ἑλλήνες. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἀγοροφύλακες. Οἱ νεροκράτορες ὅμως ἦσαν μόνο Ἑλλήνες, σάν παῖδες ἰκανοί. Πρὶν ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1908 ὁ Ἑλληνας Μουχτάρης ἐκτελοῦσε καὶ χρῆσι εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων. Ἀπὸ κεῖ ὅμως κι' ἔπειτα ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἀνετέθηκε σὲ εἰδικὸ εἰσπράκτορα, πάλι Ἑλληνα, ποὺ ἔπρεπε ὅμως νὰ γνωρίζῃ τὰ τουρκικὰ διοριζόμενα κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν Διοικητὴ. Τὶς στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις τῶν ραγιάδων τὶς παρακολουθοῦσε τὸ στρατιωτικὸν γραφεῖο, τὸ ὁποῖον συνέτασε τοὺς καταλόγους τῶν ἐκάστοτε κληρωτῶν βάσει τοῦ εἰδικοῦ μητρώου ποὺ κρατοῦσε καὶ τὶς παρέδινε στὸ Μουχτάρη γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κάθε ὑπόχρεο σὲ θητεία νὰ παρουσιασθῇ γιὰ στρότευση ἢ νὰ πληρώσῃ τὸ ὀρισμένον χρηματικὸν ἀντιστάκιον (μπεντέλι). Οἱ Τούρκοι χοροφύλακες ἢ οἱ καπνοφύλακες (κολτζήδες) τοῦ μονοπωλείου τῶν καπνῶν δὲν μποροῦσαν νὰ μποῦν σὲ χριστιανικὸ σπίτι ἂν δὲν τοὺς συνώδευε ὁ Μουχτάρης. Στὸ σπίτι ἔπρεπε πρῶτα νὰ μπεῖ αὐτὸς καὶ ἔπειτα οἱ ἄλλοι. Ἄν ὁ Μουχτάρης ἦταν ἀρρωστος ἢ ἀπουσίαζε, τότε ἡ ἔρευνα ἀναβάλλονταν. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὰ τὰ προνόμια τοῦ Ἑλλήνα Μουχτάρη ἦταν πολλὰς φορὲς, σὲ κρίσιμες περιστάσεις, σωτήρια γιὰ τοὺς Ἑλλήνας Χριστιανούς. Ὁ Μουχτάρης τότε σκεφτόντανε πρῶτα ἀπ' ὅλα πὼς εἶναι Ἑλληνας. Ὅταν μιὰ ἐνορία ἦταν μεγάλη ὑπέρχε καὶ βοηθητικὸς Μουχτάρης. Ὁ ἓνας λεγότανε Πρώτος (Ἐβέλ) καὶ ὁ ἄλλος Δεύτερος (Σανί).

βρουαρίου του χρόνου τούτου δημοσιεύεται επιστολή των κατοίκων του Ἀλάμπεη παραπονυμένων πρὸς τὸν Δήμαρχον τοῦ Κορδελιοῦ γιὰ τὴν κακὴ «βορβορώδη» κατάστασι τοῦ δημόσιου δρόμου, πού συνέδεε τὸ Κορδελιὸ μὲ τὸ χωριὸ τους, καὶ παρακαλοῦσαν γιὰ τὴ διόρθωσή του.

Πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς Δήμαρχος Κορδελιοῦ ἦταν ὁ Ταχῆρ μπέης, ἄνθρωπος εὐγενέστατος, καὶ μὲ ἀνθρωπιστικά αἰσθήματα, κατὰ τὰ χρόνια δὲ τῆς ἐλληνικῆς διοίκησης Δήμαρχος ἦταν ὁ Ὀμέρ Λουτφῆ μπέης καὶ μέλη τοῦ Δημοκρατικοῦ Συμβουλίου οἱ Βασίλειος Αὐτής, Ἀλέξανδρος Καζάκης, Χαλῆλ μπέης Τσαλόγλου καὶ Φαντῆλ μπέης Λεπλεμπουτζόγλου. Τὴν ἴδια ἐποχὴ Μουχτάρηδες ἦσαν οἱ Γεώργιος Παντελάκης, Κωνσταντῖνος Σπανογιάννης καὶ ὁ Ἀρμένιος Γυλιὰς Πατουρτζιάν.

Τελευταῖος Μουχτάρης στὴν ἐνορία τοῦ Ἄη - Γιάννη ἦταν ὁ Ἀντώνιος Χατζηπαναγιώτης, πλούσιος κτηματίας, πού πέθανε πρόσφυξ στὴν Ἰκαρία.

Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκηση (1919—1922) διετήρησε τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς ὅπως ἦσαν, μὲ μερικὴ μόνον μεταβολὴ τῆς Διοικητικῆς περιφέρειας. Ἔτσι, ὅπως εἴπαμε προηγουμένως, ὁ Δήμος περιλάβαινε, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Κορδελιὸ καὶ τοὺς ἐξῆς συνοικισμοὺς:

Τὴν Καλλιθέα (Μπελλαδίστα) μὲ Μουχτάρη τὸν Γεώργιο Παρασχάκη.

Τὸ Ἀλάμπεη μὲ Πρῶτο Μουχτάρη τὸν Ἰωάννη Ὀρφανὸ καὶ Δεύτερο τὸν Θεόδωρο Χατζηνικολάου.

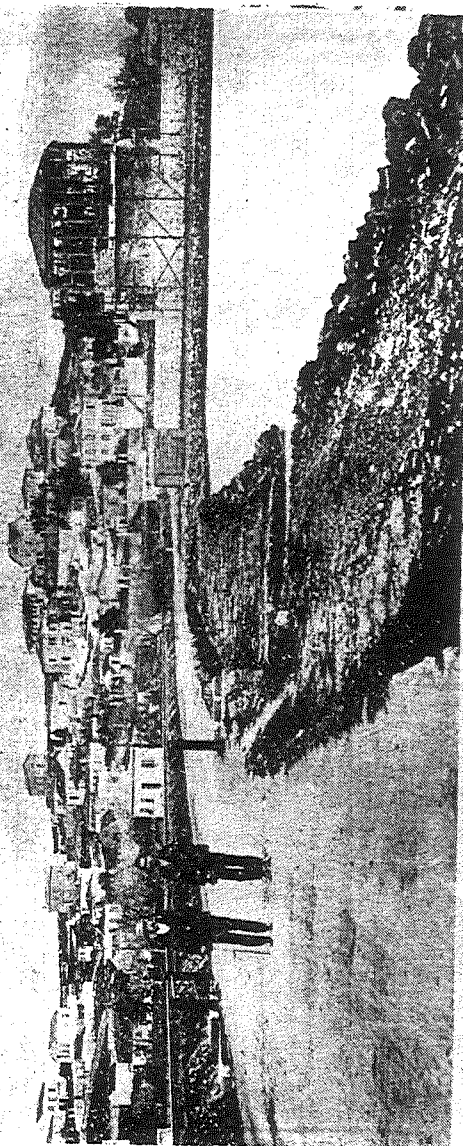
Τὰ Πετρωτά, ὅπου χρέη Μουχτάρη ἐκτελοῦσε ὁ Θεόδωρος Χατζηνικολάου.

Τὸ Μπαχριέ μὲ Μουχτάρη τὸν Μεχμέτ Σερίφ.

Τὸν Γιουρούκ - Μαχαλᾶ μὲ Μουχτάρη τὸν Κιαζίμ Κιριτλή.

Ἀπὸ τὰ ἀνεξάρτητα διοικητικῶς χωριὰ τῆς περιφέρειας Κορδελιοῦ, πού εἶχαν Ἑλληνες Μουχτάρηδες, τοῦ Παπᾶ ἡ Σκάλα εἶχε τὸ Λάμπρο Κυπραῖο, τὸ Τομιᾶζο τὸν Κωνσταντῖνο Ἐπαμεινώνδα, τὸ Τσιλὶ τὸν Ἰωάννη Τσατούρα καὶ ἡ Ἀγία Τριάδα πάλι τὸ Θεόδωρο Χατζηνικολάου, τὸν ἴδιο μὲ τὰ Πετρωτά.

Mauri de Cordeho
- Taher bey
- Omar
Lutfi bey

Faubourg de Baïkal

Tò Mraighatli.

Conservation
des cartes
anciennes !

Κατά τις πληροφορίες που μου έδωσε ο ε. α. 'Αντισυνταγματάρχης της χωροφυλακής, και 'Αστυνομικός Διευθυντής Κορδελιού από το 1919 μέχρι το 1922, φίλος κ. Δημήτριος Παπαδομαρκάκης, το Κορδελιό κατά την Ελληνική Κατοχή, ήταν έδρα Υπομιοιραρχίας, με Διοικητή, λόγω της σπουδαιότητός της, Μοίραρχο και με αστυνόμους κατωτέρους αξιωματικούς. Σύμφωνα με τη χωρογραφική κατανομή της περιοχής, στη δικαιοδοσία της Υπομιοιραρχίας υπάγονταν δύο 'Αστυνομικά Τμήματα και τρεις 'Αστυνομικοί σταθμοί ως εξής:

Το 1ο 'Αστυνομικό Τμήμα με δικαιοδοσία το κεντρικό τμήμα της πόλεως και τα προάστια Σουχ - Κουγιού, 'Αχλρ - Κουγιού και Ντερέμπασι, όλα κατοικούμενα από Τουρκοκρήτες και λίγους 'Αλβανούς, και το 'Αστυνομικό Φυλάκιο «Παπᾶ - Σκάλα» με έδρα το ομώνυμο προάστιο και με περιφέρεια το Τομάζο.

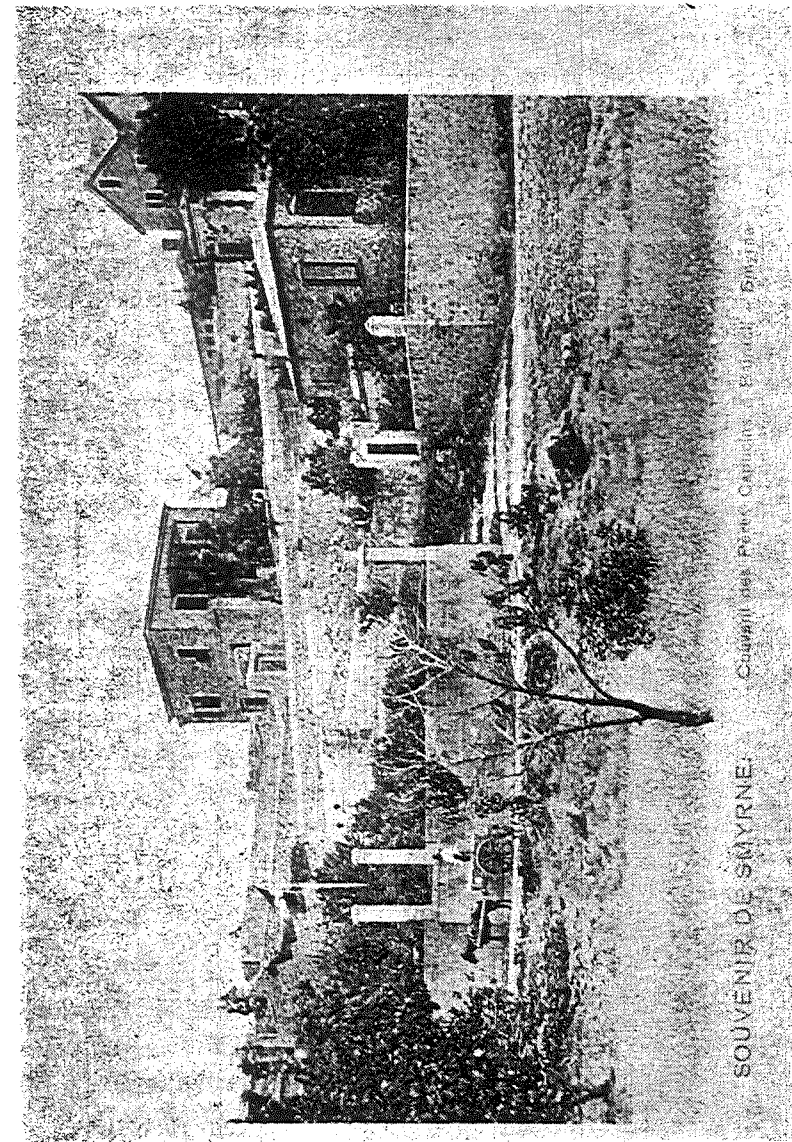
Το 2ο 'Αστυνομικό Τμήμα Καλλιθέας (Μπελλαδίστας) με δικαιοδοσία το ανατολικό τμήμα του Κορδελιού και το προάστιο Πετρωτά με την έξοχική του περιοχή.

Τον 'Αστυνομικό Σταθμό 'Αγίας Τριάδος με την έξοχική του περιοχή.

Τον 'Αστυνομικό Σταθμό Βαϊρακλί, με έδρα το ομώνυμο χωριό και δικαιοδοσία τα Τουρκικά χωριά Γιαμανλάρ και Ταχτατζή - κιού στις υπώρειες του Σιπύλου, και

Τον 'Αστυνομικό Σταθμό Τσιλί με έδρα το ομώνυμο χωριό, και τις έξοχικές του περιοχές ως τα σύνορα της Μαινεμένης.

ΤΟ ΜΠΑΪΡΑΚΛΙ. Τανταλίζ κατά την αρχαιότητα και Βάρη των βυζαντινών. Είναι ένας γραφικός παραλιακός λοφίσκος, που ήταν σκεπασμένος με όμορφα σπιτάκια λουσιμένα στον ήλιο, με τη βεραντούλα του το καθένα στραμένη προς τη θάλασσα και με το λουλουδένιο κηπαράκι του. 'Ανέπνεε τη δροσερή αύρα του κόλπου και απολάμβανε τη χρυσή αμμουδιά της παραλίας του. Είχε 2.400 κατοίκους, από τους οποίους 1.400 ήσαν Έλληνες, 350 Ίταλοί, 250 'Αρμένιοι, και 40 Τούρκοι. Το Μπαϊρακλί αποτελούσε ιδιαίτερο Δήμο στον όποιον υπάγονταν και

SOUVENIR DE SMYRNE. - Cimetière des Félus Capucins. - Bâtiment principal. - Smyrne.

Το Μοναστήρι των Κατουνίων στο Μπαϊρακλί.

ἐ συνοικισμὸς τῶν Σφαγείων (Ζαρχάνῃς) ἐπὶ τοῦ παραθαλάσσιου δρόμου μεταξὺ Μερσινῆ καὶ Μπαϊρακλί, μὲ 60 κατοίκους, 40 Ἑλλήνας καὶ 20 Τούρκους. Δήμαρχος τοῦ χωριοῦ ἦταν ὁ Ἰωάννης Ἰωαννίδης καὶ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι, οἱ Δημητρίος Τζαναθάκης, Βασίλειος Ραϊκόπουλος, Θρασύδουλος Χαραλαμπίδης καὶ οἱ Ἀρμένιοι Φιουρουνλιάν καὶ Μπαρονιάν. Μουχτάρης ὁ Νικόλαος Δραγάτης. Μερικοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ: Ἀλεξ. Ταρτόγλου, Μπαστέας, Ἀλεξ. Μιλᾶνος, Ἀθαν. Κατσιώτης, Γεώργ. Κατσιώτης, Μιλτιάδης Παπαϊωάννου, Ἀθαν. Ὀρφανίδης, Ἐριμ. Ὀρφανίδης, Ἐριμ. Κυριαζῆς, Γεώργιος Σταυρόπουλος.

Τὸ Μπαϊρακλί εἶχε ἐκκλησίαν τῆς Ἀναλήψεως καὶ δημοτικὸ τετρατάξιον σχολεῖο. Λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὸ χωριὸ ὑπῆρχε τὸ Καθολικὸ μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἔπαμε πῶς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Κορδελιοῦ, οἱ περισσότεροι ἦσαν Σμυρνιοί, καὶ πῶς οἱ ἄλλοι εἶχαν ἔρθῃ ἀπὸ τὰ νησιά καὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας γιὰ δουλειές, εὐρήκαν τὴ ζήσιν τους καὶ ἔμειναν πιά μόνιμα ἐκεῖ. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν τίς ἀγολίες τους στὴ Σμύρνη. Πήγαιναν τὸ πρωὶ μὲ τὰ βαποράκια ἢ μὲ τὸ τραῖνο, γυρνοῦσαν τὸ μεσημέρι καὶ ξανακατέβαιναν τὸ ἀπόγευμα. Οἱ γυναῖκες στὰ σπίτια τους φρόντιζαν τὸ καθημερινὸ νοικοκυριό τους, τὸ φαγητό, τὸ καθαίρειν, τὸ ράψιμο ἢ τὸ μπάλωμα τῶν ρούχων, τὸ ἐργόχειρο. Τὰ βράδια περιμέναν τοὺς ἄντρες τους νὰ τοὺς ξεκουράσουν μὲ δυὸ γλυκὰ λόγια, νὰ τοὺς ἐτοιμάσουν κανένα ὀρεγτικὸ ρακὶ μὲ μεζεδάκι, ὥσπου νὰ στρωθῇ τὸ τραπέζι μὲ τὰ ὁραῖα φαγητὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ ἀπαραίτητο κρασάκι. Αὐτὴ ἦταν ἡ νοικοκυρίστικη ζωὴ ἐκείνου τοῦ ξένοιαστου καιροῦ. Δὲν ἦσαν ὅμως λίγοι καὶ αὐτοὶ ποὺ βγαίνανε μετὰ τὸ φαγητὸ γιὰ καμμιὰ ἀναψυχή. Οἱ νέοι γενικὰ διασκεδάζανε τὰ ἀνοιξιάτικα καὶ καλοκαιρινὰ βράδια. Βγαίνανε πάντα μετὰ τὸ φαγητό, καὶ ἄλλοι σουλατσάριζαν στὴν προκυμαία, ἄλλοι πήγαιναν σὲ κανένα κινηματογράφον ἢ στὸ θέατρο καί, πολὺ συχνά, ἄλλοι μὲ

μαντολίνα καὶ κιθάρες — γιὰτὶ οἱ περισσότεροι νέοι τοῦ Κορδελιοῦ ἀγαποῦσαν τὴ μουσικὴ καὶ ξέρανε νὰ παίζουν ἀπὸ ἓνα ὄργανον — κάνανε τίς πατινάδες τους κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς ὁμορφῆς ἀγαπημένης.

Μιά θαρκοῦλα πάλι θὰ κυλοῦσε στὴν ἄκρῃ τῆς ἡρεμῆς θάλασσας καὶ μέσα στὴν ἀσημιὰ λαμπράδα τῆς θὰ σκορποῦσε τοὺς γλυκοὺς τόνους τῆς κιθάρας καὶ τὴ μελωδία μιᾶς θαρκαρόλας γιὰ «τὰ γλυκὰ ματάκια» καὶ «τὰ ξανθὰ μαλλιά» κάποιας ξωτικιάς κοπέλας.

Στὸ Κορδελιὸ ὑπῆρχε ἓνας συγκροτημένος πολυμελὲς ὄμιλος μαντολινάτας ποὺ τὴν διηύθυνε ὁ Σμυρναῖος μουσικοσυνθέτης Δημοσθένης Μιλανάκης καὶ μέλη τοῦ ὁποίου, μεταξὺ ἄλλων ἦσαν καὶ οἱ: Δημητράκης Ἰωαν. Ἡσαΐας, Θανάσης καὶ Νέστωρας Μιχ. Ἡσαΐα, Ἀγγελος Ἀγαθάγγελος, Κώστας Θωμαΐδης, Γιάννης Βραχάλης, Βίχτωρας Ἰωάννου, Φρέντης Πρόσεν, Ἀρης Βιτάλης, Στάσα Βεγλερίδου. Ὁ ὄμιλος αὐτὸς ἦταν ὁ πυρήνας ποὺ ἐνέπνευσε τὸ μουσικὸ αἶσθημα σ' ὅλη τὴ νεολαία καὶ τὴν ἐφῆσεν γιὰ ἀνάλογες ρομαντικὰς ἐκδηλώσεις.

Τίς γιορτὲς γενικὴ ἐξοδὸς τοῦ κόσμου στὰ παραλιακὰ κέντρα, στὰ συνοικιακὰ καφενεῖα, στὰ θέατρα, στοὺς κινηματογράφους, στὴ Λέσχη.

Στὴν εὐθυμὴ καὶ ξένοιαστη, στὴ τρελλὴ μπορούμε νὰ ποῦμε, αὐτὴ ζωὴ τοῦ Κορδελιοῦ συνέτεινε πολὺ καὶ ὁ συμπαθητικὸς καμπουράκος, ὁ ἀνήσυχος καὶ δημοφιλὴς Λαίλιος Καρακάσης.

Ὁ Λ. Καρακάσης (1885—1951) ἦταν γιὸς τοῦ Παναγιώτη καὶ τῆς Θάλειας, κόρης τοῦ Γυμνασιάρχου τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Χριστόφορου Λαίλιου. Ἀπὸ ἡλικία 12 χρόνων ἀναστατώνει τὴ γειτονιά του διασκεδάζοντας τοὺς συνομηλίκους του μὲ πρωτότυπες θεατρικὰς παραστάσεις μὲ χαρτονένια πρόσωπα, ποὺ διοργανώνει μέσα στὸ σπίτι του τῆς ὁδοῦ Σαρνῶ. Ἀργότερα, μεγαλωμένος πιά καὶ δημιουργημένος, γίνεται ὁ ἀγαπημένος τῶν κοριτσιῶν τοῦ Κορδελιοῦ, καὶ προπάντων τῶν κοριτσιῶν τῆς ἀνώτερης τάξης μὲ τὰ Garden party ποὺ διοργανώνει, μὲ τίς μουσικὰς συγκεντρώσεις σὲ σπίτια μ' αὐτὸν στὸ πιάνο, καὶ μὲ τὰ πρωτότυπα, πεταχτὰ καὶ πικάντικα τραγουδάκια του, τοὺς γνωστοὺς «πιαολόγους»

idylle mondaine

description d'une idylle! d'un monde! au calme!

idylle mondaine

l'un de ces moments

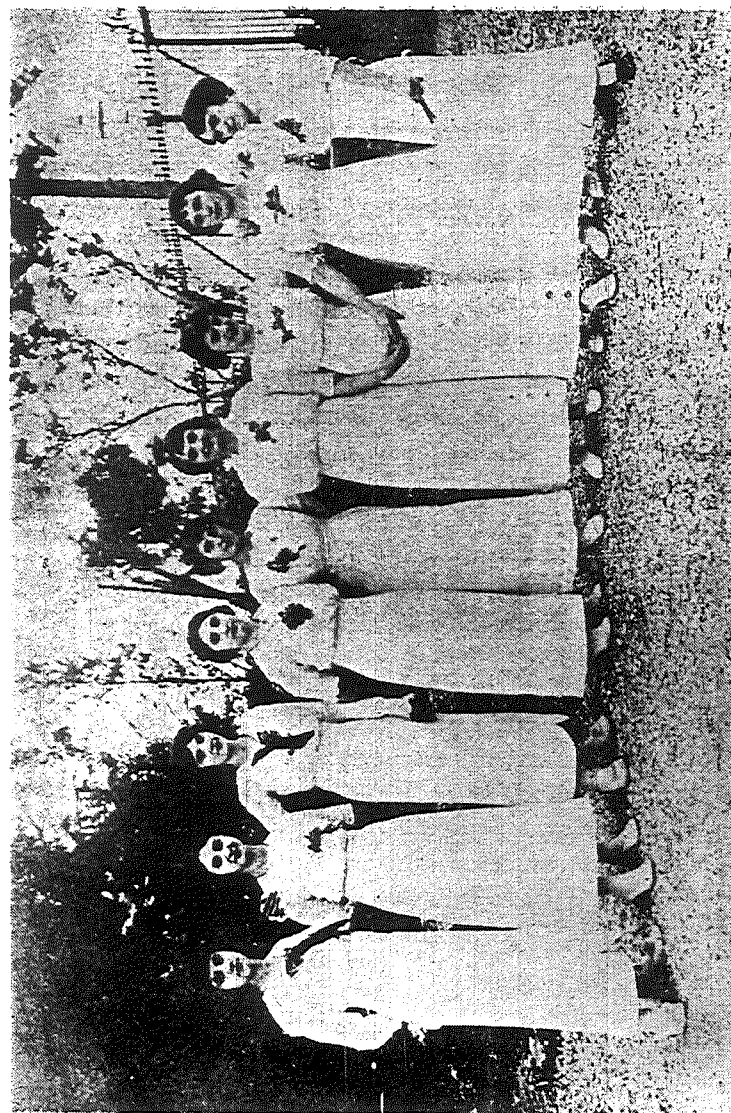
και με τὰ ταμπλώ—βιδάν, σὲ συνεργασία με τὸν ἐξαίρετο ζωγράφο τῆς Σμύρνης Βασίλειο Ἰθακήσιο, στὸν παραδεισένιο κήπο τοῦ Ὁμήρου. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ δημοσιευόμενες στίς σελίδες 56, 57 καὶ 60 ἀναπαραστάσεις ἀπὸ τὰ ταμπλώ — βιδάν αὐτά. Καὶ ἀκόμη με τὶς διάφορες ἄλλες ιδιότροπες φέστες ποὺ ὀργάνωνε. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν καὶ ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς καὶ ὁ Ἰθακήσιος τὸ ὠνόμασαν «Circle blanc» (Λευκὸς Κύκλος). Διάλεξαν ἐννιά ὥραϊες κοπέλλες, τὶς ἔβαλαν νὰ γυθοῦν κατὰλευκα μ' ἕνα μπουκετάκι λου-

Λαῖλος Καραζάς

λούδια στὸ στήθος ἢ καθεμιὰ, καὶ κάθε Τετάρτη στίς 4 ἀκριβῶς τὸ ἀπόγευμα, κρατώντας ὅλες χέρι - χέρι καὶ με τὸ Λαϊλᾶχο, φερώντα κλάκ, ὀδηγῶ, ἔκαναν παρέλαση στὴν προκυμαία κάτω ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα καὶ τὶς ἐπευφημίες τοῦ κόσμου, ποὺ συγκεντρωμένος ἀπελάμβανε τὸ χαριτωμένο αὐτὸ θέαμα (1). Κι' ἦσαν ὅλες

(1) Περὶ Λαῖλου Καραζάση καὶ τοῦ πολίμορφου ἔργου του, βλ. Χρήστου Σ. Σολομωνίδη: «Στίς ὄχθες τοῦ Μέλη», Ἀθήνα 1951, σσ. 79—99. Ἐπίσης Μικρασιατικὴ Ἠχώ, ἀρ. 16, Μαρτίου 1960.

Τὰ κορίτσια τοῦ Λευκοῦ Κύκλου (Circle Blanc) Ἀπ' ἀριστερά: Πῶλα Ναλτάς, Μάρθα Περγαμαλιάν, Λιλὴ Ναλτάς, Ἀθηνά Μαξούρη, Χρυστίνα Π. Ὀμήρου, Καίτη Ἀντωνιάδη, Μαρτίνα Πατανικολῆ, Ὀλγα Π. Ὀμήρου καὶ ... κάποια Ἑλληνοβουλγάρα.

μαζί ένα ποίημα όμορφιάς, και οι ρυθμικές κινήσεις τους και το χαμόγελό τους ένα σιγανό γλυκόφωνο τραγούδι.

ΘΕΑΤΡΑ — ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

Δύο θεατρικές σκηνές ύπήρχαν στο Κορδελιό και οι δυό όμως θερινές. Ή μια στο Κλούπ, σοδαρό θεατράκι που γέμιζε κάθε θρά-
δυ τα καλοκαίρια από κόσμο που τον ευχαριστούσαν τα κλασικά
έργα, κόσμο της διεθνούς κοινωνίας του Κορδελιού, ακόμη δέ και
από Τούρκους, γιατί όλοι ξέρανε Έλληνικά.

Στο θέατρο αυτό, κατά το έτος 1886 έδωσε παραστάσεις ένας
Αρμένικος θίασος, του Μπεκλιάν, με μια τρίπρακτη κωμωδία. Έ-
πίσης το 1897 έπαιξαν ο Φιλοδραματικός θίασος της Σμύρνης
«Αίσχύλος» με πρωταγωνίστριες τη Βάσω Κυριακίδου και τη Σαπ-
φώ Ρουσοπούλου, και αργότερα ο θίασος Καρδοβίλη, ο θίασος Μη-
λιάδη, ο Καλουτάς και άλλοι (2).

Το καλοκαίρι του 1913 δίνεται στο ίδιο θέατρο «Καλλιτεχνι-
κή βραδυά» από Σμυρνιούς έρασιτέχνες με την Έπιθεώρηση των
Σύλλβιου και Καρακάση «Κουκλες» και το παρακάτω ξεχωριστό για
τις Κορδελιώτισσες τραγουδάκι:

Είς το Κορδελιό μπορείς
χίλιες όμορφιές να βρής,
στα σαλόνια, και στα κέντρα
και μεσ' στ' Όμηρου τα δέντρα,
πούχουν χάρη μαγική
σάν του Στράους τή μουσική,
και τή μελωδία σκορπούν
στις καρδιές που αγαπούν.

Κορδελιώτισσες κουκλες
μέ φιογκάκια και μπούκλες.
Τίς βλέπεις μιά, τίς βλέπεις δυό
στις τρείς σου παίρνουν το μυαλό.

(2) Βλ. Χρ. Σ. Σολωμογίδης: «Το θέατρο στη Σμύρνη». Αθήνα 1954,
σσ. 119 και 137.

Τι γελαστά άγγελάκια,
τι γλυκά διαβολάκια.
Τίς βλέπεις μιά, τίς βλέπεις δυό
στις τρείς σε παίρνουν στο φιλό.

Το ρεφραίν του τραγουδιού:

Κορδελιώτισσες κουκλες
μέ φιογκάκια και μπούκλες,

έξαλλη από ένθουσιασμό το επανελάμβανε όλη ή πλατεία του θεά-
τρου. Στο πιάνο έπαιζε ο Καρακάσης, που όταν έφτανε στο ρεφραίν
άφηνε το πιάνο, πήγαινε μπρός στη σκηνή και, χαμπουράκος όπως
ήτανε, ανεβοκατέβαζε τις δυό του παλάμες, κι έδινε το σύνθημα
του γενικού ξεσηκώματος τραγουδώντας και ο ίδιος:

Κορδελιώτισσες κουκλες
μέ φιογκάκια και μπούκλες...

Αυτού παίχτηκαν, κατά καιρούς, Σαιξπηρικά έργα, όπως ο
Όθέλος, ο Άμλετ, ο Έμπορος της Βενετίας, επίσης ο Ροκαμβόλ,
ο Ραχοσυλλέκτης των Παρισίων, ο Άρχοντοχωριάτης και άλλα
παρόμοια.

Από Έλληνικά έργα παίχτηκαν το Τζιιώτικο ραβαίτη, ή Βα-
βυλωνία, ή τύχη της Μαρούλας, και από όπερέττες και έπιθεωρή-
σεις, ή Πριγκήπισσα της Τσάρντας, το Ρόδο της Σταμπούλ, τα
Παναθήναια, ο Σμυρνεϊκος Παπαγάλος κ. ά. Τόν Μάιο του 1922
ο θίασος του Ζαχαρία Μέρτικα της Σμύρνης έπαιξε αυτού τις σμυρ-
νεϊκες έπιθεωρήσεις, τον Πειρασμό και τη Σκούπα.

Το άλλο θέατρο ήτανε ο Απόλλων στη Μπελλαβίστα, όπου το
καλοκαίρι του 1911 ανέβασε έργα ο θίασος του Βασίλη Αργυρό-
πουλου. Και το θέατρο αυτό γέμιζε από κόσμο που ήθελε να βλέπη
έλαφρά μάλλον έργα και θεάματα από ξένους περαστικούς ή μετα-
καλεσμένους θιάσους ποικιλιών με τραγουδίστριες (σαντέζες) και
χορευτές. Το θεατράκι τούτο, όταν συνέβαινε να έχη έλλειψη από
τέτοιους άρτίστες, μετατρέποναν σε κινηματογράφο. Τίς μεταβολές
αυτές, καθώς και τα προγράμματα των άλλων θεαμάτων τα είδο-
ποιούσε στην αγορά και έξω από τα κέντρα ο τελάλης του χωριού,

ὁ ξεπεσμένος Γερμανὸς Ἑρμαν, ποὺ χτυπώντας τὴ κουδούνα του, τὰ διαλαλοῦσε Ἑλληνικὰ καὶ Τούρκικα.

Θερινὸς κινηματογράφος μὲ ὠραία ἐμφάνιση ἦτανε κι' αὐτός στοὺς Κλέυπ, πίσω ἀπὸ τὸ κτίριο τῆς Λέσχης, στοὺς ἴδιον τῆς οἰκόπεδο. Τρίτος κινηματογράφος, θερινὸς καὶ χειμερινός, ἦτανε ὁ Βένους, σὲ καινούργιον κτίριον μὲ ὅλες τὶς σύγχρονες ἐγκαταστάσεις καὶ ἀνέσεις.

Στὸ πίσω μέρος πάλι τοῦ καφενείου τοῦ Μανήσαλη, στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου δρόμου, στήνονταν καμμιὰ φορὰ θερινὴ σκηνὴ γιὰ ἐλαφρὲς κωμικὲς παραστάσεις καὶ γιὰ καραγκιόζη. Αὐτοῦ ὅμως κατὰ τὸ 1910 παίχτηκε καὶ ἓνα ἔργο, «ὁ Ὅθων καὶ ἡ Ἀμαλία», ποὺ συγκίνησε τὸ ἀκροατήριον «μέχρι δακρύων».

Ἐκτός ἀπ' αὐτὰ τὰ θέατρα καὶ τοὺς κινηματογράφους, ὑπῆρχε στοὺς Παλαιολόγους τὸ σοκάκι μιὰ μεγάλη ξύλινη μπαράγκα δόπου δίνονταν κινηματογραφικὲς παραστάσεις μόνο γιὰ χανούμισες. Τότε, ὅπως ξέρομε, οἱ Τούρκισες γυναῖκες δὲν μποροῦσαν νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ ποὺ ἦσαν καὶ ἄντρες.

Ἀκόμη, σ' ἓνα οἰκόπεδο κοντὰ στοὺς Μπουλεβάρ, ἔστηνε συχνὰ τὰ καλοκαίρια ὁ Κονιτσιώτης μιὰ σκηνοῦλα κι' ἐπαίξε, τὰ «κουτσάκια» του.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Ἰδιαίτερη ἀπασχόληση μεγάλου μέρους τῶν νέων τοῦ Κορδελιοῦ ἀποτελοῦσε ὁ ἀθλητισμός. Συγκροτημένο ἀθλητικὸ καὶ ποδοσφαιρικὸ σωματεῖο ἦταν ὁ... Κόπανος. Ὁνομάστηκε ἔτσι γιὰ νὰ συμβολίζῃ, ἴσως, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων του. Τὸν Κόπανο τὸν ἔδρυσαν μερικὰ παιδιὰ ἀπὸ ἀθλητικὴ διάθεση, χωρὶς κανενὸς ἄλλου τὴν ἐνθάρρυνση, οὔτε τὴν ὑλικὴ βοήθεια, συνεισφέροντας μεταξύ τους γιὰ νὰ ἀγοραστοῦν τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα: σφαῖρες, δίσκοι, ἀκόντια, στυλοὶ γιὰ ἄλματα, μπάλλες ποδοσφαίρου, τὰ ἀθλητικὰ τοὺς παπούτσι, οἱ φανέλες καὶ τὰ παγτελονάκια τους, ὅλα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους. Γιὰ γυμναστήριον καὶ ποδοσφαιρικὸ γήπεδο εἶχαν τὸν Ταρλὰ τοῦ Καραδοκῆρη.

Ἄλλο ἀθλητικὸ σωματεῖο ἦταν ὁ Αἶας μὲ ἔδρα τὸ Ἀλάμπε

καὶ γήπεδο γιὰ κλασικὸ ἀθλητισμὸ καὶ ποδόσφαιρον τὸν Ταρλὰ τοῦ Ὀμήρου.

Τὰ μικρὰ αὐτὰ σωματεῖα σπάνια ἐμφανίζονταν μὲ τὰ χρώματά τους σὲ μεγάλους ἐπίσημους ἀγῶνες. Ἀπὸ τοὺς ταρλαδες ὅμως τοῦ Καραδοκῆρη καὶ τοῦ Ὀμήρου ἐγῆκαν ἀθληταὶ ποὺ δόξασαν τὴ Σμύρνη σὰν μέλη τῶν ἀνεγνωρισμένων αὐτῆς ἀθλητικῶν συλλόγων ὅπως ἦταν ὁ Νίκος Ἀνδρεαδάκης πρωταθλητὴς στὰ ἄλματα, ὁ Ζαχούρ στὴ δισκοβολία, ὁ Κ. Φραγκόπουλος στοὺς δρόμους ταχύτητος, ὁ Στέφος (Φίφος) Νικολαΐδης στοὺς δρόμους κι' αὐτός, ὁ Ἀλέκος Μανθούλης στοὺς δρόμους καὶ τὸ ἄλμα εἰς ὕψος κ. ἄ. Ἀπὸ τὸν Κόπανο ἐγῆκαν καὶ καλοὶ ποδοσφαιριστὰς σὰν τὸν Νίκο Ἀντωνιάδη καὶ τὸν Ἀγγελο Ἀγαθάγγελο ἀπὸ τοὺς καλύτερους παίκτες τῆς ομάδας τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου Σμύρνης. Ἐπίσης οἱ ἀδελφοὶ Ἡσαΐα, ὁ Φραγκόπουλος, ὁ Νικολαΐδης, ὁ Γιάννης Παπαγιάννης σήμερα πρόεδρος τοῦ ΑΣΔΕΠ (Ἀνωτάτου Συμβουλίου Διαιτησίας Ποδοσφαίρου), ὁ Ζαρές, ὁ Γιάννης Ραφτόπουλος, ὁ Τάκης Μανθούλης καὶ ἄλλοι.

Στὸ Κορδελιὸ ὑπῆρχε — καὶ ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τώρα μὲ ἔδρα ὅμως τὴ Σμύρνη — καὶ ἓνα ἀρχετὰ καλὸ Τούρκικον ποδοσφαιρικὸ σωματεῖο, τὸ «Ἀλτάι» μὲ ἔδρα του τότε τὸ Σοῦκ - Κουγιού, ποὺ κρατοῦσε μιὰ ἱκανοποιητικὴ θέση ἀνάμεσα στὶς ποδοσφαιρικὰς ομάδες τῶν γυμναστικῶν συλλόγων τῆς Σμύρνης.

ΗΘΗ, ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

Μολοντοὶ οἱ λαϊκὰς συνήθειες καὶ τὰ λατρευτικά, κυρίως, ἔθιμα στοὺς Κορδελιὸ ἦσαν τὰ ἴδια μὲ τῆς Σμύρνης, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι κάτοικοί του ἦσαν Σμυρνιοί, ἐν τούτοις οἱ ἀπὸ ἄλλα μέρη προερχόμενοι δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ τὰ εἶχαν, κατὰ κάποιον τρόπο, ἐπηρεάσει μὲ τὰ δικά των ποὺ εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς καταγωγῆς των. Ὅπωςδήποτε, τὰ συνειθιζόμενα καὶ ἐφαρμοζόμενα ἀπὸ τὸ λαὸ τοῦ Κορδελιοῦ ἔθιμα καὶ δοξασίαι ἦσαν τὰ ἐξῆς:

Δ ω δ ε κ α μ ε ρ α. Τὰ Δωδεκάμερα, ὅπως ξέρομε, εἶναι οἱ 12 μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα ὡς τὰ Φῶτα. Τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων πιστεύαν πὼς βγαίνουν οἱ καλικάντζαρέοι. Ἐρχονταν

SPORT

Usage du terme «programme» dans la revue
Modernité des équipements
cinématographiques

Karagözü
présenté à Coudé
à l'occasion d'une soirée
au théâtre de la ville

Une certaine modernité
pour les jeunes militaires
mais «programme» dans
la revue «la jeunesse»
qui paraît à la ville

Fort - jeunesse de
Coudé

équipe de football turque
Altay
construite
à l'occasion
d'une soirée
place

Unité culturelle
civilisationnelle
avec Smyrne

ἀπὸ ἄλλα μέρη μέσα σὲ καρυδότσοφλα καὶ τοὺς ἄκουαν νὰ χορεύουν καὶ νὰ κάνουν φασαρία. Οἱ καλικαντζαρέοι πῆγαιναν ὅπου ὑπῆρχε λεχώνα καὶ τῆς ἀλλάζαν τὸ μωρὸ βάζοντας στὴ θέση τοῦ ἄλλο παραμορφωμένο, γι' αὐτὸ σὲ σπῖτι λεχώνας δὲν ἀνοίγαν τὴ νύχτα τὴν πόρτα μὴν τρυπώσει κανένας καλικάντζαρος. Μετὰ τὶς 12 τὰ μεσάνυχτα δὲν κυκλοφοροῦσαν ἄνθρωποι στὸ δρόμο, γιατί τοὺς παίρναν μαζί τοὺς οἱ καλικάντζαροι καὶ χόρευαν κάπου ὥσπου νὰ τοὺς ἐξαντλήσουν. Αὐτὰ συνέβαιναν ὥς τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων ποὺ βαφτίζονταν τὰ νερά, τότε ἐξαφανίζονταν καὶ τὰ κακὰ καὶ ἐπικίνδυνα αὐτὰ δαιμόνια.

Τὰ Δρίματα: Δρίματα λέγανε τὶς πρῶτες ἑξὶ μέρες τοῦ Αὐγούστου. Σ' αὐτὲς τὶς ἑξὶ μέρες ὑπάρχει μιὰ κακιὰ ὥρα, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν προβλέψῃ καὶ γι' αὐτὸ χρειάζονταν προσοχή. Ἄν καμμιά γυναῖκα ἔκανε μπουγάδα, τὰ ρούχα «κόβανε» (ἔλυωναν), καὶ τότες λέγανε: «τὰ δρίματα τὰ πιάσανε». Ἐπίσης, ἂν στὸ διάστημα αὐτὸ τῶν ἑξὶ ἡμερῶν κολυμπούσε κανεὶς, μπορούσε νὰ πνιγῇ. Δὲν ἤξερε πότε θὰ τὸν εὑρίσκει «ἡ κακιὰ ὥρα» καὶ γι' αὐτὸ δὲν κολυμπούσανε σ' αὐτὲς τὶς ἑξὶ μέρες. Ἄν λουζόντανε κανεὶς μπορούσε νὰ πέσουν τὰ μαλλιά του. Γι' αὐτὸ, οἱ γυναῖκες περισσότερο, ἀποφεύγανε τὸ λούσιμο τοῦ κεφαλιοῦ των αὐτὲς τὶς μέρες.

Ἀκόμη οἱ πρῶτες ἑξὶ μέρες τοῦ Αὐγούστου λέγανε πὼς ἀντιστοιχοῦνε στοὺς δώδεκα μῆνες τοῦ χρόνου. Δηλαδή, ἡ μισὴ πρώτη μέρα ἀντιστοιχοῦσε μὲ τὸν Γενάρη καὶ ἡ ἄλλη μισή, ἀπὸ τὸ μεσημέρι καὶ ἔπειτα, μὲ τὸν Φλεβάρη, καὶ ἔτσι πῆγαινε ὥς τὴν ἑκτη μέρα. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ θὰ ἔκανε (ζέστη, φύχρα, συνεφιά, ἄνεμο), σ' αὐτὲς τὶς μισὲς μέρες πρόδλεπαν τὸν καιρὸ ὅλου τοῦ χρόνου.

Χριστοῦ γεννα. Τὰ κάλαντα τάλεγαν ὅπως καὶ στὴ Σμύρνη. Τὴν παραμονὴ τὰ παιδιὰ σχημάτιζαν παρέες καὶ γύριζαν στὰ σπῖτια γιὰ «νὰ τὰ ποῦνε». Κρατοῦσαν ντουμπέλεκι καὶ τὸ χτυποῦσαν ρυθμικὰ τραγουδώντας μὲ τὸ γνωστὸ σκοπὸ;

Χριστὸς γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει
Οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ γῆ καὶ ὅλα τὰ κτίσις ὅλη.

Ἐν τῇ σπηλαίῳ τίκεται, ἐν φάτνῃ τῶν ἀλόγων
Ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν καὶ ποιητὴς τῶν ὄλων.

Ἡ Πρωτοχρονιά. Τὴν Παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς τὴ λέγανε «Καλὴ Βραδυά». Ὅλοι φοροῦσαν τὰ καλά τους, συγκεντρωμένοι γύρω στὸ τραπέζι γεμάτο γλυκὰ καὶ πιστά. Ὅλος ὁ κόσμος περίμενε τὸν Ἀγ-Βασίλη, ποὺ θὰ ῥχόντανε ἀόρατος στὶς δώδεκα ἡ ὥρα τὴ νύχτα νὰ χαιρετήσῃ καὶ νὰ εὐλογήσῃ. Φροντίζανε πάντα νὰ εἶναι καθαρὴ ἡ εἴσοδος τοῦ σπιτιοῦ νὰ μὴ σκοντάψῃ ὁ Ἅγιος καὶ θυμώσῃ καὶ δὲν δώση καλὲς εὐχές. Ὁ Ἀγ-Βασίλης ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ μακριά, «ἀπὸ τὴν Καισαρεία», πρόβαλε στὴ φαντασία τοῦ λαοῦ ἀσπρογένης, ποὺ κουβαλοῦσε διάφορα δῶρα γιὰ τὰ παιδιά. Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς, ἀγόρια καὶ κορίτσια, γύριζαν στὰ σπῖτια καὶ ἔλεγαν πάλι τὰ κάλαντα, κρατώντας ἕνα καράβι φτιαγμένο ἀπὸ τὰ παιδιά τὰ ἴδια, ποὺ συμβόλιζε τὸν Ἑλληνικὸ στόλο καὶ στολισμένο μὲ διάφορα παντιεράκια. Ἀπὸ τὰ σπῖτια τοὺς δίνανε γλυκὰ καὶ λεφτά. Ἐλεγαν τραγουδιστά:

Σ' αὐτὸ τὸ Νέον Ἔτος, στὴν πρώτη τοῦ μηνὸς
ἦρθα νὰ σᾶς χαιρετήσω δοῦλος σας ὁ ταπεινός.
Καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας νᾶναι πάντα βοηθός.
Καὶ γιὰ τοὺς ξενητεμένους ἔχω νὰ σᾶς πῶ πολλά
Ὅπου εἶναι καὶ βρεθοῦνε νᾶχουν τὴν Καλὴ Βραδυά.

Ὅστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια ἄρχιζαν τὰ παινέματα τῶν ἀνθρώπων τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τέλειωναν μὲ τὴν εὐχὴ «καὶ εἰς ἔτη πολλά».

Οἱ νοικοκυρὲς ἔκαναν ἀετουδάκια καὶ βασιλιόπιττα μὲ ζύμη τριφτή, ὄχι ζυμωμένη, καὶ ἔβαζαν μέσα ἕνα νόμισμα. Σ' ὁποιοῦ τὸ κοιμιάτι ἔπεφτε τὸ νόμισμα τὸ χτύπησε μὲ πέτρα νὰ στραβώσῃ γιὰ νὰ μὴ τὸ ξοδέψῃ καὶ τὸ φύλαε γιὰ γούρι: στὸ πορτοφόλι του. Ὅλη τὴ νύχτα οἱ ἄντρες κυκλοφοροῦσαν στὸ τσαρσί. Χαιρετάγαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ φιλιώντουσαν.

Μεγάλῃ σημασίᾳ ἔδιναν οἱ νοικοκυρὲς στὸ «καλὸ ποδαρικό». Πρόσεχαν ποιὸς, ἀνήμερα τῆς Πρωτοχρονιᾶς, θὰ πάῃ πρῶτος στὸ

σπίτι τὸ πρῶν. Προτιμοῦσαν τὸ ποδαρικό νὰ τὸ κάνῃ ἓνα ἀγοράκι, πού νὰ ζοῦν οἱ γονεῖς του καὶ νάχη τὸ πόδι του καμάρια. Θεωροῦσαν γρουσούζη αὐτὸν πού ἦταν «ντουζνταμπάνης», πού εἶχε, δηλαδή, πλατυποδία. Φιλεύανε γλυκὰ τὸ παιδί καὶ τοῦδιναν καὶ λεφτουδάκια. Ὅλες οἱ γυναῖκες φρόντιζαν ἀπὸ πρὶν νὰ ἐξασφαλίσουν ἓνα τέτοιο παιδί γιὰ τὸ ποδαρικό, τοῦδιναν κι' ἓνα ρόδι νὰ τὸ λειτουργήσῃ στὴν ἐκκλησιά καὶ νὰ τὸ σπάσῃ ἔπειτα στὸ κατώφλιο τοῦ σπιτιοῦ γιὰ νὰ φέρῃ εὐτυχία στὴν οἰκογένεια.

Τὴν ἡμέρα τ' Ἀη - Βασιλιοῦ μόνο οἱ ἄντρες ἔδιναν νὰ πᾶνε στὰ καφενεῖα καὶ σ' ἐπισκέψεις. Οἱ γυναῖκες ἔμεναν στὸ σπίτι γιὰ νὰ δέχονται. Οὔτε καὶ ἄφηναν ἄλλη γυναῖκα νὰ μπῇ στὸ σπίτι τους, καὶ συγγενῆς ἀκόμα νὰ ἦταν. Ἡ δευτέρη μέρα ἀνῆκε σὲ γυναῖκες. Φεῦγαν, ὅποιες ἤθελαν, καὶ πήγαιναν σ' ἄλλα συγγενικά σπίτια. Χόρευαν, τραγουδοῦσαν, παίζανε ντουμπελέκι, ξεφάντωναν. Αὐτὴ τὴ μέρα οἱ ἄντρες ἔμεναν στὸ σπίτι.

Τὰ Φῶτα. Τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων πήγαιναν οἱ γυναῖκες στὴν ἐκκλησιά κι ἔπαιρναν τὸ «Μικρὸ Ἀγιασμό», γιὰ νὰ ραντίσουν μ' αὐτὸν τὰ κτήματα καὶ τὰ δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ. Κρατοῦσαν καὶ λίγο σ' ἓνα μπουκαλάκι, πού τὸν φύλαγαν στὸ εἰκονοστάσι γιὰ νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν σὲ ὥρα ἀνάγκης γιὰ φάρμακο. «ἀγιωτικό». Τὰ παιδιὰ γύριζαν πάλι στὰ σπίτια κι' ἔλεγαν «τὰ Φῶτα»:

Ἦρθαν τὰ Φῶτα καὶ οἱ φωτισμοὶ
καὶ χαρὲς μεγάλες καὶ οἱ ἀγιασμοί.

Κάτω στὸν Ἰορδάνη τὸν ποταμὸ
κάθεται ἡ Κερά μας ἡ Παναγία
καὶ τὸν Ἀη - Γιάννη παρακαλᾷ

Ἀνήμερα ἔπαιρναν τὸ «Μεγάλον Ἀγιασμό». Αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν πιοῦνε νηστικοί. Ἐθεωρεῖτο Ἀγία Μετάληψη. Μεγάλον Ἀγιασμό δὲν κρατοῦσαν στὸ σπίτι. Ἦταν ἀμαρτία. Μόνο ὅσοι εἶχαν «ἀκοίμητο καντήλι», πού ἀναθε σὲ δωμάτιο καθαρὸ, δπου δὲν πλάγιαζε, δηλαδή, ἀντρόγυνο, μπορούσαν νὰ κρατήσουν Μεγάλον Ἀγιασμό, πού σὲ ἔκτακτες περιστάσεις, χρησίμευε ἀντὶ γιὰ Μετάληψη.

Τ' Ἀη - Τρύφωνα. Γιортὴ πού ἔρχεται τὴν 1η Φεβρουαρίου. Καὶ τότε ἔπαιρναν ἀγιασμό καὶ ράντιζαν μ' αὐτὸν τὰ κτήματά τους. Πίστευαν πὼς ὁ Ἀη - Τρύφωνας ἦταν κηπουρὸς καὶ προστάτευε ὅσους ἀσχολοῦνταν μὲ περβόλια. Εἶχαν καὶ συνάφι οἱ περβολάρηδες καὶ γιόρταζαν αὐτὴ τὴν ἡμέρα.

Ἀποκριές. Τὶς ἀποκριὰς ὁ κόσμος μασκαρευότανε. Τοὺς μασκαράδες τοὺς λέγανε «κουδονάτους» κι' ἄς μὴ φοροῦσαν κουδούνια. Οἱ ἄντρες ντυνότουσαν γυναῖκες καὶ οἱ γυναῖκες ἀνδρικά. Οἱ περισσότεροὶ ἄντρες ἔδιναν ζεῖμπέκινη στολὴ μὲ μαχαῖρες στὴ μέση. Οἱ ἄντρες ἔκαναν τρέλλες καὶ ἔκαναν ἄσεμνες χειρονομίες. Ἐπειδὴ τὶς καθημερινὲς ὁ κόσμος ἦταν ἀπασχολημένος, μὲ τὶς δουλειές του, μασκαρεύονταν τὶς Κυριακές. Μαζεύονταν πολλὲς οἰκογένειες σ' ἓνα σπίτι, ἔπαιζαν οἱ γυναῖκες ντουμπελέκι, τραγουδοῦσαν ὅλοι μαζί καὶ χόρευαν ζεῖμπέκινο, μπάλλο, καλαματιανό, κι' ἄλλους τέτοιους χορούς. Τὴν τελευταία Κυριακὴ μαγαίρευαν μόνο ζυμαρικά, μπουγάτσες καὶ γλυκὰ τοῦ ταψιοῦ. Ὅλη τὴ νύχτα τρώγανε, πίνανε καὶ χορεύανε.

Τὴν Καθαρὴ Δευτέρα, πήγαιναν στὰ Πετρωτά. Ὅλο τὸ Κορδελιὸ μαζεύονταν ἐκεῖ. Τρώγανε θαλασσινὰ διάφορα, πού ὑπῆρχαν ἀφθονά καὶ συνέχιζαν τὸ γλέντι ὅλη τὴν ἡμέρα.

Ἡ πρώτη τοῦ Μάρτη. Τὴν πρώτη Μαρτίου ξυπνοῦσαν οἱ γυναῖκες πρῶν - πρῶν, πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος καὶ δένανε στὸ χέρι τῶν πιὸ νέων ἀσπροκόκκινη κλωστή λέγοντας: «Ὅπως εἶναι ἄσπρη ἡ κλωστή ν' ἀσπρίσῃς, κι' ὅπως εἶναι κόκκινη νὰ κοκκινίσῃς». «Μάρτη» τὴ λέγανε τὴ κλωστή καὶ τὴ δένανε στὸ χέρι γιὰ νὰ μὴ τοὺς «πιάσῃ ὁ ἥλιος»:

Τὴν κόρη μας τὴ λυγερὴ
τοῦ Μάρτη ὁ ἥλιος μὴ τὴν δῇ.

Τὴν κλωστή αὐτὴν τὴ φοροῦσαν ὥς τὴ Μεγάλῃ Πέμπτῃ καὶ τὴν ἔρριχναν τότε στὴ χύτρα πού θράζανε τὰ κόκκινα αὐγά.

Τὸν Ἀγίον Θεοδώρον, πού τοὺς γιόρταζομε τὸ πρῶτον Ψυχροάδδατο, ὅσοι εἶχαν πεθαμένους, πήγαιναν τὴν πα-

CARNAVAL

Rite d'invocation
«Kanna des
zeybes

Luci de
Pogues

à Pliots
à m'aligner
des fruits de
mer

ραμονή τὸ ἀπόγευμα κόλυθα στὴν ἐκκλησίᾳ. Ἀπὸ τὰ κόλυθα αὐτά, ἀφοῦ τὰ εὐλογοῦσε ὁ παπᾶς, ξπαιρναν τὰ κορίτσια καὶ τᾶβαζαν κάτω ἀπ' τὸ προσκέφαλό τους γιὰ νὰ τοὺς φανερώσουν οἱ Ἅγιοι Θό-
δωροι ποῖον θὰ παντρευτοῦνε καὶ τοὺς παρακαλοῦσαν:

Ἅγιοι μου Θόδωροι καλοὶ
Ἅγιοι καὶ θαυματουργοί,
ποῦ ἀπ' τὴν ξρημο περνᾶτε
καὶ τίς μοῖρες ἀπαντᾶτε.
Ὅταν δῆτε τὴ δική μου
νὰ τὴν διπλοχαιρετᾶτε.
Ἄν κάθεται νὰ σηκωθῇ.
ἂν περπατᾷ νὰ ράνη.
νὰ σκίση ὄρη καὶ βουνὰ
νὰ ῥθῇ ἀπόψε νὰ μὲ βρῇ
νὰ μὲ καλομοιράνη.

Τῶν Ἀγίων Σαράντα Μαρτύρων. Στὶς
9 Μαρτίου οἱ περβολάρηδες σπέρνανε τὰ «τζάκια», τὰ θερμοκήπια.
μὲ ντομάτα καὶ ἄλλα ζαρζαδατικά. Ἀργότερα θγάζανε τὰ φυντά-
νια καὶ τὰ μεταφύτευαν. Εἶχαν ἔθιμο τὴν ἡμέρα ἐκείνη νὰ φτιά-
νουν σπανακόπιττα.

Λέγανε ὅτι ἔπρεπε στὴ γιορτὴ τῶν Σαράντα Μαρτύρων «σα-
ράντα νὰ φᾶς, σαράντα νὰ πιῇς, σαράντα νὰ δώσης», δηλαδή, νὰ
φᾶς 40 μπουκιές φαί, νὰ πιῇς 40 γουλιές νερὸ καὶ νὰ μοιράσης
40 ἀντικείμενα. Γιατί; Ἄγνωστο.

Πρῶτα πριλιά. Συνήθεια ἦταν νὰ λένε ψέματα τὴν
Πρωταπριλιά, ὅχι ὅμως σοβαρὰ ἢ μὲ κακία, ποὺ μποροῦσαν νᾶ-
χουν δυσάρεστες συνέπειες, ἀλλὰ ἁθῶα ψέμματα. Λέγανε, λόγου
χάρη, σὲ κάποιον «σὲ θέλει ὁ τάδε» καὶ τὸν ἔστελναν μακριά. Ὁ
παθὸς δὲ θύμωνε, γελοῦσε κι αὐτὸς μὲ τὸ πάθημά του. Στὸ τέλος
λέγανε «καὶ τοῦ χρόνου».

Μεγάλη Πάρασκη. Ἀπὸ νωρίς, μικρὲς κοπέλ-
λες τοῦ χωριοῦ θγαίναν στὰ χωράφια μὲ πανέρια καὶ μάζευαν ἀ-

γριολούλουδα τοῦ Ἐπιταφίου. Τὰ ἴδια κορίτσια στόλιζαν τὸν Ἐπι-
τάφιο καὶ μὲ ἄνθη λεμονιάς, μὲ βιόλες καὶ μὲ ἄλλα λούλουδα τῶν
περβολιῶν. Ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου γονόντανε τὸ βράδυ. Ἐ-
κानαν τρεῖς φορές τὸ γῦρο τῆς ἐκκλησίας στὴν αὐλή. Ἐξω δὲν
ἔβγαιναν.

Τὸν Ἐπιτάφιο τὸν σήκωναν ἄντρες ὕστερα ἀπὸ πλειοδοτικὴ
δημοπρασσία. Ὅσοι ἔδιναν πιὸ πολλὰ στὴν ἐκκλησία εἶχαν τὸ δι-
κάτωμα νὰ κρατήσουν τὸν Ἐπιτάφιο. Μετὰ τὸ τέλος τῆς περιφο-
ρᾶς ξανάμπαιναν στὴν ἐκκλησία. ὅπου ὁ παπᾶς μοίραζε στὸν κόσμο
λουλούδια τοῦ Ἐπιταφίου, τὰ ὅποια τὰ φύλαγαν στὸ εἰκονοστάσι
τοῦ σπιτιοῦ καὶ μ' αὐτὰ θυμιάζανε τὰ παιδιὰ ὅταν ἀρρώστειαν.

Πρῶτο μαγιά. Ἀπὸ βραδὺς μάζευαν διάφορα λούλουδα,
κάνανε στεφάνια καὶ τὰ κρεμοῦσαν στὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ πάνω
ἀπὸ τὴν πόρτα πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος. Τὸ πρωί, πάλι πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος,
συνεῖθιζαν νὰ πίνουνε γάλα μὲ φτάζυμο. Πίστευαν πὼς πρέπει τὴν
ἡμέρα αὐτὴ νὰ πιοῦνε τὸ γάλα πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος, γιατί ἄλλοιως
θὰ ψωριάζανε. Ὑστερα, νωρὶς - νωρὶς πῆγαιναν στ' ἀμπέλια, κό-
θανε ἀμπελόφυλλα, «γιαπράκια», ὅπως τᾶλεγαν, καὶ κάνανε ντολ-
μαδάκια, ποὺ τὰ μαγεύεραν καὶ τᾶτρωγαν ἐπὶ τόπου.

Τὸ Μάη δὲν κάνανε γάμους, γιατί ἔλεγαν πὼς μόνο οἱ γαιῖδά-
ροι παντρεύονται αὐτὸ τὸ μῆνα.

Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρό-
μου. «Τ' Ἀη-Γιαννιοῦ τ' ἀφανιστῇ» λέγανε τὴ γιορτὴ στὶς 24
τ' Αὐγούστου. Τὴν παραμονή, κατὰ τὸ βράδυ, ἄναβαν φωτιᾶς ὁ
καθένας μπροστὰ στὸ σπιτί του. Καίγανε τὸ στεφάνι τοῦ Μαγιοῦ.
ἄχρηστα κοφίνια καὶ ξύλα. Πηδούσανε τὴ φωτιά καὶ λέγανε «ὅξω
ψύλλοι καὶ κοργιοί». Τὰ κορίτσια ἔβαζαν στάχτη τῆς φωτιᾶς σ' ἑ-
να σακκουλάκι καὶ τὸ τοποθετοῦσαν στὸ προσκεφάλι τους γιὰ νὰ
δοῦνε στ' ὄνειρό τους ποῖον ἄντρα θὰ πάρουνε. Ἀνήμερα τῆς γιορ-
τῆς, πρωί - πρωί, τὰ κορίτσια πῆγαιναν στὴν παραλία ἄναβαν τὸ
κεράκι τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ τῶχαν φυλαγμένο στὸ εἰκονοστάσι
τοῦ σπιτιοῦ, σταυροκοποῦνταν κι' ἔπλεναν πρόσωπο καὶ πόδια μὲ

40 κύματα. Ήπαιρναν επίσης νερό με μιά κανάτα από 40 κύματα, καθώς και μιά πέτρα μαλλιαρή. Σάν γύριζαν στο σπίτι ράντιζαν τις τέσσερις γωνιές του κι' Ήλεγαν:

Όξω φύλλοι και κοργιοί
Μέσα ή πέτρα ή μαλλιαρή.

Τήν πέτρα αυτή την έβαζαν κάτω απ' το κρεβάτι, όπου την έφηναν για ένα διάστημα.

Τò απόγεμα, σέ μιά αύλή της κάθε γειτονιάς, οι γυναίκες «άνοιγαν» τόν κλίδωνα, πού τόν είχαν έτοιμάσει από την παραμονή κατά τò γνωστό τρόπο. Ένα μικρό κοριτσάκι έβγαζε τὰ αντικείμενα ένα - ένα από τò σκεπασμένο κουμάρι και οι γυναίκες κάθε φορά λέγανε κι' από ένα τραγουδάκι στην τύχη εκείνης στην όποια ανήκε τò εξαγόμενο αντικείμενο. Πρίν αρχίσει τò «άνοιγμα» Ήλεγαν:

Άνοιξετε τόν κλήδωνα και στρώστε τὰ θελοῦδα
για νὰ περάσει ο βασιλιάς με τή βασιλιπούλα.

και ύστερα συνέχιζαν με διάφορα τραγουδάκια σάν κι αυτά:

Μαυροματοῦ, μαυροφρυδοῦ και καστανομαλλοῦσα
δταν σ' έγέννα ή μάνα σου όλα τὰ δέντρ' ανθοῦσα.

Όταν περνᾷς κοκῶνα μου μοσχοβολοῦν οι δρόμοι
ἀπ' τήν πολλή σου διορφιά κι' ἀπ' τήν καλή σου γνώμη.

Σά θὰ περάσω και σέ δῶ στο παναθύρι άπάνω
θαροῦ πῶς εἶς' ή Παναγιά και τὸ σταυρό μου κάνω.

Όταν αναστενᾷς ἐγὼ τρεῖς ποταμοὶ κυλᾶνε
τὰ δέντρα ξεοοιζώνονται και τὰ βουνὰ γκρεμινᾶνε.

Όλοι μου λέν νὰ σ' άρονησῶ, νὰ σ' άρονησῶ λυπᾶμε
γιατί σ' άγάπησα μικρό και τὸ Θεὸ φοβάμαι.

Οί χάρες με τόν Ήρωτα δγήκανε νὰ διαλέξουν
κρίνα και τριαντάφυλλα στεφάνι νὰ σοῦ πλέξουν.

Όταν σειστής και λυγιστής και βάλεις τὰ καλά σου
ἐσύ 'σαι ή τρανταφυλλιά κι' οι άλλες τὰ κλωνιά σου.

Τὰ μάτια σου εἶναι θάλασσα π' άγέρας δέν τὰ πιάνει
Χαρά στο νύτη πού θὰ βρῇ στα μάτια σου λιμάνι.

και πολλά άλλα τέτοια. Στο τέλος Ήλεγαν και ξαδιάντροπα.

Επίσης την παραμονή τ' Αη - Γιαννοῦ πολλά κορίτσα «γύ-
νανε μολῦδι». Έβαζαν, δηλαδή, σέ μιά κουτάλα της κουζίνας πε-
ρικά κομμάτια μολυβιοῦ και τάλυωναν πάνω στη φωτιά. Έτσι λυω-
μένο καυτό ὅπως ήτανε τὸ μολύδι, τὸ σταύρωναν πάνω από έναν κου-
βά κρύο νερό λέγοντας «καλό και βλοημένο» και τῶρριχναν μέσα. Τὸ
μολύδι τότε στερεοποιούντανε πάλι και από τὸ σῆμα πού έπαιρνε,
ὅρισμένες γυναίκες μάντευαν τήν τύχη τοῦ κοριτσιοῦ πού εἶχε γύ-
σει τὸ μολύδι. Μιά τέτοια γυναίκα πού ξηγοῦσε τὸ μολύδι στο Κορ-
δελιο ήτανε ή γρηᾷ Γιαννούλα.

Τοῦ Ἀ γ ί ο υ Ἀ ν τ ρ έ α. πού γιορτάζει στις 30 Νο-
εμβρίου, οι γυναίκες φτιάχνανε λουκουμάδες για ν' αντρίωνουν. . .
οι άντρες τους. Τ' Αγιαντρέα αντρίευε και τὸ κρύο.

Τ η ς Ἀ γ ί α ς Β α ρ β ά ρ α ς. στις 4 Δεκεμβρίου δέν
έδούλευε κανείς. Ήτανε μέρα γενικής άργίας. Η Αγία Βαοβάρα.
λέγανε πῶς προστατεύει τὰ παιδιὰ από τήν εὐλογία, και γι' αυτό
στη γιορτή της τὰ παιδιὰ μεταλάβαιναν άπαραίτητα.

Τή μέρα εκείνη βγαίναν οι γυναίκες στα τρίστρατα και μοίρα-
ζαν στους περαστικούς λουκουμάδες ή τηγανίτες. Αὐτοὶ πού τρῶ-
γαν τὰ γλυκά λέγανε: «Όπως εἶναι γλυκά αυτά πού τρῶμε, έτσι
γλυκιά νᾶναι ή στράτα της εὐλογημένης (της άρρώστειας)».

Τοῦ Ἀ γ ί ο υ Ν ι κ ο λ ά ο υ. Ο Αη - Νικόλας προ-
στάτευε τις χήρες και τὰ ὀρφανά. Τὸν πρόσεχαν πολὺ οι θαλασσι-
νοὶ κι' ὅλοι τὸν γιορτάζανε. Λέγε πῶς κάποτε ζούσε μιά φτωχιά
χήρα με ὀρφανὰ κορίτσια. Όταν ήρθαν σέ ήλικία γάμου ή μάνα
στεναχωριόντανε πού δέν εἶχε λεφτά νὰ τὰ παντρέψη. Μιά νύχτα
χτυπᾷ ή πόρτα τοῦ σπιτιοῦ της, κι ανήσυχη τρέχει ν' άνοίξη. Μό-
λις άνοιξε, κάποιος άγνωστος ρίχνει κρυφά ένα μαντήλι γρόσα κι

εξαφανίζεται. Χάρηκε ἡ γυναῖκα γιατί ἐξοικονόμησε χρήματα νὰ παντρεύῃ τὴ μεγάλη της κόρη. Τὸ ἴδιο ἐπαναλήφθηκε καὶ γιὰ τίς ἄλλες τρεῖς ποὺ εἶχε. Ἦταν ὁ Ἄη - Νικόλαος ποὺ ἔρριχνε κρυφὰ τὰ μαντήλια μὲ τὰ γρόσα ὥσπου ἀποκαταστάθηκαν καὶ οἱ τέσσερις φτωγὲς ἀδερφᾶδες.

Γιὰ τίς γιορτὲς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἄη - Σάββα καὶ τοῦ Ἄη - Νικόλα, ποὺ πέφτουνε στὴ σειρὰ ἔλεγαν:

Ἁγία Βαρβάρα θαρβαρώνει:

Ἄη - Σάββας σαβανώνει

Κι Ἄη - Νικόλας σκάθει καὶ γύνει.

ἦ

Κι Ἄη - Νικόλας κουκουλώνει.

Τοῦ Ἀ γ ί ο υ Σ π υ ρ ί δ ω ν α. Γιὰ τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα πίστευαν πὼς θεραπεύει τίς ἀρρώστειες τῶν αὐτιῶν.

Ἡ Τ ρ ί τ η. Τὴν τρίτη μέρα τῆς ἐβδομάδας τὴν θεωροῦσανε γρουσουζίκια. Δὲν ἐκινούσανε γιὰ ταξίδι. δὲν ἀρχίζανε καμιὰ δουλειά. δὲ κόβανε καινούργια φορέματα (1).

ΤΙ ΕΓΡΑΨΑΝ ΑΛΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ ΚΑΙ ΠΩΣ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΗΣΑΝ ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΜΑΣ ΚΑΙ Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΑ

Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θυνησαν τὴν ὁμορφιὰ τοῦ Κορδελιοῦ καὶ τῆς Κορδελιώτισσας μὲ πεζογραφήματα καὶ μὲ ποιήματα. Ξένοι ποὺ ἐπεσκέφτηκαν τὴ μικρὴ αὐτὴ πολιτεία ἔμειναν γοητευμένοι ἀπὸ τὴ χάρη της καὶ τὴν αἰθέρια μορφὴ τῶν κοριτσιῶν της. «Σωστὸ ἀνθοκήπιο» εἶπαν τὸ Κορδελιό, «κινούμενα λουλούδια» τίς κοπέλλες του.

Ὁ Ἀθηναῖος γιατρὸς καὶ λόγιος Σ. Α. Ράγκος, ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴ Σμύρνη τὸ 1910, ἐδημοσίευσε σειρὰ ἔθρων στὴν Ἀμάλ-

(1) Γνωστὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀγγελήσεις πληροφορητῶν σὲ συνεργᾶτες τοῦ Κέντρου Μικρ. Σπουδῶν, ποὺ ἐτέθησαν ὑπ' ὄψει μου.

θεια μὲ γενικὸ τίτλο «Ἐντυπώσεις ἐκ Σμύρνης». Σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ μὲ ὑπότιτλο. «Τὰ προάστεια καὶ τὰ περὶχωρα» γράφει γιὰ τὸ Κορδελιὸ τὰ ἑξῆς:

«Τὸ ὠραῖον Κορδελιὸ μὲ τὴν μοναδικὴν προκυμαίαν του καὶ τὰ ὠραῖα του μικρὰ σπιτάκια, ἔχει ἄλλας χάριτας, θαλασσινάς καὶ χερσαίας καὶ ἀριθμεῖ καθ' ἑκατοντάδας τοὺς ἐπισκέπτας καθ' ἑκάστην. Τὰ νέα ταχύτατα ἀτμόπλοια τὰ διενεργοῦντα τὴν συγκοινωνίαν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν σᾶς μεταφέρουν εἰς τὸ παραθαλάσσιον τοῦτο ἀριστοῦργημα, ὅπου καὶ ὁ ἀῆρ εἶναι καθαρότερος καὶ ὑγιεινότερος καὶ ὁ βίος ἀφελέστερος καὶ ἀνώτερος» (1).

Ὁ δημοσιογράφος τῶν Ἀθηνῶν Σπύρος Μεταξᾶς ἐπῆγε στὴ Σμύρνη τὸ 1919, λίγο μετὰ τὴ κατάληψή της ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ γράφει τίς ἐντυπώσεις του. Δὲν μποροῦσε νὰ μὴν πάει καὶ στὸ Κορδελιὸ καὶ σημειώνει μέσα στ' ἄλλα:

«Εἰς τὸ Κορδελιό, δηλαδὴ εἰς τὸ Φάληρον τῆς Σμύρνης. Φάληρον ὅμως πρὸ τοῦ ὁποίου ὠχρίᾳ κυριολεκτικῶς τὸ Φάληρον τὸ ἰδικόν μας. Ὅχι λοιπὸν Φάληρον τῆς Σμύρνης. Εἶναι τόσο δύσκολον νὰ εὔρη κανεῖς ἓνα ἐπίθετον ποὺ νὰ ταιριάζῃ εἰς τὸ Κορδελιό.

«Ὁ πλατὺς δρόμος τῆς προκυμαίας του στολίζεται μὲ τὰ πλέον ὠραῖα, τὰ πλέον ιδιόρυθμα σπίτια ποὺ συγαντήσαμε ποτέ. Ὅλα ἔχουν γύρω τὸν κήπον τους, πλούσιον εἰς ἄνθη καὶ πρασιναῖδες, ποὺ σφαρφαλώνουν εἰς τὸν τοῖχον καὶ περιβάλλουν τὸ σπίτι ὁλόκληρον. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον κοινὸν γνώρισμά των. Κατὰ τὰ ἄλλα τὸ κάθε σπίτι ἔχει ἴδιον ρυθμόν. Καὶ κάθε ἓνα εἶναι ὁμορφότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἀλλ' ἐλθισμόνῃσα. Ἐχουν ἀκόμα ἓνα κοινὸν γνώρισμα. Μίαν καμπίναν μέσα εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὸ λουτρόν τοῦ ἰδιοκτῆτου.

«Ὅλα στὸ Κορδελιὸ εἶναι Ἑλληνικά. Τὰ τραγούδια, ὅσα ἀκούονται ἀπὸ τὰ ζυθοπωλεῖα καὶ ἀπὸ τίς βαρκουῖλες ποὺ γεμίζουν τὴ θάλασσα, εἶναι καὶ ἐκεῖνα Ἑλληνικά καὶ μιλοῦν ὅλα γιὰ τὸν πόνο τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Σμύρνης, γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Κορδελιώτισσας. Ἑλληνικά εἶναι καὶ τὰ κέντρα καὶ τὰ καταστήματα. Ἑλληνοπρεπεῖς εἶναι καὶ οἱ τρόποι τοῦ Κορδελιώτη καὶ ἡ χάρις τῆς Κορδελιώτισσας. Ὅλα Ἑλληνικά. Ἀλλὰ περισσότερο

(1) Ἀμάλθεια 3)16 Ἀπριλίου 1910.

Ἑλληνικὸ εἶναι τὸ Κορδελιό, ὅταν τὸ δράδῳ, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, συγκεντρώνει εἰς τὴν παραλίαν του τὶς ζωντανὲς ὁμορφίες του, τὶς Κορδελιώτισσες, λουλούδια πραγματικά, αἰωνίως ἀνθισμένα, αἰωνίως μυροδόξα, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ὠραιότερο στεφάνι γιὰ τὸν ὁμιλὸν τῆς Ἀφροδίτης...» (2).

Ἄλλος δημοσιογράφος, μὲ ὑπογραφή «Διαδάτης», (Κονδυλάκης) σὲ χρονογράφημά του: «Οἱ ἐξοχές μας», στὴν ἐφημερίδα Κόσμος, τῆς Σμύρνης, στίς 15) 28 Ἰουνίου 1922, γράφει μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὶ φρονεῖτε, ὅτι τὸ Φάληρον ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὸ Κορδελιό;... Καὶ δύναται νὰ ὑπάρξῃ καλλιτέρα ἐξοχή, πρὸ παντὸς τὰ δράδῳ, ἀπὸ τὸ δροσόλουστο αὐτὸ προάστειο τῆς Σμύρνης; Τὶ διψαίει τώρα τὸ καλοκαίρι ἢ ψυχὴ μας; Ἀεράκι, δροσιά. Μπῆτε σ' ἓνα βαποράκι τοῦ κόλπου καὶ πεταχτεῖτε ἓνα ἀπόδρομο στὸ Κορδελιό. Ποιὸς θὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος ἀπ' τὴ μαγεῖα ποὺ ὑπάρχει γύρω του τὴν ὥρα αὐτή; Τὸ Κορδελιὸ δὲν ἔχει κανένα ψεύτικο παρουσιαστικὸ, κανένα ψιμύθι. Ὅλα του εἶναι φυσικὰ ὠραῖα. Μὲ ποῖα ροδοπέταλα παρθενικῶν παρειῶν παρομοιάζεται τὸ πανόραμα τῆς δύσεως, μόλις ὁ ἥλιος κρυθῇ πίσω ἀπὸ τὶς βουνοκορφές εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου; Ἀπέναντι ἢ δαγτελωτὴ λωρίδα τῶν Σμυρναϊκῶν λοφίσκων λουσμένων στὸ θαυγάλανο ἡμίφως τοῦ σουρουπώματος καὶ κάτω ἢ πόλις τῆς Σμύρνης μὲ τὰ ἀναριθμητὰ ἠλεκτρικὰ τῆς σὰν ζωτικὴ φαντασμαγορία ξεχύνεται ἡδονικά, γεμάτη γλύκα ὡς τὰ κράσπεδα τῆς θαλάσσης...».

Ὁ Θεμιστοκλῆς Ἀθανασιάδης Νόδας, ποὺ πῆγε στὴν Τουρκία τὸ 1925 μὲ δημοσιογραφικὴ ἀποστολή, ἐπεσκέφθηκε καὶ τὸ Κορδελιὸ καὶ δημοσίευε τὴν ποιητικώτατη αὐτὴ περιγραφή:

«... Ἀλλὴ μέρα γιὰ ἀναζήτησι ἀλλεργίας στὸ Κορδελιό. Νὰ καὶ ἡ πρώτη περιπέτεια μέσα στὸ δαπὸρι. Μιὰ γυναίκα! Τὶ γυναίκα; Ἐνα κορίτσι δεκάξῃ χρόνων μὲ δεκάξῃ διαδόλους μέσα του. Δὲ ζῇ, ἀνθίζει. Στὴ γωνιά τῆς πρύμνης σὲ στάση ταξιδιωτικοῦ ρομαντισμοῦ. Ὁ μπότης ξεφυλλίζει τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὰ μάτια εἶναι γεμάτα χίμερες. Ἀκούω τ' ὄνομά του: Γιολάντα. Λεθάντινακι, συλλογίζομαι. Ἡ διασταύρωση τῶν αἱμάτων νοθεύει τὶς

(2) Ἐλεύθερος Τύπος, 30 Μαΐου 1919.

φυχές, ἀλλὰ πλάθει τὰ σώματα. Σηκώνεται μιὰ στιγμή νὰ συγυρίσῃ. Βεργόλιγγο. Μοῦ ἔρχονται ἄθελα στὸ στόμα οἱ στίχοι τοῦ Ντέμελ:

Βέργα σὲ βάφτισα,
γιατ' εἶσαι ἀλήθεια τόσο λυγερή,
ποῦ ὁ Θεός, λὲς γιὰ νὰ μὲ δείρῃ,
σ' ἔφκισε...

Ὡ, σίγουρα ἡ δέργα αὐτὴ ἔχει νὰ δείρῃ πολλοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν βγήκαμε στὸ Κορδελιὸ ἡ Γιολάντα σιγοπερπατεῖ, σὰ νὰ περριμένη... Γιολάντα, παιδί μου, εἶχα ὅλη τὴν ὄρεξη νὰ σ' ἀκολουθήσω ἕως τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἀλλὰ ἡ ἐφημερίδα μου θέλει αὔριο τὴν ἀνταπόκρισή της. Καλύτερα λοιπὸν νὰ χωρίσουν ἀπὸ τώρα οἱ δρόμοι μας. Στὸ καλὸ. Ἀλλὰ τὴν ξαναβλέπω κατόπιν. Πῆρα τὸ τράμ καὶ γυρίζω τὸ Κορδελιὸ πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις. Στὸ τέρμα τοῦ κεντρικοῦ δρόμου, ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ἡ ἐξοχή, μιὰ δίλλα, μιὰ βεράντα καὶ ἡ Γιολάντα ποὺ παίρνει τὸ τσάι της. Κάτι παραπάνω, δηλαδή, ἀπὸ μιὰ καλύδη καὶ τὴ Γαλάτεια. Μπροστὰ σὲ τέτοια σπιτικὴ σκηγή, ἡμεῖς οἱ τυχοδιῶκτες τῶν ἐντυπώσεων νοσταλγοῦμε ἓνα σπιτάκι μας ἢ ὀνειροπολοῦμε κἄποιο καινούργιο. Ἀλλὰ γιὰ μιὰ στιγμή.

«Ἐξω στοὺς ἀγροὺς συναντῶ τὴν ἀγαπημένη φυτεῖα: Συκιές γιὰ τὸ μέλι καὶ ἀμπέλια γιὰ τὴ λήθη τῶν πόνων μας. Νομίζω πὼς βρίσκομαι στὴν πατρίδα μου. Ἀλλωστε γυρίζω μιὰ ὥρα τώρα καὶ δὲν ἀκουσα παρὰ μόνο Ἑλληνικά. Οἱ γυναῖκοὺλες στὰ παράθυρα, στὸ πεζοδρόμιο τὰ κορίτσια, ἀκόμη ὁ ὁδηγὸς τοῦ τράμ, ἀκόμη ὁ χωροφύλακας μιλοῦν τὴ γνῶριμη γλῶσσα. Μόνο στὸ τέρμα τοῦ δρόμου μου τὸ τοπίο ἀλλάζει. Ἐνας πλάτανος θεόρατος γιὰ τὸν ἴσκιό, ἓνα πηγάδι γιὰ τὸ ξεδίψασμα, ἡ χαμηλὴ ντεμπέλικη καρέκλα, ὁ ναργιλές. Χαῖρε Τουρκία! Εἶχες σταθῇ ἐδῶ νὰ ξεκουραστῇς καὶ ξεχάστηκες ἐπὶ αἰῶνες αἰῶνων.

«Ὡστόσο, στὰ καφενεῖα τῆς ἀποδόθρας ἀναψαν τὰ ἠλεκτρικά. Τὰ τραπεζάκια στοιβαγμένα στίς ἐτοιμόρροπες ἐξέδρες. Ἀπὸ κάτω κοχλακίζει τὸ κύμα. Στὸ βάθος ἡ Σμύρνη σὰν περιδέραιο ἀπὸ μπριλάντια. Δροσιά. Ἀλλὰ κόσμος δὲν ἔρχεται. Κορδελιὸ χλιοτρα-

La livantine continue à Cordeleio mai 1922

*Quelque jeune à la fin de Smyrne pour Kaval
Smyrne & les Livinines
du Kaval*

γυοδημένο, πού εἶναι ἡ τρέλλα σου; Ποιούς τόπους, ποιές καρδιές
ξελογιάζουν οἱ ξελογιάστρες κοπέλλες σου; Κάθομαι καὶ μασῶ τὸ
λουκουμί τῆς πλήξης. Συλλογίζομαι. Κοιτάζω δεξιὰ, ἀριστερά,
τρώγω τὸ δρόμο μὲ τὰ μάτια. Γύρω μου λίγοι πένθιμοι ἄνθρωποι.
Ἡ Γιολάντα δὲ φαίνεται πουθενά. Πάμε λοιπὸν νὰ γυρίσωμε στὴ
Σμύρνη γιὰ προσευχή, γιὰ ὕπνο καὶ γιὰ ἀνήσυχα ὄνειρα» (1).

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ

ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ

Τοῦ Σύλβιου

Τίς νύχτες μέσα στοῦ ὁμορφου γιालοῦ σου τὸν καθρέφτη
Βάρκες λαφροκυδέρνητες μὲ γέλια προσπερνοῦν.
Καὶ μάτια πού στὴν ὁμορφιά καὶ τ' ἄστρα ξεπερνοῦν
κοιτοῦν τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, πού σὰν ἀσὴμι πέφτει.

Καὶ σὰν θὰ σήση ὁ αὐγερινὸς στ' ὀλόχρυσο ἀκρογιάλι.
πού ὁ ἥλιος μὲ τὸ πρῶτο του χαμόγελο τὸ βλέπει,
νεράιδες ὅπου κρύβονται σ' ἀγνοημένη σκέπη,
τρέχουν νὰ λούσουν στὸ γιालὸ τ' ἀφροπλασμένα κάλλη.

Η ΚΟΡΔΕΛΙΩΤΙΣΣΑ

Τοῦ Μιχ. Ἀργυρόπουλου

Νταρντάνα στὴν κορμιοστασιά καὶ στὴν ψυχὴ νταρντάνα.
πῶχες τὸ γέλιο σύντροφο καὶ τὴν ἀγάπη ἀδέρφι.
Ἐσένα δὲν σὲ γέννησε σ' αὐτὸ τὸν κόσμον μίνα...
Πῆρες γιὰ μίνα τὴ χάρὰ καὶ γιὰ μπαμπᾶ τὸ κέφι.

Ἐσύ 'σαι τ' ἀκατέλυτο καὶ καυτερό μεθύσι,
πού τὸ ρακὶ ρεζίλεψες μὲ τὰ κεράσματά σου

(1) Ὁ Θεμιστοκλῆς Ἀθανασιάδης Νόδας ἔμεινε, περίπου ἓνα χρό-
νο στὴν Τουρκία (Νοέμβριος 1925 - Ὀκτώβριος 1926), ὡς ἀνταποκριτὴς
τῆς ἐφημ. Ἐλευθερὸς Τύπος. Οἱ ἀνταποκρίσεις του συνεκεντρώθησαν
καὶ περικελευκτῆσαν στὸ βιβλίο «Περικληνῆσεις», πού δημοσιεύθηκε τὸ
1964. Γιὰ τὸ Κορδελὶο βλ. σσ. 76—78.

Καὶ τὸ τραγοῦδι σ' ἄνοιξε μπροστὰ στ' ἀηδόνια κρίση.
γιατὶ τὸ πικροδοῦδανε ἡ ζαχαρολαλιά σου.

Μέσα στὰ δάση πέρδικα καὶ πάπια στὸ γιालὸ
καὶ πεταλοῦδα στοὺς ἀνθούς καὶ κρίνος μεσ' τὴ γλάστρα
μὲ τὴ θαρκοῦλα τοῦ ἔρωτα, τὸ θράδυ τὸ ἀπαλὸ
λάμνεις τὰ δυὸ χεράκια σου κι' ἀνατινάζεις τ' ἄστρα.

Καὶ τὰ βουνὰ πού σὲ θωροῦν ψηλὰ ἀπ' τὸ Γιαμανλάρι
ὄντας περνᾶ πελεκητὴ καὶ ξέφωτ' ἡ ὁμορφιά σου,
τοῦ νεραϊδέγιου σου κορμιοῦ λιμπίζονται τὴ χάρη
καὶ σκύβουνε τοὺς ἴσκιους τους, ἀχνὸ χαλὶ μπροστὰ σου.

Νταρντάνα νὰ σὲ χαίρεται τοῦ ὠραίου χωριοῦ σου ἡ γέννα
καὶ νὰ τὸ χαίρεσαι κι' ἐσύ, πού δόξα τοῦ σκορπᾶς.
Κι' ἂν λυπηθῇς καμμιὰ φορὰ, λυπήσου μόνο ἐμένα,
πού σ' ἀγαπῶ κατάβαθα καὶ πού δὲ μ' ἀγαπᾶς.

Ὁ Σωκράτης Προκοπίου στὸ βιβλίο του «Σεργιάνι στὴν Παλιὰ
Σμύρνη» θυμᾶται καὶ τὸ παρακάτω λαϊκὸ τραγοῦδι, γιὰ τὸ Κορδε-
λιό, καὶ λέει:

Γιὰ τοῦ Κορδελιοῦ τὰ κάλλη νὰ κι' αὐτὸ τὸ τραγουδάκι
πού τ' ἀκοῦς στὸ Καί, στὰ κέντρα καὶ στὸ κάθε ντουρσεκάκι:
«Στῆς Σμύρνης τὰ περίγυρα ξέρω ἓνα περιδόλι,
πού τ' ἀγκαλιάζει ἡ θάλασσα καὶ τὸ ζηλεύουν ὅλοι...
«Πέρα Μεριά», «Καρσί - Γιακᾶ» καὶ Κορδελιὸ λογιέται.
Ἔχει νερό πού ἔποιος τὸ πιεῖ τὸν τόπο του ἀπαρνιέται.
Νεράιδες τὸ ποτίζουνε καὶ γῦφες τὸ στολίζουνε.
Οἱ κάμποι του καὶ τὰ βουνὰ γύρω - τριγύρω ἀνθίζουνε.
Ἐκεῖ ἀγάπησα κι' ἐγώ, ἦπια καὶ τὸ νερό του
καὶ πῆρα τὸν καὺμό του.

Καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα, πάντα εὐαίσθητη σ' ὅ,τι ἐξαιρετικὸ συμβαί-
νει γύρω της, τραγοῦδῃσε ἀκόμη μὲ παθητικούς στίχους τὴν τρελ-
λή, τὴν ξανθὴ καὶ γαλανομάτα Κορδελιώτισσα:

Μιὰ Κορδελιώτισσα ξανθὴ, μὲ τὰ σγουρὰ μαλλιά της
ἐτρέλλανε τὸ Κορδελιὸ μὲ τὰ καμώματά της.

Μιά Κορδελιώτισσα μικρή, με τὰ ξανθὰ μαλλιά τση,
με τρέλλανε με μιὰ ματιά, σὰν ζύγωσα κοντά τση.

Μικρή μου Κορδελιώτισσα ξανθή γαλανομάτα,
πού τρέλλανες τὸ Κορδελιὸ με τὰ γλυκὰ σου μάτια.

Με τὰ ξανθὰ μαλλάκια σου, τὰ ὁμορφά σου μάτια,
μικρή μου Κορδελιώτισσα, κάνεις καρδιές κοιμάτια.

Μικρή μου Κορδελιώτισσα μὴ θές νὰ με παιδεύης,
ἄχ, γιάτρεφέ μου τὴν καρδιά καὶ πὲς πὼς με λατρεύεις.

Δὲ στώπα Κορδελιώτισσα νὰ μὴν ἀγαπηθοῦμε,
γιατ' εἶν' τὰ σπίτια μας κοντὰ καὶ θὰ φανερωθοῦμε;

Δὲ στώπα Κορδελιώτισσα νὰ μὴν ἀγαπηθοῦμε,
γιατ' εἶν' ὁ ἔρωτας πικρὸς καὶ θὰ φαρμακωθοῦμε;

Νὰ κι ἄλλο ἔνα, λαϊκὸ κι αὐτὸ τραγουδάκι, σὲ διαφορετικὸ
σκοπὸ, πού μιλά γιὰ τὴ ναζιάρα, τὴ πλανεύτρα Κορδελιώτισσα, πού
πεζογελά με τὸν ἔρωτα, σὰν τὴν ἀνάλαφρη πεταλούδα, πού πετᾷ
ἀπ' τόνα λουλούδι στὸ ἄλλο, μ' ἓνα μικρὸ μονάχα σταμάτημα:

Μιά Κορδελιώτισσα ἀφροπλασμένη
με τὰ ναζάκια της με ξετρελλαίνει.
Τὴ μιὰ μου λέει πὼς με λατρεύει,
τὴν ἄλλη βλέπω πὼς με γελνᾷ.
Εἶναι μικρό, εἶναι τρελλό,
με μένα θέλει ὥρες νὰ περνᾷ.
Μὰ ἐγὼ πονῶ, ἐγὼ θρηγῶ,
καὶ δὲ δαστῶ στὴν τόση ἀπονιά...

Σὲ γλυκειὰ μουσικὴ πού τὴν ἔχει μαγνητοφωνήσῃ, μαζί με
τ' ἄλλα Κορδελιώτικα τραγούδια, ὁ συλλέκτης λαϊκῶν τραγουδιῶν
τῆς Σμύρνης Ὁρέστης Μανθούλης, εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς:

Θυμήσου, ὅταν ἦρθαμε ἦτανε καλοκαίρι,
καθούμαστε στὸ Κορδελιό, κοντὰ στὸ Κρυονέρι (1).

(1) Τὸ Σοῦν Κουγιού.

Ἐκεῖ ἔταν μέλισσες πολλές, πού βλέποντας τὸ χρῶμα
πῆραν γιὰ τριαντάφυλλο τὸ ρόδινο σου στόμα.
Ἐκεῖ τριγύρω ἀνθίζανε λουλούδια μυρωμένα,
ἐκεῖ σ' ἀγάπησα κι ἐγὼ ὠραία μου παρθένα.

Οἱ Κορδελιώτισσες ἦσαν πραγματικὰ ὁμορφες, με ροδοκόκκινα
μάγουλα, με τσαχπίνικο χαμόγελο, με σπιθάτη ματιά, ὅλο φλόγα
καὶ ἔρωτα. Τὶς χάιδευε με τὴ δροσιὰ της ἡ ξακουστὴ αὔρα τοῦ
Σμυρνέϊκου κόλπου, τοὺς χρωμάτιζε τὰ μάτια ἡ γαλάζια θάλασσα
καὶ τὶς ράντιζαν με εὐωδιές οἱ ἀνθόκηποι τῶν σπιτιῶν τους. Καὶ
οἱ Σμυρنيοί, ὅλο θαυμασμὸ καὶ τρυφερότητα γιὰ τὶς ὁμορφες Καρ-
σιακαλιές, τραγουδούσανε κι ἔλεγαν:

«Φύσηξε ὁ μπάτης κι' ἔφερε ἀπ' τὸν Καρσιακᾶ
τῶν κοριτσιῶν του τὶς δροσιές, τὰ γέλια τὰ γλυκὰ».

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ (1)

Οἱ Θεοὶ πολλὰ λένε γιὰ σένα
κι ἀνάμεσα στ' ἄστρα, Κορδελιό,
γιὰ σένα μιᾶνε καὶ σὲ κακολογᾶνε.
«Χωριὸ τῶν ὀργίων» σ' ὀνομάζουν κι ἀκόμα
πὼς ἀλλάξεις τὴ νύχτα σὲ μέρα
τραγουδώντας στὸ γλυκὸ σου ἀκρογιάλι.

Κορδελιό, τὸ ξέρω, σὲ δίκη οἱ θεοὶ σὲ καλέσαν
κι' αὐστηροὶ τριγύρω σου στέχουν,
σ' αἶθουσα πού φωτίζεται ἀπὸ τ' ἄστρα.

Κι' ἐσύ, ὠραῖο Κορδελιό, γεννημένο
πάνω στοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων,
περήφανο ὀρθώνεσαι κι' ἀπολογιέσαι;

(1) Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι ἀνέκδοτο καὶ μοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν κ.
Livio Missir. Βεβήτηκε, ὅπως μοῦ εἶπε, στὰ χαρτιά τῆς οἰκογενείας Barf
στὸν Μπουτζᾶ καὶ εἶναι στιχογραφημένο ἀγγλικά ἀπὸ τὸν M.M. Boldeiston.
Ἡ ἀπόδοσή του στὰ ἑλληνικά ἐγίνε με μερικὲς περικοπές, γιὰ νὰ συντο-
μέψῃ λίγο τὸ πρωτότυπο.

«ὦ Πανίσχυρε Δία, πατέρα τῶν Θεῶν,
ἄξιωσέ με τῆς θαθείας προσοχῆς σου.
Οἱ κάτοικοί μου ἐλεύθεροι εἶναι καὶ καλοί.
Μπρὸς τὸ βασιλικό σου βλέμμα, λίγους
δὸς μου τὴν ἄδεια νὰ φέρω.
Ἡ ἄδολη κι' ἀγνή ζωὴ των
κάθε πιβουλὴ θὲ ν' ἀψηφίστη.

Κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι μου μιὰ χήρα παραμένει,
Μὲ χάρη γαλλικὴ κι' ἀδρότητα οἱ κόρες,
κι' οἱ γιοὶ φρόνιμα σπíti τους πηγαίνουν
κι' ἤσυχά φεύγουν.
Μέσ' στὰ σαλόνια τῆς ὁμορφῆς συγκεντρώσεις
ἀπὸ κορίτσια μὲ τέτοια ὠραιότη,
ποὺ οἱ νεράιδες τοῦ γιалоῦ σὰν τὰ κυττάζουν
ἀπὸ τὴ ζήλεια τους στὰ θάθη ξαναπέφτουν.
Μουσικὴ καὶ τραγούδια ἀντηχοῦν στὴν ἤσυχη νύχτα
κι' οἱ μελωδίες των σμίγουν τὸ μυρωμένο ἀγέρι.
Τί πὶο καλὸ ἀπὸ ἓνα τέτοιο σπíti; (1)

Ἄς πᾶμε τώρα σ' Ἑγγλέζικο τζάκι:
Ναὸς ἱερός. Δεσμοὶ συγγενείας γερὰ ὑφασμένοι,
ὁ ἐντιμὸς κύρης βασιλείας μέσ' στὸ σπíti,
ἀγαπημένος τοῦ τόπου, σεβαστὸς μέσ' στοὺς ξένους.
Κι' ἡ δέσποινα τοῦ οἴκου, Θεοῦ δῶρο κι' αὐτὴ.
Λουλούδι μεσ' στὰ λούλουδα, ὁμορφαίνει τὰ πάντα.
Κι' ἀκόμα τὰ κορίτσια τους, περήφανα κι' αὐτά,
δύσκολα ρίχνουν τὴ ματιὰ σὲ παλληκάρια,
γιατὶ ὅταν θ' ἀγαπήσουνε, αὐτὸ θάναί γιὰ πάντα.
Πηγαίνει ὁ νοῦς σου σ' ὅλ' αὐτὰ καὶ λέει:
«Σπíti γλυκό μου σπíti» (2).

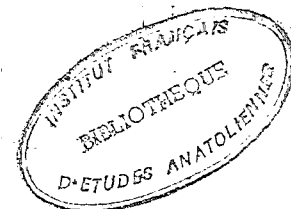
Πιοκάτω μιὰ σημαία Ἰταλικὴ
τὸ δροσερὸ τὴν ἀνεμίζει ἀεράκι.

(1) Ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται στὴν κυρία Μπελόμι.
(2) Ἐδῶ ἀναφέρεται στὸ σπíti τῶν Μτάρφ.

Ἡ μαυρομάτα κόρη τοῦ σπιτιοῦ
στὰ γαλανὰ νερά μου παιχιδίζει
κι' ἀπὸ μιὰ θάρκα πέρα
ἀκοῦς κιθάρας γλυκοὺς ἤχους
κι' ἐρωτικὸ τραγοῦδι: «Καὶ ποῖος δὲν ἀγαπᾷ
ἓνα κορίτσι μέσ' στὰ ρόδα, μέσ' στὰ ρόδα...» (1).

Νὰ τῶρα κι' ἄλλο σπíti μ' δλάνοιχτη θύρα
ἀπάνω στ' ἀκρογιαλὶ.
Εἶναι πασίγνωστο, γιατί ὁ πόνος κι' ἡ ἀνάγκη
θὰ βροῦν ἐκεῖ συμπόνια.
Κι' ὁ κάθε ξένος, φιλόξενο ἓνα κάθισμα
θὰ βρῇ γιὰ νὰ καθίσῃ.
Ὁ νοικοκύρης τίμιος καὶ σοβαρὸς,
γιὰ ἔργα εὐγενικὰ μονάχα εἶναι πλασμένος,
τύπος Ἑγγλέζου τζέντλεμαν παλιοῦ καιροῦ.
Κι' ἡ οἰκοδέσποινα γεμάτη χάρες,
ἄφογη νοικοκυρά, σπιθατὸ πνεῦμα
καὶ προπαντὸς φιλάνθρωπη.
Οἱ καλὲς πράξεις τῆς μυλιοῦνται ἀπ' ὅλους
καὶ τ' ὄρφανὸ κορίτσι τοῦ ψαρᾶ
κάτι γι' αὐτὴν γνωρίζει.
Μὲ τέτοια τέχνη ἐργόχειρα
ἄλλη καμμιά δὲν πλέκει.
Ἀρχοντικὸ τὸ σπíti, πλούσιο,
μ' ἀτίμητα στολίδια γιὰ τὰ δυὸ
πανέμορφα κορίτσια του.
Πριγκίπισσα τῆς ὁμορφίᾳς ἡ μιὰ,
κι' ἔχει γλυκύτητα στὰ μάτια ἡ ἄλλη.
Σὰν τὸν Καλὸ τὸν Ἀγγελο
ἐλπίδες δίνει καὶ διώχνει φόβους.
Ὅλοῦθε ἔρχεται ὁ ἔρωτας,
στεργιὰ καὶ θάλασσα γι' αὐτές.

(1) Πρόκειται γιὰ τὴ Βάντα Τσοκάνι.

Βαρκοῦλες γελαστές ἀπ' τ' ἀκρογιαλὶ
ἐρωτικά μηνύματα τοὺς στέλνουν.
Ποιὸς θᾶναι ὁ τυχερὸς ἱππότης
ποὺ στὸν ἀγῶνα τοῦτον θὰ κερδίσῃ; (1).

Κι ἀκόμα, καλοὶ μου Κύριοι,
ὅπως ἡ ἀφεντιά σας, ἀσφαλῶς, γνωρίζει
κι ὅπως τ' ἀκρογιαλὶ μου τὸ δείχνει,
ὕπάρχουνε κι ἄλλα πολλά, πραγματικά κι ἀληθινά,
ποὺ δὲν σᾶς ἐξιστόρησα.

Ὅλες αὐτὲς ποὺ στ' ἀκρογιαλὶ μου βαδίζουν
τοῦ ἔνδοξου Ἥλιου εἶναι παιδιὰ.
Στὸν ψυχρὸ βορρὰ ὁ Ἥλιος εἶν' ἀθέατος,
μὰ εἶναι πανένδοξος κι ὀλόλαμπρος σ' ἐμᾶς.
Γι' αὐτὸ κι ἡ καθεμιὰ, μὲ χάρη φροντισμένη,
καυχᾶται πῶς εἶναι ὑπέροχη.
Κι ὅταν τίς νύχτες τοῦ καλοκαιριοῦ
τ' ὀλόλαμπρο φεγγάρι
χύνει τ' ἀσήμια του στὴ γῆς,
κι ἀπ' τὰ περδῶλια μου εὐωδιὲς
γεμίζουν τὸν ἀέρα,
τότε ὁ μικρούλης ὁ Ἑρωτας τὰ τόξα του τεντώνει
καὶ τὰ αἰχμηρὰ τὰ θέλῃ του ἐδῶ κι ἐκεῖ τὰ ρίχνει...
Κι ὅποιους πληγώσει θὰ τρέξῃ εὐτὺς ἡ θεόμορφη Ἀφροδίτη
τὴν εὐλογία της νὰ τοὺς δώσῃ.
Καὶ τότες εἶναι ποὺ ἡ χαρὰ μὲ τὴν ἀγνότῃ σμίγουν
καὶ ὥς τ' ἀστέρια ὑψώνονται.

Αὐτὰ εἶναι «τὰ ὄργια» τῆς ἀκροθαλασσιᾶς μου,
ποὺ τόσο μὲ κατηγοροῦν.
Ἄλλο νὰ πῶ δὲν ἔχω κι ἐσεῖς πιά νὰ μὲ κρίνετε».

Αὐτὰ εἶπε τὸ Κορδελιὸ μπροστὰ στοὺς δικαστές του.
Τότε σηκώθηκε ὁ Ζεὺς, σὺν πρόεδρος ποὺ ἦταν,

(1) Ἐδῶ ὁ ποιητὴς μιλά γιὰ τὴν οἰκογένεια Γουέρν.

κυττάζεις ὅλους κατὰματα, νοιώθει τοὺς λογισμοὺς των
καὶ λέει ἀπλᾶ καὶ βροντηχτὰ νὰ τὸν ἀκούσουν ὅλοι:

«Κορδελιό,
ᾄδιστα σὲ κατηγοροῦν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόφασή μας.
Ἄθωο τ' ἀκρογιαλὶ σου κι ἐσὺ μαζί μ' ἐκεῖνο.
Ὅλα τ' ἀστέρια ἀπὸ ψηλὰ καὶ τὸ χλωμὸ φεγγάρι
σ' ὠνόμασαν Βασίλισσα,
Βασίλισσα τῆς Ὀμορφιᾶς καὶ τῆς Εἰρήνης.

M. M. BOLDERSTON

ΤΟ ΝΑΤΑΓΙΟ ΤΟΥ ΣΤΑΜΠΟΥΤΑ

NAUFRAGE DU
STAMPOL

Ἀνάμεσα θυμῶς στὰ εὐτυνισμένα του γόδια, μέσα στὰ γέλια
καὶ τίς γαροές του, βοήκῃ τὸ Κορδελιὸ μιὰ μεγάλη συμφορά. Ἡ χα-
ρὰ μετεβλήθηκε σὲ ἀνείπωτη λύπη καὶ τὸ γέλιο σὲ κλάμα γοερό.

Σεπτέμβριος τοῦ 1908, 17 τοῦ μηνὸς μὲ τὸ παλιό. Σκοτάδι,
κακοκαιριά, κρῦο κι ἀγέρας δυνατός. Τὸ βαποράκι «Σταμπούλ» τῆς
Ἑταιρίας Χαμιτιέ, ποὺ ἔκανε τὴ συγκοινωνία Σινώνης - Κορδελιοῦ,
ξεκίνησε ἀπὸ τὴ σκάλα γιὰ τὸ τελευταῖο δοκιμολόγιο τῆς ἡμέρας
πρὸς τὸ Κορδελιό. Οἱ Κορδελιῶτες τῆς Σινώνης εἶγαν τελειώσει
τίς δουλειές τους καὶ πηγαιναν, ὅπως πάντα, στὰ σπίτια τους ξέ-
νοιαστοι, χαρούμενοι ποὺ θάβρισκαν τίς οἰκογένειές τους, νὰ ξε-
κουραστοῦν καὶ τὴν ἄλλη μέρα νὰ ξυπνήσουν καὶ μὲ τίς εὐχὲς τῶν
δικῶνε τους, νὰ ξεκινήσουν πάλι γιὰ τὴ συνειθισμένη καθημερινή
τους δουλειὰ στὴ Σινώρη.

Ἔτσι κι ἐκείνη τὴ βραδυὰ ἡ κάθε οἰκογένεια στὸ Κορδελιὸ
περίμενε τὸν ἄνθρωπό της. Μὰ ἡ μοῖρα ἦτανε κακιὰ ἐκείνη τὴ
νύχτα. Ἐξω ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ λιμάνι παρεμόνευε ἀπαίσιος ὁ χά-
ρος. Μόλις τὸ βαποράκι ξεκίνησε κι ἀνοίχτηκε λίγο, δέχτηκε χτύ-
πημα στὰ πλευρά του ἀπὸ ἄλλο μεγάλο πλοῖο, ποὺ ἔμπαινε στὸ λι-
μάνι. Ὁ χάρος ἔφερε τὸ ὄνομα «Κασάνδρα», ἓνα βαπόρι τῆς Τούρ-
κιῆς Ἑταιρίας Σιρχέτι - Χαϊριέ, ποὺ ρχόντανε ἀπὸ τὴν Πόλη. Τὸ
χτύπημα ἦτανε τρομακτικό. Τὸ Σταμπούλ κόπηκε στὰ δύο καὶ σ'

Septembre 1908.
Compagnie Hamidiye

ελάχιστα δευτερόλεπτα θυθίστηκε. Όλοι πού επέβαιναν δρέθηκαν ξαφνικά στη θάλασσα. Κραυγές τρόμου και αγωνίας. Σκηνές άλλοφροσύνης. Ποιός να χαθή και ποιός να γλυτώσει. Ο ένας πιάνονταν από τον άλλον για να σωθή και τελικά χάνονταν και οι δύο. Ένα κομμάτι της θάλασσας είχε μεταβληθῇ σε κόλαση. Τό ξενοδοχείο Κραϊμερ, στην προκυμαία, ρίχνει πρὸς τὸν τόπο τοῦ δράματος ἡλεκτρικούς προβολείς και θάρκες σπεύδουν για να σώσουν δσους είναι δυνατό. Η εἶδηση διαδίδεται ταχύτατα στη Σμύρνη κι ὁ κόσμος τρέχει έξαλλος πρὸς τὸ Κουμερκάκι να μάθῃ λεπτομέρειες. Στὸ Κορδελιδὸν δὲν ξέρουν ἀκόμη τίποτα, ἡ ἀργοπορία μόνον τῶν ἀνθρώπων τους τοὺς θάζει σὲ ἀνήσυχες ὑποψίες. Δὲν ξέρουν τί να κάνουν. Πολλοὶ ἀποφασίζουν να κατέβουν στη Σμύρνη με ὅποιο μέσο μπορούσαν. Βραχνᾶς και ἀγωνία παντοῦ. Περνᾷ ἡ νύχτα με γενική ἀγρύπνια. Τὴν ἄλλη μέρα, με τίς λεπτομέρειες πού μαθεύονται, ὁ κόσμος ξεσπᾷ σὲ συλλαλητήρια ἀγανάκτησης και ἀναζητᾷ ὑπευθύνους. Ποιὸς να ῥη; Ξεθυμαίνει στη ξυλένια σκάλα τῆς Σμύρνης και τὴν πυρπολεῖ. Ἀκολουθεῖ γενικὸ πένθος και στη Σμύρνη και στὸ Κορδελιδό. Όλα κλειστά, καταστήματα, μαγαζιά, γραφεῖα, σχολεῖα. Σημιαῖες μεσίστιες και οἱ καμπᾶνες τῶν ἐκκλησιῶν να χτυποῦνε πένθιμα. Οἱ ἐφημερίδες ἐκδίδονται με μαῦρο πλαίσιο και οἱ τοῖχοι στοὺς δρόμους σκεπάζονται, κυριολεκτικά, ἀπὸ τὰ νεκρώσιμα ἀγγελτήρια τῶν πνιγμένων. Στὸ Κορδελιδὸν καταρτίζεται μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ὅλες τίς τοπικὲς ἐθνότητες και παρουσιάζεται στὸ Βαλὴ στη Σμύρνη. Ζητᾷ ἐπίμονα ν' ἀπαγορευτῇ ἡ ἐταιρεία Χαμιτιὲ να ἐκτελῇ τὴ συγκοινωνία θεωρώντας σάπια τὰ καράδια τῆς.

Διακόσιοι δέκα πνιγμένοι ἦταν ὁ τραγικὸς ἀπολογισμὸς τοῦ ναυαγίου. Οἱ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἐπιβᾶτες εἶχανε τὴν τύχη να σωθοῦν. Ἀνάμεσα στοὺς χαμένους ὑπῆρξαν γνωστότατα μέλη τῆς Σμυρναϊκῆς κοινωνίας, πού κατοικοῦσαν στὸ Κορδελιδό, ὅπως ὁ καλλιτέχνης φωτογράφος Νίκος Ἀθανασιάδης, ὁ ἀρχιτέκτων Μπέμπας, ὁ γιὰ τὸν Ἀνδρέας Βούλγαρης, ὁ τραπεζίτης Πίνδαρος Συμεωνίδης, ὁ ζαχαροπλάστης Πέτρος Ἀλεξίου, ὁ ἔμπορος Γεώργιος Στράδης, ὁ Ἀριστοτέλης Λουῖζος, ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαδημητρίου, ὁ Αἰμίλιος Πεσματζόγλου, ὁ Βασίλειος Γενναῖος και ἄλλοι ἔμποροι, διομήχα-

νοι, ἐπαγγελματίες, ὑπάλληλοι, ἐργᾶτες.

Τὴν πρώτη Κυριακή, μετὰ τὸ δυστύχημα, φάληθηκαν στίς ἐκκλησίες ἐπιμνημόσυνες δεήσεις, στὴν Ἀγία Φωτεινὴ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Βασίλειο, παρουσία τῶν Προξένων Ἑλλάδος και Ρωσίας και με κατὰμεστο τὸ ναὸ ἀπὸ κόσμον. Τὸ ἴδιο στὴν ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου με λόγο τοῦ ποιητῆ Στέλιου Σεφεριάδου. Στὴν Ἀρμένικη ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐχοροστάτησε ὁ Ἐπίσκοπος Χριστουπόλεως Ἰάκωβος, στὴ δὲ Ἰσραὴλινὴ Συναγωγὴ ἐξεφώνησαν λόγους ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἕνας ἐκπρόσωπος τῶν Τούρκων τῆς πόλεως και ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ὁ Σωκράτης Σολωμνίδης, ἐνῶ μουσικὴ Τουρκικοῦ πολεμικοῦ ἐπαιζε πένθιμα ἐμβατήρια.

Όλες οἱ ἐφημερίδες τῆς Σμύρνης ἀφιέρωσαν μακρὰ ἄρθρα για να ἐκφράσουν τὴν ὀδύνη τοῦ λαοῦ και ἡ μουσα τραγούδησε τὸ δρᾶμα με πένθιμους στίχους. Ο ποιητῆς Ἀλέκος Φωτιάδης δημοσιεύει τό:

Κ Α Τ Α Ρ Α

(στὴν Κασάνδρα)

Ἀνάθεμα στὸ σίδερο πού σὲ χτυπολογούσε.

Τὶς φλόγες πού σὲ δούλεψαν ὁ χάρος τίς φυσούσε.

Τέτοιο καράδι νᾶτανε, Χριστέ μου, να μὴ φτάνη ποτέ του σὲ λιμάνι.

Ἀσύντρεχες τόσες ψυχὲς τίς ἔρριξε στὸν Ἄδη.

Λίγο σανίδι, λίγο φῶς δὲν εἶχε στὸ σκοτάδι;

Σὰν χάρος μέσ' στὰ σκοτεινὰ κρατώντας τὸ δρεπάνι,

ἦρθε καρτέρι κι ἔστησε στὸ γελαστὸ λιμάνι.

Και μ' ἕνα χτύπημα βουβὸ ἄνοιξε μαῦρο μνήμα

στὸ γαλανὸ μας κύμα.

Ἄη - Νικόλα κάνε το μονάχο να σαπίση

και τὰ γαλάζια κύματα ποτέ του να μὴ σκίση.

Καράδι, τὴν κατὰρα μας νᾶχης μόνον φορτιό σου,

Νᾶ μὴ χαϊδέψῃ δροσερὸ τ' ἀγέρι τὸ πλευρό σου.

Και τῶν νεκρῶν τὰ κλάματα ν' ἀκοῦς, στὴν ἐρημιά σου,
τὴ νύχτα στ' ἄρμενά σου.

Μέσα σὲ θάλασσα στενὴ παντοτεινὰ ν' ἀράξεις
κι ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ψυχῶν, καράβι, νὰ βουλιάξεις.

Ὁ Γεώργιος Σημηριώτης χύνει κι αὐτὸς πονεμένα δάκρυα καὶ λέει:

Σὰν κλάμια ξεφετ' ἡ βοογή, σὰν κλάμια καὶ τ' ἀγέρι.

Σὰν κλάμματα τὰ κύματα ξεσποῦσαν στ' ἀκρογιάλι.

Κι ἦταν μιὰ νύχτα θλιθερὴ, νύχτα χωρὶς ἀστέρι,
ποὺ κίνησε τοῦ χάροντα τὸ πλοῖο ἀγάλι. ἀγάλι.

Ὁ Μιναῖλ Ἀστυνόπουλος ἀπρίνει νὰ ξεσπάσῃ ἡ θλίψη του
σὲ σειρὰ ἀπὸ ἔξη τραγούδια: Στὶς ψυχὲς τῶν πονεμένων. Στ' ἀκρο-
γιάλι τους. Στὴν προσευχή. Στοὺς φιλοσόφους. Στὸν ζωγράφο Ἀ.
Βανασιόδη. Στὸν ἀρχιτέκτονα Μπέμπα.

ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣ

Ἡ σιδεοένια ἡ θέλησι κι ἡ ἀτσαλένια κοίσι
μάταια ζητᾶνε τῶν ματιῶν νὰ γλείψουνε τὴ δρύση.
Ποτάμι οἱ στάλεις γίνονται ἀπ' τῆς καρδιᾶς τὰ δάθη
κι ἐμπρὸς στὸ ρέμα τους τοῦ νοῦ τραβιοῦνται οἱ κρῦοι λίθοι

ΣΤΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

(ζωγράφο)

Ἀρώτησα τὰ κύματα τὰ κόκκινα, π' ὀλοένα
ἀπ' τῆς φωτιᾶς τὴν ἄβυσσο ἀγριόγλυφαν τὴ Σχάλα,
πάνω ἀπ' τὸ χάος τοῦ νεροῦ, γοργὰ καὶ θεριωμένα:
— «Ποῦν' ὁ τεχνίτης ὁ καλὸς, ποῦχε ὄνειρα μεγάλα
νᾶρθη νὰ ζήσει τὴ σκηνὴ τὴν τρεῖς παληκαρσίαι.
ποὺ ἡ Νέμεσις ζωγράφισε μὲ χρώματα περίσσια:»
Καὶ μ' ἀντιφέγγισια ἡ φωτιὰ πάει στοῦ νεροῦ τὰ δάθη.
Ρωτᾷ τὴ θάλασσα κι αὐτὴ μὲ λύσσα γυναικίσια:
— «Ἐκεῖνος ποὺ λαχτάρισες στὴν ἀγκαλιά μου ἐχάθη».

Κι ἀκόμα ὁ γνωστὸς λαϊκὸς ριμαδόρος Δημητρὸς Πίτσος (Πι-
τσόπουλος) ἡ Τσεσμελῆς, ἐτύπωσε σὲ φύλλα χαρτιοῦ κι ἐκυκλο-
φόρησε μιὰ ρίμα ἀπὸ 66 στίχους. Παραθέτομε μερικοὺς:

.....
Ἀναστενάξαν τὰ βουνὰ καὶ κλαίγανε τὰ ὄρη
τὴν ὥρα ὅπου ἔφευγε τὸ ὕστερνὸ θαπόρι.
Τὴν ὥρα ὅπου ἔφευγε ἦταν ὀχτὼ καὶ κάρτο,
μιὰ κουτουλιά τοῦ δώσανε, τόκαναν ἄνω - κάτω.

.....
Τί ἀνυπόφορος καμὸς, τί πυρωμένη λαύρα,
νὰ βουτηχτῇ τὸ Κορδελιὸ ἐφέτος μέσ' στὰ μαῦρα!
Τὰ μαγαζιά νᾶναι κλειστά, τὰ σπίτια νᾶχουν πένθος.
Μεγάλῃ θλίψῃ γένηκε στὸ Κορδελιὸ ἐφέτος.

.....
Τὸ πένθος καὶ ἡ θλίψῃ βάσταξαν πολὺ, μὰ ὁ χρόνος, ὁ μεγά-
λος καὶ μοναδικὸς αὐτὸς γιατρὸς τοῦ ψυχικοῦ πόνου, ἔρριξε, μὲ τὴν
καιρὸ, ἐπάνω στοὺς χαροκαμένους ἀνθρώπους τὸ βάλαμο τῆς πα-
ρηγοριᾶς. Τὸ Κορδελιὸ ξανάβρε τὴ χαρὰ του, γέλασε πάλι καὶ
συνέχισε τὴν ὁμορφὴ ζωὴ του (1).

Ἡ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ

Ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴ σύνθεση τῶν κατοίκων τοῦ Κορδελιοῦ,
οἱ Καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα, ἄσχετα μὲ τὴν ἐθνικότητά τους, ἀπο-
τελοῦσαν ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῶν κατοίκων του. Εἶχαν ἐκκλη-
σίες, σχολεῖα, καὶ διατηροῦσαν φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἑλληνας
ὀρθοδόξους συζώντας μ' αὐτοὺς ἀρμονικώτατα. Στὶς ἐορτὲς μὲς

(1) Γιὰ τὸ τραγικὸ αὐτὸ ναυάγιο ποὺ συνεκλόνησε τὴ Σμύρνη καὶ τὸ
Κορδελιό, βλέπε ἐφημερίδες τῆς Σμύρνης ἐκείνων τῶν ἡμερῶν. Ἐπίσης
Νο. Σολομωνίδου: «τῆς Σμύρνης», Ἀθῆναι 1957, σσ. 58—61, Ἰδίου ἐφ.
Κόσμος: 8.10.58, Παύλου Φατσέα: «Ἡ Σμύρνη ποῖν ἀπὸ τίς φλόγες»
στὴν ἐφημερίδα «Θεσσαλονίκη» τῆς Θεσ(κ)ῆς, 7 καὶ 8 Ἀπριλίου 1964 καὶ
Λημ. Ἀρχηγένη στὸν Προσφ. Κόσμο, 12 Ὀκτ. 1958 καὶ 26 Σεπτ. 1965.

Communauté «latine»
de Cordeleio

έώρταζαν κι αυτοί, όπως κι εμείς στις δικές τους. Άσκούσαν τὰ ἴδια ἐπαγγέλματα, μιλούσαν ὅλοι Ἑλληνικά καὶ δὲν τοὺς ἐξχώριζες ἀπὸ Ἑλλήνων. Γεννήθηκαν στὸν ἴδιο τόπο, μὲ τὰ Ἑλληνόπουλα μεγάλωσαν, μαζί ἐπαιζαν τὰ ἴδια παιχνίδια.

Ἡ ἱστορία τῆς ἱδρύσεως τῆς Λατινικῆς κοινότητας τοῦ Κορδελιοῦ εἶναι σφιχτὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου. Εἶναι ὅμως πολὺ νεώτερη ἀπὸ τὴν κοινότητα τοῦ Μπουρνόβα καὶ τοῦ Μπουτζᾶ, κι αὐτὸ γιατί ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων γρόνων τῶν δυὸ αὐτῶν χωριῶν εἶναι παλαιότερη ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Κορδελιοῦ.

Οἱ δυσκολίες τῆς συγκοινωνίας ἦσαν, βέβαια, γιὰ ὅλους οἱ ἴδιες, γι' αὐτὸ, κατὰ τὸ 1880, ὁπότε ἀρχίζουν τὰ ἀρχεῖα τῆς κοινότητας γιὰ τὴν ὁποῖαν μιλάμε, δὲν ὑπῆρχαν στὸ Κορδελιὸ παρά μὲλις δέκα Λατινικὲς οἰκογένειες, γιὰ τὴν ὁποῖα ὁ Καθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης, Ντὸν Τιμόνι, ἔστειλε τὸν ἱερέα Ντὸν Ἀλφόνσο Βαλλέρου νὰ κἀνῃ ἐκεῖ τὴ λειτουργία τῆς Κυριακῆς καὶ τὴς ἄλλες ἑορτάσιμες μέρες. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη Καθολικὴ ἐκκλησία στὸ χωριὸ καὶ οἱ ἱερουργίες γινόντουσαν στὸ σπίτι τῆς οἰκογένειας Μπαλόμι.

Τὸ 1882, οἱ οἰκογένειες εἶχαν ἀνεβῇ στὶς εἴκοσι. Τότε ἔρχομαι ἐκεῖ μὲ μικρὴ ἐκκλησίαν, ποὺ τὴν εἶχε δωρίσει στὴν κοινότητα ἡ Ἑλένη ντὲ Κοδύσο, ποὺ τὴν καὶ εἰς μνήμην τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησία καθιερώθηκε στὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Ἑλένης. Κι ἔτσι, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου χρόνου ἡ ἱεραποστολὴ τοῦ Κορδελιοῦ συγκροτήθηκε σὲ κοινότητα ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Τιμόνι καὶ ὁ Ντὸν Βαλλέρου διορίστηκε ὁ πρῶτος ἐφημέριος τοῦ Κορδελιοῦ (1).

Στὸ μεταξύ, μαζί μὲ τὸν ἄλλο πληθυσμό, ἀξίζουν καὶ οἱ Κα-

(1) Ὁ Ἀλφόνσος Βαλλέρου, Πρεσβύτερος τοῦ ἱερατείου τῶν Καθολικῶν τῆς Σμύρνης, στὴν Καθεντάλη (Μητρόπολη), γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1850 πέθανε ἐκεῖ στὶς 7 Φεβρουαρίου 1936. Ἐφημέριος τοῦ Κορδελιοῦ διετέλεσε ἐπὶ 50 περίπου χρόνια. Ἡ οἰκογένεια Βαλλέρου ἐγκατεστάθηκε στὴ Σμύρνη κατὰ τὴς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, οἱ δὲ πρόγονοί του ὑπῆξαν φαρμακοποιοὶ τῆς αἰῶνς τοῦ Σουλτάνου. Ἡ μητέρα του προσερχότανε ἀπὸ τὴν Περσικὴ οἰκογένεια Κόπου, γνωστὴ στὴ Σμύρνη καὶ ἡ γιὰ τὴν κατέγονταν ἀπὸ τοὺς Μισσιῶ.

θολικὲς οἰκογένειες καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιμόνι ἐγκαθιστᾷ ἐκεῖ τὸ 1883 τὴς πρῶτες καλόγρεις τῆς «Νὸτρ Ντάμι ντὲ Σιών», ποὺ

Ντὸν Ἀλφόνς - Μαρία Βαλλέρου (1850—1936), ὁ πρῶτος ἐφημέριος στὴ Λατινικὴ ἐκκλησία τοῦ Κορδελιοῦ. (Ἐκ τοῦ ἀρχείου Λ. Α. Μισσιῶ).

ἀρχίζουν ἀμέσως τὴ σχολικὴ καὶ προπαγανδιστικὴ τους δράση. Τέσσερα χρόνια ἀρχότερα, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1887, ἀρχίζει

νά λειτουργή σχολείο τῶν Φρέρηδων γιὰ ἀγόρια, παράρτημα τοῦ σχολείου τῆς Σμύρνης, σὲ ιδιόκτητο κτίριο, γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ὁποίου ἡ Ρώμη διέθεσε 2.000 φράγκα. Τέλος, κατὰ τὸ 1912, οἱ Ἀδελφές τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ ἐγκαθίστανται στὸ Κάτω Ἀλάμπειη καὶ ἰδρύουν ἐκεῖ ἄλλο σχολεῖο γιὰ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ.

Ἡ δραστηριότης τῶν σχολείων αὐτῶν ἦταν ἔντονη, γιὰ ἀντίδραση πρὸς τοὺς Προτεστάντες, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει καὶ αὐτοὶ ἀνάλογη προπαγανδιστικὴ ἐργασία. Μάζευαν τὰ παιδάκια τοῦ χωριοῦ, τὰ προστάτευαν, τοὺς εἶχαν γιὰ τὸν ἑαυτοῦ, τοὺς ἐδίδαν φάρμακα δωρεάν, τοὺς μάθαιναν προσευχὰς καὶ γαλλικὰ τραγούδια, τοὺς ἔκαναν γιορτές, δέντρο τὰ Χριστούγεννα καὶ πολλὰ ἄλλα ἐλκυστικὰ πράγματα. Δὲν ἦσαν ὅμως λίγα καὶ τὰ παιδιὰ εὐπόρων ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ πήγαιναν στὰ σχολεῖα αὐτὰ γιὰ νὰ μάθουν μιὰ ξένη γλῶσσα.

Ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς καὶ καλυτέρευαν οἱ συγκοινωνίες, τόσο πλήθαιναν καὶ οἱ Καθολικοὶ τοῦ Κορδελιοῦ, σὲ σημεῖο ποὺ ἡ μικρὴ ἐκτετατὴ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Ἐλένης νὰ μὴν τοὺς χωράει. Γι' αὐτὸ, ἀπὸ τὴν 1η Νοεμβρίου 1903 ἡ θεία λειτουργία γινότανε καὶ στὸ ἰδιαίτερο ἐκκλησιᾶκι τῆς Ἱεραποστολῆς στὸ Ἀλάμπειη, γιὰ κείνους ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ. Ὅμως μιὰ καινούργια, πὺρ μεγάλη, κεντρικὴ ἐκκλησία ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τοὺς Καθολικοὺς τοῦ Κορδελιοῦ ποὺ ξεπερνοῦσαν τώρα τοὺς χίλιους. Τότε, ἕνας γενναῖος ὁδὸς τῆς παροικίας, ὁ κόμης Νικόλαος Ἀλιόττι, ὁ ὁποῖος εἶχε σχηματίσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του ἀγοράζοντας χωράφια στὸ Κορδελιὸ καὶ μεταπουλώντας αὐτὰ γιὰ οἰκόπεδα, ἐδῶρισε μιὰ μεγάλη ἔκταση στὴν κοινότητα γιὰ νὰ πουληθῇ καὶ μὲ τὰ χρήματα ποὺ θ' ἀπεκόμιζαν νὰ χτισθῇ νέα εὐρύχωρη καὶ εὐπαρουσίαστη ἐκκλησία. Γιὰ νὰ γίνουν ὅμως αὐτὰ ὁ Ἀλιόττι ἔθεσε δύο ὁρους. Ὁ ἕνας ἦταν νὰ μὴ δοθῇ χρειὰ ἰδιαιτέρης ἐθνικότητος στὴν ἐκκλησία μὲ σημαία, καὶ ὁ ἄλλος νὰ συμμετάσχουν ὅλοι οἱ καθολικοὶ κάτοικοι τοῦ τόπου, ὁ καθένας κατὰ τὴ δύναμή του στὴν δαπάνη τῆς ἀνέγερσης γιὰ νὰ αἰσθάνωνται, ὅπως ἔλεγε, περισσότερο συνδεμένοι μὲ αὐτήν, τὴν δὲ φροντίζα

Oct 1887
~ Ecole des Freres
1911, Sœurs de St Joseph
à Alabir

~ des missionnaires protestants
~ des missionnaires
~ plus, d'habitants en
français

Beaucoup d'en-
fants pour y ont
scolarisés pour
apprendre la fran-
çaise

Debut de
plus de 1000
catholiques
Comte Nicolas Aliotti
amichi a approuvé
la construction
Catholique

γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν δυὸ αὐτῶν ὁρων τὴν ἀνέθεσε στὸν Ζὰν Τοπούζ (1).

Ὑστερα ἀπὸ τὶς βασικὲς αὐτὲς προϋποθέσεις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ντὸν Τιμόνι υπέβαλλε αἴτηση στὸν Νομάρχη Κιαμήλ Πασὰ ζητώντας νὰ ἐπιτραπῇ τὸ χτίσιμο τῆς καινούργιας ἐκκλησίας. Ἡ αἴτηση διαβιβάστηκε στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐνεκρίθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο καὶ ἐξεδόθηκε ὁ ἀκόλουθος Αὐτοκρατορικὸς Ἰρραντές, ποὺ διέτασσε τὸν Νομάρχη Σμύρνης νὰ ἐπιτρέψῃ, ὑπὸ ὀρισμένους ὁρους, τὴν ἀνοικοδόμησιν μὲ ἀπόφαση τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου:

«Αὐτοκρατορικὸς ὁρισμὸς μου πρὸς τὸν Βαλῆ τοῦ Νομοῦ Ἀϊδινίου Κιαμήλ Πασὰ, πρῶην Μέγαν Βεζύρην, ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Βεζυρῶν μου, τιμημένον μὲ τὸ Αὐτοκρατορικὸν παράσημον «Imtiyaz» (2), μὲ τὸ ἀδαμαντοκόλλητον «Osmani» (3) καὶ μὲ τὸ Πρώτης Τάξεως «Medjidi» (4), καὶ τὰ ἔντιμα μέλη τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου.

«Σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν πρακτικῶν καὶ τῶν ἐγγράφων ποὺ ἐστάλησαν, κατόπιν τῆς γενομένης ἐρεῦνης ἐπὶ αἰτήσεως τοῦ Μονσενιέρ Ἀντρέ Τιμόνι, Γάλλου ὑπηκόου καὶ Ἀρχιεπισκόπου τῆς καθολικῆς κοινότητος Σμύρνης, ὅπως τοῦ δοθῇ ἄδεια ἀνε-

(1) Ὁ κόμης Νικόλαος Ἀλιόττι υπῆρξε ὁ μέγας παράγων τοῦ καθολικοῦ νοσοκομείου τοῦ Saint Antoine, καθὼς καὶ τοῦ ἱδρυάτος τῶν Ἱταλῶν Ἀδελφῶν τῆς Σμύρνης. Ἦταν πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Association National des Missionnaires Italiens (Ἑθνικῆς Ἑνώσεως τῶν Ἱταλῶν Μισιοναρίων) ποὺ ὑφίσταται καὶ σήμερον μὲ ἕδρα τὴ Ρώμη. Παντρεύτηκε τὴν Maraya Dracopoli. Ὁ γιὸς του Nicolas Aliotti παντρεύτηκε τὸ 1911 στὸν Γκαόζτεπε τὴν Ρενὲ Μισσίρ. Ἡ κατιούσα οἰκογενειακὴ γραμμὴ τῶν Ἀλιόττι ἔχει σῶσιν παρὰ σήμερον. Κανεὶς ἀπόγονός των δὲν ὑπάρχει. (Bl. Livio A. Missir, «Arbre généalogique de la famille Missir», Bruxelles 1969, σ. 76).

(2) Παράσημο ποὺ καθιέρωσε ὁ Σουλτάνος Ἀμπὺλ Χαμίτ II (1876—1909).

(3) Καθιερώθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνον Ἀμπὺλ Ἀζίζ (1861—1876) τοῦ Οἴκου τῶν Ὀσμανιδῶν.

(4) Τὸ παράσημο αὐτὸ καθιερώθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνον Ἀμπὺλ Μετζίτ (1839—1861).

Kamil Pasa

André Guinon
militaire français

γέρσεως νέας ἐκκλησίας διὰ τὴν κοινότητα τῶν καθολικῶν τοῦ Καρσιακᾶ, ἐξαρτωμένην ἀπὸ τὴν Σιμύρνην, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ κοινότης τῶν καθολικῶν τοῦ εἰρηγιμένου τόπου πλησιάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν 850 ἀτόμων ποὺ κατοικοῦν σὲ 150 περίπου σπιτία, καὶ ὅτι ἡ ἐκκλησία τὴν ὁποῖαν θέλουν νὰ οἰκοδομήσουν θὰ χτισθῇ ἐπὶ οἰκοπέδου 2.100 τετραγωνικῶν μέτρων, τὸ ὅποιον παρεχωρήθη δωρεὰν ἀπὸ τὸν κ. Νικολάκη Ἀλιόττι, Ἰταλὸν ὑπὸν, ὅτι ἡ οἰκοδομὴ θὰ ἔχῃ μῆκος 39, πλάτος 20 καὶ ὕψος 14 μέτρων καὶ ὅτι ἡ ὑπολογιζομένη δαπάνη τῆς τάξεως τῶν 1.000 χρυσῶν λιρῶν θὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ ὑπάρχοντος σήμερον εὐκτηρίου ἱεροῦ καὶ ἀπὸ δωρεὰς πλουσίων ἀτόμων τῆς κοινότητος.

» Ἀφοῦ ἐβεβαιώθηκα ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἄτοπο γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτὴ καὶ ὅτι τὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους ἐγνωμάτευσε καὶ ἀπήντησε ὅτι μπορεῖ νὰ δοθῇ στὸν αἰτοῦντα ἡ ἐξουσιοδότησίς μου διὰ τὴν τοιαύτην οἰκοδόμησιν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἔκτασις αὐτὴ, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὰ Δημόσια Κτήματα, θὰ μετατραπῇ εἰς Ἑνοικιαστέαν Γῆν, σύμφωνα μὲ τὸν Αὐτοκρατορικὸν Νόμον περὶ Διοικήσεως Γαιῶν, δίδω τὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Ἰραντέ διὰ τὴν χορήγησιν αὐτῆς τῆς ἀδείας ἀνοικοδομήσεως.

» Σὺ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ὁ Βαλῆς μου, νὰ μὴν ἐμποδίσῃς τὴν ἀνοικοδόμησιν, ἐφόσον αὕτη δὲν θὰ ὑπερβῇ τὸ μῆκος, τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος ὡς ἀνωτέρω ἀναγράφονται καὶ ἐφόσον ἡ δαπάνη διὰ τὴν οἰκοδόμησιν θὰ ἐξασφαλισθῇ ὅπως ἐλέχθη. Κατὰ συνέπειαν, δὲν πρέπει νὰ ὑποχρεώσῃς κανέναν κατὰ οἰονδήποτε τρόπον νὰ συνεισφέρῃ ποσὸν τι παρὰ τὴν θέλησίν του καὶ νὰ προσέξῃς νὰ μὴ χρησιμοποιηθοῦν μέσα προσβάλλοντα ἢ θίγοντα οἰονδήποτε διὰ νὰ τὸν ὑποχρεώσουν νὰ ἐνεργήσῃ ἀντίθετα πρὸς τὴν θέλησίν του.

18 Σεφέρ 1318» (1)

(1) Ὁ Αὐτοκρατορικὸς αὐτὸς Ἰραντὲς ἀφῆκε ἀπὸ τὸν κ. Α. Μισσιό ἀπὸ τὴ Διεθνήσιν Ἱερὰσιν τοῦ Δικαστικοῦ τῆς Νομαρχίας Σιμύρνης καὶ περιλαμβάνεται στὴν ἀνέκδοτη διατριβή του «Lo statuto dei ecclesiastica in Turchia, Ρώμη 1961, καὶ τὸν ὅποιον μοῦ ἔστειλε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰς Βρυξέλλας, γραμμικὸν τοῦρκικα καὶ μεταφραστικὸν γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ. Τὴ μετάφρασιν ἀπὸ τὰ τοῦρκικα εἰς ἑλληνικὰ τὴν ὠφεῖλω στὸν κ. Ἑμμ. Τσαλίκογλου.

Κατόπιν τοῦ ἀνωτέρω Σουλτανικοῦ Ἰραντέ, τὸ Νομαρχιακὸ Συμβούλιο Σιμύρνης ἐξέδωσε ἀπόφαση γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς νέας ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Ἑλένης, σύμφωνα μὲ τὰς διατάξεις τοῦ Ἰραντέ. Ἔτσι, στὰς 17 Ἰουνίου 1904, ἔτους Ἑγείρας 1318, ἐγινε ἡ θεμελίωσις τῆς ἐκκλησίας μὲ παρουσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τιμόνι, τοῦ Γενικοῦ Πρόξενου τῆς Γαλλίας καὶ ὄλων τῶν Καθολικῶν τῆς παροικίας.

Γιὰ τὴν ἐπὶ ἀνδρῶν τῆς νέας ἐκκλησίας μὲ ἱερεῖς, ὁ διάδοχος τοῦ Ντὸν Τιμόνι, Ἀρχιεπίσκοπος Μαρέγκο, διώρισε ὡς ἐκκλησιαστικὸ προϊστάμενον τὸν Θωμᾶ Καπόνι, βοηθούμενον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς ἱεραποστολῆς. Αὐτὸς διεκόσμησε τὸ ναὸ μὲ ἅγιες εἰκόνες, ποὺ τὶς ἔφερε καὶ πληρώσε μὲ δικὰ του χρήματα. Χρειαζόντουσαν ὅμως ἀκόμη πολλὰ γιὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ δραστήριος Ντὸν Καπόνι ἀπευθύνεται στὸν Πάπα Πίο Χ', καὶ ἐκεῖνος τοῦ στέλνει μιὰ ἐνίσχυση ἀπὸ 5.000 φράγκα χρυσᾶ. Εὐσεβεῖς κυρίες πρόσφεραν κοσμήματά των καὶ κάθε δυὸ μῆνες διωργάνωναν ἑορτὲς μὲ λαχεῖα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο συμπληρώθηκε ἡ ἐκκλησία καὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1909 ἐγιναν ἐπίσημα τὰ ἐγκαίνια τῆς. Ὁ Θωμᾶς Καπόνι ὑπῆρξεν αὐτοχρῶς. Τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἦταν τραγικόν. Πνίγηκε κολυμπώντας στὴ θάλασσα.

Τὸ 1919 καθήκοντα τοποτηρητοῦ στὴν ἐνορία ἀνετέθησαν στὸν Ντὸν Ἀντόνιο Κορίνθιο, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐξήτησε, ἀπὸ σεβασμοῦ καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὸν γέροντα Ντὸν Βαλλέρου, νὰ ὀνομασθῇ αὐτὸς ἰσόδιος ἐφημέριος. Ὁ Ντὸν Βαλλέρου πέθανε, ὅπως εἴπαμε, τὸ 1936 σὲ ἡλικίαν 86 ἐτῶν. Ὁ Ντὸν Ἀντόνιο ὑπῆρξε καταπληκτικὸς σὲ ἐνεργητικότητα καὶ δράσιν ὑπὲρ τῆς λατινικῆς κοινότητος καὶ τῆς ἐνορίας τοῦ Κορδελιοῦ, ἡ ὑπερκόπωση ὅμως στὴν ὁποῖαν ὑποβάλλονταν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πολέμου, οἱ στερήσεις καὶ οἱ στεναχώριες τὸν ἔρριξαν ἄρρωστο μὲ βαρὺ στηθικὸ νόσημα, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴν μπορῇ νὰ ἐργάζεται ὅπως πρίν. Τότε, μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Σιμύρνης, τὸν ἀντικατέστησε ὁ Ντὸν Τόνα, ἐφημέριος στὴν Καθεντράλε τῆς Σιμύρνης.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἡ παροικία τῶν καθολικῶν τοῦ Κορδελιοῦ, ὡς τὸ 1922, εἶχε σταθεροποιηθῇ στὰ 1.000 περίπου μέλη. Μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Σιμύρνης οἱ περισσότεροι καὶ ἀπ'

Concil
du vilayet
1904
fondation
moniale
village

Marengo

Don Caponi

Fin 1909
inauguration
officielle

αὐτοὺς ἐγκατέλειψαν τὸν τόπο λόγῳ τῶν κυβερνητικῶν μέτρων σχετικὰ μὲ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὰ σχολεῖα τῶν μὴ Μουσουλμάνων, κυρίως ὅμως σὰν συνέπεια τοῦ γενικώτερου μέτρου τῆς κατάρρευσης τῶν προνομίων (διομολογήσεων) ποὺ ἀπελάμβαναν ἕως τότε. Τὸ 1950 ἡ κοινότης μόλις ἀριθμοῦσε 400 ψυχές καὶ λιγοστεύει ἐξακολουθητικὰ (1).

Μεταξὺ τῶν παλαιῶν καθολικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Κορδελιοῦ σημειώνομε τὴν οἰκογένεια Μπελόμ, ποὺ εἶχαν μιὰν ἀπέραντη ἔκταση κοντὰ στοῦ Παπᾶ τῇ Σκάλα μὲ ἓνα πολὺ ὠραῖο σπίτι στὴν παραλία. Τὸ σπίτι αὐτό, κατεστραμμένο τώρα, οἱ Τοῦρκοι τὸ ὠνόμαζαν «τὸ στοιχιωμένο σπίτι» καὶ ἦταν ἀξιοπρόσεκτο γιὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸ τοῦ ρυθμοῦ, μὲ ἐσωτερικὲς ἀψίδες καὶ πολὺ χοντροὺς τοίχους γιὰ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὴν ὑγρασία τῆς θάλασσας. Στὸν πρῶτο ὄροφο εἶχε ἓνα μακρὸ μπαλκόνι, τυπικὸ τῶν σπιτιῶν τῆς Σμύρνης, κλειστὸ μὲ τζαμαρία, σὰν τὰ γνωστά, δηλαδή, «σαχνισίγια». Ἄλλη παλιὰ οἰκογένεια ἦταν τοῦ Λεοπόλδου Μισσίρ (1852+1928 στὸ Κορδελιό), παρασημοφορημένου διερμηνέα τοῦ Ἰταλικοῦ Προξενείου Σμύρνης. Εἶχε σπίτι διώροφο μὲ μεγάλο κήπο πάνω στὸ κεντρικὸ δρόμο ποὺ ὠδηγοῦσε ἀπὸ τὴν ἀποβάθρα στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ. ποὺ ἔχει ὅμως πωληθῇ τὸ 1950 στὸ δῆμο Κορδελιοῦ ἀπὸ τὸν Ἀλβέρτο Μισσίρ, γιὸ τοῦ Λεοπόλδου. Ὁ Ἀλβέρτος κράτησε τὴν κυριότητα τοῦ κήπου ὅπου ἔχτισε ἄλλη κατοικία, στὴν ὁποίαν μένει ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ χήρα σύζυγός του Gretchen, κόρη τοῦ γιατροῦ Κάλλερ, μὲ τὴν κόρη της Τζίνα Μισσίρ, σύζυγο Ροδέρτου Μίλοβιτς.

Ἄλλες ἀκόμη παλιές καθολικὲς οἰκογένειες τοῦ Κορδελιοῦ ἦσαν οἱ Χαρικιόπουλοι, οἱ ὁποῖοι ἔλεγαν ὅτι κατάγονται ἀπὸ «κόντες» τοὺς Carichiopolo τῆς Βενετίας, καὶ ὅτι ὁ πρόγονός των Νικόλαος Χ., ἀπὸ τὴν Τήνη, ὑπῆρξε πρόσκοπος τοῦ Ναπολέοντος κα-

(1) Τὰ στοιχεῖα ποὺ χρησιμοποιῶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς λατινικῆς κοινότητος τοῦ Κορδελιοῦ, ἀφῆθησαν ἀπὸ ἀνέκδοτη ἐκθεση, ποὺ συνέταξε τὸ 1950 ὁ Ντὸν Ἀντώνιο Κορίνθιο καὶ τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀποστείλῃ σὲ ἀντίγραφο ὁ ὑποχρεωτικώτατός φίλος κ. Λίβιο Μισσίρ. Ἡ ἐκθεση εἶχε ὑποβληθῇ στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Σμύρνης καὶ διαβάστηκε σὲ συγκέντρωση παρουσίᾳ πολλῶν ἱερέων.

τὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ στὴν Αἴγυπτο (1). Οἱ Γκρανιέ, οἱ Βαλλέρου, οἱ Ἀρμάο, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τραπεζίτης Ἀδόλφος Ἀρμάο ἦταν ἰδιοκτήτης τῆς περίφημης βίλλας Quisisana στὴν προκυμαία, καὶ

Λεοπόλδος Μισσίρ (1852—1928)

προπάντων οἱ Ἀλιόττι, κάτοχοι ὅπως ἐσημειώσαμε, μεγάλων ἐκτάσεων στὴν περιοχή τῆς Ἀγίας Ελένης. Ὑπῆρχαν ἀκόμη οἱ

(1) Βλ. L. A. Missir, ἐνθ. ἀν., σελ. 56.

Βαντερζέ με σπίτια στην προκυμαία με οικόσημα, που και σήμερα φαίνονται στην πρόσοψή των. Οί Πρόσεν, οί Μαϊνέντι, οί Γκιφρέ, οί Κόρσι, οί Τοσκάνι, οί Σαρνώ, οί Λόχγερ, οί Άπάκ, Μπαλαν-τούρ, Βάσσελ, Ίσθερντένς, Καρσιάν, Ντέ Γιόγκ και άλλοι.

Ένα από τὰ διακεκριμένα σήμερα μέλη τῆς Λατινικῆς Κοι- νότητας εἶναι ὁ Edouard Balladur, πού γεννήθηκε στὸ Κορδελιὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1929 καὶ εἶναι, πρὸς τὸ παρόν, ἀναπληρωτῆς Γενι- κὸς Γραμματεὺς τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ὁ πα- τέρας του, Pierre Balladur, ἦταν ὑπάλληλος τῆς Ὁθωμανικῆς Τοαπέξης στὴ Σμύρνη.

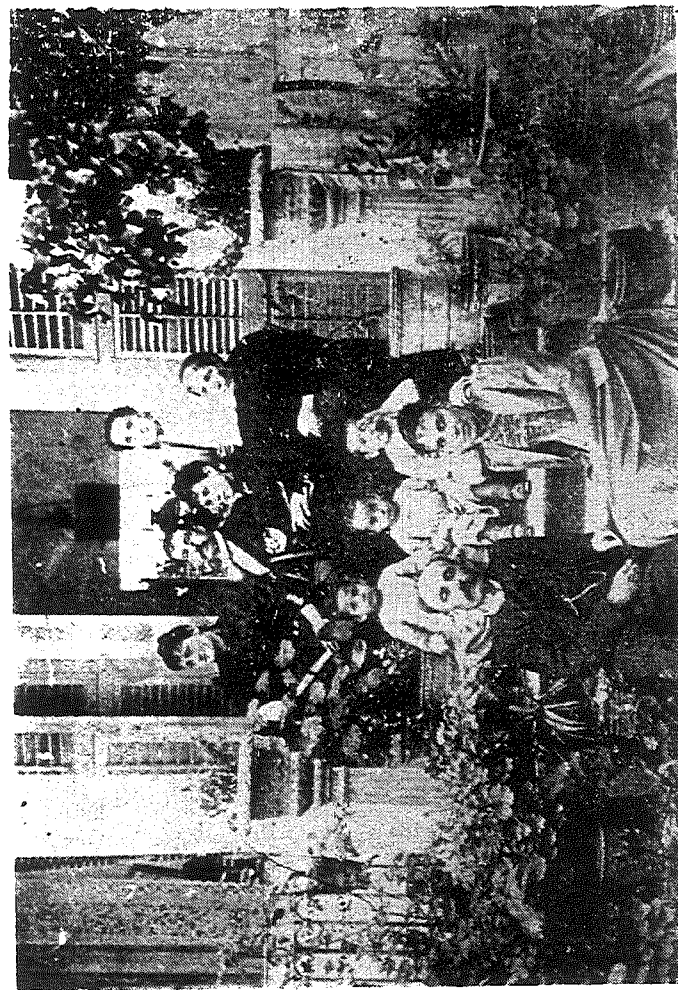
Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πού μένουν ἀκόμη σήμερα στὸ Κορδελιὸ ἔχουν ἀποκτήσει τὴν Τουρκικὴν ὑπηκοότητα.

Υπάρχει ἐπίσης μιὰ Καθολικὴ ἐκκλησία στὸ Ἀλάμπεη, ἐνω- μένο πιά τελείως μετὰ τὸ Κορδελιό, ὅπου γίνεται ἡ λειτουργία μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα. Ἄλλο χριστιανικὸ ἱδρυμα στὸ ἄλλοτε χρι- στιανικώτατο Κορδελιὸ δὲν ὑφίσταται σήμερα.

ΚΑΛΕΣ ΚΑΙ ΚΑΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Ἑλ- ληνικοῦ Κράτους, μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα, καὶ μιὰ θεόσταλη ἡσυχία ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ στὴ Τουρκία. Οὔτε «γιου- ρούσια», οὔτε καταδιώσεις, οὔτε ἐκφοβισμοὶ καὶ καταπιέσεις εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν τοῦ τόπου. Μιὰ πραγματικὴ συναδέλφωση σιγά-σιγά ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν δυὸ κυριωτέρων στοιχείων τῆς αὐτοκρατορίας, πού ἐάσταζε περισσότερο ἀπὸ μισὸ αἰῶνα

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Ἕλληνες, παλαιοὶ καὶ νεοφερμένοι, ἀνενόχλητοι καὶ ἡσυχοὶ ἐπεδόθησαν στὶς εἰρηνικὰς δουλειὰς τους καὶ μετὰ τὴν ἐργατικότητα καὶ τίς ἀνώτερες κοινωνικὰς καὶ τεχνικὰς ἀντιλήψεις τους ἐδημιούργησαν μιὰ ἀνετη καὶ εὐτυχισμένη ζωὴ. Κανένα παράπονο δὲν εἶχαν ἀπὸ τοὺς κυρίαρχους τοῦ τόπου. Ζού- σανε μαζί, συναλλάσσονταν μεταξὺ τους ἀδελφικὰ καὶ μονιασμένα

Στὸ σπίτι τοῦ Leopold Missir. Φωτογραφία πρὸ τοῦ 1907.
Πρόσωπα ἐν τῶν ἄνω καὶ ἀπ' ἀριστερά: Σειρά 1η.— Κα Rosine Hilarion Michel, τὸ γένος Méne- xely (ὁ Hilarion Michel ἦταν Ἡγούμενος τῆς Γαλλίας στὸν Τσερέ). Σειρά 2η.— Κα Nelda Alfred Michel, τὸ γ. Balladur, Alfred Michel, Κα Josephine Victor Missir, τὸ γ. Michel, Κα Marié- toulle Alessandro Missir, τὸ γ. de Andria. Σειρά 3η.— Τὰ 3 παῖδιά τοῦ A lphonse καὶ τῆς Mary Giudici: Amélia (ἀγόρεθα Κα John Issaverdens), Lisetta. (ἀγόρεθα Κα Christian Russo), Giovanni (ἀγόρεθα σύζυγος τῆς Italia Palladini). Σειρά 4η.— A lphonse Giudici καὶ ἡ σύζυγός του Mary.

Histoire
1820 - 1922

Pour
de comode
entre Gail
et Mout
ottomans

Pour
Mout
et confort
bonheur

και ησαν ολοι ευχαριστημένοι. Οι Τούρκοι ἐσέβονταν και ἐκτιμούσαν τους Έλληνες συνοίκους των τόσο μέσα στις πολιτείες όσο και στα χωριά. Τους ἀνεγνώριζαν πνευματική ἀνωτερότητα, ἀπὸ τὴν ἑποίαν εἶχαν και αὐτοὶ νὰ ὠφεληθοῦν και περνοῦσαν χωρὶς παρεξηγήσεις, χωρὶς φανατισμούς και μισαλλοδοξίες. Οι Έλληνες ἐπιχειρηματίες, και προπάντων οἱ κτηματίες, ἔπαιρναν στὶς δουλειές τους και Τούρκους ἐργάτες, ὅπως και στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας οἱ μὲν ἔδωκαν εἶχαν στὰ τσιφλίκια τους Έλληνες καλλιεργητάς.

Ἀπὸ τοὺς Έλληνες δὲν ἔλλειπε, φυσικά, ἡ ἐπίγνωση τῆς ρίζας τους και τὸ αἶσθημα τοῦ ἐθνισμοῦ τους, τοῦτο ὅμως δὲν παρεξέενε τοὺς ἄλλους. Τὸ θεωροῦσαν σωστὸ και λογικὸ και ξέρανε πὼς αὐτὸ δὲν ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια μιᾶς θεωρητικῆς και αἰσθηματικῆς ἐκδήλωσης. Τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα παρακολουθοῦσαν τυπικὰ τὶς θρησκευτικὰς μας ἐορτὲς και συνήθειες χωρὶς καμμιὰ ἐπέμβαση. Τὴ μέρα τῆς Λαμπρῆς οἱ ντουφεκιὲς ἀπὸ τρομπόνια, καργιοφύλια και μπιστόλες. Ὡς ὅπλα ἀρματολικὰ και τοῦ Εἰκοσιένα, ρίχνονταν στὶς πλατείες τῶν χωριῶν και στοὺς αὐλόγυρους τῶν ἐκκλησιῶν ἐλεύθερα και ἀνενόχλητα. Ἐπαιρναν οἱ Τούρκοι δῶρα στὶς γιορτὲς μας, και τὰ ἀνταπέδιναν στὰ δικά τους μπαϊράκια με «σεκέρια» (γλυκὰ) και σφαχτὰ ζῶα (κουρμπάνια). Πολλοὶ Έλληνες — ραγιάδες θέβαια — κατεῖχαν θέσεις κυβερνητικὰς και ὁ λόγος ἡ ἡ κρίση τους ἦσαν δεχτὰ χωρὶς ἀντίρρηση.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀρμονικὴ συμβίωση Ἑλλήνων και Τούρκων τὴν παλιὰ εὐλογημένη ἐκείνη ἐποχὴ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἦρθε ὅμως ἡ μεταπολίτευση τοῦ 1908 και τὰ πράγματα πῆραν ἄλλη τροπὴ. Ὅχι θέβαια πὼς ἡ ἀλλαγὴ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Τὸ κακὸ ἦταν πὼς στὸ πνεῦμα τῶν καινούργιων κυβερνητῶν τοῦ τόπου ἐκυριάρχησε ὁ σωδινισμός και ἡ σκληρὴ μισαλλοδοξία. Οἱ λέξεις Ἐλευθερία, Ἰσότης, Δικαιοσύνη ἦσαν οἱ ἀπατηλὲς στὴν ἀρχὴ διακηρύξεις τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου «Ἐνωσις και Πρόοδος», γιατί πίσω ἀπ' αὐτὲς κρύβονταν ἕνα σατανικὸ σχέδιο ἐξόντωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ και Ἀρμενικοῦ στοιχείου τοῦ τόπου. Οἱ νέοι ἡγέτες τοῦ κράτους, ἐνθαρυνόμενοι και ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ὀργανωτὰς τοῦ στρατοῦ, ποὺ ἔπαιζαν και πολιτικὸ ρόλο γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διείσδυση τῆς πατρίδας των στὴν Τουρκίαν, ἐπεδόθησαν φανερὰ πιά με μῖσος και σύ-

στημα και με κάθε εἶδους σκληρὰ και ἀπάνθρωπα μέσα, νὰ ἀπὸκλῇ ὀλοκληρωτικὰ τὴ χώρα τους ἀπὸ τοὺς Έλληνες, ποὺ τοὺς θεωροῦσαν ἐμπόδιο στὴν ποιοτικὴ ἀνοδο τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ. Κάκιστη, θέβαια, μέθοδος γιὰ ἕνα τέτοιο σκοπὸ. Ἐτσι, οἱ Έλληνες ὑπέφεραν ἀφάνταστα δεινὰ στὴ χώρα ποὺ τὴ θεωροῦσαν, και ἦταν στὴν πραγματικότητα, δική τους πατρίδα και τὸ χῶμα τῆς ὁποίας ἦταν ζυμωμένο με τὸ δικό τους, προπάντων, ἰδρῶτα.

Οἰκονομικὰς ἀφαιμάξεις με αὐθαίρετες και ἀναγκαστικὰς φορολογίες, ἐξοντωτικὴ στρατολογία με καταναγκαστικὰ ἔργα, χωρὶς ρούχα, χεμῶνα καλοκαίρι, χωρὶς τροφή, και στὰ δυτικὰ παράλια ξαφνικὰς νυκτερινὰς ἐπιδρομὰς, σφαγές, διωγμοί, βίαιοι ἐκτοπισμοὶ με διαρπαγὰς και λεηλασίες σπιτιῶν και χίλια — δυὸ ἄλλα, ἦσαν τὰ μέσα τῆς ἐξόντωσης.

Οἱ Νεότουρκοι, με τὴν τακτικὴ τους αὐτὴ ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, παρέβλεπαν πὼς σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς, τῶν ὁποίων τὴν ἐξόντωση ἐπεδίωκαν, σ' αὐτοὺς κυρίως ὀφείλαν τὴν εὐμερία τοῦ τόπου των. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ καλλιεργητὰς τῆς γῆς, αὐτοὶ κρατοῦσαν φηλὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, αὐτοὶ πλήρωναν και γέμιζαν τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους, και γενικὰ αὐτοὶ ἔδιναν τὸν τόνο τοῦ πολιτισμοῦ στὴ χώρα. Καὶ ἔτσι, με τὸ νὰ γίνουν τὰ ὄργανα ἐνὸς ἐξαλλου σωδινισμοῦ και μιᾶς ξένης προπαγάνδας ἐβλάψαν ἀσυνείδητα τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τὸ 1914 πῆγε και ἐγκατεστάθηκε στὸ Κορδελιό, γιὰ νὰ ἐκδηλώσῃ και ἐκεῖ τὰ αἰμοδόρα του ἐνοστικτα, κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῶν Ἀρχῶν, ὁ διαδόχτος Ἐσρέφ, ὁ ὁποῖος τὸ 1908 εἶχε αἰματοκυλίσῃ τὸ Σεβντίκιο. Ἀπὸ τὰ πρῶτα θύματα τῆς λυσσαλέας μανίας του ἦταν ὁ Μάρκος, ἕνα ἡσυχὸ παλληκάρι, ποὺ εἶχε σιδηροπωλεῖο και γυαλοπωλεῖο στὴν κεντρικὴ ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ. Σὰν Έλληνας ποὺ ἦταν, εἶχε πάει και πολέμησε στὸν πόλεμο τοῦ Ἐνενηνταεφτά. Τόξεραν οἱ Τούρκοι και ὤρθηκαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Τὸν σκότωσαν με ἐνέδραν τὴ Μεγάλῃ Βδομάδῃ στῆς Μπάγκας τὸ σοκάκι.

Ἄλλα θύματα τῆς μισελληνικῆς ἐξαλωσύνης τῶν Νεοτούρκων, ὑπῆρξαν ὁ Γιώργος Παπανικητάς και τὸ δεκαοχτάχρονο παιδί του Ἰωάννης. Τοὺς ἔσφαξαν ἀγρίως, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἔδεσαν

Une concordance
ou la "supplément"
des
Grecs n'est pas mise
en doute
→ Tous les monde
mouille les yeux
de monde
dans un monde
ou
Grecs n'est pas mise
en doute
plus complètement

champ de liberté
pour les Grecs

Éloge de
l'harmonie
impériale

- Chauvinisme
- Intolérance
religieuse
Liberté - Illusions
Égalité - Plan
Solidité - Politique
d'extermination
des Grecs

Grecs ne représentent
pas une telle base
argumentaire de la
"meine" n'est

→ n'indique
pas de date
"présentations"
1913-1914

Sevdikey
Cordelio

Esnef ->

Un être dans
l'harmonie ottomane
Marmozon 1929
à un engagement
hellénique

Concorde
d'Europe
hiérarchique

Soumission
national
des
Grecs
à la Turquie

Revolution
en 1908
de la Turquie
à la Turquie

τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μέσα στο περβόλι τους κοντὰ στο Κορδελιό. στή θέση Σεμικλέρ.

Στοῦ Παπᾶ τῆ Σκάλα ἐπυροβόλησαν καὶ τραυμάτισαν τὸ Χρῆστο Κυπραῖο. Τὸν συνέλαβαν, τὸν ἔδειραν ἀνελέητα, τοῦ ἔβγαλαν τὸ ἓνα του μάτι καὶ τὸν ἄφησαν ἐτοιμοθάνατο.

Τὰ κακουργήματα πῆραν μεγάλη ἔνταση κατὰ τὴν ἄφιξη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Λέων». Τότε ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους ὡς λησταί, δυὸ πρῶνι χωροφύλακες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ χωριοῦ. Σκότωναν, τρομοκρατοῦσαν καὶ λήστευαν. Ἐμπαιναν νύχτα σὲ πλούσια Ἑλληνικὰ σπίτια καὶ δὲν ἄφηναν τίποτα.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ὄργια καὶ τρομοκρατικὲς πράξεις ἔκαναν τὰ ὄργανα τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου στο Κορδελιό, ὅπως καὶ παντοῦ, σὲ σημεῖο πού ὁ κόσμος τῆς ρωμιωσύνης νὰ περνᾷ νύχτες καὶ μέρες ἐφιαλτικὲς.

Ἡ κατάσταση εἶχε γίνεи ἀβάσταχτη, φοβερὰ ἀπελπιστική. Καὶ βοήθεια ἀπὸ πουθενά. Μόνη, κατὰμονη προσφυγὴ ὁ Θεὸς καὶ μόνη ἐλπίδα ἡ νίκη τῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀντιπάλων τῆς Τουρκίας στὸν τότε διεξαγόμενο πόλεμο. Σ' αὐτὴ τῇ νίκῃ ἀπέβλεπαν καὶ αὐτὴν εὐχόντουσαν γιὰ σωτηρία τους. Καὶ ἡ νίκη ἤρθε καὶ μαζί μ' αὐτὴν ἤρθε καὶ ἡ Ἑλλάδα γιὰ προστασία κι' ἀπελευθέρωση. Ποιὸς δὲν θὰ δικαιολογήσῃ τὴ ζέφρενη χαρὰ τῶν σκλάβων, τῶν καταδικασμένων σὲ θάνατο, σὰν εἶδαν νᾶρχεται ἡ ἀπολύτρωση; Κι ἓνα πρωὶ τοῦ Μάη, ἐκείνο τὸ Μαγιατικὸ πρωὶ τοῦ 1919, τὰ Ἑλληνικὰ καρᾶδια ξεφόρτωναν στὴν προκυμαλα τῆς Σμύρνης τὸν ἀπελευθερωτικὸ στρατό. Ἐνα βαθὺ ἀναστέναγμα ἔβγαине ἀπὸ τὰ στήθη ὁλονῶν. «Δόξα νᾶχῃ ὁ Θεός. Σωθήκαμε». Ἀναστενάζοντας ἀνακουφιστικά κι' ὁ ποιητὴς τραγοῦδῃσε τότε:

Ἡρθες, ἦρθες λυτρωμέ,
μὲ τοῦ Μάη τ' ἀηδόνια, μὲ
τὸν καινούργιο ζεστὸν ἥλιο...» (1).

Πολὺς κόσμος στο Κορδελιό δὲν εἶχε εἰδοποιηθῇ πὼς θὰ γε-

(1) Ἀγγελος Σημηριώτης.

νόνηταν ἡ ἀπόδραση τοῦ στρατοῦ. Ἐαφνικὰ εἶδαν τὰ καρᾶδια, μεταγωγικά καὶ πολεμικά, μὲ Ἑλληνικὲς σημαῖες νὰ μπαίνουν στο λιμάνι καὶ τρίβανε τὰ μάτια τους. Σὰν ἀστραπὴ διαδόθηκε ἡ εἴδηση κι ὅλο τὸ Κορδελιό κατέβηκε καὶ πλημμύρισε τὴν παραλία. Ὅλοι θέλανε νὰ πᾶνε στὴ Σμύρνη μὲ τὰ βαποράκια νὰ δοῦνε τοὺς Ἑλληνες στρατιῶτες. νὰ καυαρῶσουν τὰ πολεμικά τῆς Ἑλλάδας καὶ προπάντων τὸ θρυλικὸ Ἀβέρωφ. Στὴ βαπορόσκαλα ὁ κόσμος πατεῖς με πατῶ σε, τόσο πού ἡ σκάλα δὲν ἄντεξε τὸ τόσο δάρος καὶ σούλιαξε. Ὅλοι βρέθηκαν στὴ θάλασσα καὶ πολλοὶ πνίγηκαν.

Τὴν ἴδια μέρα ἓνα στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα, στελμένο ἀπὸ τὴ Διοίκηση, πῆγε καὶ κατέλαβε τὸ χωριὸ ὑψώνοντας τὴν Ἑλληνικὴ σημαία στο Ἀστυνομικὸ Τμῆμα καὶ τ' ἄλλα δημόσια κτίρια.

Οἱ Κορδελιωτὲς τρελλάθηκαν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Τ' ὄνειρο τῆς λευτεριᾶς τόβλεπαν πιά χειροπιαστὴ πραγματικότητα. Οἱ ἄντρες ζητωκραύζαγαν, οἱ γυναῖκες ἔρRAINAN τοὺς στρατιῶτες μὲ λουλούδια καὶ ἀρώματα. Ἀλλες ἔβγαίναν στὶς πόρτες καὶ μὲ θυμιατὰ στὰ χέρια καίγανε λιθάνι κι' εὐλογοῦσαν τὸ Θεό, καὶ ἄλλες πρόσφερναν στοὺς στρατιῶτες γλυκὸ καὶ κρύο νερό.

Δυστυχῶς, μέσα στὴν παράφορη ἐκείνη χαρὰ μερικοὶ πιδ θερμόαιμοι, βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιδοθοῦν σὲ ἔκτροπα ταπεινῆς ἀντεκδίκησης καὶ σὲ πράξεις μεγάλης ἐχθρότητας εἰς θάρος τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου, τίς ὁποῖες ὅλοι ἀπεδοκίμασαν καὶ ἐστιγμάτισαν. «Δὲν χρειάζονται αὐτά, ἔλεγαν οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι. Μ' αὐτοὺς πάλι θὰ ζήσουμε ἐδῶ. Φτάνει μόνο πού τὰ φτερά τους θὰ εἶναι κοιμένα». Ἡ τάξη ἀποκατεστάθηκε γρήγορα, γιατί οἱ διαταγὲς τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν ἦσαν σαφεῖς καὶ αὐστηρές: καλὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι τῶν τέως κυριάρχων. Κι' αὐτὸ ἐφαρμόστηκε, μὲ ὑπερβολικὴ, μάλιστα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, αὐστηρότητα ἀπὸ τὸν Ἀρμοστὴ τῆς Σμύρνης Στεργιάδη.

Γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῶν αὐθόρμητων προκλητικῶν ἐκδηλώσεων τῶν παιδιῶν, ἰδρύθηκε ἀμέσως στο Κορδελιό μια μεγάλη ομάδα προσκόπων μὲ ἔφορο τὸν Στυλιανὸ Μπλέσα καὶ ἀρχηγὸ τὸν Χρῆστο Μωραΐτη, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν

κατοπινή Καταστροφή, έσφαξαν οί Τουρκοί μαζί με τούς άλλους δυό αδερφούς του, τόν Ήλία και τόν Μανώλη, ένώ ο τρίτος αδερφός, ο Άνδρέας, έσώθηκε όντας άξιωματικός στο στρατό.

Πολλά κέντρα και καταστήματα άλλαξαν άμέσως όνόματα: «Άνθοπωλείον τό Σκρά», «Οίνοπωλείον ή Έθνική Άμυνα», «Καφενεϊόν ο Άβέρωφ», «Μαγειρείον ή Τριανδρία», «Υποδηματοποιείον ή Άθηναϊκή κομψότης», «Λέσχη τό Νέον Φάληρον» κ.ο.κ.

Όλα πήγαιναν καλά και ήραία ής τήν ήμέρα πού έχασε τίς έκλογές ο Βενιζέλος. Η νέα κατάσταση στην Ελλάδα έβαλε σέ μεγάλη άνησυχία και φόβο όλο τό Μικρασιατικό Έλληνισμό. γιατί ήξεραν τήν αντίθεση τών καινούργιων κυβερνητών πρós τήν έξωτερική πολιτική και τήν πολιτική τής Μικρασιατικής έκστρατείας τοϋ Βενιζέλου και φοβήθηκαν μήπως έγκαταλειφθούν και πά-
 λι στην έξοντωτική μανία τών Νεοτούρκων.

Ό Βασιλιάς Κωνσταντίνος. πού είχε γυρίσει πάλι στην Ελλάδα, ήρθε τότε (30 Μαΐου 1921) και στη Σμύρνη. συνοδευόμενος από τόν Πρωθυπουργό Δημ. Γούναρη. και για όσες μέρες έμεινε. έγκατεστάθηκε στο Κορδελίδό στο μεγάλο σπίτι τοϋ Κ. Κοτζιά στην προκυμαία, πού είχε και προβλήτα στη θάλασσα. Μόλις πάτησε τό πόδι του στη στεργιά, ο συγκεντρωμένος κόσμος τόν υποδέχτηκε με ένθουσιασμό και ειλικρινή αγάπη. σάν Βασιλιά όλων τών Ελλήνων, για νά δειχτή πώς οί Έλληνες τής Μ. Ασίας μόνο τήν Ελλάδα αγαπούσαν. Άσχετα με τά πρόσωπα πού ήσαν στη διοίκηση, άρκει νά ήσαν άξια νά ένταρχώσουν και νά πραγματοποιήσουν τά Ιδανικά και τούς πόθους των.

Τή στιγμή εκείνη μιλά Κορδελιώτισσα Έλληνοπούλα. ή ήραία έσποινίς Τρίς Βεϊνόγλου, κόρη τοϋ Κωνσταντίνου Έμμ. Βεϊνόγλου, προσφέροντάς του ένα μπουγκέτο τριαντάφυλλα, τόν προσεφώ-
 νησε με δάκρυα έν μέρους τοϋ αλύτρωτου λαοϋ.

Τήν επόμενη μέρα, ο Κωνσταντίνος άπηύθυνε από τό Κορδε-
 λίδό, τό Ιστορικό διάγγελμά του πρós τό στρατό, με τό όποϊον άνε-
 πτέρωνε τίς έλπίδες και γέμιζε χαρά και αισιοδοξία τόν Μικρασια-
 τικό Έλληνισμό και τό όποϊον τέλειωνε ως εξής:

«... Ό Βασιλιάς σας είναι μαζί σας και σας οδηγεί εκεί ο

που ή έπιταγή τής πατρίδος μάς καλεί όλους. Ό Έφιστος θα εδ-
 λογήση τόν δίκαιο άγώνα μας».

Κορδελίδ 31 Μαΐου 1921

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Και ο Πρωθυπουργός Γούναρης από τό Κορδελίδ έδήλωνε
 στους δικηγόρους και έν τών ήγητόρων τής Έλληνικής κοινότητας
 Σμύρνης, Μιχαήλ Άργυρόπουλο και Άντώνιο Άθηνογένη, ότι
 στο Κορδελίδ θα ύπογραφη από τούς Λόυντ Ζώρτζ και Μπριάν ή
 ειρήνη μετά τή νίκη τής Ελλάδος (1).

Πολός κόσμος πήγαινε κάθε μέρα και καμάρωνε τούς τσο-
 λιάδες τής βασιλικής φρουράς κι' έβλεπε τόν Βασιλέα τ' απογέ-
 ματα νά κάθεται στην άψηλή βεράντα με τά βλέμματα στραμένα
 ασάλευτα και ρεμβαστικά πρós τήν άπέναντι μαγεύτρα Σμύρνη.

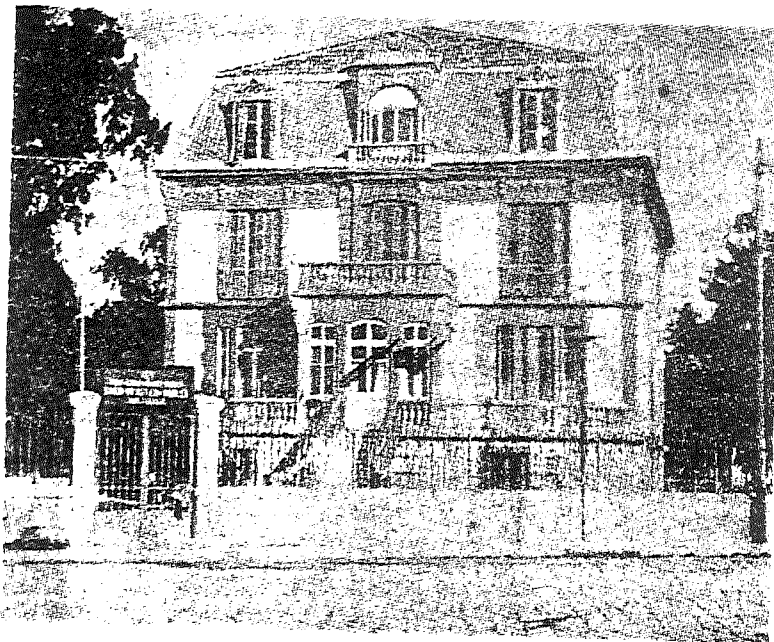
Η παρουσία τοϋ Κωνσταντίνου στη Σμύρνη έδινε θάρρος
 στους τέως υποδούλους και τούς μετρίαζε τήν άγωνία και τό φόβο.
 Παρηγοριόντουσαν με αυτό πού έλεγαν και πίστευαν πώς όπου πα-
 τήσει τό πόδι τοϋ Βασιλιά είναι σσραανίδα κατοχής και έγγύηση
 έλευθερίας. Και πραγματικά, ή άφιξη τοϋ Βασιλέα τών Ελλήνων
 στα κατεχόμενα μέρη ύπογράμμιζε τήν Έλληνική κυριαρχία και
 τή μονιμοποίηση τοϋ δημιουργημένου καθεστώτος.

Ένα πρωί οί Κορδελιώτες έμαθαν πώς ο Κωνσταντίνος έφυ-
 γε και πήγε στο μέτωπο. Άλλη παρηγοριά αυτή κι' άλλη έλπίδα.
 Η κατάσταση όμως είχε πάρει πιλά άσταμάτητα τόν κατήφορο. Οί
 Έλληνες τρωγόντουσαν θανάσιμα μεταξύ τους περιφρονώντας τίς
 τραγικές στιγμές πού περνούσε τό δύστυχο έθνος.

Οί Εδρωπαϊκές Δυνάμεις, στο πλευρό τών όποϊων πολέμησε
 κι έχυσε τό αίμα της ή μικρή, με ήρωική Ελλάδα, κύτταζαν τώρα
 ποιά νά κολακέψη πιότερο και ακόμα νά βοηθήση τόν άντάρτη, πε-
 ριφρονητή τών συμβάσεων, Κεμάλ, με δπλα και με χρήματα. Μπρός
 στα οικονομικά τους συμφέροντα άδιαφορούσαν για τίς συνέπειες
 μιας επικράτησής του, ή όποια δέν άργησε νά ρθή και τής όποίας
 τό πιό μαρτυρικό θύμα ύπήρξε ο Μικρασιατικός Έλληνισμός. Η

(1) Βλ. Χρ. Άγγελομάτη: «Χρονικό μεγάλης τραγωδίας», Άθή-
 ναι, σελ. 115.

λαίλαπα τὸν σάρωσε συθέμελα. Συντρίμια καὶ φλόγες παντοῦ. Τὸ μαχαίρι τοῦ Τούρκου στόμιονε καὶ ξαναστόμιονε ἀπὸ χριστιανικὸ αἷμα. Ὅσοι γλύτωναν ἐφευγαν, ἐφευγαν κυνηγημένοι ἀλλόφρονες μὲ τὸ χάρο ξοπίσω τους. Ὁ Τουρκικὸς ὄχλος εἶχε φανατισθῇ ἀπὸ πρὶν μέσα στὰ τζαμιά ἀπὸ τοὺς χοτζάδες καὶ εἶχε ἀναλάβει μὲ ὕρ-

Τὸ σπίτι τοῦ Κοτζιά, ὅπου ἔμενε ὁ Κωνσταντῖνος στὸ Κορδελιό.

κο τὴν ὑποχρέωση νὰ σκοτώσῃ ὁ καθένας τοὺς ὅσους μποροῦσε περισσότερους «γυιαιόρηδες» (ἄπιστους) καὶ τὴν ὑποχρέωσή του αὐτὴ τὴν ἐκτελοῦσε τώρα μὲ ἄγριο πάθος.

Ὁ Κεμάλ εἶχε ἐπιτρέψει νὰ μπαίνουν πρῶτα οἱ τσέτες (οἱ ὅπλα) σὲ κάθε χωριὸ ἢ πολιτεία πού ἐγκατέλειπε ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες νὰ λεηλατοῦν τὰ Ἑλληνικὰ σπίτια. νὰ σφάζουν, νὰ καῖνε καὶ γενικὰ νὰ ὀργιάζουν, μὲ κάθε τρόπο ἐλεύθερα, ἀσύδοτα καὶ ἀνεύθυνα, καὶ ὕστερα νὰ μπαίνη ὁ τακτικὸς στρατὸς, νὰ ἐγκαθίστανται οἱ Ἀρχές καὶ νὰ λειτουργοῦν τὰ στρα-

τοδικεῖα γιὰ ὅσους χριστιανούς συνελάμβαναν μὲ ὁποιαδήποτε κατηγορία, νὰ τοὺς καταδικάζουν καὶ νὰ τοὺς ἐκτελοῦν μὲ ἀπαγχονισμό... νόμιμα πιά.

Τὸ ἴδιο αὐτὸ σύστημα ἐφαρμόσθηκε καὶ στὸ Κορδελιό. Οἱ τσέτες κατέβηκαν στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸν κάμπο τῆς Μαινεμένης, σὰν πεινασμένοι λύκοι καὶ δὲν ἄφησαν ὄρθιο τίποτε τὸ Ἑλληνικόν. Ὅποιον πρόφταναν στὸ δρόμο τὸν σκότωναν ἐπὶ τόπου. Στὰ σπίτια μέσα ἐσπαζαν ντουλάπες, σεντούκια, ἐψαχναν σὲ κάθε γωνιά νὰ βροῦνε καὶ ν' ἀρπάξουν ὅ,τι καλὸ ἢ ὅ,τι νόμιζαν καλὸ γι' αὐτούς. Ὅποια γυναῖκα ἔδρισκαν τὴν ἐδίαζαν μὲ πρωτόγονο σαδισμό. Μία παντρεμένη μὲ παιδιὰ, μόλις εἶχε γῆ ἀπὸ νοσοκομεῖο μὲ ἐγχείρησή στὴ μήτρα. Τὰ αἷματα ἦσαν ἀκόμη γωπά. Οἱ κανίβαλοι οὔτε τὰ αἷματα συχάθηκαν, οὔτε τὴν ἄρρωστη ἐσεβάστηκαν. Δὲν ἄκουες παρὰ ἓνα συνεχὲς κλάμα, ἓνα γοερὸ μονοφώνι.

Οἱ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι πτώματα καὶ οἱ κρυμμένοι μέσα σὲ σπίτια μὲ ξένη σημεῖα ἄκουαν τοὺς θόγγους τῶν τραυματισμένων κι' ἔτρεμε ἡ ψυχὴ τους.

Ὁ Γάλλος δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς Ρενέ Πρωό, στὸ διελίσιο τοῦ «Οἱ τελευταῖες μέρες τῆς Σμύρνης» (1) στὶς σελίδες 10—12, γράφει τὰ ἑξῆς:

«Δὲν ἤξερα πὼς οἱ ἴδιες φρικαλεότητες (σὰν ἐκείνες τῆς Σμύρνης) γενόντουσαν καὶ στὸ Κορδελιό. Ἐνὰς Γάλλος ἀνταποκριτὴς τῆς Revue de Paris ἔγραφε στὶς 15 Νοεμβρίου 1922: «... λίγο ἀργότερα, τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐφθασαν στὸ Κορδελιό. Οἱ Τούρκοι πού γνωρίζαμε μᾶς ἔλεγαν πὼς δὲν ὑπῆρχε πιά τίποτε πού νὰ φοβόμαστε.

«Τὸ βράδυ, χωρικοὶ ἀπὸ τοῦ Παπᾶ τὸ χωριόν, ἓνα χωριουδάκι φαραδίων 20 λεπτὰ ἀπὸ τὸ Κορδελιό, ἔφτασαν σὰν τρελλοὶ φωνάζοντας πὼς οἱ Τούρκοι σφάζουν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς μὴ γυναῖκα πού πρὶν λίγο τῆς εἶχαν σκοτώσει τὰ δύο παιδιὰ της, ἔσερνε τὸ φουστάνι της γεμάτο αἷματα. Μᾶς ἐκέτευαν νὰ τοὺς κρύψουμε καὶ 150 κατέφυγαν στοὺς στάβλους μας. Ἐπρεπε νὰ τοὺς δώσωμε τρο-

(1) «Les derniers jours de Smyrne» 1923, Paris, 19 Place de la Madeleine (VIII).

φή, ζεστά ρούχα για τὰ μωρά και νὰ συστήνωμε σ' ὅλους ἡσυχία.

«Τὰ μεσάνυχτα ξυπνήσαμε ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς ἀνθρώπους πού εἰσέβαλαν στὰ σπίτια μας φωνάζοντας πὼς τοὺς σφάζουν. Οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν χτυποῦσαν και φωνές τρέλλας ὑψώνονταν ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Τοῦρκοι στρατιῶτες μπήκανε σὲ μιὰ ἐκκλησία, ὅπου εἶχαν καταφύγει ἑκατοντάδες πρόσφυγες και ἄρχισαν νὰ τοὺς λεηλατοῦν.

«Ὁ κ. Πιττακῆς, πού δρiscόντανε ἐπίσης στὸ Κορδελιό, μοῦ γράφει:

«Τὸ δράδυ τῆς ἴδιας μέρας (9 Σεπτεμβρίου) οἱ Κεμαλικοὶ ἄρχισαν τίς φρικαλεότητες των. Καθόμασταν στὴν τραπεζαρία μὲ τὴν οἰκογένειά μου και μὲ καμμιὰ εἰκοσαριά φτωχοὺς κάτοικους τῶν κοντινῶν μας χωριῶν πού τοὺς εἶχα δώσει ἄσυλο στὸ σπίτι μου. Ἐπειδὴ ὁ ἀνεψιός μου εἶναι Ἰταλὸς και κατοικοῦσε μαζί μας, εἶχαμε ὑψώσει στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τὴν Ἰταλικὴ σημαία. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἀκούσαμε νὰ σπάζουν πόρτες και παράθυρα και οὐρλιάσματα πανικοῦ ἀπὸ γυναῖκες, μαζί μὲ σκληρίσματα παιδιῶν. Ἦταν οἱ Τοῦρκοι πού παρεδίαζαν ἓνα γειτονικὸ σπίτι. Σὲ λίγα λεπτά, πὺδ κάτω, ἦρθε ἡ σειρὰ ἄλλου σπιτιοῦ, κι ἄλλου κι ἄλλου. Ἡ γυναίκα μου λιγοθύμησε. Τὰ παιδιά μου, τρομοκρατημένα, κρεμάστηκαν ἐπάνω μου μὲ κλάματα και οἱ χωρικοὶ πού τοὺς εἶχα φιλοξενήσει, σφίγγονταν ὁ ἓνας πᾶνω στὸν ἄλλον, γονάτισαν και παρακαλοῦσαν τὸ Θεὸ νὰ τοὺς προστατέψῃ. Μείναμε ἔτσι ὡς τὴν αὐγή. Οἱ ἴδιες σκηνές συνεχίστηκαν και τὴν ἐπόμενη μέρα, και ὅταν ἔμαθα πὼς οἱ ξένες σημαῖες δὲν ἀποτελοῦσαν πιά ἐξασφάλιση, ἀποφάσισα νὰ προσπαθήσω νὰ φύγω μὲ τὴν οἰκογένειά μου».

«Ὁ κόσμος τᾶχε χαμένα. Δὲν ἤξερε πρὸς ποῦ νὰ τραπῇ γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴ φοδερὴ αὐτὴ θεομηνία. Ἄλλο καταφύγιο, ἀμφίβολο κι' αὐτό, δὲν ὑπῆρχε ἀπὸ τὴ Σμύρνη. Ἰσως ἐκεῖ νᾶτανε καλύτερα. Ἰσως νὰ ὑπῆρχαν βαπόρια νὰ τοὺς πάρουν ἔξω ἀπὸ τὴν Τουρκία. Ἦσαν και πολεμικὰ ξένων κρατῶν πού μπορούσαν νὰ τοὺς προστατέψουν. Οἱ συγκοινωνίες ὅμως μὲ τὴ Σμύρνη εἶχαν κι αὐτὲς διακοπῇ. Σταμάτησαν νὰ δουλεύουν και τὰ βαποράκια και τὰ τραῖνα. Πανικόβλητοι και ἀλλόφρονες οἱ κάτοικοι προσπαθοῦσαν

Sauve catholique
d'Ala bey
→ Evanes ne
parvenant pas
à l'évacuation

Se réfugier
à Smyrne
Quitter la
Turquie?

νὰ σωθοῦν ὅπως μπορούσαν. Ἄλλοι ἄρπαξαν θάρκες και κατευθύνθηκαν σ' ἓνα Ὀλλανδικὸ ἐμπορικὸ καράβι πού ἦταν ἀραγμένο ἀνάμεσα Πούντας και Κορδελιοῦ. Ὁ καπετάνιος, σπλαχνικὸς ἀνθρώπος, τοὺς πῆρε πάνω στὸ καράβι, τοὺς περιποιήθηκε και τοὺς ἔσωσε. Πολλὰ γυναικόπαιδα και ἄντρες ζήτησαν ἄσυλο στὸ μοναστήρι τῶν καθολικῶν καλογραιῶν τοῦ Ἀλάμπει, νομίζοντας πὼς ἡ ξένη σημαία τοῦ μοναστηριοῦ θὰ τοὺς προστάτεψε. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη νίκη τους, παρεδίασαν τίς πόρτες, πῆραν ὅλους τοὺς ἄντρες αἰχμαλώτους, τοὺς τράβηξαν πρὸς τὴ Μαγνησιὰ μέσω Μπουρνόδα και στὸ δρόμο τοὺς σκότωσαν μέσα σὲ μιὰ χαράδρα.

Γιὰ τὸ μεγάλο ὄγκο τῶν κατοίκων ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχε ἀπὸ τὸν καροτσόδρομο πού ὡδηγοῦσε στὴ Σμύρνη. Ἐνα τεράστιο φεῖδι ἀπὸ ἀνθρωπομάζα κυλιόντανε τώρα γοργὰ πάνω στὸ χῶμα κατευθυνόμενο κυκλικά πρὸς τὴ Σμύρνη παρασύροντας στὴ φυγὴ του και τοὺς κατοίκους τῶν ἐνδιάμεσων χωριῶν. Τὸ δράμα συνεχίστηκε και στὴ Σμύρνη μὲ τίς γνωστὲς τραγικὲς του σκηνές, ὅσοι δὲ ἐπέζησαν κατέφυγαν ρακένδυτοι, ἐξαθλιωμένοι πρόσφυγες στὴν Ἑλλάδα, μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἀνθρώπινα ὑπολείμματα τοῦ ἄλλοτε ποτε ἀνθοῦντος Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὅταν μπῆκε στὸ Κορδελιὸ ὁ τακτικὸς στρατὸς συνέλαβαν τὸ διᾶχο τῆς Ἁγίας Ἀννας, τὸν κατεδίκασε τὸ ἔκτακτο στρατοδικεῖο, πρόχειρα, σὲ θάνατο μὲ τὴν κατηγορία τοῦ προδότη και τὸν ἔκαψαν ζωντανό.

Πρέπει ὅμως νὰ ποῦμε, γιὰ τὴν ἀλήθεια, πὼς ὅλοι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐνέκριναν τὰ κακούργηματα πού ἔγιναν και πὼς μερικὰ σπίτια δέχτηκαν και προστατέψαν, γιὰ λίγο βέβαια, ἀρκετοὺς δικούς μας, ἀνταποδίδοντας παρόμοια σtάση τούτων κατὰ τὴν ἀπόδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη.

Τώρα, γιὰ ἀνάμνηση τοῦ ἄλλοτε ὁμορφου Ἑλληνικοῦ Κορδελιοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀπὸ τὴν ὀνομασία μερικῶν δρόμων στοὺς γύρω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα προσφυγικὸς συνοικισμούς. Ὑπάρχει ἀκόμα κι' ἓνας συνοικισμὸς «τὸ Κορδελιό» ἀπὸ πρόσφυγες τοῦ Εἰκοσιδύο, Κορδελιῶτες κυρίως, στὴν περιοχὴ τῶν Χανίων τῆς Κρήτης και

Nouveaux de commerce
hollandais avec entre
Cordelio et La Pointe
prend à son bord
avec qu'il s'agit
en barque ou autre
embarcation?

Sous le monde veut
attendre Smyrne par
la route

"Bons Turcs"
→ familles amies
qui protègent
- accueillent

* Cordelio n'est plus
mais, la population
en grève après l'indé-
cision des réfugiés.

άλλος ένας, τὸ «Νέον Κορδελιό» (πρώην Χαρμάνκιοι) στὴν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης.

Οἱ πρώτες 66 προσφυγικὲς οἰκογένειες πὺ ἐγκατεστάθησαν τὸ 1924 στὸ Χαρμάνκιοι ἦσαν ἀπ' τοῦ Παπᾶ τῆ Σκάλα, κι' αὐτοὶ ἔδωσαν στὸ συνοικισμό τους τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου των Κορδελιοῦ (1).

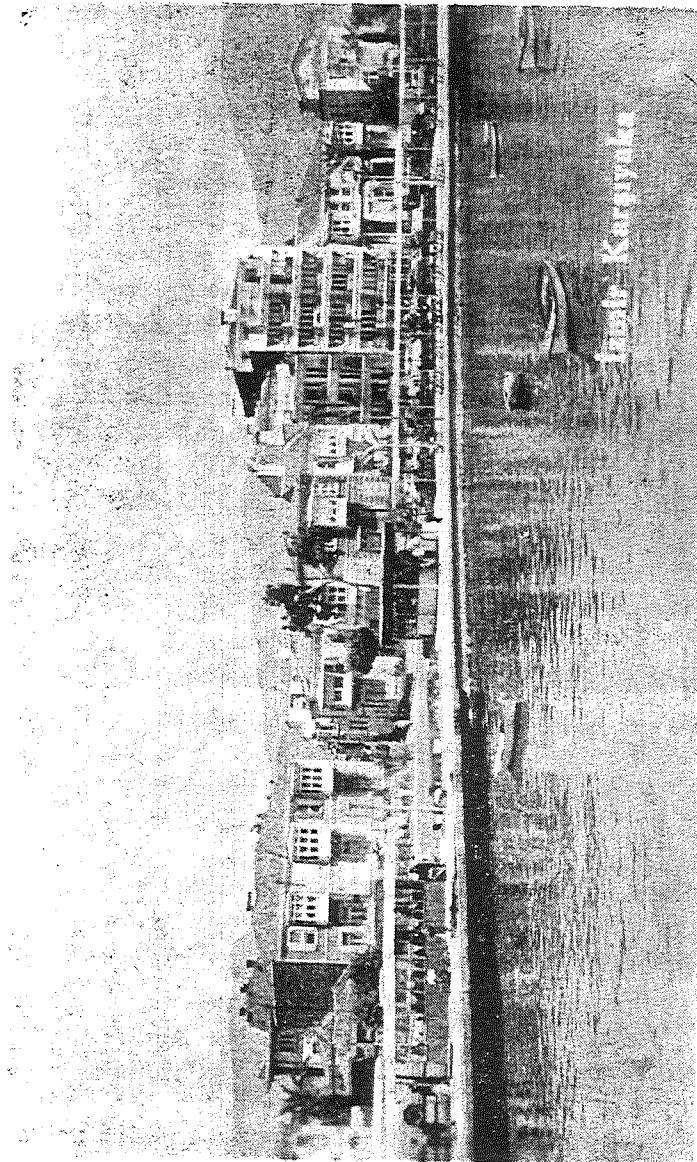
Κι' ἔτσι, ἐμεῖς πὺ δρισκόμαστε ἀκόμα στὴ ζωὴ, τὸ Κορδελιό, μας, κι ὅλες τὶς ἄλλες τὶς ἀγαπημένες πατρίδες, τὶς βλέπομε πιά μόνο στὰ ὄνειροπολήματά μας. Οἱ ἀπόγονοί μας, αὐτοὶ πὺ δὲν τὶς γώρριαν, θὰ τὶς δρίσκουνε μέσα σ' αὐτὰ τὰ χαρτιά, πὺ γράφουμε μὲ πόνο ἐμεῖς οἱ τελευταῖοι νοσταλγοί.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Μετὰ τὸν ὄλεθρο τοῦ Εἰκοσιδύο καὶ τὴν πυρπόληση τῆς Σμύρνης, τὸ Κορδελιό ἔχει ὠφεληθῇ πολὺ. Ἔχει μεγαλώσει τόσο ὥστε ὅλες οἱ παλιὲς τοῦ ἀπομακρυσμένες συνοικίες, Μπελλαδίστα, Ἑλᾶμπεη, Πετρωτά, Ἁγία Τριάδα, Σοῦκ — Κουγιοῦ, Ἀη-Γιάννης, Καραβοκῦρη, Παπᾶ Σκάλα, Τομάζο, ἔχουν ἐνωθῇ μ' αὐτὸ καὶ ἀπετέλεσαν μιὰ συμπαγῇ πολιτεία πὺ ἀρθιμει 45.000 κατοίκους. Οἱ κάτοικοι αὐτοί, Τούρκοι στὸ σύνολό τους, ἀποτελοῦνται, ἀπὸ ἀνταλλάξιμους τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τοὺς παλιούς Τούρκους Κορδελιωτὲς, καὶ ἀπὸ ἄλλους πὺ πῆγαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ εἴτε ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ὅπως γενόντανε στὸ παρελθόν, εἴτε ἀπὸ ἄλλα γειτονικά χωριά καὶ ἀπὸ μερικὸς λεδαντίνους.

Ἡ σημερινὴ ἐμφάνιση τοῦ Κορδελιοῦ εἶναι, ὁμολογουμένως, πολὺ ὠραία. Τὸ Κορδελιό εἶναι μιὰ ἀνακαινισμένη μοντέρνα πολιτεία, πὺ ἐπεκτείνεται ὅλο πρὸς τὰ ἀριστερά, μὲ ἐπιδλητικὲς πολυκατοικίες πάνω στὴν προκυμαία, μὲ ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους, μὲ χαρούμενα καινούργια σπίτια στὸ ἐσωτερικὸ βουτηγμένα στὰ λουλούδια καὶ στὸ πράσινο. Ἡ προκυμαία τοῦ ἔχει στρωθῇ μὲ ἀσφαλτο καὶ φαρδύνει πρὸς τὴ πλευρὰ τῆς θάλασσας μὲ ἐπιχωμά-

(1) Βλ. Μ. Μαυραβελάνη - Α. Βαζαλοπούλου: «Αἱ προσφυγικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1955.

Τὸ καινούργιο Κορδελιό.

τωση, τόσο ώστε το πλάτος της να φτάνη τὰ 40 περίπου μέτρα, διασχίζεται δὲ ἀπὸ πούλμαν τοπικῆς συγκοινωνίας καὶ ἀπὸ ἀμαξάκια παλαιοῦ τύπου μὲ δυὸ ἄλογα. Ἡ παραθαλάσσια πλευρὰ ἔχει στολιστῇ μὲ ἀνθόκηπους, μπάγκους καὶ περίπτερα καὶ τὰ θράδνα πλημμυρίζει ἀπὸ περιπατητὲς καὶ πλέκει μέσα σὲ ἡλεκτρικὰ φῶτα.

Δυὸ πολυτελέστατα θαποράκια ξεκινοῦν ἀπὸ μεγάλη, χτιστὴ καὶ σκεπαστὴ σκάλα καὶ κάνουν μὲ ἄνεση τὴ συγκοινωνία μὲ τὴ Σμύρνη, ἐνῶ ἕνα τρίτο χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐξυπηρετῇ μονάχα τὸ ἐκτεταμένο ψηλὰ πρὸς τὸ δουνὸ τώρα Μπαϊρακλί μὲ ἀποβάθρα τοῦ στῆ Πούντα τῆς Σμύρνης.

Ὅλος ὁ λόφος τοῦ Μπαϊρακλί ἔχει γεμίσει ἀπὸ σπίτια καὶ καταστήματα, καὶ τὰ θράδνα ὅταν ἀνάβουν πολὺχρωμα τὰ φῶτα, παρουσιάζει ἕνα ὠραιότατο θέαμα.

Εἶναι πραγματικά, ὥραϊο σήμερα τὸ Κορδελιό. Μιὰ συγχρο-
νισμένη κηπούπολη πού λάμπει μέσα στὸ φῶς ἀπὸ χάρη καὶ ὁμορφιά. Ὅπως ὅμως καὶ ἡ Σμύρνη, ἔτσι καὶ τὸ Κορδελιὸ δὲν εἶναι ἐκείνο πού ἐμεῖς οἱ παλιοὶ γνωρίζαμε, αὐτὸ πού ἐδημιούργησαν, πού τὸ ἔζησαν καὶ τὸ χάρηκαν οἱ παλιοὶ τοῦ κάτοικοι, τὸ γραφικὸ καὶ ρομαντικὸ Κορδελιό, μὲ τὰ πανηγύρια τοῦ, τὰ γλέντια τοῦ, τὰ εὐθυμα παραθαλάσσια κέντρα τοῦ, τῇ ρωμέϊκῃ ψυχῇ τοῦ. Καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, τὸ Κορδελιό μας δὲν ὑπάρχει πιά. Εἶναι μιὰ χαμένη πατρίδα. Ὅπως ὅμως καθετὶ πού τὸ δημιουργήσαμε μόνοι μας, πού τὸ ἀγαπήσαμε, πού τὸ θεωρούσαμε δικό μας καὶ τὸ χάσαμε, ἔτσι καὶ ἂν εἶναι αὐτό, ἔτσι καὶ τὸ Κορδελιὸ μένει πάντα στὴ μνήμη καὶ στὴν καρδιά μας ἀχώριστο, ὥραϊο, ἀγαπημένο καὶ πάντα ποθητό.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ

Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Κορδελιοῦ σημειώνομε ὧσιν τὰ ὀνόματα μπορέσαμε νὰ συγκεντρώσωμε. Ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται μέσα στὸ διδλίο βρίσκονται καὶ στὸ παρακάτω ξεχωριστὸ «εύρετῆριο τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ κειμένου». Βέβαια, πάρα πολλὰ εἶναι ἐ-

κεῖνα πού παραλείπονται. Ἄς μὴ μᾶς καταλογισθῇ ἀμέλεια.

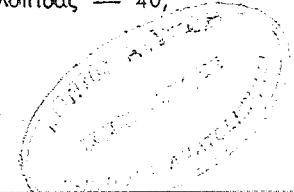
Ἀγαθάγγελος Ἀγγελος, Ἀγγελίδη ἀδελφοί, Ἀθανασιάδης Ν., Ἀλεξίου Πέτρος, Ἀκίνδυνος, Ἀναστασιάδης Πελοπίδας, Ἀνδρεαδάκης Νίκος, Ἀνδρικήδης, Ἀντύπας, Ἀντωνιάδης Θωμᾶς, Ἀποστολίδης, Ἀργεῖτης, Βαλτζῆς Γ., Βανδῶρος, Βασατῆς Ι., Βασιλάκης, Βασιλειάδης, Βενίδης Ἀναστάσιος, Βεῖνόγλου Κ., Βίζιος Α., Βούλγαρης Ἀνδρέας, Βουλγαρίδης, Βραχάλης Γιάννης, Βραχάλης Στέλιος, Γαλάτης, Γενναῖος Βασίλειος, Γεροντάκης, Γουῶρεν Σέσιλ, Δεσίπρης, Δράκος, Δούκας, Ἐμμανουήλ Εὐάγγελος, Ἐπαμεινώνδας Κωνσταντῖνος, Ζάκας Γ., Ζάκας Τριαντάφυλλος, Ζαννῆς, Ζαρές, Ζαφείρης, Ζαχούρ, Ζωγραφάκης, Ἡσαΐας Ἰωάννης, Ἡσαΐας Μιχαήλ, Θαλῆς Α., Θαλῆς Ὁρέστης, Θαλῆς Πηλείδης Θεόκλητος, Θωμαΐδης, Ἰπλιξιάν, Ἰωαννίδης Βίκτωρ, Καζάκης Ἀλέξανδρος, Καλόγερος, Καμπέρογλου, Καντήλας Γιάννης, Καραδοκῆρης Δ., Καρακάσης Παναγιώτης, Καρακάσης Λαΐλιος, Καραλῆς, Καρβουνόπουλος Μανώλης, Καρεφυλλάκης Μιχ., Κατέλης Νικόλαος ἡ Κοκόλης, Κατσιγιάννης Γεώργιος, Κόκολας, Κολάρος Γ., Κονταξῆς Δημήτριος, Κοτζαμανίδου Εὐτέρπη, Κοτζιάς Κ., Κουκουζόπουλος, Κουκουλάκης Δημήτριος, Κροῦσος, Κουρμουλῆς, Κυπραῖος Λάμπρος, Κυριαζῆς, Κώτσιος, Λαδόπουλος, Λεβεντιάδης Ἄγις, Λεκάκη Χριστίνα, Λομβάρδος, Λούδαρις, Λουτζίδης, Λύτης Βασίλειος, Μαγκανιώτης Ν., Μαλκότσης Σωκράτης, Μανήσαλης, Μανθούλης Ἰγνάτιος, Μανθούλης Ὁρέστης, Μαξούρης, Μαρινόπουλος, Μαρκόπουλος, Μαρτίνης, Μηλιαρέσης, Μπακλαβατζιάν, Μπαλιόγλου, Μπάρκερ, Μπάρφ, Μπέμπας, Μπλέσσας, Μπομόνης, Μποστάντζόγλου, Μπρούσαλης, Μπουγιούκας, Μυτιληνίδης, Νάτσιος Μανώλης, Νίκανδρος, Νικολάου Θεόδωρος, Νικολαΐδης, Νταῆς, Οἰκονόμου, Ὁμήρου (οἰκογένεια), Ὁρφανὸς Ἀνδρῆκος, Ὁρφανὸς Ἰωάννης, Ὁρφανὸς Στέφανος, Παναγίδης, Παντελάκης Γεώργιος, Παπαγιάννης Λουῖζος, Παπαδημητρίου Ἐμμ., Παπᾶς Κώστας, Παρασχάκης Γεώργιος, Πεσχατζόγλου Αἰμίλιος, Πετρᾶς Γιάγκος, Πετροκόκκινος, Πετρόχειλος, Πιεροῦτσος, Πιλάφας Ἡλίας, Πιττακῆς Στίλπων, Ποιμενόπουλος Νικόλαος, Πυθόπουλος Ἡλίας, Πυλαρινὸς Ἡλίας, Ραδάμανθος, Σαμιωτάκη Χρυ-

σάνθη, Σαρηγιάν Γιαχλιά, Σέρας, Σκανδάλης Ν., Σκότος Γ., Σού-
σουρης, Σπαναγιάννης Κωνστ., Σκρέκ 'Αλέξ., Στράδης Γεώργιος,
Σταματίου Δημήτριος, Συμεωνίδης Πίνδαρος, Τζάννε Έμμ., Τζάν-
νε 'Ιωάν., Τσακαρελίδης, Τσιώτης, Τσουρουκτσόγλου 'Ιωάν., Φαρ-
λέκας Έμμ., Φατσέας 'Ιωάν., Φώσκολος, Χατζηλιάς Νικόλαος, Χα-
τζηλιάς Πάρις, Χατζηνικολάου Θεόδωρος, Χατζηπαναγιώτης 'Αντ.,
Χατζηνικολής, Χρυσούλης, Χτενᾶς, Χαράλαμπος Τσιμπινός.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Α**δέρωφ (καφενείο) — 130.
 'Αγαθάγγελος 'Αγγελος — 85, 91, 139.
 'Αγαθάγγελος ('Αδελφότης) — 77.
 'Αγαθάγγελος 'Ιωάννης — 42, 74.
 'Αγγελίδη 'Αδελφοί — 33, 136.
 'Αγγελομάτης Χρήστος — 131.
 'Αγγλοανατολική — 66.
 'Αγία Αικατερίνη — 62.
 'Αγία 'Αννα — 42, 69, 74, 77, 135.
 'Αγίας 'Αννας (δρόμος) — 42.
 'Αγία 'Ελένη — 16, 40, 116, 118, 123.
 'Αγία Μαρίνα — 53, 69.
 'Αγία Τριάδα (χωριό) — 24, 53, 59, 80, 136.
 'Αγία Φωτεινή — 113.
 'Άγιος Στέφανος — 113.
 'Αδάμ (φούρνος του) — 67, 68.
 'Αδελφές 'Αγίου 'Ιωσήφ — 118.
 'Αδραμύττι — 77.
 'Αδριανός Αίλιος — 18, 19.
 'Αη — Γιάννης (ἐκκλησία) — 48, 69, 74, 75.
 'Αη—Γιάννης (μαχαλάς) — 48, 136.
 'Αθανασιάδης Νίκος — 112, 114, 139.
 'Αθανασιάδης — Νόβας Θεμιστο-
κλῆς — 103.
 'Αθάνατος Κώστας — 43.
 'Αθηναϊκή κομψότης — 67, 130.
 'Αθηνογένης 'Αντώνιος — 131.
 Αΐας (ἀθλητικὸ σωματεῖο) — 90.
 Αἰσχύλος (φιλοδραματικός θίασος
Σιμύρνης) — 85.
 'Ακίνδυρος — 66, 139.
 Acta et diplomata graecae —
16, 17.
 'Αλάμπη — 18, 24, 26, 30, 52,
53, 75, 80, 136.
 'Αλάμπη — Κάτω — 118.
 'Αλεξάνδρα, Μεγάλη Δούκισσα τῆς
Ρωσίας — 74.
 'Αλεξίου Πέτρος — 112, 139.
 'Αλή μπέης — 67.
 'Αλιόττι (οἰκογένεια) — 123.
 'Αλιόττι 'Αμελί 'Ισιδώρου — 61.
 'Αλιόττι 'Ανρὺ μπαρόν — 61.
 'Αλιόττι Νικόλαος — 118, 119, 120.
 'Αλάττι Πιερ — 33.
 'Αλιόττι Φανή — 61.
 'Αλιόττι Χριστίνα — 61.
 'Αλτάϊ (προδοσφ. σύλλογος) — 91.
 'Αμάλθεια (ἐφημ.) 59, 79, 101.
 'Αμναρίον (βυζ. χωριό) — 59.
 'Αμερικανικὸ Κολλέγιο Σιμύρνης 78,
91.
 'Αναστᾶς ἀγᾶς — 20.
 'Αναστασιάδης Μιχ. — 67.
 'Αναστασιάδης Πελοπίδας — 40,
139.

Ἀνδρεαδάκης Νίκος — 40, 91, 139.
 Ἀνδρικήδης — 33, 139.
 Ancient Smyrna — 18.
 Ἀντάκης — 40, 78.
 Ἀντύπας — 139.
 Ἀντωνιάδης Σχολή — 76.
 Ἀντωνιάδη Δέσποινά — 77.
 Ἀντωνιάδη Καίτη — 87.
 Ἀντωνιάδης Ἀντώνιος — 77.
 Ἀντωνιάδης Θωμάς — 33, 76, 77, 139.
 Ἀντωνιάδης Νίκος — 91.
 Ἀντωνίνος ὁ Εὐσεδής — 19.
 Ἀντωνόπουλος Σπαμ. — 20, 50.
 Ἀπάκ — 40, 124.
 Ἀπάνω μαχαλάς — 48.
 Ἀπόλλων (θέατρο) 89.
 Ἀποστολίδης — 67, 139.
 Ἀποστόλου Βασίλης — 42.
 Ἀποστόλου Μίμης — 42.
 Ahtweiler Hélène — 16.
 Ἀργεΐτης — 32, 139.
 Ἀργυρόπουλος Βασίλης — 89.
 Ἀργυρόπουλος Μιχ. — 42, 44, 46, 48, 104, 114, 131.
 Ἀρμάο Ἀδόλφος — 123.
 Ἀρμάο (οἶκος.) — 123.
 Ἀρμάου μπάνια — 30, 32.
 Ἀρμενική ἐκκλησία — 36.
 Ἀρμενιάς σοκάκι — 36.
 Ἀρτίν (καφενεῖο τοῦ) — 30.
 Ἀρχιγένης Δημ. — 115.
 Ἀρώνη Λύκειο — 78.
 Αὐγουστής — 40.
 Αὔρα (ἐλληνική λέσχη) — 30.
 Ἀχὶρ Κουγιού — 52, 82.

Βαϊρακλί (βλ. καὶ Μπαϊρακλί) — 82.

Βακαλόπουλος Α. — 62, 136.
 Βαλάκης — 78.

Βαλλέρου Ντὸν Ἀλφόνσο — 116, 117, 121.
 Βαλλέρου (οἶκος.) — 123.
 Βαλλιάνδης Κωνστ. (Μητροπολίτης Ἐφέσου) — 70.
 Βαλιτζής Γ. — 48, 79, 139.
 Βανδῶρος — 33, 139.
 Βαρδαλήτης Ἀντουάν — 40.
 Βαρδαξόγλου Τάσος — 40.
 Βαρδαξόγλου Χαρίλαος — 40.
 Βασαπῆς Δημήτριος — 48.
 Βασαπῆς Ἰωάννης — 67, 139.
 Βασιλάκη (καφενεῖο τοῦ) — 32, 139.
 Βασιλειάδης — 75, 139.
 Βασίλειος Μητροπολίτης Σμύρνης — 113.
 Βάσελ (οἶκος.) — 124.
 Βαφειάδης Ἀχιλλεὺς — 75.
 Βαγλερίδου Σπάσα — 85.
 Βεϊνόγλου Αἰμίλιος — 12.
 Βεϊνόγλου Ἴρις — 130.
 Βεϊνόγλου Κωνστ. Ἐμμ. — 139.
 Βενίδης Ἀναστάσιος — 139.
 Βενιέρης — 38.
 Βενιζέλος — 130.
 Βένους (κινηματογράφος) — 32, 90.
 Βίζιος Α. — 139.
 Βιτάλης Ἀρης — 85.
 Βοσνάκ - κιοϊ — 53.
 Βουγάς — 78.
 Βούλγαρης — 66.
 Βούλγαρης Ἀνδρέας — 112, 139.
 Βούλγαρης Σόλων — 67.
 Βουλγαρίδης — 139.
 Βουρλά — 22.
 Βραχάλης Γιάννης — 85, 139.
 Βραχάλης Στέλιος — 139.

Γαλάτης — 33, 139.

Γανέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου — 97.

Γεναῖος Βασίλειος — 112, 139.
 Γεντὶζ παϊ — 17.
 Γερωντάκης — 75, 139.
 Γιαμανλάρ (χωριό) — 52, 82.
 Γιαμανλάρ ντάγ — 15, 49.
 Γιαννίκη Λύκειον — 78.
 Γιαχγιά Καγιατή Πασάς — 22.
 Γιολάντα — 102, 104.
 Γιουρούκ κιοϊ — 53.
 Γιουρούκ μαχαλάς — 52, 80.
 Γκιουλίσταν — 42, 43, 45, 48.
 Γκιόζτεπε (ἀπμόπλ.) — 21.
 Γκιόζτεπε (προάστειο) — 13.
 Γκιούλμπταξες (ἀπμόπλ.) — 22, 23.
 Γκρανιέ (οἶκος.) — 33, 123.
 Γουέρου (οἶκος.) — 33, 110.
 Γούναρης (Πρωθυπουργός) — 131.
 Γούναρης Ἰωακείμ — 73.
 Γουώρεν Σέσιλ — 139.

Δερέμπασι (χωριό) — 52.
 Δεσιπτήρης — 139.
 Δισμαντῖδη (οἶκος.) — 59.
 Δούκας — 139.
 Δραγάτης Νικ. — 84.
 Δράκος — 139.
 Δυὸ ἀδέρφια (βουνό) — 33.

Εθνική Ἀμυνα (οἶνοπωλεῖο) — 130.
 Ἐλευθέρος Τύπος (ἐφημ.) — 104.
 Ἑλληνική Διοίκηση Σμύρνης — 51.
 Ἐμμανουὴλ Εὐάγγελος — 67, 139.
 Ἐνορία τοῦ Κορδολέοντος — 16.
 Ἐνωσις καὶ Πρόδος — 126.
 Ἐνωσις Σμυρναίων — 12, 37.
 Ἐπαμεινώνδας Κωνσταντῖνος — 80, 139.
 Ἐποτάιν — 33.
 Ἐρμος ποταμὸς — 17, 18, 19.

Ἐσρέφ — 127.
 Εὐαγγελική Σχολή — 78.
 Εὐθυβούλειος δημοτικὴ σχολή — 75.
 Εὐθυβούλης Ἰωακείμ (Μητροπολίτης Ἐφέσου) — 70, 71, 75.
 Εὐθυβούλειον Παρθεναγωγεῖον — 75.

Ζάκας Ἀναστάσιος — 59.
 Ζάκας Τριαντάφυλλος — 139.
 Ζάμπτα Μαρία ντέ — 61.
 Ζάμπτα Ὑθὸν ντέ — 61.
 Ζαννής — 139.
 Ζαρές — 91, 139.
 Ζαφείρης — 139.
 Ζαχόπουλος Κύριλλος — 72, 75.
 Ζαχούρ — 91, 139.
 Ζέρβα (δρόμος τοῦ) — 40.
 Ζέρβας Γ. — 67.
 Ζήμαρη (οἶκος.) 59.
 Ζωγραφάκης Φώτης — 67, 139.
 Ζωοδόχος Πηγὴ (ἐκκλησία) — 53.

Ηλιάδου Δομινή — 62.
 Ἡλιάδου Δωροθέα — 61.
 Ἡμερολόγιον καὶ ὁδηγὸς τῆς Σμύρνης — 50.
 Ἡσαΐα Ἀδελφοὶ — 91.
 Ἡσαΐας Δημητράκης Ι. — 85.
 Ἡσαΐας Θανάσος — 85.
 Ἡσαΐας Ἰωάννης — 42, 139.
 Ἡσαΐας Μιχαὴλ — 42, 139.
 Ἡσαΐας Νέστορας — 85.

Θαλῆς Α. — 67, 139.
 Θαλῆς Ὁρέστης — 139.
 Θαλῆς Πηλείδης — 139.
 Θεόκλητος — 40, 67, 139.
 Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης — 70, 73.

Θεσσαλονίκη — 136.
Θεσσαλονίκη (έφημ.) — 115.
Θέτις — 19.
Θωμαΐδης Κώστας — 85, 139.

Ιάκωβος, Ἐπίσκοπος Χριστουπό-
λεως — 113.
Ἰακώσιος Βασιλείος — 86.
Ἰπλιγιάν — 33, 139.
Ἰσαβερντένς (οἶκογ.) — 124.
Ἰσαβερντένς Τζών — 125.
Ἰσραηλινὴ Συναγωγή — 113.
Ἰωαννίδης Βίκτωρ — 139.
Ἰωαννίδης Ἰωάννης — 67, 84.
Ἰωάννου Βιχτωρας — 85.
Ἰωακείμογλου (οἶκογ.) — 59.
Ἰνταντιέ (τουρκικὸ γυμνάσιο) — 58.
Ἰωνία (ἐστιατόριο) — 30.

Καζάκης Ἀλεξ. — 77, 80, 139.
Καλλιθέα — 48, 52, 80, 82.
Καλόγερος — 69, 139.
Καλυψώ — 18.
Καμπέρογλου — 139.
Καντήλης Γιάννης — 139.
Cadoux C. J. — 18.
Καππὸνι Θωμᾶς — 126.
Καραβοκὺρη (μαχαλᾶς) — 48.
Καραβοκὺρης Δ. — 75, 136, 139.
Καραβοκὺρη Ταρλᾶς — 48, 90, 91.
Καραγιαννοπούλου Ἀρτεμισία — 78.
Καρακάση Θάλεια Παν. — 85.
Καρακάσης Λαΐλιος — 23, 42, 85, 86, 139.
Καρακάσης Παναγιώτης — 85, 139.
Καρακάσης Σωτήρης — 33.
Καραλῆς — 139.
Καραμάν (οἶκογ.) — 124.
Καραντίνα — 13.

Καραοσμάνογλου — 20, 21.
Καρατάσι — 13.
Καρβουνόπουλος Μανώλης — 66, 139.
Καρβουνσπούλου (οἶκογ.) — 59.
Καρδοβίλη (θίασος) — 88.
Καρεφυλλάκης Μιχ. — 139.
Καρσιακᾶς — 15, 105, 107.
Κασάνδρα (ἀτμόπλοιο) — 111, 113.
Κατέλης Νικόλαος — 67, 139.
Καισιγιάννης Γεώργιος — 48, 139.
Κασιώτης Ἀθανάσιος — 84.
Κασιώτης Γεώργιος — 84.
Κάτω Μερροινλή — 22.
Κελαϊδίτης — 40.
Κεμάλ — 132.
Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν — 12, 100.
Κιαζιμ Κιριτλή — 80.
Κιαμὴλ Πασᾶς — 119.
Κλωναρίδη Μπυραριὰ — 29, 30.
Κοίμηση τῆς Θεοτόκου (ἄρμενικὴ ἐκκλησία) — 36.
Κόκολας — 33, 139.
Κοκκινάκια (δρόμος) — 42.
Κοκκόλης Νικ. — 67.
Κολλάρος Γ. — 139.
Κορνηνὸς — 20.
Κονδυλάκης — 102.
Κοιτισιώτης — 90.
Κονταξῆς Ἀναστάσιος Δ. — 12.
Κονταξῆς Δημήτριος — 40, 53, 75, 139.
Κόπανος (σατιρικὴ ἐφημ.) — 23.
Κόπανος (ἀθλ. σωματεῖο) — 90.
Κόπρυ (οἶκογ.) — 116.
Κορδελιὸ (ἀτμόπλοιο) — 21.
Κορδελιὸ Νέον (συνοικισμὸς) — 136.
Κορδελιὸ (συνοικισμὸς) — 135.
Κορδολέων — 16, 17, 20.

Κορίνθιο Ντὸν Ἀντώνιο — 121, 122.
Γόρπι (οἶκογ.) — 124.
Κοτζομανίδου Εὐτέρπη — 75, 139.
Κοτζιάς Κ. — 31, 32, 33, 130, 132, 139.
Κοῦκλες (ἐπιθεώρηση) — 88.
Κουζινόπουλος — 139.
Κουκουλάκης Δημήτριος — 48, 75, 139.
Κουκουλάκης Σταῦρος Δ. — 12.
Κουμάνιος — 10, 67.
Κουμέρκάκι — 23, 112.
Κούτσικας — 38.
Κραίμερ (ξενοδοχεῖο) — 112.
Κράμερ Ἑλένη ντὲ — 116.
Κριτζαλιώτου Βαρβάρα — 11.
Crosfield Lady — 62.
Κρούσος — 139.
Κουρμουλῆς — 139.
Κρυονέρι — 65.
Κυπραῖος — 40, 62, 66.
Κυπραῖος Χρήστος — 128.
Κυπραῖος Λάμπρος — 80, 139.
Κύπρος — 16.
Κυριαζῆς Ἑμμ. — 84, 139.
Κυριακίδου Βάσω — 88.
Κωνστανταράκη Ὁλγα Κ. — 11.
Κωνσταντιλιέρης Ἀγγελος — 75.
Κωνσταντίνος βασιλιάς — 130, 131, 132.
Κώττιος — 139.

Λευκὸς Κύκλος (Circle blanc). — 86, 87.
Λιάμπης Γιαννάκης — 58.
Λομβάρδος — 139.
Λούβαρις — 139.
Λουϊζίδης — 139.
Λουῖζος Ἀριστοτέλης — 112.
Λούντ Τζώρτζ — 131.
Λόχνηρ — 31, 124.
Λύτης Βασιλείος — 80, 139.

Μαγγανιώτης Γ. — 40, 67.
Μαγγανιώτης Νικ. — 69, 139.
Μαγνησία — 70, 135.
Μαινεμένη — 17.
Μαϊνέττι (οἶκογ.) — 124.
Μακρὴ Ἄννα Ν. — 11.
Μαλκότση (σοκάκι) — 42.
Μαλκότσης Σωκράτης — 139.
Μαιμώνη Κ. — 70.
Μανέας Πέτρος — 74.
Μανήσαλης — 40, 67, 90, 139.
Μανθούλης Ἀλέκος — 91.
Μανθούλης Ἰγνάτιος — 38, 77, 139.
Μανθούλης Ὁρέστης — 106, 139.
Μανθούλης Τάκης — 91.
Μαξούρη Ἀθηνᾶ — 56, 87.
Μαξούρης — 139.
Μαραβελάκης Μ. — 62, 136.
Μαρέγκο (Ἀρχιεπίσκοπος καθολ.) — 121.
Μαρκόπουλος — 139.
Μαρκόπουλος Μίμης — 30, 139.
Μάρκος — 67, 127.
Μάρκος Ντὸν — 59.
Μαρτίνης — 139.
Μέλης (ποταμὸς) — 13.
Μελιὲ Μέλπω — 12.

Λαδόπουλος — 139.
Λαὸς (ἐφημ.) — 38.
Λεβεντιάδης — 31, 139.
Λεκάκη Χριστίνα — 75, 139.
Λεμπλεμπουτζόγλου Φαντῆλ μπέης — 80.

- Μέρτικας Ζαχαρίας — 89.
 Μεταμόρφωση του Σωτήρος (έκκλ.) — 62.
 Μεταξάς Σπύρος — 101.
 Μεχμέτ έφέντης — 79.
 Μεχμέτ Σερίφ — 80.
 Μηλιαρέσης — 139.
 Μίλοβιτς Ροβέρτος — 122.
 Michel Rosine- Hilarion — 125.
 Michel Nelda Alfred — 125.
 Μισέλ (καφενείο) — 32.
 Μικρασιατικά Χρονικά — 58, 70.
 Μικρασιατική Έστία — 40.
 Μικρασιατική Ήχώ — 38, 77, 86.
 Μιλανάκης Δημοσθένης — 39, 85.
 Μιλάνος Άλέξανδρος — 84.
 Μιλάουζεν — 33.
 Μίλλ Παλίνα — 32.
 Miklosich & Müller — 16, 17.
 Μισαηλίδης Κώστας — 23.
 Missir Albert — 122.
 Missir Gretchen Alb. — 122.
 Missir Josephine Victor — 125.
 Missir Léopoldo — 122, 123, 125.
 Missir Livio Am. — 12, 107, 117, 119, 120, 122, 123.
 Missir Marietoula Alessandro — 125.
 Missir René — 119.
 Missir Gina — 122.
 Μισαηλίδης — 42, 67.
 Monastère de Lembos — 16, 17, 20.
 Μουράτ Κώστας — 33.
 Μπάγκας σοκάκι — 40, 127.
 Μπάγκερ (οίκογ.) — 139.
 Μπαϊρακλί — 23, 24, 81, 82, 137.
 Bakermann — 61.
 Μπακλαβατζιάν — 139.
 Μπαλιόγλου — 139.
 Μπαλιόζογλου — 33.
 Ballardur (οίκογ.) — 124.
 Ballardur Edouard — 124.
 Ballardur Pierre — 124.
 Μπάξερ — Άγγλική Σχολή — 78.
 Bary (οίκογ.) — 33.
 Barf (οίκογ.) — 107.
 Μπαρονιάν — 84.
 Μπαρσμαχανές — 24, 25.
 Μπαρστέας — 84.
 Μπαχριέ (χωριό) — 52, 80.
 Μπελλαβίστα — 48, 52, 80, 136.
 Μπελντιέ σκάλα — 32.
 Μπελντιέ σοκάκι — 40.
 Belhomme Κυρία — 108.
 Μπελόν μαχαλάς — 48.
 Belhomme (οίκογ.) — 31, 116, 122.
 Μπέμπας — 112, 139.
 Μπενάκης Νικόλαος — 67.
 Μπενόπουλος Νικόλαος — 67.
 Μπλέσας Στυλιανός — 129, 139.
 Bolderston M. M. — 107, 111.
 Μπομόνης — 139.
 Μπομόνη (μπάνια) — 32.
 Μποντόζ αγάς — 33, 36.
 Μποσταντζόγλου — 139.
 Μπουγιούκας — 139.
 Μπουλεβάρ (σοκάκι) — 42.
 Bulletin de la correspondance Hellénique — 16.
 Μπουνάρμπας — 16.
 Μπουρνόβας — 11, 23, 24, 116, 135.
 Μπουτζάς — 107, 116.
 Μπρατζιώτης — 40.
 Μπριάν (Πρωθυπ. Γαλλίας) — 131.
 Μπρούσαλης — 139.
 Μυροβόλος άνοιξις (ζαχαροπλαστείο) — 67.
 Μυτιληνός — 66, 139.
 Μωραΐτης Ήλίας — 130.
 Μωραΐτης Μανώλης — 130.
 Μωραΐτης Χρήστος — 129.

- Ναΐτες — 16.
 Ναλπάς Λιλή — 87.
 Ναλπάς Πάλα — 87.
 Νάτσιος Μανώλης — 67, 139.
 Ναυπλιώτη (οίκογ.) — 59.
 Νέον Φάληρον (λέσχη) — 139.
 Νίκανδρος — 38, 66, 67, 139.
 Νικολαΐδης Σπύρος — 12.
 Νικολαΐδης Στέλιος — 12.
 Νικολαΐδης Στέφος — 91.
 Νικολάκη έφέντης — 40.
 Νικολάου Θεόδωρος — 139.
 Νιόδη — 13.
 Νιρβάνας Παύλος — 45.
 Νοταράς Μιχαήλ — 12, 51.
 Νότιος Ίταλία — 16.
 Notre Dames de Sion — 78, 117.
 Νταής — 32, 139.
 Ντ' Άντρια — 33.
 Νταραγάτοι — 22.
 Ντεβρίς — 42.
 Ντέ Γιόγκ (οίκογ.) 124.
 Ντέμελ — 103.
 Ντενιζλί — 73.
 Ντερέμπας (χωριό) — 82.
 Νύφ — ντάγ — 16.

- Ξενοφάνης (περιοδ.) — 50, 70, 77.
 Ξενοπούλος — 59.
 Ευδιά Νίκος — 67.

- Ομπέρ Georges — 61.
 Όμηρος Έμμανουήλ — 58.
 Όμηρος Κάρολος Φ. — 54, 58.
 Όμηρος Παύλος Καρόλου — 58.
 Όμηρος Φώτιος Καρόλου — 58.
 Όμήρου Άνα Καρόλου — 58, 61, 63.
 Όμήρου Έλένη (Λιόλια) Καρόλου — 61, 63.

- Όμήρου Όλγα Παύλου — 56, 60, 61, 87.
 Όμήρου (οίκογ.) — 53, 139.
 Όμήρου Ταρλάς — 58, 91.
 Όμήρου Χριστίνα Καρόλου — 58.
 Όμήρου Χριστίνα Παύλου — 57, 61, 87.
 Οικονόμου (οίκογ.) — 75, 139.
 Όλυμπος — 16.
 Όμερ Λουτφή — 80.
 Όξος (βυζ. χωριό) — 17.
 Όρφανίδης Άθων. — 84.
 Όρφανίδης Έμμ. — 84.
 Όρφανός Άνδρέας — 139.
 Όρφανός Ίωάννης — 80, 139.
 Όρφανός Στέφανος — 139.
 Όσμάν Ζαντέ (μαχαλάς) — 48, 49.
 Όφνερ (οίκογ.) — 40.

- Παλαιολόγου σοκάκι — 36, 38.
 Παλαιολόγος Χαράλαμπος — 36, 38.
 Παλαιολόγου Χριστίνα Π. — 11.
 Παλάτια (βυζ. χωριό) — 17, 20.
 Palladini Italia — 125.
 Παλατζικ (χωριό) — 20.
 Παναγιδης Γεώργιος — 78.
 Πανάνης — 67.
 Παναγίδης — 139.
 Παντελάκης Γεώργιος — 80, 139.
 Παπαγιάννης Ίωάννης — 91.
 Παπαγιάννης Λουΐζος — 139.
 Παπαδημητρίου Έμμ. — 112, 139.
 Παπαδομαρκάκης Δημ. — 12, 82.
 Παπαδόπουλος Στέφανος — 72.
 Παπαϊωάννου Μιλτιάδης — 84.
 Παπα Καλλίνικος — 74.
 Παπα Κωνσταντίνος — 62.
 Παπα Μαρίτσα Κ. — 56.
 Παπαϊκήτας Γιώργος — 127.
 Παπαϊκήτας Ίωάννης — 127.

- Παπανικολή Μαρίτσα — 87.
 Παπᾶς Κώστας — 67, 139.
 Παπᾶ σκάλα — (χωριό) — 24, 30, 47, 52, 59, 80, 136.
 Παρασχάκης Γεώργιος — 80, 139.
 Πάτερ Χρήστος — 53.
 Παράσχου Ἀθηνᾶ — 77.
 Πατουρτζιάν Γιαχλιάς — 80.
 Περαιά — 15.
 Πέρα ἐνορία — 17.
 Πέρα Μεριὰ — 15, 105.
 Πέρα χωρίον — 15.
 Περγκαμαλιὰν Μάρθα — 87.
 Πεσματζόγλου Αἰμίλιος — 112.
 Πεσχατζόγλου Αἰμίλιος — 139.
 Πετράς Γιάνκος — 67, 139.
 Πετρά σκακί — 42.
 Πετρίνης Πέτρος — 59.
 Πετρίτζης Μιχαήλ — 17.
 Πετροκόκκινος Ἑμμ. — 69, 139.
 Πετρόχειλος — 139.
 Πετρωτὰ (χωριό) — 15, 30, 58, 80, 136.
 Πιερρούτσος — 67, 139.
 Πίτσος (Πιστόπουλος) Δημ. — 115.
 Πιττακῆς Στίλπων — 23, 38, 39, 134, 139.
 Πλωτή Ἀκαδημία — 23.
 Ποιμενόπουλος Γεώργιος — 12.
 Ποιμενόπουλος Νικόλαος — 40, 67, 139.
 Πόποβιτς — 21.
 Πρόδρομος — 38.
 Προκοπίου Σακράτης — 33, 68, 105.
 Πρόσεν Ντὸν — 40.
 Πρόσεν (οἶκος.) — 124.
 Πρόσεν Πιερ — 40.
 Πρόσεν Φρέντης — 85.
 Προσφυγικὸς Κόσμος — 115.
 Πυθόπουλος Ἡλίας — 40, 67, 139.
 Πυλάδης Θάλης — 67.
 Πυλαρινὸς Ἡλίας — 67, 139.
 Πυὼ Ρενέ — 133.
Ρσεάμανθος — 139.
 Ραϊκόπουλος Βασίλ. — 84.
 Ραφτόπουλος Γιάννης — 91.
 Revue des Etudes anciennes — 18.
 Revue de Paris — 133.
 Ρήξ Τ. — 22.
 Richard II, Coeur de Lion — 15, 16.
 Rovat van der — 61, 63.
 Ρόκος Σ. Α. — 100.
 Russo Christian — 125.
 Ρουσοπούλου Σαπφώ — 88.
Σααντή — 42.
 Σαμνωτάκη Χρυσάνθη — 75, 139.
 Σαντικ μπέης — 71.
 Σαράφ Ἡλῖα σκακί — 42.
 Σαρηγιὰν Γιαχλιά — 140.
 Σαρνώ σκακί — 42.
 Σαρνώ (οἶκος.) 31, 124.
 Σεβήρος Σεπτίμιος — 19.
 Σεμικλέρ (χωριό) — 82, 128.
 Circle blanc — 86.
 Σεφεριάδης Στέλιος — 113.
 Σημηριώτης Ἄγγελος — 128.
 Σημηριώτης Γεώργιος — 114.
 Σίπυλος — 13, 15.
 Σκανδάλης Νικ. — 140.
 Σκάλα τοῦ Μπελεντιέ — 24.
 Σκάλα τοῦ Μπελὸμ — 24.
 Σκιαδᾶς Στέργιος — 14.
 Σκόντος Γ. — 67, 140.
 Σκρά (τὸ ἀνθοπωλεῖο) — 130.
 Σκρέκ Ἀλεξ. — 62, 140.
 Σολαμωνίδης Χρήστος Σ. — 9, 12, 40, 48, 73, 77, 86, 88, 115.
 Σολομωνίδης Σακράτης — 113.

- Σοοῦκ Κουγιοῦ — 26, 50, 52, 65, 106, 136.
 Swets et Zeitlinger — 18.
 Σούσουρης — 75, 140.
 Σπανογιάννης Κωνστ. — 80, 140.
 Σπόρτιν κλώμπ. — 45.
 Σταματίου Δημήτριος — 140.
 Σταμποῦλ (ἀτμόπλοιο) — 22, 23, 24, 111.
 Στάνου (οἶκος.) — 59.
 Στάνταρ Ὁῖλ Κόμπαν — 59.
 Σταυρόπουλος Γεώργιος — 84.
 Στεργιάδης Ἀριστ. — 71, 129.
 Στεφανόπουλος Ἰωάννης — 30.
 Στράδης Γεώργιος — 112, 140.
 Σφαγεῖα (Ζαρχανᾶς) — 22, 84.
 Σύλβιος — 88, 104.
 Συμεωνίδης Πίνδαρος — 112, 140.
 Τοσκάνι (οἶκος.) — 31, 124.
 Τοσκάνι Βάντα — 109.
 Τριανδρία (ἡ) — μαγειρεῖο — 130.
 Τσακελαρίδης — 140.
 Τσαλίκουγλου Ἑμμ. — 120.
 Τσαλόγλου Χαλὴλ μπέης — 80.
 Τσαμοῦρ μαχαλάς — 48.
 Τσανάκας — 48.
 Τσαπούρας Ἰωάννης — 80.
 Τσιλὶ (χωριό) — 52, 80, 82.
 Τσιμπινὸς Χαράλαμπος — 32, 140.
 Τσουρουκτσόγλου — 77, 140.
 Τσοχατζόγλου Ἡλίας — 12, 42.
Υπερίδης Γεώργιος — 48.
 Ὑψηλάντης Ἀναστάσιος — 40.

- Φ**ᾶληρον — 51, 101, 102.
 Φάλμπος Φίλιππος — 38.
 Φαρλέκας Ἑμμ. — 53, 73, 140.
 Φαπσέας Ἰωάννης — 67, 140.
 Φαπσέας Παῦλος — 115.
 Φιλίπ (καφενεῖο) — 32.
 Φώκες — 17.
 Φιντάο (οἶκος.) — 42.
 Φιουρουνλιὰν — 84.
 Φοντριέ Ἀριστοτέλης — 16, 18, 19, 20.
 Φόρος Σπ. Θ. — 22.
 Φραγκόπουλος Κ. — 91.
 Φώσκολο (ἀτμόπλοιο) — 22, 23.
 Φώσκολου (οἶκος.) — 140.
 Φωτιάδης Ἀλέκος — 113.
Χαλκαμπουνάρι — 22, 24, 25.
 Χαμιτιέ (Ἑταιρία) — 22.
 Χάνια — 44.
 Χαράλαμπιδης Θρασύβουλος — 84.
 Χαράλαμπου (καφενεῖο) — 32.
 Τάνταλος — 13.
 Ταρλατζής — 33.
 Ταρτόγλου Ἀλεξ. — 84.
 Ταχίρ μπέης — 80.
 Ταχτατζήκιοι — 53, 82.
 Γζιμεραῖοι (οἶκος.) — 62.
 Τζαναβάρης Δημητρ. — 84.
 Τζάννε Ἑμμ. — 140.
 Τζάννε Ἰωάννης — 140.
 Τζινιέρης Σταῦρος — 42.
 Giudici Amelia — 125.
 Giudici Alphonse — 125.
 Giudici Lisetta — 125.
 Giudici Mary — 125.
 Giudici Giovanni — 125.
 Τζιώτης — 53.
 Τιβέριος — 19.
 Τιμόνι (Ἀρχιεπ. καθολ.) — 116, 117, 119, 121.
 Τομάζο (χωριό) — 30, 52, 80, 136.
 Τόνα Ντὸν — 121.
 Τοπούζ Ζὰν — 119.

Χαρικιόπουλος Νικόλαος — 122.	Χατζηπαναγιώτης Ἀντώνιος — 80, 140.
Χαρμάκιοι (χωριό) — 136.	
Χατζηλίας Γεώργιος — 67.	Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Σμύρνης — 70.
Χατζηλίας Κωνσταντῖνος — 67.	
Χατζηλίας Νικόλαος — 67, 140.	Χρυσόστομος Χατζησταύρου, Μητροπολίτης Ἐφέσου — 72, 73.
Χατζηλίας Πάρις — 140.	74.
Χατζηλίας Στέλιος — 67.	
Χατζηνικολάου Θεόδωρος — 80, 140.	Χρυσούλης — 140.
Χατζηνικολῆς — 140.	Χτενᾶς — 140.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Πρόσοψη τοῦ Κορδελιού	Σελὶς 7
Ἡ Λέσχη (τὸ Κλουπ) τοῦ Κορδελιού	» 11
Τὸ τραμβεαί τοῦ Κορδελιού	» 14
Μιὰ ἄποψη τοῦ Κορδελιού ἀπέναντι στὴ Βαπορόσκαλα	» 25
Εἴσοδος στὸ Τσαρσί ἀπ' τὴν πλατεῖα	» 27
Τμήμα τῆς Προκυμαίας	» 28
Τὸ Κλουπ ὅπου καὶ ἡ Μπουραρία Κλωναρίδη	» 29
Τὰ δυὸ σπίτια τοῦ Κοτζιά	» 33
Δρόμος πρὸς τὸν Ἄη - Γιάννη	» 35
Χαράλαμπος Παλαιολόγος	» 36
Ἄλλο τμήμα τῆς προκυμαίας πρὸς τ' ἀριστερὰ	» 37
Στίλπων Πιπτακῆς	» 39
Δρόμος πρὸς τὴν ἀγορὰ	» 41
Μιχ. Ἀργυρόπουλος	» 44
Πρὸς τοῦ Παπαὶ τῆ Σκάλα	» 47
Κάρολος Φ. Ὀμήρου	» 54
Τὸ μεγάλο Σπίτι Ὀμήρου	» 55
Ὀμιλος κοριτσιῶν σπὸν κήπο τῶν Ὀμήρων	» 56
Χροτῖνα Π. Ὀμήρου σπὸν συντριβάνι τοῦ κήπου τῶν	» 57
Ὀλγα Π. Ὀμήρου σπὸν κήπο τῶν	» 60
Στὸν κήκο τοῦ σπιτιοῦ τῶν Ὀμήρων	» 61
Στὸ ἀμάξι τοῦ σπιτιοῦ	» 63
Τοῦ Παπαὶ ἡ Σκάλα	» 65
Ἰωακείμ Εὐθυβούλης	» 71
Χρυσόστομος Χατζησταύρου	» 73
Θωμᾶς Ἀντωνιάδης	» 76
Τὸ Μπαϊρακλί	» 81
Τὸ Μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων σπὸ Μπαϊρακλί	» 83
Λαίλιος Καρακάσης	» 86
Τὰ κορίτσια τοῦ Λευκοῦ Κύκλου.	» 87
Ντὸν Ἀλφὸνς - Μαρία Βαλλέρου	» 117
Λεοπόλδος Μισσίρ	» 123
Στὸ σπίτι τοῦ Leopold Missir	» 125
Τὸ σπίτι τοῦ Κοτζιά ὅπου ἔμενε ὁ Κωνσταντῖνος	» 132
Τὸ καινούργιο Κορδελιό	» 137

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελίς	11
ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ	»	13
ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ	»	14
ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ	»	15
ΑΛΛΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ	»	18
ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ	»	20
ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ	»	26
Δρόμοι	»	36
Μαχαλάδες	»	48
ΚΑΤΟΙΚΟΙ	»	49
Τὸ 'Αλάμπη	»	53
Τὰ Πετρωτὰ	»	58
'Αγία Τριάδα	»	59
Τοῦ Παπαῖ ἡ Σκάλα	»	59
Τὸ Τομάζο	»	64
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	»	66
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ	»	69
ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	»	74
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ	»	78
Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	»	84
Θέατρα - Κινηματογράφοι	»	88
'Αθλητισμός	»	90
'Ηθη, ἔθιμα καὶ δοξασίες	»	91
ΤΙ ΕΓΡΑΨΑΝ ΑΛΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΡΔΕΛΙΟ ΚΑΙ ΠΩΣ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΗΣΑΝ ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΚΑΙ Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥ- ΣΑ	»	100
ΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ ΤΟΥ ΣΤΑΜΠΟΥΛ	»	111
Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ	»	115
ΚΑΛΕΣ ΚΑΙ ΚΑΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ — 'Απελευθέρωση καὶ Κα- ταστροφή	»	136
ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ ..	»	138
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	»	141
ΕΙΚΟΝΕΣ	»	157

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Στην σελίδα 58, στίχ. 29 ή λέξη λόγος να διορθωθεί σε λόφος.
» » 75 » 13 ή χρονολογία 1894 » » 1897.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ
ΤΟΥ 1971 ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΜΙΧ. & ΚΩΝΣΤ.
ΤΣΕΒΔΟΥ (ΟΔΟΣ ΣΚΟΥΛΕΝΙΟΥ ΑΡ. 1 ΑΘΗΝΑΙ)